საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველოს საინჟინრო აკადემია

Georgian Technical University
Georgian Academy of Engineering

ბიზნეს-ინჟინერინგი
Business-Engineering

ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი
საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი

QUARTERLY REFEREED AND REVIEWED
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

N1-2
2020

ბიზნეს-ინჟინერინგი
Business-Engineering

ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი

უაკ (**UDC**) 338.22+62

ბ-666

N1-2. 2020 წელი

მთავარი რედაქტორი: ა. სიჭინავა

მთავარი რედაქტორის მოადგილე: დ. სეხნიაშვილი

ელექტრონული ვერსიის ტექნიკური რედაქტორი: ა. ქუთათელაძე

ტექნიკური რედაქტორები: თ. აბუაშვილი, ნ. გეგენავა

სარედაქციო კოლეგია:

გ. აბდუშელიშვილი, ვ. ბოჯარი (პოლონეთი), ზ. გასიტაშვილი, ი. გაბისონია, ჯ. გახოკიძე, ა. გლუშეცკი (რუსეთი), რ. გინევიჩუსი (ლიეტუვა), მ. ეფიმჩენკო (რუსეთი), შ.ვეშაპიძე, რ. ვინთერი (შვეიცარია), დ. თავხელიძე, დ. იაკობიძე, კ. ისაევა (ყაზახეთი), რ. შენგელია, ი. კვესელავა, ჯ. ლანცი (პოლონეთი), ე. ლობანოვა (რუსეთი), შ. ლომინაშვილი, თ. მერკულოვა (უკრაინა), ტ. კასიანენკო (რუსეთი), ვ. მინასიანი (რუსეთი), ვ. ნავიცკასი (ლიეტუვა), ი. ნაზარკო (პოლონეთი), ჯ. ნაზარკო (პოლონეთი), მ. ოსინსკა (პოლონეთი), მ. პისანიუკი (მოლდოვა), მ. რაუდიარვუ (ესტონეთი), გ. სალუქვაძე, დ. სეხნიაშვილი, რ. სტურუა, ა. ფრანგიშვილი, ლ. ქარჩავა, გ. ღავთაძე, მ. ჩიქავა, გ. ჯოლია.

EDITOR : A. Sichinava
DEPUTY OF CHIEF EDITOR: D. Sekhniashvili
TECHNICAL EDITOR: A. Kutateladze
TECHNICAL EDITORS: T. Abuashvili, N. Gegenava

EDITOR STAFF:

C. Abdushelishvili, V. Bojari (Poland), Z. Gasitashvili, I. Gabisonia, J. Gakhokidze, A. Glucetsky (Russia), R. Ginevičius (Lietuva), M. Ephemchenko (Russia), Sh. Veshapidze R. Winther (Switzerland), D. Tavkhelidze, D. Iakobidze, K. Isayeva (Kazakhstan), R. Shengelia, I. Kveselava, J. Lanz (Poland) E. Lobanova (Russia), Sh. Lominashvili, T. Merkulova (Ukraine), T. Kasyanenko (Russia), V. Minasian (Russia), V. Navickas (Lietuva), L. Nazarko (Poland), J. Nazarko (Poland), M. Osinska (Poland), M. Pisaniuk (Moldova), M. Raudjärv (Estonia), G. Salukvadze, D. Sekhniashvili, R. Sturua, A. Prangishvili, L. Karchava, G. Gavtadze, M. Chikava, G. Jolia.

სტატიაში მოყვანილი ფაქტების და მონაცემების სიზუსტსა და პლაგიატზე პასუხისმგებელია ავტორი

The author is responsible for accuracy and plagiarism of facts and data in the article.

მისამართი:
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
კოსტავას 77, კორპ. VI, სართ. VI, ოთ. 615ბ.
ტელ.: 595 71-91-77; 599 51-80-84;
555 36-61-01; 032 236-53-91;

www.Business-Engineering. bpengi.com
ელ-ფოსტა: **info@bpengi.com**

ISSN 1512-0538

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:
Georgian Technical University
Tbilisi, Kostava str. 77. 615 b.
Tel.: 595 71-91-77; 599 51-80-84;
555 36-61-01; 032 236-53-91;

www.Business-Engineering. bpengi.com
E-mail: **info@bpengi.com**

ISSN 1512-0538

სარჩევი

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე თეორიული და მეთოდოლოგიური პრობლემები

ალექსანდრე სიჭინავა, ჯემალ გახოკიძე, დალი სეხნიაშვილი
ეკონომიკური ინჟინერინგი/ინჟინერია ეკონომიკაში -- 5

Tõnu Aavasalu, Matti Raudjärv
FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF BUSINESS ACTIVITIES AND SERVICES IN ESTONIA AFTER THE ADMINISTRATIVE REFORM ------------------------------------ 9

გია კვაშილავა
ინსტიტუტები და ორგანიზაციები დუგლას ნორთის მიხედვით ------------------------------ 18

გიორგი ფანცულაია, ირინე ჟვავახაძე
ეკონომიკური კვლევის ევოლუციური მეთოდები--22

ეთერ ვარძიაშვილი, მზევინარ ზოტიკიშვილი
ისტორიული მეთოდი ეკონომიკური სინამდვილის ანალიზში ------------------------------26

ეკონომიკის მდგრადი განვითარების პრობლემები

ანზორ მესხიშვილი, ალექსანდრე სიჭინავა
საქართველოში მიწის აღრიცხვა და კადასტრი--30

ლუარა გვაჯაია
ეკონომიკის მართვის სუბიექტები და ობიექტები --37

ანა დვალი
უმუშევრობის დაზღვევა საქართველოში და საზღვარგარეთის ქვეყნების საუკეთესო პრაქტიკა--41

დავით ფერაძე
სატრანსპორტო ლოჯისტიკის თეორიული ასპექტები--- 45

ეკა ლეჟავა
საქართველოში საგარეო ვაჭრობის ძირითადი მაჩვენებლების დინამიკა მსოფლიო პანდემიის პირობებში ------------------------------ 49

ეკატერინე გიგოლაშვილი
მცირე და საშუალო საწარმოების მნიშვნელობა თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკაში -- 54

ეკონომიკის სექტორების განვითარების თანამედროვე პრობლემები

დავით ფერაძე
სტრატეგიული კვლევა საქართველოს სარკინიგზო სექტორისა და სს «საქართველოს რკინიგზის» რესტრუქტურიზაციისთვის ----------------------------- 61

თამარ აბუაშვილი, ნინო ბენდიანიშვილი
საინვესტიციო საქმიანობის განხორციელების
თანამედროვე ელექტრონული საშუალებები------------------------------67

ვალერი მგალობლიშვილი
დერივატივების ბაზრის მნიშვნელობა ქართული
ფინანსური ბაზრების განვითარებისათვის------------------------------70

გოდერძი ტყეშელაშვილი, ნინო ფაილოძე, გიორგი მეიშვილი
ძირითადი საშუალებების აღრიცხვის სრულყოფის საკითხები----------------73

თორნიკე სადუნიშვილი
მომსახურების მარკეტინგული მიქსი------------------------------76

ბიზნეს-ინჟინერინგი ქიმიაში

ი. ბერძენიშვილი, რ. კლდიაშვილი, ნ. შავიშვილი
საკონსტრუქციო ლითონის კოროზიული პროცესის
თერმოდინამიკური ანალიზი------------------------------82

ლევან იმნაიშვილი, ქეთევან მახაშვილი, გელა გოდერძიშვილი, ნუგზარ იაშვილი
აგროქიმიური და სანიტარულ-ვეტერინარული
მოძრავი ანალიზური ლაბორატორიის შექმნის შესახებ----------------86

ბიზნეს-ინჟინერინგი ტელეკომუნიკაციებში

ნინო ადამაშვილი, ოთარ ზუმბურიძე, ნინო ჟიჟილაშვილი, ლია რუხაძე
ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები აგრარული სექტორის მოდერნიზების
პროცესში და მისი მნიშვნელობა მდგრადი განვითარებისთვის----------------89

ანუკი ტოგონიძე, მერი სამხარაძე
ციფრული კომუნიკაციების მნიშვნელობა------------------------------94

ბიზნეს-ინჟინერინგი ენერგეტიკაში

არჩილ ფრანგიშვილი, ნუგზარ იაშვილი, იური ხუტაშვილი
გაზის მომხმარებლის უსაფრთხოების სისტემა------------------------------99

ეროვნული ეკონომიკის განვითარების, სამართლებრივი,
პოლიტიკური და ისტორიულ-ფილოსოფიური ასპექტები

ლია სანიკიძე
სწავლების თანამედროვე მეთოდები - სოციალურ- ფსიქოლოგიური ტრენინგი --- 102

რაულ ღიბრაძე
დემოგრაფია პოლიტიკის პოლიტიკაა!------------------------------105

ირაკლი შიხიაშვილი
ძველი სამყარო და აბრეშუმის გზის ჩამოყალიბების წინაპირობები----------------113

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე თეორიული და მეთოდოლოგიური პრობლემები

ეკონომიკური ინჟინერინგი/ინჟინერია ეკონომიკაში (მისი სამართლებრივი უზრუნველყოფა)

ალექსანდრე სიჭინავა
სტუ-ს პროფესორი

ჯემალ გახოკიძე
სტუ-ს პროფესორი

დალი სეხნიაშვილი
სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ეკონომიკური პროცესების მაღალი დინამიზმი ქმნის უდიდეს შესაძლებლობებს ახალი ღირებულებების შექმნისა და საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლებისათვის. ეკონომიკური მეცნიერება ინტერდისციპლინური მეცნიერებაა და იგი ხელს უწყობს ეროვნული ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების ჰარმონიულ ფუნქციონირებას. ერთ-ერთ ასეთ მიმართულებას წარმოადგენს ეკონომიკური ინჟინერინგი. ეკონომიკური ინჟინერინგი არის ეკონომიკური პროცესების სრულყოფა (მართვა). ეკონომიკური ინჟინერინგის ცნება წარმოიშვა დიდ ბრიტანეთში ეკონომიკურ-საკონსულტაციო საქმიანობის სახით სამოქალაქო მშენებლობის სხვადასხვა დარგში. შემდგომში იგი დაინერგა ამერიკის შეერთებულ შტატებში. მის გავრცელებას ძლიერი იმპულსი მისცა მე-2 მსოფლიო ომმა. ამერიკის შეერთებული შტატების ეკონომიკას ინჟინერინგის დანერგვამ მშენებლობაში ზღაპრული მოგება მოუტანა. ომის შემდგომ პერიოდში ეკონომიკური ინჟინერინგი დაინერგა საბაზრო ეკონომიკის ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებშიც, რამაც ხელი შეუწყო ამ ქვეყნების სწრაფ ეკონომიკურ განვითარებას. მე- XX საუკუნის 50-იან წლების მე-2 ნახევარში დაიწყო ახალი ეტაპი ეკონომიკური ინჟინერინგის განვითარებაში. იგი დამკვიდრდა საერთაშორისო კომერციულ საქმიანობაში. ეკონომიკური ინჟინერინგი გახდა საერთაშორისო ვაჭრობის საგანი და იგი ჩამოყალიბდა საერთაშორისო კომერციული საქმიანობის დამოუკიდებელ სახედ. თანამედროვე პირობებში ეკონომიკური ინჟინერინგის ზრდაზე გავლენა მოახდინა მაღალტექნოლოგიურ მომსახურებაზე მოთხოვნის ზრდამ მაღალგანვითარებული ქვეყნების მხრიდან. ასეთი მიდგომა საშუალებას იძლევა ეკონომიკური ინჟინერინგის შედეგების ანალიზი მოხდეს მიკრო და მაკრო ეკონომიკის დონეზე. იგი იძლევა შესაძლებლობას მოვახდინოთ ეკონომიკური პროცესების მოდელირება, შევქმნათ მისი განხორციელების მყარი სამართლებრივი ბაზა.

საკვანძო სიტყვები: ინჟინერინგი, ინჟინერია,ეკონომიკური ინჟინერინგი, ეკონომიკური და საინჟინრო საქმიანობა, საინჟინრო კომპანიები, მიკრო და მაკრო ეკონომიკური ანალიზი, ეკონომიკური პროცესების მოდელირება, სამართლებრივი ბაზა.

ECONOMIC ENGINEERING / ENGINEERING IN ECONOMICS (ITS LEGAL PROVISION)

Alexander Sichinava - Professor of Stu
Jemal Gakhokidze - Professor of GTU
Dali Sekhniashvili - Professor of GTU

RESUME

The high dynamism of economic processes creates great opportunities for new values and raising the well-being of society in a market economy. Economic science is an interdisciplinary science and it contributes to the harmonious functioning of various sectors of the national economy. One of the direction is economic engineering. Economic engineering is process of the perfection (management) of economic activities. The concept of economic engineering originated in the UK as the form of economic-consulting activities in various fields of civil construction. It was later introduced in the United States. Its spread was given a strong impetus by World War II. The introduction of engineering into the U.S. economy has brought fabulous prof-

its to construction. In the post-war period, economic engineering was introduced in industrially developed countries with the market economy, which contributed to the rapid economic development of these countries. In the second half of the 1950s, a new phase in the development of economic engineering began. It has established itself in international commercial activities. Economic engineering has become a subject of international trade, and it has become an independent form of international commercial activity. In modern times, the growth of economic engineering has been influenced by the growing demand for high-tech services from highly developed countries. Such an approach makes it possible to analyze the results of economic engineering at the micro and macro economics levels. It provides an opportunity to model economic processes and create a solid legal basis for its implementation.

Keywords: Engineering, Engineering, Economic Engineering, Economic and Engineering, Engineering Companies, Micro and Macro Economic Analysis, Economic Process Modeling, Legal Basis.

* * * *

თანამედროვე პირობებში, ეროვნული ეკონომიკის სრულყოფისათვის, აუცილებელია ეროვნული ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების ჰარმონიული განვითარება. ერთ-ერთ ასეთ მიმართულებას წარმოადგენს ეკონომიკური ინჟინერინგი[1]. იგი შეისწავლის ფულადი ნაკადების მოძრაობას სხვადასხვა დროსა და სხვადასხვა საპროცენტო განაკვეთებით. ინჟინრები ითვალისწინებენ პრაქტიკაში ეკონომისტების რჩევებს, კონსულტაციებს პროექტების შესრულების პროცესში. ინჟინერიისა და ეკონომიკის შერწყმის შედეგად წარმოიშვა ეკონომიკური ინჟინერინგი. ეკონომიკური ინჟინერინგი ინჟინრებს აძლევს საშუალებას გააკეთონ საინჟინრო სამუშაოების ეკონომიკური ანალიზი და გამოიტანონ შესაბამისი დასკვნები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეკონომიკური ინჟინერინგი არის უაღრესად მნიშვნელოვანი ინჟინრების მიერ გადაწყვეტილებების მიღებისას. იგი იძლევა რეკომენდაციას სად და როგორ გამოიყენონ საინჟინრო საქმიანობაში როგორც შიგა, ასევე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები. ეკონომიკური ინჟინერინგი საინჟინრო საქმიანობის სამართლებრივი აქტებით განმტკიცების აუცილებლობას განაპირობებს. მაგალითად, სამშენებლო სამართალი, სატრანსპორტო სამართალი, ენერგეტიკის სამართალი და სხვა.

ეკონომიკური ინჟინერინგი არის ეკონომიკური პროცესების მართვაა. ეკონომიკური ინჟინერიგის ცნება წარმოიშვა დიდ ბრიტანეთში X1X საუკუნის ბოლოს და იგი შემოიფარგლებოდა სამოქალაქო მშენებლობაში ეკონომიკურ- საკონსულტაციო საქმიანობით. იგი ეხებოდა გზების, ხიდების, პორტების, აეროდრომების, წყლისა და ენერგომომარაგების სისტემების, მიწის სარეაბილიტაციო სამუშაოების სფეროს. მოგვიანებით ეკონომიკური ინჟინერინგი მოთხოვნადი გახდა ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროში.

დიდ ბრიტანეთში წარმოშობილი ეკონომიკური ინჟინერინგის თეორია აშშ-ი გავრცელდა. აშშ-ი ეკონომიკური ინჟინერინგის განვითარება დაიწყო საკონსულტაციო მომსახურების მიწოდებით მსხვილი სამშენებლო კომპანიებისათვის. თავდაპირველად იგი ემსახურებოდა ადგილობრივ ბაზარს ანუ აშშ-ს შიგა ბაზარს. აშშ-ს ფარგლებს გარეთ ეკონომიკურმა ინჟინერინგმა გავრცელება ჰპოვა XX საუკუნის 40-იან წლებში. მის გავრცელებას იმპულსი მისცა მე-2 მსოფლიო ომმა, რომლის დროსაც ფართომასშტაბიანი სამხედრო-სამშენებლო სამუშაოები მიმდინარეობდა მსოფლიოს სხვადახვა ქვეყნებში. ეს სამუშაოები ითვალისწინებდა აეროდრომების, გზების, პორტების, სამხედრო ობიექტების მშენებლობას. აღნიშნულ სამუშაოებს ასრულებდნენ ამერიკული კერძო საინჟინრო კომპანიები ამერიკის მთავრობის ნებართვით, ასევე ამერიკული არმიის სპეციალური საინჟინრო დანაყოფები, რომლებიც დაკომპლექტებული იყვნენ მაღალკვალიფიციური ინჟინრებითა და სპეციალისტებით. აშშ-ს ეკონომიკას ეკონომიკური ინჟინერინგის დანერგვამ მშენებლობაში ზღაპრული მოგება მოუტანა.

ომის შემდგომ პერიოდში ეკონომიკური ინჟინერინგი დაინერგა საბაზრო ეკონომიკის, ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში, რამაც ხელი შეუწყო სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების წარმოშობას. ერთ-ერთი პირველთაგანი „რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი“ (IBRD) იყო. მისი საქმიანობის მიზანს წარმოადგენდა განვითარებადი ქვეყნებისადმი ტექნიკურ-ეკონომიკური დახმარების გაწევა. ამის მკაფიო მაგალითია"(IBRD)-ის საქმიანობა საქართველოში.

ეკონომიკური ინჟინერინგის განვითარებაში უდიდესი როლი შეასრულა ტექნიკურ-ეკონომიკური დახმარების გაწევამ განვითარებადი ქვეყნებისადმი, რაც განვითარებული ქვეყნების მთავრობების მიერ შემუშავებული პროგრამების საშუალებით განხორციელდა. ამგვარი დახმარება მჭიდრო კავშირში იყო სპეციალიზირებული საინჟინრო ფირმების მიერ ტექნიკური მომსახურების განხორციელებასთან. ეკონომიკური ინჟინერინგის დანერგვა პირდაპირ კავშირშია განვითარებად ქვეყნებში უმსხვილესი, პირველ რიგში, ამერიკული ტრანსნაციონალური კორპორაციების ეკონომიკური საქმიანობის გაფართოებასთან. ტრანსნაციონალური კორპორაციები შვილობილი კომპანიების მეშვეობით განვითარებად ქვეყნებში უზარმაზარ ინვესტიციებს ახორციელებენ, ასევე მონაწილეობენ ეროვნული კომპანიების კაპიტალის ზრდაში, კონსულტაციების გზით სტიმულირებას უწევენ ახალი

1 Leland Blank,P.E.,Antony Targuin.P.E. Engineering Economy. Nev York.2018. 2გვ.

სიმძლავრეების მშენებლობას, წარმოების პროცესების სრულყოფას და ა.შ.

XX საუკუნის 50-იანი წლების მეორე ნახევარში დაიწყო ახალი ეტაპი ეკონომიკური ინჟინერინგის განვითარებაში. იგი თანდათანობით დამკვიდრდა საერთაშორისო კომერციულ საქმიანობაში. როგორც დამოუკიდებელი პროცესი. თუ წინა ეტაპზე ეკონომიკური ინჟინერინგი შემოიფარგლებოდა მხოლოდ ტექნიკური კონსულტაციების მიწოდებით, ხოლო სამშენებლო სამუშაოები სამშენებლო კონტრაქტებით, ეკონომიკური ინჟინერინგის განვითარების შემდგომი ეტაპი ხასიათდებოდა საინჟინრო და სამშენებლო სერვისების დაჩქარებული განვითარებით და იგი უკავშირდებოდა სამრეწველო ობიექტების მშენებლობას. აღნიშნულ ეტაპზე მნიშვნელოვანად გაიზარდა ტექნიკური მომსახურების მოცულობა და მოხდა ღირებულების მნიშვნელოვანი ზრდა. იგი გახდა საერთაშორისო ვაჭრობის საგანი. ეკონომიკური ინჟინერინგის საქმიანობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ევროპისა და იაპონიის წილი, თუმცა აშშ, როგორც ამ საქმიანობის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, ლიდერობას ინარჩუნებდა.

ეკონომიკური ინჟინერინგი ჩამოყალიბდა საერთაშორისო კომერციული ოპერაციების დამოუკიდებელ სახედ. მან სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის დახმარებით დიდი როლი ითამაშა ქვეყნების ეკონომიკის ინდუსტრიალიზაციაში, დადებითი ცვლილებები მოახდინა საერთაშორისო ვაჭრობის სტრუქტურაში, გაიზარდა მაღალი ტექნოლოგიებით ვაჭრობის მოცულობა. მაღალი ტექნოლოგიებით ვაჭრობა მითხოვს სპეციალური საინჟინრო ეკონომიკურ ცოდნას ტექნოლოგიური და ორგანიზაციული პრობლემების გადასაჭრელად, საწარმოების დიზაინის თანამედროვე მოთხოვნების დონეზე შეცვლას.

თანამედროვე პირობებში ეკონომიკური ინჟინერინგის როლის ზრდაზე გავლენა მოახდინა მაღალტექნოლოგიურ მომსახურებაზე მოთხოვნის ზრდამ მაღალგანვითარებული ქვეყნების მხრიდან. მათ აქვთ საჭირო გამოცდილება და ჰყავთ მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მთელი არმია. განვითარებული ქვეყნები დახმარებას უწევენ განვითარებად ქვეყნებს ბუნებრივი რესურსების კვლევისა და მოპოვების, ენერგეტიკული სიმძლავრეების, მძიმე ინდუსტრიის, ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების განვითარების საქმეში. ეკონომიკური ინჟინერინგის, როგორც საერთაშორისო კომერციული საქმიანობის დამოუკიდებელ დარგად ჩამოყალიბებამ წარმოშვა დიდი რაოდენობით საინჟინრო ფირმები უდიდესი კაპიტალბრუნვით და საქმიანობის ფარტო მასშტაბით.

ეკონომიკისა და ინჟინერიის ერთობლიობამ წარმოშვა ეკონომიკური ინჟინერინგი, შექმნა ახალ ეკონომიკაზე გადასვლის თანამედროვე პირობები. ახალ ეკონომიკაზე გადასვლა კარდინალურად ცვლის მიდგომებს შრომისადმი, ცხოვრებისადმი, თვითორგანიზებისა და ბიზნესისადმი. იგი ამსხვრევს არსებულ სტერეოტიპებს და აფუძნებს ეკონომიკური შემეცნებისადმი სისტემურ მიდგომებს. სწორედ ამიტომ, ეკონომიკური მეცნიერება იძენს ინტერდისციპლინარულ ხასიათს და მოიცავს საზოგადოებრივი ურთიერთობებისა და წარმოების ფართო სპექტრს. მეცნიერთა უმრავლესობას უჭირს აღიაროს ეკონომიკური მეცნიერების ინტერდისციპლინურობა და ეკონომიკური ინჟინერინგის არსებობა. ვფიქრობთ, ეს გამოწვეულია აღნიშნული მიმართულებით ცოდნის ნაკლებობით. ცოდნა არის ახალი ეკონომიკის საწარმოო ძალა. უმრავლესობა თანამედროვე ორგანიზაციები მიხვდნენ, რომ ეკონომიკური ცოდნის აქტიურად გამოყენება არის ეკონომიკური უპირატესობის მიღწევის მთავარი, ძირითადი წყარო. ეკონომიკური ინჟინერინგი იყენებს ელექტრონულ მომსახურებას, ციფრული ეკონომიკას, რომელებიც დეტალური ეკონომიკური ანალიზის საშუალებას იძლევიან. სწორედ ასეთი მიდგომით ეკონომიკური ინჟინერინგი ატარებს ანალიზს მიკრო და მაკრო ეკონომიკების დონეზე, რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკაში გამჭირვალობისა და დასაბუთებულობის დამკვიდრებას, რომელიც განმტკიცებული იქნება სამართებრივი აქტებით.

ეკონომიკური ინჟინერინგი, როგორც რთული ეკონომიკური ფენომენი, ქმნის პირობებს ეკონომიკის მიკრო და მაკრო ანალიზზე დაყრდნობით მოხდეს ეკონომიკური პროცესების მოდელირება.

თანამედროვე პირობებში ეკონომიკურმა ინჟინერინგმა საფუძველი ჩაუყარა ფინანსური ინჟინერინგის, ტექნიკური ინჟინერინგის, ბიზნეს-ინჟინერინგის, მონო-ინჟინერინგის, მულტი-ინჟინერინგის, მეგა-ინჟინერინგის და სხვა პერსპექტიული დარგების წარმოშობას.

საინჟინრო ეკონომიკური ცოდნის დაუფლება წარმოადგენს თანამედროვე მენეჯერ-პროფესიონალის ჩამოყალიბების აუცილებელ პირობას. მისი მიზანი და ამოცანებია სტუდენტებს მისცეს სისტემური თეორიული და პრაქტიკული ცოდნა, რათა: განახორციელონ საქართველოს ეკონომიკის სფეროში საიჟინრო-ტექნოლოგიური პროცესების მართვა, განაზოგადონ გამოცდილება, შექმნან ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზა. აუცილებლად მიგვაჩნია ეკონომიკური ინჟინერინგის უახლესი ამერიკული სახელმძღვანელოს დაუყონებლივ თარგმნა და სავალდებულო საგნად შემოღება საინჟინრო, ეკონომიკური და სამართლის პროგრამების სტუდენტებისათვის.

„ეკონომიკური ინჟინერინგი", ახდენს საინჟინრო გადაწყვეტილებების კომერციალიზაციასა და უზრუნველყოფს სამართლებრივი დაცვის საკითხებს. რა თქმქ უნდა, ასეთ პირობებში, როგორც ეკონომიკურ ინჟინერინგს, ისე მის შვილობილ დარგებს ესაჭიროებათ შესაბამისი ნორმატიული ბაზა. იმის მიხედვით, თუ სამართლებრივი რეგულაციის დონე სჭირდება ინჟინერინგის ზემოთ დასახელებულ

დარგს ნორმალური, ასე ვთქვათ"კანონიერი მოღვაწეობისათვის". შეიძლება მიღებულ იქნეს ერთი საერთო კანონი ან დარგისათვის ცალ-ცალკე. შესაძლებელია ეს ურთიერთობები მოწესრიგდეს აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ გამოცემული ნორმატიული აქტებითაც.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ სტუ-ის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტზე ხორციელდება საინჟინრო სამართლის პროექტები, კერძოდ, იქმნება სახელმძღვანელოები სამშენებლო, ენერგეტიკული და სატრანსპორტო სამართალში. დადგება დრო შეიქმნება იმის აუცილებლობა, რომ დაგვჭირდება სასწავლო პროგრამისათვის სახელმძღვანელო ეკონომიკური ინჟინერინგის სამართალშიც. თუმცა, ეს ვერ მოხერხდება სანამ აღნიშნული დარგები სამართლებრივი რეგულირებით არ მოწესრიგდება.

აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტიც, რომ ხელოვნური ინტელექტის მიღწევები აქტიურად აპირებს ჩაანაცვლოს არა მარტო ცალკეული პროფესიები, არამედ დარგებიც კი. შეფერხება იმაში მდგომარეობს, რომ დღის წესრიგში დადგა სამართლებრივი რეგულაციების პრობლემები და სანამ ეს მოწესრიგდება გაბედული ნაბიჯი ამ მიმართულებით ვერ გადაიდგმება.

ეკონომიკური ინჟინერინგი მეცნიერებაა, სადაც მათემატიკის და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების ცოდნა და ბუნებრივი რესურსების ეკონომიკური გამოყენების წესების შემუშავებისთვის გამოიყენება. ინჟინრებისთვის ეკონომიკური ინჟინერინგი სასიცოცხლო მნიშვნელობის საგანია. იგი ეხმარება ინჟინრებს გააცნობიერონ ეკონომიკის ცოდნის საჭიროება, იმისათვის, რომ იყონ ეფექტური მენეჯერები და შეძლონ ეკონომიკური გადაწყვეტილების მიღება. ეკონომიკური ინჟინერინგი რაოდენობრივად აფასებს საინჟინრო პროექტების სარგებელსა და ხარჯებს, რათა დადგინდეს, საკმარისად ზოგავენ თუ არა ისინი თანხებს კაპიტალდაბანდებების განხორციელებისას.

ეკონომიკური ინჟინერინგი შემოთავაზებული საინჟინრო გადაწყვეტილებების ეკონომიკური სარგებლის სისტემატიურ შეფასებასაც გულისხმობს. უფრო მარტივად რომ ვთქვათ, ინჟინერებმა უნდა გადაწყვიტონ, რამდენად მომგებიანია პროექტები. ინჟინერინგისა და ტექნიკის აკრედიტაციის საბჭო Accreditation Board for Engineering and Technology (ABET) აცხადებს, რომ ინჟინერინგი არის ის პროფესია, რომელშიც სწავლის, გამოცდილებისა და პრაქტიკის შედეგად მიღებული მათემატიკური და საბუნებისმეტყველო საგნების ცოდნა გამოიყენება იმ კონტექსტით, რომ შემუშავებულ იქნას მასალებისა და ბუნების ძალების ეკონომიკურად გამოყენების გზები მთელი კაცობრიობის სასარგებლოდ.

ვფიქრობთ, ეკონომიკური ინჟინერინგი/ინჟინერია ეკონომიკაში, თანამედროვე, შეზღუდული ბუნებრივი რესურსების პირობებში ხელს შეუწყობს ოპტიმალური ეკონომიკური და საინჟინრო გადაწყვეტილებების მიღებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Leland Blank,P.E.,Antony Targuin.P.E. Engineering Economy. Nev York.2018. 2გვ.

2. Даешь инжиниринг! (Навигатор для профессионала) / под ред. В.В. Кондратьева и В.Я. Лоренца.2-е изд. перераб. и доп.- М.: Эк-смо, 2007.-576 с.

3. Краткий экономический словарь /под ред. А.Н. Азрилияна.- Институт новой экономики, 2001.-1008 с.

4. ТЭК России: Рынок инжиниринговых и строительных услуг: материалы 2-й международной практической конференции. Москва, 2006.-М.: 112 с.

5. სიჭინავა ა.,ჩხაიძე ზ.,ვეშაპიძე შ.,სეხნიაშვილი დ.,ჩიკვილაძე ნ.,ბიზნეს-ინჟინერინგის თანამედროვე კონცეფცია.ჟურნალი ''ბიზნეს-ინჟინერინგი'',N1.2011წ.გვ.3.

FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF BUSINESS ACTIVITIES AND SERVICES IN ESTONIA AFTER THE ADMINISTRATIVE REFORM[1]

Tõnu Aavasalu[2]
University of Tartu (Tartu-Pärnu, Estonia)
Council of North Sakala Rural Municipality
(Suure-Jaani, North Sakala Rural Municipality, Viljandi County, Estonia)
e-mail: tonu@vanaoue.ee

Matti Raudjärv[3]
University of Tartu (Tartu-Pärnu, Estonia)
Mattimar Ltd (Tallinn, Estonia)
e-mail: matti.raudjarv@ut.ee ; mattir@hot.ee

INTRODUCTION

This is a topical subject as elections of local councils (on 15 October 2017) and the administrative-territorial reform (hereinafter referred to briefly as administrative reform) were among the most important changes in the Republic of Estonia in 2017. Many small municipalities disappeared as a consequence and were merged into larger municipalities. Such major changes always have their pros and cons, thus the impact of the administrative-territorial reform on the development of business activities and provision of services, also on the welfare of people in towns, small settlements and villages may be either positive or negative. The specific consequences of this activity will probably be evident most clearly only years later as it is not possible to assess all impacts immediately.

The regional distribution of the Estonian population is very uneven. This trend has increased during the last decades, and in addition, rural population has rapidly decreased. Continuation of these processes may lead to a situation where some areas remain without any population, businesses lack labour, and organisation of rural life will become very expensive, even impossible, both for the state and local governments. Business development and organisation of the activities of local gov-

1 This article is based on the graduation paper of Tõnu Aavasalu Factors Influencing Business Activities: the Case of the North Sakala Rural Municipality which was successfully defended in the Pärnu College of the University of Tartu (UT) in June 2019. The supervisor was Professor, PhD (Doctor of Philosophy, Candidate of Economics) Matti Raudjärv who is both listed in the literature used for the joint paper by Aavasalu and Raudjärv published at the end of 2019 (see the sources of literature used for this article – references: 2; the full paper in Estonian is on the CD and its summary in English on five pages) and the author of this article with the consent and cooperation of the author of the above-mentioned graduation paper, Tõnu Aavasalu.

The graduation paper was also partly represented in the discussions conducted at the round table “Administrative Reform – Positive and Negative Results. Problems and Unsolved Issues. The Future” with the participation of Estonian local government leaders (on 03.07.2019 at Jäneda) at the XXVII International Scientific Conference on Economic Policy “Economic Policy in the EU Member States – in 2019“ held in Estonia from 3 to 5 July 2019 in which Tõnu Aavasalu actively participated with substantial contributions (the round table was chaired by Sulev Mäeltsemees (Professor Emeritus of the Tallinn University of Technology) and by the main organiser of the conference (since 1984) Matti Raudjärv). The discussion of these issues will continue also at the round table that will be held at the XXVIII conference which will take place at Jäneda from 25 to 27 June 2020.

Also the graduation paper of Karita Lepiste Impact of Administrative Reform on the Provision of Public Services in Small Settlements which was successfully defended in the Pärnu College of the University of Tartu (UT) in June 2019 (also supervised by Matti Raudjärv) was used in writing this article. The joint paper by Kariste and Raudjärv was published at the end of 2019 on the basis of the graduation paper (see the sources of literature used for this article – references: 7; the full paper in Estonian is on the CD and its summary in English on seven pages) with the consent and cooperation of Karita Lepiste. Karita Lepiste was a student of the Pärnu College of the University of Tartu from which she graduated in 2019 with a diploma; e-mail: karita.lepiste@gmail.com

2 Tõnu Aavasalu, former mayor of the North Sakala Rural Municipality, currently a member of the Rural Municipality Council and entrepreneur at the same rural municipality; former student of the Pärnu College of the University of Tartu (graduated in 2019 with a diploma), master student of the School of Economics and Business Administration of the University of Tartu since autumn of the same year; e-mail: tonu@vanaoue.ee

3 Matti Raudjärv, Chairman of the Board, Managing Director and owner of the Mattimar OÜ publishing and consultation company, founder and Chief Editor of the international journal in three languages Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused; during the supervision of the above-mentioned graduation papers (academic year 2018/2019) visiting member of the academic staff the Pärnu College of the University of Tartu on the basis of an authorisation agreement and visiting professor of universities of Georgia; e-mail: mattir@hot.ee ; matti.raudjarv@ut.ee

ernments in rural areas largely depend on the national regional development policy. Regional development policy can help to reduce the trend of areas becoming peripheries by supporting business activities and rural development. For that purpose, the state has planned special activities which should contribute to the development of rural areas with different support measures and reduce the development gap with urban areas.

The objectives of this article are firstly, to determine the factors favouring and impeding the business activities of the North Sakala Rural Municipality after the administrative reform and to make suggestions to the local rural municipality government in order to improve the competitiveness of the region and reduce the trend of becoming a periphery to improve the business environment for local businesses and prevent the relocation of business activities to larger centres of attraction by entrepreneurs, and secondly,[1] *to determine the impact of the administrative reform on the provision of services in small settlements, analysing the opinions of the population of villages, towns and small towns and making suggestions on the basis of the results for making changes in the range of services offered by local governments.*

The following research tasks were set for the achievement of this objective:

to study and provide an overview of the impact of regional development policy, administrative reform and rural business activities on the development of the local business environment;

• to study and assess the current business situation of the North Sakala Rural Municipality;

• to conduct a survey among heads of businesses of the North Sakala Rural Municipality and to analyse the results obtained;

• *to examine and provide an overview on the impact of the administrative reform on the provision and organisation of public services by local governments*;[2]

• proceeding from the research results to make suggestions for the improvement of the business environment and welfare of the local population.

This article presents research results on the possible developments in business activities and partly also services after the administrative reform. The objects studied were businesses of the North Sakala Rural Municipality in the Viljandi County and the situation of services provided to the population of small settlements of the Jõgeva County.[3] Despite the large investments already made, the populations of both the North Sakala Rural Municipality and small settlements of the Jõgeva County are decreasing every year according to the information of Statistics Estonia. This has also an important impact on businesses which need labour. Also the availability of services provided to the population often depends on business development. Many entrepreneurs have the choice of either expanding their operations in a rural area or moving their enterprise to an area with enough labour. This may deprive the local population also of some of the services. Some businesses have started to support local life themselves to become better known among the community, acquire more labour, be attractive and community-friendly. Entrepreneurs have invited people to live in rural areas and offered a pleasant work environment. This supports both community development and the capacity of the local government and the broader choice of services necessary for the population – the quantity and better quality.

Regional development policy, administrative reform and rural business development are very closely interrelated and have a joint impact on the integrated development of the area. The services, including public services, should then be added as an area with an important role in regional development and raising the quality of life of the population. The decrease in the Estonian rural population and the proportion of the gross domestic product (GDP) of rural areas in the national GDP is continuing and businesses lack labour as a consequence of all these factors. These subjects need to be addressed and fast solutions have to be found. With the continuing decrease in rural population, local governments will not be able to provide services, since the cost of a service per individual becomes very expensive and businesses will not find labour, particularly top-level specialists, from the local area, which also makes the provision of services more complicated for them.

1. On the impact of regional development policy and the administrative reform on rural business activities

1.1 Regional development policy and its objectives

The Estonian administrative reform has a significant role and importance for business development and

for the provision of services to the population both

1 See also footnote 5 on the next page.

2 The secondary objective (in Italics) mentioned above and the respective research task (services, in Italics) have been treated only briefly in this article because of the limited volume of this article. However, the article on services, which has already been published (References: 7), will be developed further into a separate publication – the second part of this article. We can also say – this and the planned article will be closely interconnected.

3 The North-Sakala Rural Municipality is located in the northern part of the Viljandi County (the Viljandi County borders on the Jõgeva County in the east). According to Statistics Estonia, both counties are a part of South Estonia, being the northernmost counties of South Estonia. The Jõgeva County is located between the Viljandi County, incl. the centre of continental Estonia, and Lake Peipus, bordering on Lake Peipus in north-east and the Tartu County in the south. We can also tell the reader for the sake of clarity – the North Sakala Rural Municipality is located in Central Estonia, and the Jõgeva County is located east of the North Sakala Rural Municipality, they are almost neighbours.

from the aspects of the state as a whole and the regional development policy. They are closely interconnected, however. The administrative reform should support business development and better provision of services, and business development and the market of services in their turn should favour the progress and implementation of the administrative reform. These processes will not be completed overnight but unfortunately their progress is slow and will take time. It requires also flexibility and necessarily taking into account local interests and needs and opportunities. Also planning and implementation of the state reform in Estonia makes its corrections here. We can also say that everything mentioned above is closely connected to regional development policy which is a part of one of the main areas of economic policy – structural policy (next to order policy and process policy).

The objective of regional development policy is the balancing of the state and its regions. A region is deemed to be an area which is an integrated part of a state territory as determined for administrative, political or analytical purposes on the basis of internal connections and similar properties. According to Sternberg, the EU regional development policy should support both cohesion and competitiveness more than it currently does. Regional development policy has to support the increase of activeness of business activities, considering the specific needs .of each state and each region (Sternberg 2012: 589).

Regional development policy has an important role in the decentralisation of the geographical distribution of the population. Concentration of business activities creates strong centres which attract businesses and labour from less attractive regions. It is possible to make a redistribution with activities proceeding from objectives of regional development policy, by allocating resources to less developed regions.

Implementation of measures which develop competitiveness of businesses is important for less developed regions. Regional development policy has to enable uniform development in the whole state, integrated and balanced development targeted at the quality of life. Differences between the GDPs of different states are considerable, and on the other hand, GDPs of regions within countries also vary quite significantly. Such differences are lower in developed countries where regional development policy has been implemented longer and is more carefully considered and takes into account the peculiarities of regions. GDP of different EU Member States per inhabitant varies by several times among the states. For instance, in Estonia, the GDP per inhabitant accounts for only 61.4% of the average indicator of the EU; the same indicator for Liechtenstein, however, is 507% (European Commission, 2019)

Although Estonia is small in territory, the development of its regions considerably varies. The trend of relocation of the population to larger urban areas around Tallinn and Tartu is continuing. The national regional development policy of Estonia needs to find solutions to reduce the gap which has deepened in the state in the recent years. Regional differences within Estonia are considerably higher compared to many other European countries. The investment capacity of local governments has been low in comparison to the government sector. The revenue base of local governments does not allow them to make sufficient investments for the reduction of regional differences, and the gap has become deeper in the recent years (Taat 2018: 6).

Considering the current Estonian regional development policy, it can be concluded that more attention should be paid to the state financing of regional development, business activities in rural areas should be considerably more supported. More integrated solutions should be supported on the local level, proceeding not only from basic needs. Development strategies of the counties are inadequate as they lack regulated connections with the state, county and local plans (Taat 2018: 18).

Different regions of the state require different measures for economic development. Regional development policy targeted at infrastructures is the most important strategy for less developed regions. A strategy is a long-term planned system of development opportunities of regions, which is implemented bearing in mind the peculiarities of the necessary tasks and the region. The Estonian Regional Development Strategy defines the intended development trends, bases for the national regional development and the bases for impacts. Organisation of the Estonian regional development policy proceeds from the guiding principles and policies of the EU regional development policy. According to the monitoring report of the Ministry of Finance, the fulfilment of the planned objectives of regional development policy has only partially succeeded. Considerable differences persist and the necessary activities have not been sufficiently justified (Ministry of Finance 2018: 3). Differences between the development and quality of life of the region of the capital Tallinn and the rest of Estonia persist and have even increased. In regional development, the proportion of larger cities is increasing, the potential of knowledge and skills is concentrating in them. The state, not the EU, should be able to find sufficient resources for the fulfilment of the objectives to direct regional development in the future. This is currently not the case yet but Estonia is surely moving in that direction.

1.2 Impact of the administrative reform on the local government as the developer of the business environment and on business development

According to Pawel Swianiewicz, three major waves of administrative-territorial reforms have taken place in Europe. Mergers of administrative units started in

the 90s of the last century and during the first decade of this century in the countries of both Western and Eastern Europe and are still continuing. They became more intensive after the financial crisis of 2008. The mergers took place both in waves of voluntary or compulsory mergers and in the form of one-time reforms. Pawel Swianiewicz has conduc-

ted different surveys on whether the mergers of municipalities have an impact on the development of

the region (Swianiewicz 2017: 2).

The results of the mergers of the last 20 years were studied by Antonio Tavares who classified their impacts into three categories: 1) economic efficiency and cost-effectiveness; 2) administrative impacts and 3) impacts of mergers on democracy. According to him, several studies have pointed out making compromises between efficiency and democracy in the organisation of reforms with mergers. Although earlier studies conducted before 2000 showed the dependence of success on the history and spatial and economic situation of the region, these studies were very general according to his evaluation. Economic efficiency was mainly seen in general administrative expenses but no high returns to scale would be created according to his evaluation (Tavares 2018: 9).

It depends on the capacity of the local government to what extent the objectives of regional development policy can be achieved. The local government needs enough resources to ensure integrated development of the local region. Activities proceeding from objectives are very important – particularly when making large investments. According to the concept of the administrative reform, the minimum population of municipalities would be 5,000 inhabitants to have capacity for the preparation and implementation of projects of living environment and infrastructure and provision of public services (Concept of the administrative reform 2015: 7). This is the minimum population which ensures a local government the capacity to organise efficiently the services imposed on it with laws and to develop the municipality and the living environment (Ministry of Finance 2015: 79) [4]

There were 213 municipalities in Estonia before the administrative reform. As regions with less than five thousand inhabitants were deemed to be small municipalities, we can say that there were 169 small municipalities in Estonia. After the reform there were changes both in the sizes and number of municipalities. By now there are 79 municipalities in Estonia (Results of local… 2019). The following table (see Table 1) shows the number and population of municipalities in Estonia before the administrative reform and the same figures after the mergers of municipalities.

Due to the administrative reform, the problems of provision of public services in small settlements is very topical. Many municipalities have become larger, municipality centres for many villages, towns and small towns are located further away, the people in the administration of municipalities have changed,

in some municipalities the provision and availability of public services has changed. The population of small settlements of municipalities is always the best source of information when determining the positive and negative aspects of the provision of public services (Lepiste, Raudjärv 2019: 139 (CD)). (see table N1).

The Green Paper on the Organisation of Public Service points out some problems related to the provision and use of public services.. One of the main problems is the administration of public services on all levels – both on the political and the local level. Concerning problems related to the use, one large problem is the unawareness of people about what public services are and what are the public services provided by local governments. There are also the problems that people live far from the centres and possible points/sites of provision of services; also the conformity of the services with the needs of the population (Avalike teenuste … 2013: 6–11).

Based on the current practice, in the opinion of the authors, specialisation of officials is possible above all in larger municipalities. For instance, larger municipalities (unlike smaller ones) are able to organise the preparation of financial analyses and perform better personnel work, communication and many other tasks. A larger municipality is able achieve more integrated development of the region, proceeding from the established development plans, and maybe also the adoption of unreasonable decisions can be avoided more often. The success of rural areas depends on counteractive processes which are difficult to direct and which require coordinated cooperation, resources and time. Agriculture and forestry have historically played an important part in rural development in Estonia. Both plant production and animal production, including dairy production, have been important in Estonian agriculture, their produce mostly comes from rural areas.

Rural life is largely influenced by the communities which had also an important role in the administrative reform, and their impact is certainly increasing. Considering the objectives of the administrative reform, local

4 Besides, M.R. (Matti Raudjärv): considering that the service society and extensive provision of services have been functioning for a long time both in the EU and in the rest of the world (Bullinger, 1997), this should become normal development also in Estonia in the next few years. Fortunately, this has already been started (both in practical economic activities and in education, for instance, two curricula in the master studies of the Pärnu College of the University of Tartu – Wellness and Spa Service Design and Management (daytime study, in English) and Service Design and Management (sessional study). This will surely contribute to the formation of the service society and implementation of the Estonian regional development policy.

TABLE 1. CHANGES IN THE NUMBER AND POPULATION OF MUNICIPALITIES IN THE COURSE OF THE ADMINISTRATIVE REFORM

Population of municipalities	No. of municipalities before the reform	No. of municipalities after the reform
Less than 5,000 inhabitants	169 municipalities	15 municipalities
5,000–11,000 inhabitants	28 municipalities	36 municipalities
Less than 11,000 inhabitants	16 municipalities	28 municipalities
Total No. of municipalities	**213**	**79**

Source: (Results of local… 2019).

governments should be able to organise regional development. According to the results of different studies, mergers increased the capacity of local governments to organise life in the region. A larger municipality is able to organise better well-considered development which takes into account regional peculiarities and does not have overlapping activities. According to the conclusions of different studies, the prices of the services provided may decrease in a larger municipality. Decrease in political activeness during elections and increasing distance of the local government from local people were deemed to be the most important disadvantages.

1.3 Rural business activities

Business activities, including production, are the basis for the economy of any country. Many factors favouring or impeding business development have been shaped by entrepreneurship policy. Different studies have been conducted on the impact of business activities on economic development. For instance, Harshana Kasseeah found in her study that business activities are increasingly viewed as a factor influencing the development of the region. She also found that countries which value and favour business activities, have faster economic development (Kasseeah 2016: 907).

Business environment largely depends on how the state plans its decisions on economic policy which have different impacts on business activities. From the aspects of the business environment, main areas of economic policy can be viewed as factors influencing the business environment. Regional and municipal policy can shape together the conditions which enable business activities. Supporting of the infrastructure policy is important in shaping the business environment in order to ensure the infrastructure network required for business development.

Sternberg stressed in his article that besides business activities also the attitudes of the community contribute to regional development. These may influence people to be too careful to start business activities or also increase their fears of failures (Sternberg 2012: 8). Rural business activities require a well-considered strategic approach to increase the activeness of business activities in peripheries.

Business activities are very important for community development. Entrepreneurs have a considerable impact on local economy, creating jobs, increasing the incomes and wealth of the population. According to the trends of recent decades, people prefer to live in larger centres. Therefore also the population in Tallinn and Tartu and their immediate vicinity has increased. Rural population has, however, decreased every year, according to the information of Statistics Estonia on an average 1–2% annually. The same applies to smaller settlements where the population of rural municipality centres decreases more slowly or remains the same at most but the population of more distant villages is decreasing faster. Municipalities are not able to pay equal attention to centres and smaller villages. Decrease in population has also led to closing many government agencies and increasing the distance to services. Long distances, a low number of jobs and distance from centres make people start rural business activities themselves and offer jobs also to others, if possible.[5]

According to Rivo Noorkõiv and Garry Raagmaa, communities should not remain passive in the organisation of regional life, and they consider the activities of Leader regions important for favouring cooperation between the public sector, businesses and citizens' associations, to ensure new development and jobs. Rural business activities have undergone a huge structural change in the course of which earlier kolkhozes-sovkhozes have been replaced by small businesses. Approximately 90% of agricultural jobs have disappeared in rural areas since the regaining of independence of Estonia until now. The number of businesses has increased in rural areas but the number of employees has constantly decreased (Noorkõiv and Raagmaa 2013: 43).

5 M. R.: On the other hand, such a necessity is useful for people as they will get a job themselves and will offer jobs also to other members of their family or community. A person does not always have to be a contractor and employee-worker, after all. Therefore – people themselves would be more active then as well. Obviously, also certain favourable conditions would be required.

Larger (M.R.: also wealthier) counties can offer more resources which makes starting business activities easier and more flexible. Infrastructure and also availability of labour are better near large cities, which are very important preconditions from the aspects of business activities (Ministry of Agriculture / Estonian University of Life Sciences 2012: 18).

The role of businesses has considerably changed in the society in the recent years. Businesses are not only expected to follow laws and ethical standards but the manner of their positioning themselves in the society and balancing the expectations of different stakeholders have become more important.

It is the task of the local government to create a business environment and living environment where entrepreneurs can produce goods and provide services according to the conditions created and the employees would like to live. The local government has to preserve and value the cultural, historical and natural heritage of the region and favour cooperation between entrepreneurs and research institutions and government agencies. The responsibilities of entrepreneurs are no less important – to care for the environment and their employees, valuing the environment and bearing in mind that profits are not the only objective.

2. Factors influencing rural business activities: the case of North Sakala Rural Municipality – survey among heads of businesses and analysis of results

The main focus of the survey consisted in the changes that had taken place in the business activities of four former municipalities of the Viljandi County – Kõo, Kõpu and Suure-Jaani rural municipalities and the Võhma Town (which merged into the North Sakala Rural Municipality) – in 2014–2017, description of business activities and conduction of a survey among heads of businesses.

The survey questionnaire was sent to 96 entrepreneurs and 36 of them, i.e. 38% responded to the survey.

The businesses selected had at least one employee, positive sales results and an e-mail address. The selection was made from among businesses operating in 2017.

The survey was based on the quantitative research method and the questionnaire consisted of three parts, the first of which focused on gathering general information. The second part (I) required an evaluation of the activities, future and connection with the community of businesses, the third part (II) inquired about the main problems and obstacles of the businesses and their expectations from the local government or the state.

As of the beginning of 2017, 345 businesses were operating in the North Sakala Rural Municipality according to the information from the Commercial Register (excluding self-employed entrepreneurs). Most businesses, i.e. 95%, were microenterprises with less than 10 employees. 27 small businesses had 10–49 employees and three medium-sized enterprises in the region had more than 50 employees. The company Eesti Höövelliist OÜ alone had more than 200 employees. There were no large businesses with more than 250 employees in the rural municipality.

The number of businesses has changed in the course of the four years studied (350 … 368 … 382 … 345). While during the first three years the number of businesses increased, their number decreased by 10% in 2017 compared to 2016. At the same time, the sales and profits of businesses increased by 5% and 68%, respectively. Despite the decrease in the number of businesses in 2017, the average increase in the sales of businesses was 15%.

40% of the businesses surveyed were engaged in agriculture and forestry, 11% in construction, 10% in wholesale and retail trade and 8% in processing. Development of agriculture in the North Sakala Rural Municipality has been favoured by highly fertile agricultural lands of the region. Businesses of processing and agriculture had the highest profits in 2017. Accommodation and food service businesses operated with a loss. According to the information of the Tax and Customs Board, the average salaries and wages of the businesses of agriculture and forestry and processing in the North Sakala Rural Municipality were higher than the average level in Estonia in 2019.

The main questions and opinions of the survey:

Part I of the survey: Activities, future and connection with community of businesses

Has the business made significant investments from own funds during the last five years?

The responders could choose: product development, human capital, productivity, marketing and have not made investments. 30% of responders had invested in productivity, followed by investments in human capital and product development in which 28% and 26% of businesses had invested, respectively. 4% of businesses had not made investments. Investments in human capital were made above all by new and older businesses. For larger microenterprises, investments in product development were most important.

Has the business used EU or state support during the last five years?

Above all businesses which have been operating longer have applied for support. Medium-sized businesses were more active in applying for support. According to the survey, 67% have not applied for any support within the last five years. 5% had applied for them but had not received. Support had been applied by businesses operating in the fields of tourism, accommodation and food service, industry, other services and forestry.

Does the business plan investments for the next five years?

Three of every four respondents (77%) will rather invest or definitely invest within the next five years. 17% of businesses do not plan any investments. Smaller businesses and those which have operated for 6–12 years are less certain about making an investment compared to others.

Labour requirement of businesses in 2019–2020?

36% of businesses need more labour, i.e. a little more than every third of all businesses which responded. 3% of businesses plan to reduce their labour. New businesses plan to hire labour most and businesses at medium age the least. Businesses which currently have up to three employees have more labour needs.

How many employees of the businesses live in the North Sakala Rural Municipality?

With the growth in the size of businesses the proportion of employees from other municipalities increases. All labour of businesses at medium age is from the local municipality. The proportion of employees from outside the municipality was the highest in larger businesses. 10% of small businesses do not know the home address of their employees.

Whether and how has the business supported local life and community development in the last five years?

The response choices were: monetary contribution of more than 1,000 euros, monetary contribution of up to 1,000 euros, non-monetary contribution, or the business has not separately supported the development of local life.

According to the results of the survey, 42% of businesses, including small and new businesses (20%), had made non-monetary contributions. On an average, 22% of businesses have made no contribution to community development. Older and medium-sized businesses (19% in total) have made a larger monetary contribution (more than 1,000 €) or up to 1,000 € (the same, in total 17%). However, in total, approximately 80% of businesses have made different contributions to community development. For instance, some businesses have provided free transportation as a non-monetary contribution.

Part II of the survey: Problems and expectations from local government

Please evaluate the importance of the following problems for your business.

Problems were divided into three main groups: 1) infrastructure and environment; 2) problems related to the business; 3) the state, local government and the community.

The most problematic areas according to the evaluation of entrepreneurs are the internet, mobile coverage and roads. The responders evaluate more positively the transaction of affairs at the local government, availability of land for business activities, attitude of the local government and availability of water and sewage systems.

Smaller microenterprises have evaluated many topics more positively compared to others. For them, availability of specialists is the most important problem. The most important differences arising from the size of businesses are related to the internet and specialists. Smaller businesses evaluate problems in these two topics as very critical. Roads are the biggest problem for larger microenterprises.

The transaction of affairs by the local government concerning plans, permits and other proceedings has been evaluated most highly by businesses. The attitudes of the local government towards entrepreneurs have also received a rather high evaluation. The lack of own funds for investments and also the lack of qualified specialists received critical evaluations in the activities of the businesses themselves.

The region was considered to be secure, and issues related to land and the water and sewage system of the rural municipality are of no concern. The local government together with the water undertaking have built approximately 90% of the water and sewage system of the rural municipality.

What could the rural municipality government do to support your business or for business development more generally in the rural municipality?

In total, the suggestions and wishes were as follows:

- to continue the established business support practices;
- to develop and ensure fast data communication (internet and mobile coverage);
- lack of high-quality living space (for rent and purchase);
- lack of modern rental apartments;
- maintenance of gravel roads from spring to autumn should be regular;
- cooperation with large businesses for the improvement of the living conditions of the labour;
- to improve the public transport;
- it would be important to respect the law – the rural municipality should not be able to do what it wants;
- to support small businesses of the rural municipality;
- faster development of the industrial sector;
- joint marketing in the field of tourism;
- the rural municipality should use the services of local businesses, not purchase cheap and often substandard services from large companies.

The rural municipality government has to treat all businesses on an equal basis. If rural small businesses can maintain sufficient quality and standards, also the population continues to live and work in rural areas.

Factors arising from both the micro-environment and macro-environment have an impact on business activities in rural areas. In many EU countries and re-

gions where regional development policy has been pursued for decades, support of business activities is considerably more effective and regional disparities are smaller than in Estonia. As a result of the administrative reform, local governments have more capacity for making the business environment more attractive. The sense of responsibility of a business itself is very important in the organisation of local life and the activities of the whole community. It has been found as a result of different surveys that in addition to earning profits, the social responsibility of businesses for local development has increased.

Analysis of the information obtained from the survey showed that businesses are generally doing well in the rural municipality. The situation is better in manufacturing, agriculture and construction. Accommodation and food service businesses have a more difficult situation and operated with a loss.

CONCLUSION

As a result of assessment of regional development policy of different Estonian regions we have to state that several indicators of regional development have aggravated within Estonia and the gaps have become deeper. Despite different types of regional support there are too high regional socio-economic differences. Population is decreasing in peripheries and concentrating mainly to the regions of larger cities, Tallinn and Tartu.

The research took into account very many different studies on the impact of business activities in rural areas. Several subjects are overlapping – for instance, support requirements for the creation or expansion of businesses; finding new activities instead of traditional ones; more innovative and more modern approaches.

The article discussed three very interrelated subject areas[6]:

- firstly – regional development policy which should support the development of the region and reduce inequalities both within the EU and within Estonia;
- secondly – administrative reform which should result in sufficiently large municipalities which are capable of organising regional development;
- thirdly – rural business activities and business environment which allows making contributions to the area to make it sufficiently attractive to businesses.

The measures developed through regional development policy can be used both by local governments and businesses. Local governments have become capable enough as a result of mergers and are able to develop the business and living environment. We hope that the environment created for entrepreneurs provides sufficient labour and is considerate to businesses.

The survey conducted brought out the main business problems in the region, the three most important of which are the poor condition of roads, lack of fast internet connection opportunities and poor mobile coverage quality. The local government has to take care of these issues, some problems should be solved in co-operation with service providers, others require assistance from the state to increase the funds.

Shortage or lack of own funds is a serious obstacle for businesses to make the necessary investments for businesses. Regional development measures from the state should surely be required here to find sufficient funds for the support of rural small businesses during the new support period.

It has been planned to perform in-depth analyses of the comprehensive impact of the administrative reform on the Estonian economy and the welfare of the population in 2017–2021 and to draw conclusions (the next elections of local councils will take place in the autumn of 2021, 2025 and 2029). In 2021–2025 the next stage of the administrative reform and another stage of mergers of municipalities will be prepared, and the reform activities developed as a result of the preparations will be implemented in 2025–2029.

6 According to the results of the fourth subject area of the survey (services), the impact of the administrative reform on the provision of public services has unfortunately been negative in the opinion of the population of small settlements as very many services have become less accessible for the population of villages, towns and small towns after the merger of municipalities. The reason for this result is mainly the transfer of the necessary services which used to be close-by, to a larger centre of attraction of the municipality, with poor public transportation opportunities. Another main reason was the unsuitability of times, i.e. while the establishment which provided the service earlier had been open five days a week, the opening hours were now shortened to three or two days after the reform in some municipalities (Lepiste, Raudjärv 2019: 151 (CD)). The problems related to the public services will be more extensively covered in a future publication.

REFERENCES:

1. **Aavasalu, T.** (2019). Ettevõtlust mõjutavad tegurid Põhja-Sakala valla näitel. Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži lõputöö. Pärnu, 62 lk. (käsikirjaline töö).
2. **Aavasalu, T., Raudjärv, M.** (2019). Ettevõtluse arengut mõjutavad tegurid Eestis (Põhja-Sakala valla näitel) /CD/. Factors influencing business development in Estonia (the case of North Sakala Rural Municipality). Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik/Eesti majanduspoliitilised väitlused. Nr. 3-4 /2019. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, lk. 55 – 72 (pp. 55 – 59).
3. **Avalike teenuste korraldamise roheline raamat.** (2013). Majandus- ja kommunikatsiooni-minis-teerium. [https://www.mkm.ee/sites/default/files/avalike_teenuste_korraldamise_roheline_raamat.pdf]
4. **Euroopa Komisjon.** (2019). Eurostat. [https://

ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php? title=National_accounts_and_GDP/etNSKP_areng_ELis:_kasv_alates_2013._aastast]

5. **Kasseeah, H.** (2016). Investigating the impact of entrepreneurship on economic development: a regional analysis. Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 23 Issue: 3, pp. 896-916.

6. **Lepiste, K.** (2019). Haldusreformi mõju avalike teenuste osutamisel väikeasulates. Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži lõputöö. Pärnu, 61 lk. (käsikirjaline töö).

7. **Lepiste, K., Raudjärv, M.** (2019). Haldusreformi mõju avalike teenuste osutamisel Eesti väikeasulates (Jõgeva maakonna väikeasulate näitel) /CD/. Impact of the administrative reform on the provisio of public services in Estonia (the case of small settlements of the Jõgeva County). Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Nr. 3-4 /2019. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, lk. 128 – 156 (pp. 75 – 81).

8. **Noorkõiv, R., Raagmaa, G.** (2013). Globaliseeruv Eesti küla. Avaneva maailma arenguvõimalused ja ohud. Kogukonna arendustegevuse käsiraamat. 72 lk. [https://kodukant.kovtp.ee/documents/1727611/ 3730742/K%C3%A4siraamat.pdf/32b40ecd-fc0c-410a-96ff-cda1c375c7ca]

9. **Põllumajandusministeerium.**(2012*).* Maapiirkonna ettevõtjate olukord, arengutrendid ning toetusvaja- dus. Uuringu lõpparuanne. Tartu: Eesti Maaülikool. 368 lk. [https://www.agri.ee/sites/default/files/public/juurkataloog/MAAELU/UURINGUD/2012/uuring_maaettevotlus_2012_aruanne.pdf]

10. **Rahandusministeerium.** (2018). Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020 elluviimise 2017. aasta seirearuanne. Tallinn. 24 lk.

11. **Rahandusministeerium.** (2015). Haldusreformi kontseptsioon. [https://haldusreform.fin.ee/static/sites/ 3/2017/02/151218_haldusreformi_kontseptsioon.pdf]

12. **Results of Local Government reform.** (2019). Administrative-Territorial Reform. Rahandus- ministeerium. [https://www.rahandusministeerium.ee/en/objectivesactivities/local-governments-and-administrative-territorial-reform/administrative]

13. **Sternberg, R.** (2012). Do EU Regional Policies Favour Regional Entrepreneurship. Empirical Evidence from Spain and Germany. European Planning Studies, 20:4, 583-608 DOI: 12.1080/ 09654313. 2012.665030.

14. **Swianiewicz, P.** (2017). If territorial fragmentation is a problem, is amalgamation a solution? – Ten years later. Local Government Studies.

15. **Taat, T.** (2018). Regionaalne SKP maakondade ja majandussektorite järgi. Uuring. Maaeluminis-teerium, 26 lk.

16. **Tavares, A. F.** (2018). Municipal amalgamations and their effects: a literature review. Miscellanea Geographica-Regional Studies on Development. Vol.22, No. 1, 2018, pp. 5-15.

ინსტიტუტები და ორგანიზაციები დუგლას ნორთის მიხედვით

გია კვაშილავა
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

წინამდებარე სტატია ეძღვნება დუგლას ნორთის მოღვაწეობას. იგი იყო ამერიკელი ეკონომისტი, რომლის შრომები ცნობილია ახალი ეკონომიკური ისტორიის საკითხების შესწავლაში.

დ. ნორთის მთავარი დამსახურება იყო ინსტიტუტებისა და ორგანიზაციების შორის არსებითი განსხვავებების გამოყოფაში. მისი აზრით, „ინსტიტუტებს მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკის განვითარებაში ... [და ისინი] შექმნილია ეფექტური შედეგების მისაღწევად“. იგი ხაზს უსვამდა ინსტიტუტების ფუნქციონირებას, როგორც სტაბილურობისა და პროგნოზირებადობის მაჩვენებელ ნიშნებს.

ამ სტატიაში აგრეთვე წარმოდგენილია დ. ნორთის საეტაპო ნაშრომების მოკლე მიმოხილვა ინსტიტუტებისა და ეკონომიკური ცვლილებების შესახებ. იგი მის შრომებში ამტიცებდა შემდეგს: ინსტიტუტები თანდათანობით ვითარდება და იცვლება; ინსტიტუტები აწმყოსა და მომავალს აკავშირებენ წარსულთან; წარსული შეიძლება მხოლოდ გავიაზროთ როგორც ინსტიტუციური ევოლუციის ისტორია.

დ. ნორთმა შეიმუშავა ანალიტიკური ჩარჩო იმის ახსნისათვის, თუ როგორ გავლენას ახდენს ინსტიტუტები და ინსტიტუციური ცვლილებები ეკონომიკის განვითარებაზე დროთა განმავლობაში.

საკვანძო სიტყვები: დუგლას ნორთი, ახალი ინსტიტუციური ეკონომიკა, ეკონომიკური ცვლილებები, ეკონომიკური განვითარება, ინსტიტუტები, ორგანიზაციები

INSTITUTIONS AND ORGANISATIONS ACCORDING TO DOUGLASS NORTH

Gia Kvashilava
PhD student at GTU

ABSTRACT

This paper is devoted to the work of Douglass North. He was an American economist known for his works in new economic history.

D. North's major contribution was to separate institutions and organisations. In his view, „institutions matter in the development of economies ... [and they] are designed to achieve efficient outcomes“. He emphasized the functioning of institutions as providing stability and predictability.

This paper also offers a short overview of D. North's landmark works on institutions and economic changes. In his works, he argued institutions evolve incrementally, connecting the past with the present and the future; and the past can only be made intelligible as a story of institutional evolution.

D. North developed an analytical framework for explaining the ways in which institutions and institutional changes affect the performance of economies, both at a given time and over time.

Keywords: Douglass North, New institutional economics (NIE), economic changes, economic development, institutions, organisations

* * * *

ახალი ინსტიტუციური ეკონომიკური სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენელია დუგლას ნორთი (Douglass Cecil North, 1920–2015). 1993 წლის 9 დეკემბერს მას და რობერტ ფოგელს (Robert William Fogel, 1926–2013) ერთად მიენიჭა ნობელის პრემია, რომლის მოტივირება იყო „ისტორიული პროცესების შესწავლის ახალი ეკონომიკური მეთოდების გამოყენებისათვის“.

დ. ნორთმა დააფუძნა ახალი ეკონომიკური ისტორიის მიმართულება, რომელმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა დარგის აღორძინებასა და ცოდნის საზღვრების გაფართოებაში (North 1974:1). იგი იყო გამჭრიახი მეცნიერი და მწერალი, ინოვაციური და ღრმა მოაზროვნე, რომელიც იკვლევდა პოლიტიკური და ეკონომიკური ინსტიტუტების ფორმირებას და ამ ინსტიტუტების შედეგებს თანამედროვე ეკონომიკის განვითარებაზე დროში. მან აღბეჭდა და გააფართოვა მრავალი გამოჩენილი მეცნიერის იდეები, როგორც საეკონომიო დისციპლინის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ (North 2005a).

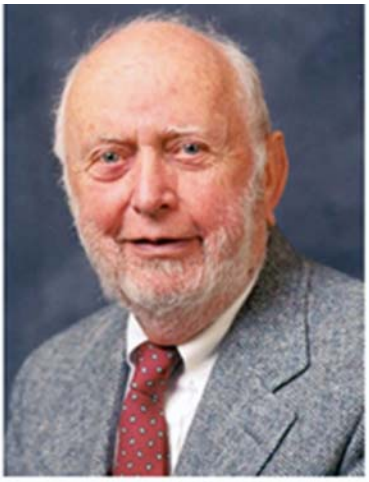
დუგლას ნორთი

დ. ნორთმა წარმოადგინა საეტაპო თეორია, რომელ-

მაც ეკონომიკურ ისტორიაში რევოლუცია გამოიწვია. მან ლაკონურად ჩამოაყალიბა და თანმიმდევრულად ახსნა თავისი ინსტიტუციური შეხედულებები, რომლებიც ეკონომიკური მეცნიერების აზროვნების უწყვეტი, თანდათანობითი განვითარების კანონზომიერი შედეგია. იგი იძლევა ეკონომიკური მეცნიერული თეორიის გადახედვასა და ახალ გაგებას. რა თქმა უნდა, მან კვლევა დაიწყო ნეოკლასიკური პოზიციიდან და დაამთავრა მისი მწვავე კრიტიკით (North 1981). აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ იგი სრულად ვერ გათავისუფლდა ნეოკლასიკური თეორიის ზოგიერთი პოსტულატის გავლენისაგან.

დ. ნორთმა განავითარა ახალი ინსტიტუციური ეკონომიკის მიმართულება[1] (North 1993b). მისი აზრით, ახალი ინსტიტუციური ეკონომიკური თეორია გამოყენებული იქნება ეკონომიკური პრობლემებისა და ზოგიერთი ცუდი პოლიტიკის გადასაჭრელად (North 2005a). ამ მხრივ მან გამოაქვეყნა ფუნდამენტური ნაშრომები, სათაურებით: „ინსტიტუტები და ეკონომიკური ზრდა: ისტორიული შესავალი" (North 1989), „ინსტიტუტები, ინსტიტუციური ცვლილება და ეკონომიკური განვითარება" (North 1990), „ინსტიტუტები" (North 1991), „ეკონომიკური განვითარება დროთა განმავლობაში: ცოდნის შეზღუდვები" (North 1996) და სხვა, რომლებშიც წარმოდგენილია მისი ძირითადი იდეები, კერძოდ, გადმოცემულია ფართო კვლევა ინსტიტუტების ბუნების, როლის, ურთიერთდამოკიდებულებისა და შედეგების შესახებ. მისი მთავარი წვლილი იყო ინსტიტუტებისა და ორგანიზაციების განცალკევებაში.

დ. ნორთმა ყურადღება უფრო მეტად გაამახვილა ინსტიტუტების მნიშვნელობაზე, რადგან ეკონომიკური ცვლილებები – ისევე, როგორც ყველა სხვა ცვლილება – არის პროცესი და ამ პროცესის მატარებლები საზოგადოების ინსტიტუტები არიან. მან აჩვენა, რომ „ინსტიტუტებს მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკის განვითარებაში" (North 1989:1319; North 1990:12, 80, 95) და ეკონომიკურ განვითარებას ინსტიტუციური ევოლუციის საფუძველზე ხსნის (North 1990:114). ამ მხრივ ნობელის პრემიის გადაცემის საზეიმო ცერემონიაზე იგი ამბობს, რომ მისი კვლევის მიზანი იყო ანალიტიკური ჩარჩოს შექმნა ეკონომიკის ისტორიული ევოლუციის გასაგებად (შდრ. North 2005b). „ეკონომიკური დინამიკის თეორია, რომელიც შედარებულია ზოგადი წონასწორობის თეორიასთან, იქნება ანალიზის იდეალური ინსტრუმენტი. ეკონომიკური დინამიკის თეორია ასევე მნიშვნელოვანია ეკონომიკური განვითარების სფეროსათვის. ... ანალიტიკური ჩარჩო არის ნეოკლასიკური თეორიის მოდიფიკაცია. ... ინსტიტუტები ქმნიან საზოგადოების სტიმულს, ხოლო პოლიტიკური და ეკონომიკური ინსტიტუტები, შესაბამისად, ეკონომიკური საქმიანობის ძირითადი განმსაზღვრელია" (North 1993a:1; 1994:359).

ამიტომ დ. ნორთი კონკრეტულად სვამს მთავარ კითხვას: არის თუ არა ინსტიტუტები ნამდვილად ეკონომიკური ცვლილებების პროცესის მატარებლები და თუ ასეა, რა არის ინსტიტუტები?

ამ მხრივ იგი იძლევა შემდეგ განმარტებას: „ინსტიტუტები არის საზოგადოებაში თამაშის წესები ანუ... ადამიანის მიერ მოფიქრებული შეზღუდვები, რომლებიც გაურკვევლობებს ამცირებს და აწესრიგებს ადამიანთა შორის ... პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ ურთიერთობებს. ინსტიტუტები შედგება არაფორმალური შეზღუდვებისაგან (სანქციები, აკრძალვები, ჩვეულებები, ტრადიციები და ქცევის ნორმები), ფორმალური წესებისაგან (კონსტიტუციები, კანონები, ქონებრივი უფლებები და ა.შ.) და თითოეული შეზღუდვების აღსრულების იძულების მექანიზმებისაგან. ... რადგანაც ინსტიტუტები ქმნიან საზოგადოების წამახალისებელ სტრუქტურას, ისინი განსაზღვრავენ თამშის წესებს და იმას, თუ როგორ ვითარდება საზოგადოება და თამაშის წესები დროში (North 1990:3; North 1991:97; North 1996:2, 8). ...ინსტიტუტები არის გარე (გონების) მექანიზმები, რომლებსაც ინდივიდები ქმნიან გარემოს სტრუქტურისა და წესრიგისათვის" (North 1993a:4; 1994:362).

როგორც ზემოთ იყო განსაზღვრული, შეზღუდვები არის ის ჩარჩო, რომლის ფარგლებშიც საზოგადოების ისტორიული განვითარების ამა თუ იმ საფეხურზე ადამიანებს შორის ურთიერთობები ყალიბდება და იმართება თამაშის წესებით, რომლებიც მოიცავს იმას, თუ რა არის აკრძალული და ზოგჯერ რა პირობებშიც განხორციელდეს გარკვეული საქმიანობა.

დ. ნორთის მიხედვით, მოთამაშეთა სტრატეგი-

1 ტერმინი „ახალი ინსტიტუციური ეკონომიკა" 1975–1985 წლებში დაამკვიდრა ოლივერ უილიამსონმა (Oliver Eaton Williamson, 1932–2020; ნობელის პრემია 2009) თავის შემდეგ შრომებში: Williamson, O. E., 1975, „Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications: A Study in the Economics of Internal Organization", New York; Williamson, O. E., 1985a, Reflections on the New Institutional Economics, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft / Journal of Institutional and Theoretical Economics, Bd. 141/1, 2nd Symposium on The New Institutional Economics (März 1985), pp.187–195; Williamson, O. E., 1985b, The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting, New York.

ახალი ინსტიტუციური ეკონომიკის წარმოშობას უკავშირებენ რონალდ კოუზის (Ronald Harry Coase, 1910–2013; ნობელის პრემია 1991) შემდეგ შრომებს: Coase, R. H., 1937, The Nature of the Firm, Economica, Vol. 4/16, pp. 386–405; Coase, R. H., 1960, The Problem of Social Cost, Journal of Law and Economics, Vol. 3/1, pp.1–44; Coase, R. H., 1984, The New Institutional Economics, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft / Journal of Institutional and Theoretical Economics, Bd. 140/1, The New Institutional Economics: A Symposium (März 1984), pp. 229-231; Coase, R., 1998, The New Institutional Economics, The American Economic Review, Vol. 88/2, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association (May, 1998), pp. 72–74.

იდან გამომდინარე აუცილებელია ძირითადი წესების გამოყოფა, რომელიც წინაპირობაა ინსტიტუციური თეორიის შესაქმნელად. ამ თეორიის აგება არის მცდელობა ეკონომიკისა და სხვა სოციალურ მეცნიერებებს შორის განმასხვავებელი მიდგომების შერიგებისკენ. ინსტიტუტები ადამიანის მიერაა შექმნილი, რომლებიც ვითარდება და იცვლება ისტორიული ევოლუციის პროცესში, როგორცაა, მაგ., ზოგადი სამართალი. აქედან გამომდინარე, იგი ცდილობს თეორია თანმიმდევრულად ააგოს ინდივიდზე.

ზემოდასახელებულ კვლევებში დ. ნორთმა განასხვავა ინსტიტუტები ორგანიზაციებისაგან. ორგანიზაციებსა და ინსტიტუტებს შორის ურთიერთქმედებაზე ძირითად ყურადღებას ამახვილებენ დ. ნორთი, ჯ. უოლისი და ბ. ვაინგასტი თავიანთ წიგნში, სათაურით „ძალადობა და სოციალური ბრძანებები: კონცეპტუალური ჩარჩო ადამიანის ისტორიის ინტერპრეტაციისათვის“ (North et al. 2009).

დ. ნორთის მიხედვით, ინსტიტუტები თამაშის წესებისა და აღსრულების საშუალებების განმსაზღვრელია, ხოლო ორგანიზაციები და მათი მეწარმეები – კონკრეტული მოთამაშე ელემენტები. შესაძლებელი გახდა დინამიკური ურთიერთობა დამყარდეს ორგანიზაციების წინაშე არსებული ინტერესების, სტიმულებსა და წესების სტრუქტურას შორის. დ. ნორთი ორგანიზაციებს განიხილავს მიზანთა იერარქიის კონტექსტში. იგი ამბობს, რომ, მაგ., ფირმები, პროფკავშირები, საოჯახო მეურნეობები, კოოპერატივები არის ეკონომიკური ორგანიზაციები; პოლიტიკური პარტიები ან საკანონმდებლო ორგანოები, სენატი, საქალაქო საბჭო, მარეგულირებელი ორგანოები არის პოლიტიკური ორგანიზაციები; სკოლები, უნივერსიტეტები არის საგანმანათლებლო ორგანიზაციები; ეკლესია, კლუბები, სპორტული ასოციაციები არის სოციალური ორგანიზაციები და ა.შ. თამაშის წესები არის იმ წესების ერთობლიობა, რომლის მიხედვით მიმდინარეობს თამაში და რომელსაც ყველა მოთამაშე ორგანიზაცია და მათი მეწარმეები ემორჩილებიან.

დ. ნორთი, ჯ. უოლისი და ბ. ვაინგასტი (North et al. 2009:15) წერენ: „ინსტიტუტებისაგან განსხვავებით, ორგანიზაციები შედგება ინდივიდთა კონკრეტულ ჯგუფებისგან, რომლებიც ახორციელებენ საერთო და ინდივიდუალურ მიზნებს ნაწილობრივი, კოორდინირებული ქცევით. ორგანიზაციები კოორდინაციას უწევენ თავიანთი წევრების მოქმედებებს, ამიტომ ორგანიზაციის მოქმედებები აღემატება ინდივიდთა ქმედებათა ჯამს. იმის გამო, რომ ისინი ორგანიზაციაში ატარებენ საერთო მიზანს და იმის გამო, რომ ორგანიზაციები, როგორც წესი, შედგება პირებისაგან, რომლებიც განმეორებით ურთიერთობენ ერთმანეთთან, ორგანიზაციების წევრთა უმეტესობას განუვითარდებათ საერთო რწმენები სხვა წევრების ქცევის შესახებ და მათი ორგანიზაციის ნორმების ან წესების შესახებ. როგორც შედეგი, ორგანიზაციების უმეტესობას აქვს საკუთარი შინაგანი ინსტიტუციური სტრუქტურა: წესები, ნორმები და საერთო რწმენები, რომლებიც გავლენას ახდენენ იმაზე, თუ როგორ იქცევიან ადამიანები ორგანიზაციაში (Greif 2006)“.

ზოგიერთ საზოგადოებაში ინსტიტუტებისა და ორგანიზაციების ურთიერთქმედება წარმოშობს ინსტიტუციურ ცვლილებებს, რომლებიც თანდათანობით უკეთესდება, რაც ზოგჯერ კარგია და ზოგჯერ ცუდი ეკონომიკური განვითარებისათვის (Wallis 2015). ამ მხრივ დ. ნორთის ნაშრომი, სათაურით „ეკონომიკური ცვლილების პროცესის გაცნობიერება“ (North 2005a) მნიშვნელოვანია განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური საქმიანობის გაუმჯობესების მიზნით.

რას ნიშნავს, რომ ინსტიტუციური ცვლილებები ზოგჯერ კარგია და ზოგჯერ ცუდი ეკონომიკური განვითარებისათვის?

ამ მხრივ დ. ნორთი (North 1990) იძლევა ეკონომიკური სტრუქტურების საფუძვლიან ანალიზს. იგი ანვითარებს ანალიტიკურ ჩარჩოს იმის ასახსნელად, თუ როგორ გავლენას ახდენს ინსტიტუტები და ინსტიტუციური ცვლილებები ეკონომიკურ პროცესებზე დროში. დ. ნორთი აღნიშნავს, რომ ინსტიტუტები მნიშვნელოვნად განსხვავდება მათი ეკონომიკური შედეგების მიხედვით; ზოგიერთ ქვეყანაში მოქმედებს ინსტიტუტები, რომლებიც იწვევს ეკონომიკური პროცესების განვითარებას, ზოგ ქვეყანაში, პირიქით, – შენელებას, შეფერხებას. მისი აზრით, შრომის ნაყოფიერების გადიდების მიზნით, ინსტიტუტები ქმნის სტიმულაციურ სტრუქტურებს და ორგანიზაციებს, რომლებიც მოცემულ ინსტიტუციურ ჩარჩოებში გათვალისწინებული შესაძლებლობებით სარგებლობენ. აქვე იგი აღნიშნავს, რომ ეკონომიკური სტრუქტურების მიერ ჩამოყალიბებული უნარ-ჩვევები და ცოდნის მარაგი იძლევა ეკონომიკური ცვლილების მიმართულებას და თანდათანობით ცვლის ინსტიტუციურ ჩარჩოებს. შემდეგ იგი ხსნის, თუ როგორ შეიძლება შესაბამისი ინსტიტუციური სისტემების გაძლიერებამ და ინტერდისციპლინარულმა მიდგომებმა თანამედროვე ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების მოდელებზე მიგვიყვანოს (Davis and North 2008).

გამოყენებული ლიტერატურა

1. *ინსტიტუციური ეკონომიკა (ლექციების კურსი)*, ავტორთა კოლექტივის ნაშრომი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის საინჟინრო ეკონომიკის დეპარტამენტი, თბილისი, 2014.

2. იაკობიძე 2014: იაკობიძე დ., ინსტიტუციონალური ეკონომიკა (ლექციების კურსი): ინსტიტუციონალიზმი ახალი გამოწვევები, ჟურნალი *ბიზნეს-ინჟინერინგი*, 2014, №4, თბილისი, გვ. 121–144.

3. Davis and North 2008: Davis, L. E. and North D. C., *Institutional Change and American Economic Growth*, Cambridge University Press.

4. Greif 2006: Greif, A., *Institutions and the path to the modern economy*, New York: Cambridge University Press.

5. North 1974: North, D. C., Beyond the New Economic History, *Journal of Economic History,* Vol. 34/1, 1974, pp. 1–7.

6. North 1981: North, D. C., *Structure and Change in Economic History*, Cambridge: Cambridge University Press.

7. North 1989: North, D. C., Institutions and Economic Growth: An Historical Introduction, Journal *World Development*, Vol. 17/9, 1989, pp. 1319–1332.

8. North 1990: North, D. C., *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge: Cambridge University Press.

9. North 1991: North, D. C., Institutions, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5/1, Winter, 1991, pp. 97–112.

10. North 1993a: North, D. C., Economic Performance through Time, Lecture to the memory of Alfred Nobel, December 9, 1993; American Economic Review, American Economic Association, Vol. 84/3, 1994, June, 359-368.

11. North 1993b: North, D. C., The New Institutional Economics and Development, *Economic History*, University Library of Munich, Germany, 1993, pp. 1–8.

12. North 1996: North, D. C., Economic Performance Through Time: The Limits to Knowledge. *Economic History*, University Library of Munich, 1996, pp. 1–23.

13. North 2005a: North, D. C., *Understanding the Process of Economic Change*, Princeton: Princeton University Press.

14. North 2005b: North, D. C., Institutions and the performance of economics over time, *Handbook of New Institutional Economics*, Ménard C., Shirley M. M. (eds), Dordrecht: Springer, 2005, pp. 21–30.

15. North et al. 2009: North, D. C.; Wallis, J. J. and Weingast, B., *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Human History*, New York: Cambridge University Press.

16. Wallis 2015: Wallis, J., Structure and change in economic history: The ideas of Douglass North, https://voxeu.org/article/ideas-douglass-north

ეკონომიკური კვლევის ევოლუციური მეთოდები

გიორგი ფანცულაია
სტუ-ს დოქტორანტი

ირინე ჯავახაძე
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

წამოდგენილ სტატიაში განხილულია ეკონომიკურ კვლევებში ევოლუციური მეთოდის გამოყენების თანამედროვე მიდგომები. ასევე ევოლუციის ისტორიული განვითარების ისტორია და ევოლუციური მეთოდების კავშირი ლოგიკურ მეთოდებთან. დღესდღეისობით შეიძლება უკვე მსჯელობა იმაზეც რომ ევოლუციური ეკონომიკა, ეკონომიკური მეცნიერების ერთ-ერთი მიმართულებაა. თანამედროვე სამყაროში ეკონომიკური კვლევების გამოყენება, სულ უფრო აქტუალური გახდა. ეკონომიკურ კვლევებში ისტორიული მეთოდების განხილვამ მიგვიყვანა კვლევის მეორე მნიშვნელოვან - ევოლუციურ მეთოდთან.

საკვანძო სიტყვები: ევოლუციური ეკონომიკა, ევოლუციური მეთოდები, ნორმალური ბაზარი, ხალხთმოსახლეობის კანონი, კაპიტალი, ისტორიული მეთოდი,ეკონომიკური აგენტები, ინოვაციური პროცესები.

EVOLUTIONARY METHODS OF ECONOMIC RESEARCH

Irine Javakhadze GTU-PhD student
Giorgi Pantsulaia GTU-PhD student

RESUME

In the presented article, there is discussed, the use of modern approaches of evolutionary methods in economic researches. Also, the historical development of evolution and evolutionary methods connections with logical methods. Nowadays, we can say that evolution economics is one direction of economic science. In modern world, the use of economic research becomes more popular. The discussion of historical methods, in economic research, has lead us to the second, important method – evolutionary method.

Keywords: Evolutionary economy, Evolutionary methods, Normal market, The law of the population, Capital, Historical method, Economic agents, Innovative processes.

* * * *

ევოლუციური მიდგომის თვალსაზრისით, ეკონომიკური მეცნიერების საგანი, ისევე როგორც სხვა საჯარო დისციპლინები, მკვლევარებს აძლევს ევოლუციურ მიდგომას, მრავალ უპირატესობას. ცვლილებების მაღალი სიჩქარე, უფრო დიდი მოქნილობა და სოციალური სტრუქტურების ადაპტირება.

ევოლუციური მეთოდი, ჩვენი განმარტებით, შეიძლება განვიხილოთ ერთის მხრივ, როგორც წვრილმანი „ზეწოლისა" და „შემთხვევითობებისაგან" განწმენდილი ისტორიული მეთოდი, ხოლო მეორეს მხრივ, ევოლუციური მეთოდი გვთავაზობს ეკონომიკური ინსტიტუტების შესწავლაში ბიოლოგიური ევოლუციური თეორიის გამოყენებას. ამ თეორიის თანახმად ეკონომიკური განვითარების პროცეში უნდა მოხდეს ამ ინსტიტუტების გადარჩევა და შენარჩუნება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თვით ეკონომიკური თეორია (კ. პოპერის მიდგომით) შეიძლება განხილული იქნეს როგორც ეკონომიკური ცოდნის შიდა ევოლუციური პროდუქტი.

მეცნიერებაში ევოლუციური მეთოდის იდეა პირველად ბერძენმა ფილოსოფოსებმა შემოიტანეს. საუკუნეების შემდეგ სახელმწიფოს მეტაფიზიკურ აზროვნებაში ევოლუციის პრინციპი აღდგენილი იქნა ახალი დროის ეპოქაში. XVI-XVII საუკუნეებში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ისეთმა ფილოსოფოსებმა და მეცნიერებმა, როგორიც: ნ.კოპერნიკი, ჯ. ბრუნო, ი. ნიუტონი, გ. გალილეი, პ. დეკარტე, ჯ. ლოკი, თ. ჯობსი და სხვებია. XIX საუკუნეში ევოლუციის იდეა გახდა საყოველთაოდ აღიარებული და ეკონომისტები აქტიურად იყენებდნენ თავიანთ ნაშრომებში. შემთხვევითი არაა, რომ პირველად ევოლუციური პრინციპი, როგორც ძლიერის გამარჯვება გადარჩენისათვის ბრძოლაში, წარმატებით იქნა გამოყენებული ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტის თომას მალთუსის (1766-1834) მიერ. თავის ნაშრომში: „ხალხთმოსახლეობის კანონი"[1] ავითარებდა შემდეგ დებულებებს:

- ✓ პლანეტაზე ხალხთმოსახლეობა იზრდება გეომეტრიული პროგრესიით;
- ✓ საარსებო საშუალებების ზრდა (პირველ რიგში კვების პროდუქტები) არ შეიძლება გაიზარდოს ისე სწრაფად, ვიდრე არითმეტიკული პროგრესია;
- ✓ ხალხთმოსახლეობის განუსაზღვრელი ზრდა წარმოადგენს საფრთხეს პლანეტისათვის და საჭიროა საარსებო საშუალებების ზრდის შეზღუდვა;
- ✓ ხალხთმოსახლეობის ზრდის შეზღუდვისათვის აუცილებელია გადაუდებელი ზომების მიღება, ხოლო თუ ეს საკმარისი არ იქნება, მაშინ საჭი-

1 The law of the population (https://www.intelligenteconomist.com/malthusian-theory/)

როა წარმოიქმნას სიღარიბე, უმუშევრობა, რაც თავისთავად შეაჩერებს ხალხთმოსახლეობის ზრდას.

გერმანელი ფილოსოფოსის ჰეგელის თვალთახედვით არსებული რეალობა შეიცავს ბრძოლის ურთიერთსაწინააღმდეგო დებულებებსა და აზრებს, მაგრამ გადამწყვეტი როლი ამ რეალობაში უნდა შეასრულოს დიალექტიკის სამმა კანონმა[2]: **ერთიანობის და ურთიერთსაწინააღმდეგო შედეგობის** კანონმა, **რაოდენობრივი ცვლილებების ხარისხობრივ ცვლილებებში გადასვლის** კანონმა და **უარყოფის უარყოფის** კანონმა. ჰეგელის ევოლუციის იდეა, როგორც ბრძოლა არსებობისათვის, გარდაქმნილი იქნა ორი დიდი მოაზროვნის ჩ. დარვინის და კ. მარქსის ფუნდამენტალურ თეორიებში ცოცხალ ბუნებასთან და ადამიანის სოციუმთან მიმართებაში. დარვინის ევოლუციურმა ნაშრომებმა[3] უდიდესი მნიშვნელობა შეიძინა არა მარტო ბიოლოგიის, არამედ საერთოდ მეცნიერებისათვის. მათზე დაყრდნობით არსებობს ევოლუციის სამი ფაქტორი – **მემკვიდრეობითობა, ცვალებადობა** და **შერჩევა.** გადარჩენისათვის ბრძოლის პროცესში, რომელსაც ახორციელებენ ერთმანეთთან სხვადასხვა ცოცხალი არსებები, მათ შორის მემკვიდრეობას ტოვებენ მათგან ყველაზე მოხერხებულები. ამავე პერიოდში კარლ მარქსის მიერ შემუშავებულ იქნა ევოლუციური ეკონომიკური მოძღვრებები. შექმნილი იქნა "კაპიტალის" მრავალტომეული. კ. მარქსის ევოლუციური მოძღვრება არის ეკონომიკური აზრის ისტორიკოსების მსჯელობის საგანი. ასევე, საინტერესოა ი. შუმპეტერის „ეკონომიკური ანალიზის ისტორია", რომელიც მიუთითებს ორი ტიპის არსებობის შესახებ: **ისტორიული** და **ინტელექტუალური.** შეიძლება აღინიშნოს, რომ XIX საუკუნეში საბოლოოდ ჩამოყალიბებული ევოლუციური მეთოდი თანამედროვეობაში წარმოადგენს ბუნებათმცოდნეობის და საზოგადოებათმცოდნეობის მეცნიერებების სრულყოფილ მეთოდს. განსკუთრებით ყურადსადღებია ის ფაქტი, რომ XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ეკონომიკური კვლევები კიდევ უფრო გაძლიერდა „ევოლუციური ეკონომიკის" მიმართულებით

ევოლუციური ეკონომიკის შესწავლის პრობლემა ასევე ის არის, რომ მაშინაც კი, თუ ის მოქმედებს **„ნორმალური" ბაზარი,** მისი ფუნქციონირება შეიძლება განხორციელდეს საკუთარი კანონების შესაბამისად, „სივრცე-დრო" კონტინუმის ფარგლებში, სადაც არ არის თვისებრივი სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნები ხდება და შესაბამისობა.

კანონის ინსტიტუციური პრინციპების ერთიანობა. ევოლუციური ეკონომიკის პირობებში მიკროეკონომიკური ნიმუშები ვლინდება შეზღუდული თვისობრივი და რაოდენობრივი ლიმიტებით, ხოლო ეს უკანასკნელი დეტერმინისტულია ბაზრის გენეზის, შინაარსის და ევოლუციური პროცესების მოცულობის მიხედვით. მთავარი პრობლემა ევოლუციურ ეკონომიკაში კონკურენციის ძირითადი ფაქტორები არ არის, ტიპები ხარჯების, ფასის, ხარისხის, არამედ არის კორპორატიული ძალაუფლებისა და კონტროლის დონე და მოცულობა ბაზარზე, წარმოებაზე, სოციალურ პროცესებზე, საწარმოს სტატუსზე, რესურსების სიახლოვეს და ა.შ.

ეკონომიკური კვლევების ევოლუციური მეთოდი განხილული უნდა იქნეს როგორც დამატება და ლოგიკური გაგრძელება თავისებური „ხიდის" სახით, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს ბუნებრივ-სამეცნიერო და სოციალურ მეთოდოლოგიებს. ევოლუციის იდეამ ადამიანის აზროვნების ისტორიაში გრძელი გზა განვლო. ძალიან დიდ ხნის განმავლობაში ბუნების და საზოგადოების შესახებ მეტაფიზიკური აზროვნება არსებობდა, ანუ იგულისხმება, რომ ბუნება და საზოგადოება თავისი ხასიათით უცვლელია. ასეთი წარმოდგენა ჩამოყალიბდა რელიგიური მსოფლმხედველობისა და თეოლოგიური დოგმატიკის გავლენით. მას შემდეგ, რაც ღმერთმა შექმნა სამყარო, ის უცვლელი და სტაბილური რჩება. მასში რადიკალური ცვლილებების შეტანა შეუძლებელია - შემოქმედის მიერ შექმნილი სამყაროს შეცვლა საწყისი ფორმიდან არც ადამიანს და არც ბუნებას არ შეუძლია.

ეკონომიკურ მეციერებაში ტერმინებს „ევოლუცია" და „ევოლუციური მეთოდი" ჩვენ განვმარტავთ ორი ძირითადი მნიშვნელობით:

1. ევოლუციური მეთოდი არის ნებისმიერი (რომელიმე) სამეურნეო პროცესის ან ისტორიული ობიექტის (გადახრის; შემთხვევითობის) საერთო ლოგიკური განვითარების ანალიზი;
2. ევოლუციური მეთოდი არის გადარჩენისათვის ბრძოლის და ძლიერის მიერ სუსტზე გამარჯვების კვლევის მეთოდი.

არსებობს ტერმინი - ევოლუციის მესამე განმარტებაც: ევოლუცია არის როგორც რევოლუციის ურთიერთდაპირისპირებაში თანდათანობით განვითარება-ნახტომისებური ფეთქებადი განვითარებით. ეკონომიკურ მეცნიერებებში მესამე განმარტება გამოიყენება ძალიან იშვიათად. თუმცა საწინააღმდეგო ტერმინი „რევოლუცია" კარგად დამკვიდრდა, როგორიცა არის „მეცნიერული რევოლუცი" და სხვა.

ევოლუციური მეთოდის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ობიექტის განვითარების ემპირიული ანალიზის პროცესში გამოვლენილია მისი ნიშნები, შემდეგ კი თეორიული ანალიზისა და სინთეზის დონეზე გამოვლენილია განვითარების თითოეული ეტაპის ზოგადი და აუცილებელი ნიშნები. ეს შესაძლებელს გახდის ობიექტის არსებული მდგომარეობის გაგებასა და ახსნას, იდენტიფიცირება განვითარების ტენდენციებზე და, შესაბამისად, ვივარაუდოთ შემდგომი მოვლენები და ობიექტის მდგომარეობა-

2 Hegel's Dialectics (https://plato.stanford.edu/entries/hegel-dialectics/)

3 Происхождение видов путем естественного отбора, или Сохранение благоприятных пород в борьбе за существование -Чарлз Дарвин

ში მოახლოებული ცვლილებების ხასიათი. ასე რომ, თუ მოკლედ შეისწავლეთ პიროვნების ისტორია და გაირკვეს, რომ ბოლო ათი წლის განმავლობაში მან მოწევის ორი პაკეტი სიგარეტის მოწევა დღეში, მაშინ თქვენ მიიღებთ შესაძლებლობას აუხსნათ მისი არაჯანსაღი შეხედულება ახლანდელ დროზე და შეგიძლიათ ვივარაუდოთ, როგორ განვითარდება მოვლენები მომავალი, თუ ის არ დატოვებს მოწევას.

მეცნიერები ეკონომიკურ მეცნიერებებში ისტორიული მეთოდის გამოყენებისას იმ აზრამდე მივიდნენ, რომ უდაოდ დადებითი მხარეების მიუხედავად, მას გააჩნია რიგი ნაკლოვანებები: **ისტორიული მეთოდი** ხშირად ნაკლებ ეფექტიანია, ვიდრე თეორიული მეთოდები, ამიტომ ეკონომიკურ ისტორიაში და ეკონომიკურ მოძღვრებებში ეფექტიანობის ზრდის მიზნით ისტორიული მეთოდის ტრანსფორმაციული სახე - ევოლუციური მეთოდი მეტად მოსახერხებელია, რომლის დროსაც მკვლევარი ცდილობს ისტორიულ მასალებზე დაყრდნობით გამოავლინოს გარკვეული ლოგიკური ბირთვი, რომელშიც მნიშვნელოვანია ისტორიული კანონზომიერებები, ამ თვალსაზრისით ევოლუციური მეთოდი წარმოადგენს კვლევის თეორიული მეთოდებისკენ გარდამავალ საფეხურს: **ისტორიული** მეთოდი, **ევოლუციური** მეთოდი და **თეორიული** მეთოდი.

მთავარი მიზეზი, რის გამოც აუცილებელია კვლევის და ტრანსფორმაციის ერთი მეთოდიდან მეორეში გადასასვლელად შესაფერისი გზის გავლა, საკმაოდ ნათელია: თვით სამეურნეო პროცესი და მისი შედეგი არასოდეს არ ემთხვევა ერთმანეთს. ისტორიული მეთოდი ფრაგმენტებად, ელემენტებად ყოველთვის შეიცავს თეორიულ მეთოდს და პირიქით, თეორიული თავისთავში ინარჩუნებს ყველაზე მნიშვნელოვან და აუცილებელ ისტორიებს. ევოლუციური მეთოდი წარმოადგენს გარდამავალ მეთოდს. ის ეხმარება მკვლევარ-ეკონომისტებს ისტორიული ფაქტებით თეორიული წესრიგის დამყარებაში. ეკონომისტ-ევოლუციონისტი აზროვნებს როგორც ისტორიკოსი, ასევე როგორც თეორეტიკოსი. ეკონომიკური და ევოლუციური მეთოდების ურთიერთშედარება საკმაოდ მკაცრადაა განსაზღვრული. ეკონომისტ - ისტორიკოსებისათვის ისტორია არაფერს წარმოადგენს, ხოლო ეკონომისტ - ევოლუციონისტისათვის მნიშვნელოვანია როგორც პირველი ნაბიჯი თეორიისაკენ. ისტორიული მეთოდი უმეტესად გამოიყენება მოცემული სისტემის შესაფასებლად, ის მოქცეულია მხოლოდ ეკონომიკური დისციპლინების ჩარჩოებში. ვოლუციური მეთოდი კი აყალიბებს დისციპლინათაშორის კვლევებს. ეკონომიკურ მეცნიერებებს ესჭიროება ორივე მეთოდი - ისტორიული და ევოლუციური. ისტორიული მეთოდის გარეშე სრულყოფილი ვერ იქნება ევოლუციური მეთოდი და პირიქით.

ამრიგად შეიძლება ითქვას, რომ ევოლუციური მეთოდი არის, როგორც გარკვეული ლოგიკური ბირთვი, სადაც თავმოყრილია მხოლოდ მნიშვნელოვანი ისტორიული კანონზომიერებები, რომლებიც საკვლევი ობიექტის არსებით თეორიულ მნიშვნელოვან სურათებს შეიცავს. ამ გაგებით ევოლუციური მეთოდი არის კვლევის თეორიული მეთოდების გარდამავალი ეტაპი.

ევოლუციური ეკონომიკა - ეკონომიკური მეცნიერების ბოლოდროინდელი ტენდენცია, რომლის ფარგლებშიც ეკონომიკური პროცესები განიხილება, როგორც სპონტანური, ღია და შეუქცევადი. ისინი წარმოიქმნება გარე და შიდა ფაქტორების ურთიერთქმედებით და ნაჩვენებია ეკონომიკის სტრუქტურულ ცვლილებაში და მასში მოქმედ აგენტებში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ინოვაციების დამუშავებას - ახლის გაჩენას, აფიქსირებს და განაწილებას; კონკურსის, როგორც შერჩევის პროცესის, ასევე ინფორმაციის პრობლემები, განუსაზღვრელობა, დრო. ევოლუციური ეკონომიკა ეწინააღმდეგება ეკონომიკის თეორიის მთავარ მიმდინარეობას და ზოგადად ნეოკლასიკაში. იგი ცდილობს გაითვალისწინოს ინსტიტუციური და სხვა არასაკმარისი ფაქტორების გავლენა ეკონომიკური აგენტების ქცევაზე და, აგრეთვე, არსებითად გადალახოს მართლმადიდებლური ეკონომიკური თეორიის სტატიკურ ბუნებას. ამასთან, განმარტებული არ არის ევოლუციური თეორიის ზოგიერთი იდეის ნეოკლასიკურ პარადიგმაში ინტეგრაციის შეუძლებლობა, ისევე როგორც ნეოკლასიკის და მისი ინსტრუმენტების დაბრუნების გავლენა ევოლუციურ ეკონომიკაზე. არსებითად ევოლუციური ეკონომიკა მეტაფორულად არის შეკრული ევოლუციური თვალსაზრისით, რომლის თანახმად, ყველა სისტემა მიმდინარეობს უწყვეტი და მიზეზ-შედეგობრივი ცვალებადობის პროცესში. ეს, კერძოდ, ნიშნავს, რომ აწმყო განიხილება როგორც წარსულის შედეგი და მომავლის მდგომარეობა, ასევე კონტაქტების ცვალებადობის, მემკვიდრეობისა და შერჩევის შეცვლის მექანიზმი. ეკონომიკაში ევოლუციონალიზმის ზოგადი პრინციპების გამოყენება ახალ პერსპექტივებს გვთავაზობს, მაგრამ ამავდროულად თან ახლავს რიგი სირთულეები, როგორც ფილოსოფიური, ისე მეთოდოლოგიური, და პრაქტიკული და ფსიქოლოგიური ხასიათით.

ევოლუციური ეკონომიკა[4] - ჩამოყალიბებული მიმართულება, რომელსაც ჯერ კიდევ არ აქვს მკაცრად განსაზღვრული ჩარჩო და სტრუქტურები, და ზემოთ ნახსენები სირთულეები არ იძლევა სწრაფი წარმატების მოლოდინს. ამავდროულად, შესაძლებელია ჩამოყალიბდეს რამდენიმე ზოგადი და არსებითი მომენტი, გამოიძახოთ ყველაზე მნიშვნელოვანი ნამუშევრები, დააზუსტოთ ის ძირითადი პრობლემები, რომელთა შესახებაც დღეს ამ მიმართულების წარმომადგენლები განიხილავენ, ბოლოს და ბოლოს, ეკონომიკაში ევოლუციური იდეების წყაროების გამოსავლენად და ცდილობენ თვალყური ადევნონ თავიანთ ისტორიას.

ევოლუციური მიდგომისადმი ინტერესის აღორ-

4 Exploring Economics – (www.exploring-economics.org)

ძინება შეიძლება დათარიღდეს XX საუკუნის 50-იანი წლების დასაწყისში, მისი დაკავშირება ეკონომიკური ზრდისა და ტექნიკური წინსვლის სფეროში ჩატარებულ კვლევებთან, აგრეთვე მეთოდოლოგიური განხილვების ახალ ეტაპზე, მაქსიმალური პრინციპის ღირებულებასთან დაკავშირებით. და მისი ადეკვატურობა ეკონომიკური სუბიექტების რეალურ ქცევა ცვალებად პირობებში. ა. ალჩიანის სტატიას „გაურკვევლობა, ევოლუცია და ეკონომიკური თეორია"[5] დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ევოლუციური ეკონომიკისთვის (1950 წ.), რომელშიც დაინერგა მოსაზრება, რომ ეკონომიკისთვის ნორმალური სახელმწიფო არის გაურკვევლობის პირობა, რომელიც გამოწვეულია მოლოდინისა და ადამიანის ცოდნის არასრულყოფილების შედეგად. ასეთ პირობებში მაქსიმალური გამოყენების პრინციპი არ გამოიყენება, როგორც პრინციპი, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია ფირმების მოქმედებების დადგენა ანტით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, არასრულყოფილი ცოდნის პირობებში შეუძლებელია ოპტიმალური გამოთვლა, თუნდაც ის არსებობდეს. ფირმები, ალჩიანის თქმით, მუშაობს არა მათი საქმიანობის ერთადერთი ინტეგრირებული ინდიკატორის - მოგების მაქსიმალური გამოყენების პრინციპის შესაბამისად და დაინტერესებულნი არიან მათი თვალსაზრისით მიღებული და მისაღები განაწილებით. ფირმების ქცევის პრინციპების იდეის შეცვლა განუყოფლად არის დაკავშირებული გარე გარემოს იდეის შეცვლასთან. ალჩიანის საქმიანობაში გარე გარემო წარმოადგენს არა ინერტულ გარემოს, არამედ აქტიურ მოქმედ ძალას, რომელიც ირჩევს ფირმებს, რომლებმაც მიიღეს საუკეთესო გადაწყვეტილებები, მიუხედავად იმისა, თუ როგორ მიიღეს ეს გადაწყვეტილებები. და წინასწარ შეუძლებელია წინასწარ განსაზღვრო ან წინასწარ განგვიცხადო, თუ რომელ ფირმებს გაივლიან შერჩევა და მხოლოდ ამ შერჩევის შედეგების ახსნაა შესაძლებელი.

რაც შეეხება ინდივიდუალური ქცევის ჰიპოთეზებს, ალჩიანეს თქმით, გაურკვევლობის პირობებში მოგების მაქსიმალური გამოყენების პრინციპი ვერ იძლევა არსებით ინტერპრეტაციას, ისევე, როგორც შეუძლებელია იმის მტკიცება, რომ ფირმები ცდილობენ მოგების მაქსიმალურ მიღებას, თუმცა შესაძლებელია, რომ მათ, ვინც ბაზარზე შეინარჩუნა. შერჩევის მოგება და უფრო მეტი გამოჩნდება ვიდრე სხვები. ისევე როგორც ბიოლოგიაში, აქ გამორიცხულია ბუნებრივი გადარჩევის შედეგების პროგნოზირების შესაძლებლობა. სინამდვილეში ალჩიანმა თქვა, რომ ოპტიმიზაციის პრინციპი და გაურკვევლობა არ არის შეუსაბამო ან რომ ოპტიმიზაციის პრინციპი ითვალისწინებს სრულყოფილ ცოდნას და სრულ სისუფთავეს. ჩნდება კითხვა: რა უნდა მიაღწიოს წონასწორობის სტატიკურ მიდგომას? თანამედროვე ევოლუციური ეკონომიკა ასევე ცდილობს ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა.

5 неопределенность эволюция и экономическая теория (http://ecsocman.hse.ru/data/985/692/1219/section3_istoki.pdf)

შედეგად, შესაძლებელია ჩამოყალიბდეს ევოლუციური მოდელის ძირითადი თეორიული წინაპირობები: ეკონომიკური აგენტები არ ფლობენ ყველა ინფორმაციას და საუკეთესო შემთხვევაში შეუძლიათ იპოვონ ადგილობრივი, მაგრამ არა გლობალური ექსტრემალური სისტემა; აგენტები იღებენ გადაწყვეტილებებს არსებული წესების, ნორმებისა და ინსტიტუციების ფარგლებში და ფარგლებში; აგენტებს შეუძლიათ შეიმუშაონ წესები, რომლებიც სხვებს უხელმძღვანელებენ, ასევე სწავლობენ და ქმნიან ახალ წესებს; სიმულაციური და ინოვაციური პროცესები კუმულაციურია, ხოლო შემდგომი ნაბიჯები დამოკიდებულია წინაზე, შემთხვევითი მოვლენებით, რომლებიც არღვევს შესაძლო უწყვეტობას; აგენტებს შორის ურთიერთქმედება, როგორც წესი, ხდება არაწონასწორულ მდგომარეობაში, და ამ ურთიერთქმედების შედეგები შეიძლება იყოს წარმატებული ან წარუმატებელი, როგორც ცალკეული საქონლის, ისე თავად აგენტებთან მიმართებაში; ცვლილებების პროცესი, რომელიც ამ წინაპირობებმა დააწესა, არასამთავრობო დონის, ღია და შეუქცევადია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Weise P. Evolution and Self-Orqanization// Journal of Inatitutional and Theoretical Economics. 1996. № 4. P. 716.

2. The Elgar Companion to Institutional and Evolutionary Economics. Aldersho: Edward Elgar, 1994.

3. Evolutionary and Neo-Schumpeterian Approach to Economics. Boston et c.: Kluwer Acad. Publ., 1993.

4. Exploring Economics – (www.exploring-economics.org)

5. Journal of Economic Issues, sponsored by the Association for Evolutionary Economics.

6. Hodgson, Geoffrey M. (2004) The Evolution of Institutional Economics: Agency, Structure and Darwinism in American Institutionalism (London and New York: Routledge).

7. ეკონომიკური კვლების მეთოდები (ავტორთა კოლექივი: ა. სიჭინავა (ავტორთა კოლექტივის ხელმძღვანელი) 2019 წელი);

8. The law of the population (https://www.intelligenteconomist.com/malthusian-theory/);

9. Hegel's Dialectics (https://plato.stanford.edu/entries/hegel-dialectics/);

10. Происхождение видов путем естественного отбора, или Сохранение благоприятных пород в борьбе за существование -Чарлз Дарвин

11. неопределенность эволюция и экономическая теория (http://ecsocman.hse.ru/data/985/692/1219/section3_istoki.pdf)

12. Nelson and Winter's An Evolutionary Theory of Economic Change

ისტორიული მეთოდი ეკონომიკური სინამდვილის ანალიზში

ეთერ ვარძიაშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

მზევინარ ზოტიკიშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

ეკონომიკური მეცნიერება იკვლევს ეკონომიკურ მოვლენათა სამყაროს მრავალი მიმართულებით.უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია გამოვყოთ მასში ის განყოფილება,რომლის სახელწოდებაცაა „ეკონომიკური თეორია". ეკონომიკური თეორია შეადგენს ეკონომიკური მეცნიერების მხოლოდ ბირთვს, გულს, მაგრამ არ მოიცავს ეკონომიკური ცოდნის გამოყენებით და ემპირიულ განყოფილებებს.ეკონომიკური თეორია – ესაა ეკონომიკური მეცნიერების განყოფილება,რომელიც განზოგადებული და რაციონალურად დასაბუთებული ცოდნის სისტემაა, იგი აღწერს, ხსნის და განჭვრეტს რეალურ ეკონომიკურ მოვლენათა და ობიექტთა სამყაროს ფუნქციონირებას.ისტორიული მიმართულების ეკონომიკურ მეცნიერებებს მიაკუთვნებენ ეკონომიკურ ისტორიას და ეკონომიკური აზრის ისტორიას (ეკონომიკური მოძღვრებების);ეკონომიკური მეცნიერებები გამიზნულია სახალხო მეურნეობის დარგების სამართავად,როგორებიცაა: ქვეყნის მოსახლეობის და დემოგრაფიის ეკონომიკა,შრომის ეკონომიკა, და სხვ.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური თეორია,ეკონომიკური აზრის ისტორია,ეკონომიკური ადამიანი, კლასიკური სკოლა,ეკონომიკის მეთოდოლოგია, კლიომეტრია.

ABSTRACT

Economics studies various aspects of an economic phenomenon. First of all, it's important to point out the economic theory. Economic theory is the core of economics but it does not cover applied and empirical sides of economic knowledge. Economic theory is a branch of economics, which is generalized and rationally grounded systematic knowledge. Economic theory describes, explains and prefigures real economic phenomenon and functioning of the material world. Historical methods of economics include history of economics and history of economic thought (economic doctrine). Economic sciences seek to control public economic fields,economics of national population and demographics, labour economics, etc.

Keywords: economic theory, history of economic thought, economic human, classical economics, -methodology of economics, cliometrics.

შესავალი

ეკონომიკა სოციალური მეცნიერებაა, რომელიც შეისწავლის საქონლისა და მომსახურების წარმოებას, განაწილებას, გაცვლასა და მოხმარებას. საქართველოს ისტორიაში ეკონომიკა და ეკონომიკური აზრის განვითარება ერთ ერთი ყველაზე ნაკლებად შესწავლილი მიმართულებებია. რა საკვირველია ამას თავისი მიზეზები გააჩნია. ყველა ქვეყნის და მათ შორის საქართველოს მემატიანეები ბევრად უფრო მეტად აღწერდნენ კონკრეტულ მომენტში ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკურ მდგომარეობას.

ისეთ პერიოდში როცა საქართველოს სამეფო ან სამეფოები იყენებდნენ თავისუფალი და ღია ეკონომიკის პრინციპებს, საქართველოს ქალაქები მოკლე დროში ახერხებდნენ რეგიონულ სავაჭრო ცენტრებად გადაკეთებას, რასაც ეკონომიკური წინსვლა ახლავდა თან.

ძირითადი ნაწილი

მონეტარული პოლიტიკის მხრივ საქართველოს ისტორიიდან შესაძლებელია რამდენიმე მაგალითის მოყვანა. მაშინ როცა საქართველოში ფულის მიმართ იყენებდნენ ლიბერალურ მიდგომას, ქვეყანაში ვაჭრობა წარმოუდგენლად ვითარდებოდა, რადგან უცხო ქვეყნის ვაჭრებს შეეძლოთ თავის სასურველ ვალუტაში ეწარმოებინათ სხვადასხვა ოპერაციები,რაც რა საკვირველია აადვილებდა ეკონომიკურ ურთიერთობას.[1]

იმის გამო რომ საქართველო ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელ გზაზე მდებარეობს, ძალიან უწყობს ჩვენს ქვეყანას ხელს რომ სავაჭრო ურთიერთობები ძალიან გაღრმავდეს და ფეხი მოიკიდოს. ჩვენი ქვეყანა ვაჭრების მათთვის სასურველ გარემოს სთავაზობენ, ამ ნიშნით განსაკუთრებულად გამორჩეულია დავითისა და გიორგი ბრწყინვალეს მეფობის პერიოდები.საქართველოს მოსახლეობას ძალიან კარგი დამოკიდებულება ჰქონდათ ვაჭრებთან და ფულთან. ოდითგანვე საქართველო აგრარულ ქვეყანას წარმოადგენდა. საქართველოს მკვიდრნი მჭიდრო დამოკიდებულებაში იყვნენ სასოფლო-სა-

1 საქართველოს ისტორია და ეკონომიკური თავისუფლება ჟურნალი „ტაბულა" 16.09.2011 http://www.tabula.ge/ge/blog/55813-saqartvelos-istoria-da-ekonomikuri-tavisufleba გვ 1

მეურნეო პროდუქტით საკუთარი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაზე. [2]

ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია ეკონომიკის განუყოფელი ნაწილია. ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია უძველესი დროიდან იღებს სათავეს. მაშინ როცა პირველი სახელმწიფო ჩამოყალიბდა.

უძველესი დროიდან საქართველოში გაერთიანებული სამეფოს ხანაში სახელმწიფო სალარო ერთგვარი ხელუხლებელი ხაზინა იყო, სადაც ძვირფასეულობა და განძი ინახებოდა. ამასთან ერთად ასევე არსებობდა მოძრავი სალაროც,რომელიც თან მიჰქონდათ მეფის მოგზაურობის დროს.სალაროს გამგებელს მოლარეთუხუცესი ეწოდებოდა.მოლარეთუხუცესის დამხმარე მოხელეები იყვნენ სალაროს მოლარეები, რომლებიც X ს-დან იხსენიებიან წყაროებში.

ძველ საქართველოში არ არსებობდა იმ სახის ბანკები, როგორებიც ძველ საბერძნეთსა და რომში ფუნქციონირებდა, მაგრამ მევახშეობის ინსტიტუტი საკმაოდ გავრცელებული იყო.საქართველოში განსაკუთრებით მაშინ გავრცელდა მევახშეობა,როდესაც ყოველწლიურად მოსახლეობისაგან დიდი ფული გადიოდა ხარკად დამპყრობელ ქვეყნებში და სახელმწიფო სალაროც საკმაოდ გაღარიბებული იყო.

ისტორიული წყაროები გადმოგვცემს, ძველად საქართველოში არსებულა სპეციალური საკრედიტო გამსესხებელ-დამგირავებელი და სავაჭრო ამხანაგობანი, რომელთა წევრს **ორტაღი** ეწოდებოდა. ვალის გადახდა უფრო და უფრო უჭირდათ ხალხს და დაგირავებული მამულები ასეთი გაჭირვებისას გამოუსყიდელი რჩებოდა.

ისტორიული სკოლა არის ერთსა და იმავე რეგიონში და დაახლოებით ერთსა და იმავე დროს მცხოვრებ იმ ეკონომისტთა ჯგუფი, ვისი მეთოდოლოგიაც აშკარად ან შეფარულად ამკვიდრებს ისტორიული მეთოდების პრიორიტეტს თეორიულზე, როგორც გლობალური ისე ლოკალური მასშტაბით.ისტორიული სკოლის მეთოდოლოგია, პრინციპში,უკუაგდებს ისტორიულ ცოდნაზე თეორიული ცოდნის პრიორიტეტს და უკუმოდელით ცვლის მას:ისტორიული ცოდნა თავისი მნიშვნელობით ან აღემატება თეორიულს, ან, უკიდურეს შემთხვევაში მისი ტოლია.

ი. შუმპეტერმა მოგვცა ისტორიული სკოლის მეთოდოლოგიის არსის საფუძვლიანი დახასიათება:„ისტორიული სკოლის მეთოდოლოგიის ძირითადი განმასხვავებელი თავისებურება იყო ის პრინციპი, რომლის თანახმადაც ეკონომიკური ცოდნის კორპუსი მნიშვნელოვან წილად (თავიდან მიაჩნდათ, რომ მთლიანად) უნდა შედგებოდეს ისტორიული მონოგრაფიებისგან მიღებული შედეგების ან განზოგადებებისგან“.[3]

2 ნამჩავაძე ბ. „დამოუკიდებელი საქართველოსეკონომიკური ისტორია„რეიტინგი“28.11.2017 გვ.3

3 სიჭინავა ა. - ეკონიკური კვლევის მეთოდები; ავტ.კოლ. თბილისი 2019წ გვ 150.

კლასიკური პოლტიკური ეკონომიკის განვითარებაში განსაზღვრული პირობითობით შეიძლება გამოვყოთ ოთხი ეტაპი:

პირველი ეტაპი: მისი საწყისი ეტაპი XVIIს. დასასრულსა და XVIIIს. დასაწყისზე მოდის, რომელიც ინგლისში უ. პეტის მოძღვრების წყალობით და საფრანგეთში პ.ბუაგილბერგის ნაშრომების გამოჩენით,ყალიბდება მერკანტილიზმის ალტერნატიული ახალი წარმოშობადი მოძღვრების ნიშნები, რომელსაც შემდგომში კლასიკურ პოლიტიკურ ეკონომიას უწოდებენ. ეს ავტორები მკვეთრად კიცხავდნენ პროტექციონისტული სისტემის მეწარმეობის შემაფერხებელ თავისუფლებას. მათ შორის გაკეთდა საქონელთა და მომსახურების ღირებულების ხარჯვითი განმარტებების პირველი მცდელობები.

ამ ეტაპის შემდგომი სტადია დაკავშირებულია XVIII ს.შუახანებისა და მეორე ნახევრის დასაწყისთან როდესაც ე.წ. ფიზიოკრატიზმის-სპეციფიკური მიმდინარეობის დაწყებით კლასიკური სკოლის გარგლებში-მერკანტილისტური სისტემა უფრო სიღრმისეულ და არგუმენტირებულ კრიტიკას დაექვემდებარა. ფიზიოკრატემბა (ფ. კენემ და ა. ტიუგომ) მნიშვნელოვნად წასწიეს წინ ეკონომიკური მეცნიერება, განსაკუთრებით რიგი მიკრო და მაკროეკონომიკური კატეგორიების განმარტებებით,თუმცა მათი ყურადღება თითქმის მთლიანად გამახვილებული იყო სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პრობლემებზე ეკონომიკის სხვა სფეროების და განსაკუთრებით მიმოქცევის სფეროს საზიანოდ.

მეორე ეტაპი: "კლასიკური სკოლის" განვითარების ამ პერიოდის დროს მონაკვეთი მთლიანად დაკავშირებულია დიდი მეცნიერ-ეკონომისტის ა.სმიტის სახელთან და შემოქმედებასთან,ვისი გენიალური ნაწარმოებია „ხალხთა სიმდიდრე“ (1776) მთელი XVIII საუკუნის უკანასკნელი მესამედის ეკონომიკური მეცნიერების ყველაზე მნიშვნელობანი მიღწევა გახდა.

მისმა **„ეკონომიკურმა ადამიანმა„** და **„უჩინარი ხელისთ“** განჭვრეტამ შეძლეს ეკონომისტთა არაერთი თაობის დარწმუნება ადამიანთა სურვილისა და ცნობიერებისგან დამოუკიდებლად ბუნებრივი წესრიგის და სუბიექტური კანონების სტიქიური მოქმედებების გარდაუვალობაში.

კლასიკურად ითვლება ა.სმითის მიერ (ქინძისთავების მანუფაქტურის მასალების მიხედვით) შრომის დანაწილების და მისი მწარმოებლურობის ზრდის კანონების აღმოჩენა.მის თეორიულ გამოკვლევებს ასევე ემყარებიან თანამედროვე კონცეფციები საქონლისა და მისი თვისებების, ფულის, ხელფასის, მოგების, კაპიტალის, მწარმოებლური შრომის შესახებ.

მესამე ეტაპი: ამ ეტაპის ქრონოლოგია პრაქტიკულად XIX საუკუნის მთელ პირველ ნახევარს მოიცავს,როდესაც მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში (ინგლისა და საფრანგეთში) განხორციელდა გადასვლა მანუფაქტურული წარმოებიდან ქარ-

ხნებსა და ფაბრიკებზე,ე.ი მანქანურზე ანუ როგორც ამბობენ ინდუსტრიულ წარმოებაზე,რომელიც სამრეწველო გადატრიალებას ნიშნავდა.ამ პერიოდში **„კლასიკური სკოლის“** საგანძურში უდიდესი წვლილი შეიტანეს ადამიანებმა რომლებიც საკუთარ თავს ა.სმითის მოწაფეებს და მიმდევრებს უწოდებდნენ, ინგლისელებმა დ. რიკარდომ, თ. მალთუსმა დან. სენიორმა, ფრანგემა ჟ. სეიმ, ფ.ბასტიამ და სხვა. თუმცა ეს ავტორები თავიანთ კერპს მისდევდნენ,მაგრამ ძირითადად ეკონომიკურ მეცნიერებაში ღირებულების თეორიას მიიჩნევდნენ და ხარჯვით კონცეფციას ემხრობოდნენ.მიუხედავად ამისა თითოეულმა მათგანმა ეკონომიკურ აზრის ისტორიაში და ლიბერალური საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბებაში შესამჩნევი კვალი დატოვა.

ჯ.ბ.სეი იყო ერთ-ერთი ყველაზე ოდიოზური კონცფციის ავტორი „კლასიკურ სკოლაში“რომელმაც სეის **„ბაზრების კანონის“** ანუ უბრალოდ **„სეის კანონის“** სახელწოდება მიიღო.ამ კანონს 100 წელზე მეტი ხანის მანძილზე იზიარებდნენ და ჯერ **„კლასიკოსები“** ხოლო შემდეგ **„ნეოკლასიკოსები“**. ჟ. ბ სეი და მისი თანამოაზრეები სმითისეულ თეორიას იზიარებენ და ამტკიცებდნენ რომ: **„მოქნილი ხელფასისა და ცვალებადი ფასების დროს სარგებლის განაკვეთი გააწონასწორებს მოთხოვნასა და მიწოდებას, დანაზოგებს დაინვესტიციებს სრული დასაქმების დროს“.**[4]

ხოლო დ.რიკარდომ,რომელიც სხვა მის თანამედროვეებთან შედარებით მეტ პოლემიკას ეწეოდა ა.სმითთან და ამასთან ,მთლიანად იზიარებდა უკანასკნელის შეხედულებებს „საზოგადოების ძირითადი კლასების“ შემოსავლების წარმომავლობის ბუნების შესახებ, პირველად გამოავლინა თავისუფალი კონკურენციის პირობებში კანონზომიერი ტენდენცია მოგების ნორმის შემცირებისა ,შეიმუშავა დასრულებული თეორია მიწის რენტის ფორმების შესახებ, ამასთან დიდი წვლილი მიუძღვის ფულის როგორც საქონლის ღირებულების შეცვლის ერთ-ერთი საუკეთესო კანონზომიერების დასაბუთებისთვის .

თ. მალთუსის ნაშრომებში ა. სმითის არასრულყოფილ კონკურენციის განვითარებაში საზოგადოების კვლავწარმოების მექანიზმის შესახებ (მარქსის მიხედვით) წამოყენებულია ორიგინალური თეორიული დებულება „მესამე პირების“ შესახებ, რომელიც შესაბამისად ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის შექმნაში საზოგადოების არა მხოლოდ **„მწარმოებლური“**, არამედ ასევე **„არამწარმოებლური“** ფენების სავალდებულო მონაწილება საბუთდება.ამ მეცნიერს ეკუთვნის იდეა საზოგადოების კეთილდღეობაზე,რომელიც ეკონომიკურ აზრის ისტორიაში ხალხთმოსახლეობის პირველ თეორიას დაედო საფუძვლად.

მეოთხე ეტაპი: ამ დამამთავრებელ ეტაპზე XIX საუკუნის მეორე ნახევარში დომინირებდა ჯ.ს.მილის და კ.მარქსის ნაშრომები,რომლების განაზოგადეს „კლასიკური სკოლის“საუკეთესო მიღწევები. მოცემულ პერიოდში უკვე დაიწყო ეკონომიკური აზრის ახალი,უფრო პროგრესული მიმართულებების ჩამოყალიბება, რომელმაც შემდგომში **„ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორიის“** სახელწოდება მიიღო.ამის მიზეზი მნიშვნელოვანწილად ის იყო,რომ კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიკის უკანასკნელი ლიდერები,მაინც სიმპატიებს უცხადებდნენ მუშათა კლასს და მიმართულები იყვნენ **„სოციალიზმისა და რეფორმისაკენ“**.[5]

„ძველი ისტორიული სკოლის“ მნიშვნელობა,სხვა ეტაპებთან შედარებით,ეკონომიკური აზრის სოციალურ-ეკონომიკური მიმართულების განვითარებაში განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ იმის გამო,რომ ეს ეტაპზე ავტორებმა, როგორც გერმანული ისტორიის სკოლის ფუძემდებლებმა,ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს მისი ძირითად ფასეულობათა ჩამოყალიბებაში.

ძველი ისტორიული სკოლის მეორე ფუძემდებელი,ციურიხის ბერნის და იენის უნივერსიტეტების პროფესორი,ბრუნო ჰილდებრანდი (1812-18780) მსხვილი ნაშრომის **„აწმყოსა და მომავლის პოლიტიკური ეკონომია“** (1848) ავტორია, არანაკლებ აქტიურია,მაგრამ ეკონომიკური მეცნიერებაში ზოგჯერ ისტორიულ მეთოდს ემხრობა.

სკოლის კიდევ ერთი ფუძემდებელი,ფრაიბურგის და ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტების პროფესორი კარლ გუსტავ ადოლფ კნისი (1865-1898) დაჟინებით მოითხოვდა ისტორიული მეთოდის პრიორიტეტს ეკონომიკურ მეცნიერებაში.მისი წიგნიც **„პოლიტიკური ეკონომია“** გამხილულია ისტორიული თვალსაზრისით.

გერმანელმა ავტორებმა ეკონომიკური გამოკვლევების მეთოდების პრობლემის ანალიზი ცენტრში დაყენებით, არსებითად მოიგეს მეცნიერული დავა კლასიკოსებთან და პოლიტიკური ეკონომიის მეთოდოლოგიაში ახალი გოზიტიური ელემენტები შეიტანეს, რომლებსაც საფუძვლად დაედო მეთოდოლოგიის თვისებურებებს, რომლებიც მათი წყლობით წარმოიშვა ეკონომიკური აზრის სოციალურ-ისტორიულ მიმართულებებში.მეთოდოლოგიის ამ თავისებურებათა არსი კი შეიძლება დაყვანილ იქნეს შემდეგ სამ დებულებაზე:

1. ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე სოციალური გარემოს,მათ შორის ადამიანისეული ფაქტორის ზეგავლენის გათვალისწინება.
2. ეკონომიკური და არაეკონომიკური გაქტორების და კატეგორიების ურთიერთკავშირისა და ურთიერთგანპირობებულობის გავლენა;
3. საზოგადოების განვითარების ფაზებისა და ეტაპების გამოკვლევაში კრიტერიუმისა ადგილისა და როლის განსაზღვრაში.[6]

---

4 ხარიტონაშვილი ჯ. „ეკონომიკური აზრის ისტორია“ თბილისი 2019წ გვ.77

5 ხარიტონაშვილი ჯ. „ეკონომიკური აზრის ისტორია“ თბილისი 2019წ გვ.75

6 ხარიტონაშვილი ჯ. „ეკონომიკური აზრის ისტორია“ თბილისი 2019წ გვ.218

ახალი ისტორიული სკოლის მეთოდოლოგიამ აჩვენა სხვადასხვაგვარ ეკონომიკურ კვლევებში ისტორიული მეთოდის გამოყენების ახალი შესაძლებლობები, რომლებიც, ალბათ, კიდევ უფრო გაუმჯობესდება და გაღრმავდება მას. ესენია:

1. ისტორიული მეთოდი იკვლევს და სწავლობს ისტორიულ ფაქტებს. ისტორიული ფაქტია ისტორიული რეალობის ნებისმიერი მოვლენა, რომელსაც უშუალოდ ან გაშუალებულად აკვირდება და არეგისტრირებს ისტორიული შემეცნების სუბიექტი.

2. ეკონომიკურ მეცნიერებაში ისტორიულ მეთოდს ორი მიმართულებით იყენებენ - როგორც ეკონომიკური ინსტიტუტების ისტორიის კვლევის მეთოდს და როგორც ეკონომიკური ცოდნის დაგროვების ისტორიის კვლევის მეთოდს.

3. ეკონომიკური ისტორია ახალი ეკონომიკური ისტორიის სკოლის სახით ეყრდნობა მის მიერვე შემუშავებულ განსაკუთრებულ მეთოდს - კლიომეტრიას. **კლიომეტრია** არის ეკონომიკურ ისტორიასა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიაში შესრულებული ყველა კვლევის ერთობლიობა, რომელშიც აქტიურად იყენებენ სტატისტიკურ და რაოდენობრივ მეთოდებს.

4. ისტორიული სკოლის მეთოდოლოგია, პრინციპში, უგულვებელყოფს ისტორიულ ცოდნაზე თეორიული ცოდნის პრიორიტეტს და უკუმოდელით ცვლის მას: „თავისი მნიშვნელობით ისტორიული ცოდნა ან აღემატება თეორიულს, ან, უკიდურეს შემთხვევაში, მისი თანაბარია“

5. შეგვიძლია ვისაუბროთ ეკონომიკურ მეცნიერებაში რამდენიმე ისტორიული სკოლის არსებობაზე. მათგან ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია XIX ს. მეორე ნახევრისა და XX ს. პირველი მესამედის გერმანული ისტორიული სკოლა და ახალი ეკონომიკური ისტორიის თანამედროვე ინგლისურ-ამერიკული სკოლა.[7]

დასკვნა

ისტორიული მეთოდი ორი ეკონომიკური დისციპლინის - ეკონომიკური ისტორიისა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის წამყვანი მეთოდია. ყველა სხვა ეკონომიკური საგნებისთვის იგი მეორეხარისხოვან მეთოდად უნდა განვიხილოთ. ეკონომიკური მეთოდოლოგია (ეკონომიკური მეცნიერების მეთოდოლოგია)_ესაა უმნიშვნელოვანესი მიმართულება საზოგადოების ეკონომიკური ცხოვრების კვლევაში.

„ეკონომიკური კვლევის მეთოდების“ ათვისება საშუალებას იძლევა ღრმად ჩავწვდეთ ეკონომიკური სინამდვილის კვლევის საკვანძო საშუალებებს და მაქსიმალური სარგებლით გამოვიყენოთ ისინი ჩვენს სამეცნიერო და პრაქტიკულ საქმიანობაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბიუკენენი ჯ. „ნობელიანტი ეკონომისტები. თბ., 2004

2.სიჭინავა ა. „„ეკონიკური კვლევის მეთოდები“ ავტ.კოლექტივი; თბ. 2019წ

3.სილაგაძე ა. ეკონომიკური დოქტრინები. თბილისი. 2010.

4.ხარიტონაშვილი ჯ. „ეკონომიკური აზრის ისტორია“ თბ. 2019

5.J. Buchanan.Cost and Choice: an Inquiry in Economic Theory. Chicago, 1969.

6.Р. Нуреев.Теория общественного выбора.М., 2005

7 სიჭინავა ა. - ეკონიკური კვლევის მეთოდები; ავტ.კოლ. თბილისი 2019წ გვ 161.

საქართველოში მიწის აღრიცხვა და კადასტრი

ანზორ მესხიშვილი
ეკონომიურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ალექსანდრე სიჭინავა
ეკონომიურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რეზიუმე

მიწის ბალანსი ანუ მიწის აღრიცხვა არის მიწის ფართობების დადგენა მიწის დანიშნულების, კატეგორიებისა და მესაკუთრეების მიხედვით. 2005 წლამდე საქართველოში წარმოებდა მიწის ბალანსი, რომელიც ქალაქების, რაიონების, დაბებისა და სოფლების მიხედვით აზუსტებდა და აღრიცხავდა რაიონის მთლიან ფართობს, მათ შორის რამდენი ჰექტარი იყო სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები კატეგორიების მიხედვით. 2004 წელს ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე, უსაფუძვლოდ გაუქმდა საქართველოს მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტი და მის დაქვემდებარებაში არსებული მიწათმოწყობისა და მიწათსარგებლობის საპროექტო-სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი, ნიადაგმცოდნეობის ლაბორიატორიასთან ერთად. 2005 წლიდან საქართველოში აღარ კეთდება მიწების დაზუსტებული აღრიცხვა (მიწის ბალანსი). კადასტრი ფრანგული სიტყვაა და ნიშნავს რისამე აღწერას, რისამე შესახებ არსებულ მონაცემთა კრებულს. ამა თუ იმ ბუნებრივი ობიექტების შესახებ ძირითადი მონაცემების სისტემატიზებულ ერთობლიობას. არსებობს მიწის (უძრავი ქონების), წყლის, ტყის, წიაღის და სხვა სახის კადასტრები. მიწის კადასტრის საჭიროება უძველესი პერიოდიდან გაჩნდა. ადამიანთა ურთიერთობებმა, სხვადასხვა საქმიანობის აუცილებლობამ, მიწებზე გადასახადის შემოღებამ, მიწების ყიდვა-გაყიდვამ, მყიდველის მოთხოვნამ სცოდნოდა გასაყიდი მიწის ფასი და ხარისხი, განაპირობა მიწის კადასტრის წარმოება. საუკუნეების განმავლობაში, სხვადასხვა პერიოდში იქმნებოდა, უმჯობესდებოდა კადასტრის წარმოების საშუალებები. სხვადასხვა სახელმწიფოებში საფუძვლიანად განსხვავდებოდა კადასტრის წარმოების საშუალებები.

საკვანძო სიტყვები: მიწის აღრიცხვა, მიწის ბალანსი, კადასტრი, მიწათმოწყობა და მიწათსარგებლობა, მიწის დანიშნულება.

LAND REGISTRATION AND CADASTRE IN GEORGIA

Doctor of Economics, Professor
Anzor Meskhishvili
Doctor of Economics, Professor
Alexander Sichinava

RESUME

Land balance, or land registration, is the determination of land areas by land use, categories and owners. Until 2005, Georgia had a balance of land, adjusting for the total area of the district by city, district, borough and village, including how many hectares of agricultural land were categorized. In 2004, without any justification, the State Department of Land Management of Georgia and its subordinate Planning and Land Use Research Institute, together with the Laboratory of Soil Science, were abolished. Since 2005, Georgia has no longer carried out an accurate census of land (land balance). Cadastre is a French word meaning a description of data, a collection of data (about something). A systematic cohesion of basic data on some natural objects. There are cadastres of land (real estate), water, forest, minerals and other. The need for land cadastre has arisen since ancient times. Human relations, the necessity of various activities, the introduction of land tax, the purchase and sale of land, the demand of the buyer on knowing the price and quality of the land to be sold, led to the production of land cadastre. Throughout the centuries, various forms of cadastral production were being developed and improved. The means of cadastral production were fundamentally different in different countries (states).

keywords: Land registration, land balance, cadastre, land development and land use, purpose of the land.

УЧЕТ ЗЕМЛИ И КАДАСТР В ГРУЗИИ

Анзор Месхишвили
Доктор экономических наук, профессор
Александр Сичинава
Доктор экономических наук, профессор

Земельный баланс, это определение земельных участков по землепользованию, категориям и владельцам. До 2005 года в Грузии существовал баланс земель, который корректировался на общую площадь района по городам, поселкам и селам, включая количество акров сельскохозяйственных земель, которые были классифицированы. В 2004 году, без всякого основания, Государственный департамент землеустройства Грузии и существующий под его подчинением научно-исследовательский институт планирования и землепользования вместе с Лабораторией почвоведения были отменены. С 2005 года в Грузии больше не проводится точный учёт земель (баланс земель). Кадастр - французское слово, означающее описание чего либо, набор существующих данных о чём либо, набор систематизированных базовых данных о некоторых природных объектах. Существует кадастр земли (недвижимости), воды, леса, полезных ископаемых и др. Потребность в земельном кадастре возникла с давних времен. Привело к составлению земельного кадастра человеческие отношения, необходимость различных видов деятельности, введение земельного налога, покупка и продажа земли, требование покупателя - знать цену и качество продаваемой земли. На протяжении веков различные формы кадастрового производства развивались и совершенствовались. В разных странах средства кадастрового производства тщательно различались.

Ключевые слова: учёт земли, баланс земли, кадастр, землеустройство и землепользование, значение земли.

მიწების აღრიცხვა (მიწის ბალანსი)

დედამიწის 71% უკავია ოკეანეებსა და ზღვებს, ხმელეთს 29%. საწართველოს ტერიტორია ზღვის შლეიფის ჩათვლით 7 600 000 ჰექტარია და დედამიწის რუქაზე წარმოდგენილია მცირედი მასშტაბით აქედან გამომდინარე მიწის აღრიცხვა, მიწის კადასტრი, მიწაზე მიღებული კანონები და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები განსაკუთრებულ ყურადღებასა და მნიშვნელობას იმსახურებენ.

მიწის ბალანსი, ანუ მიწის აღრიცხვა, არის მიწის ფართობების დადგენა მიწის დანიშნულების, კაეგორიებისა და მესაკუთრეების მიხედვით. 2005 წლამდე საქართველოში წარმოებდა მიწის ბალანსი, რომელიც ქალაქების, რაიონების, დაბებისა და სოფლების მიხედვით აზუსტებდა და აღრიცხავდა რაიონის მთლიან ფართობს, მათ შორის რამდენი ჰექტარი იყო სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები კატეგორიების მიხედვით (სახნავი, სათიბი, საძოვარი, მრავალწლიანი ნარგავები: ვენახი, ხილის ბაღი, ციტრუსები, ჩაის ფართობები და სხვა), არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწებს, ტყის ფონდის მიწებს, წყლის ფონდის მიწებს და სხვა მიწებს მესაკუთრეების მიხედვით, რის შემდეგაც დგებოდა რაიონის მიწის ბალანსი. მიწის ბალანსი ცვალებადია, მისი დაზუსტება უნდა ხდებოდეს ყოველწლიურად, რადგან შესაძლებელია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები გადავიდეს არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწებად: სათიბი - სახნავში, საძოვარი - სათიბში, მრავალწლიანი ნარგავები სახნავში და პირიქით. სახელმწიფო საკუთრების მიწები გახდეს კერძო საკუთრებად ან მუნიციპალურ საკუთრებად.

საქართველოს თითოეული რაიონის მიხედვით გაკეთებული მიწის აღრიცხვა - მიწის ბალანსის (ინვენტარიზაცია) საფუძველზე კეთდებოდა საქართველოს მიწის ბალანსი. მიწის ბალანსში აისახებოდა წლის განმავლობაში მიწის კატეგორიებში, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებში და საკუთრება-სარგებლობაში მომხდარი რაოდენობრივ-ხარისხობრივი ცვლილებები. ამ მიზნით, ყოველი წლის 1 იანვრის მდგომარეობით, რაიონის გამგეობა ამტკიცებდა მიწის ბალანსს, რომელსაც შემდეგ იხილავდა საქართველოს მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტი და დასამტკიცებლად წარუდგენდა საქართველოს მინისტრთა კაბინეტს.

მიწის ყოველწლიური ბალანსის საშუალებით სახელმწიფო აკონტროლებდა მიწის ფონდში მომხდარ ნებისმიერ ცვლილებას, მათ შორის ინტენსიური და არაინტენსიური სავარგულების მატება-კლების დინამიკას, ქალაქმშენებლობის, გზების და სხვა საჭიროებისათვის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ბრუნვიდან ამოღებას, სამაგიერო მიწის ჩანაცვლებას და ა.შ., რაც მიწის მართვისა და რაციონალური გამოყენების საფუძველთა საფუძველს წარმოადგენს.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ 2004 წელს, ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე, უსაფუძვლოდ გაუქმდა საქართველოს მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტი და მის დაქვემდებარებაში არსებული მიწათმოწყობისა და მიწათსარგებლობის საპროექტო-სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი, ნიადაგმცოდნეობის ლაბორატორიასთან ერთად. საქართველოს აგრარულ უნივერსიტეტში აღარ ამზადებენ მიწათმოწყობის დარგის სპეციალისტებს. მხოლოდ და მხოლოდ სტუ-ს საინჟინრო გეოდეზიის სპეციალობის პროგრამაში დევს მიწის კადასტრის საგნები და ამ პროგრამით განათლება მიღებულ სპეციალისტებმა იციან მიწის კადასტრი. დღე-

ის მდგომარეობით საქართველოში არ არსებობს დაზუსტებული მიწის ფართობები დანიშნულების, კატეგორიების და მესაკუთრეების მიხედვით.

მიწის აღრიცხვა დაიწყო 1885 წელს. მიწის სავარგულების აღრიცხვა XX საუკუნის ორმოციანი წლებიდან დაიწყო. მიწების ერთიანი სახელმწიფო აღრიცხვის სამუშაოები ძირითადად დაიწყო 1948 – 1965 წლებში. 1942 წელს მიწების აღრიცხვა დაიწყო გაუსკრიუგერის კორდინატთა სისტემით. მიწების აღრიცხვა სრულდებოდა სხვადასხვა მაშტაბის გეგმებზე. მიწის ზედა მენზულური გადაღებისა და აეროფოტოგადაღებების გეგმით. შემდგომ წლებში მოხდა მნიშვნელოვანი ცვლილებები სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებში, შეიქმნა ახალი ქალაქები, გზები, სოფლები და სხვა ცვლილებები განხორციელდა. მიწების აღრიცხვა წარმოებდა ძველი მონაცემებისა და არაზუსტი ხელსაწყოებით. მიწაზე კერძო საკუთრების და მიწის ყიდვა-გაყიდვის დაფუძნებამ მოითხოვა აღრიცხვის სრულყოფა და დაზუსტებული მონაცემების შემოღება. ამჟამად მიწის ფართობების აზომვა-დაზუსტება ხდება ახალი თაობის ჯიპიესით, რომლის საფუძველზეც კეთდება ქაღალდის და ელექტრო ვერსიის მომზადება, რის შემდეგაც ხდება საჯარო რეესტრში რეგისტრაცია. უკანასკნელ პერიოდში საგრძნობლად გაუმჯობესდა გეგმიურ-კარტოგრაფიული დოკუმენტების მომზადება.

მიწის ბალანსის გაკეთებას ახდენდა საქართველოს სოფლის მეურნობის სამინისტროს მიწათსარგებლობისა და მიწათმოწყობის მთავარი სამმართველო. მის დაქვემდებარებაში არსებული მიწათმოწყობის საპროექტო ინსტიტუტი. მიწების ბალანსის საშუალებით ხდებოდა მიწათმესაკუთრეების, მიწათმოსარგებლეებისა და მიწათმფლობელების უფლების დამაგრება მიწაზე, სახელმწიფო კონტროლის განხორციელება. მიწების განაწილება-გამოყენება, მიწების გარიგებათა წარმოების კანონიერება (ყიდვა-გაყიდვა, იჯარა, აღნაგობა, მოცვლა, უზურფუქტი). რაც მთავარია, მიწის ბრუნვის, მიწაზე გარიგებათა საჯაროობის და მიწაზე დავის გადაწყვეტის ოპერატიული უზრუნველყოფის საკითხებზე. 1960-იან წლებში სამიწათმოწყობო მასალები განადგურდა. არავის უფიქრია, როდესმე მიწაზე გამოცხადებოდა კერძო საკუთრება, ნაწილობრივ ანალოგიური განმეორდა 2005 წელსაც.

მთავარი სამმართველოს ბაზაზე შეიქმნა კომიტეტი, შემდეგ 1997 წელსშეიქმნა დამოუკიდებელი მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტი. მას დაექვემდებარა მიწათმოწყობის საპროექტო-სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი ნოადაგმცოდნეობის ლაბორატორიით. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ლიკვიდირებული იქნა 2004 წელს. მის ბაზაზე შეიქმნა საჯარო რეესტრი, რომელიც დაექვემდებარა იუსტიციის სამინისტროს.

2004 წლის მონაცემები საქართველოს მიწის რესურსების შესახებ (ახალი, ზუსტი მონაცემები არ არსებობს) (იხ ცხრილი):

საქართველოს ტერიტორია 7 628 000 ჰა-ია. მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების სავარგული 3 026 300 ჰა (39,7%); სახნავი 802 000 ჰა (10,5%); მრავალწლიანი ნარგავები 264 000 ჰა (3,5%); სათიბი 143 500 ჰა (1,9%); საძოვარი 1 796 600 ჰა (23,6%); ტყე 2 838 300 ჰა(37,2%).

საქართველოში მთელი ტერიტორიის 54% უკავია მთებს, 33% მთის წინებს, მხოლოდ 13% არის დაბლობი. საქართველოში მთელი ტერიტორიის 44% გამოიყენება სოფლის მეურნეობაში. საქართველოში სასოფლი-სამეურნეო სავარგულებში სახნავია 26%. ერთ სულ მოსახლეზე სახნავი მიწა არის 0,13 ჰა; სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების სავარგული 0,62 ჰა. ნორმით საჭიროა 0,3 – 0,5 ჰა სახნავი მიწა.

საქართველოს სახნავი მიწები წლების მიხედვით:

1885 წ - 1 557 400 ჰა
1900 წ - 1 300 600 ჰა
1921 წ - 734 600 ჰა
1926 წ - 1 300 000 ჰა
1950 წ - 1 180 000 ჰა
1960 წ - 1 006 100 ჰა
1980 წ - 673 200 ჰა
1990 წ - 694 500 ჰა
2005 წ - 798 600 ჰა

საქართველოში 26060 მდინარეა საერთო სიგრძით 60 000 კმ. აქედან, შავ ზღვაში ჩაედინება 18109 მდინარე, კასპიის ზღვაში 7951 მდინარე. მდინარეების საშუალო სიგრძე 2-3 კილომეტრია. 860 ტბაა. ტბების სარკის ზედაპირის ფართობი 170 კმ^2-ი, ხოლო მყინვარი 734-ია. ჭარბტენიანი მიწის ფართობია 256 000 ჰა. აქედან დასავლეთ საქართველოშია 225 000 ჰა.

საქართველოს ზღვისპირა მდებარეობა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საერთოდ, მის ეკონომიკურ და კულტურულ განვითარებაზე. იგი საკმაოდ მთიანია. ზღვის დონიდან 500 მეტრამდე განლაგებულია მთელი ტერიტორიის 26,7%, 500 – 1000 მეტრამდე - 21,7%, 1000 – 1500 მეტრამდე - 19,1%, 1500-დან 3000-მდე - 31,0% და 3000 მ-ზე ზევით 1,5%.

საქართველოს საზღვრის საერთო სიგრძე 2154 კმ-ია, აქედან ზღვის სანაპირო ზოლის სიგრძე 315 კმ-ია, ხოლო სახმელეთო საზღვარი - 1839 კმ.

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ფართობი 8,7 ათასი კმ^2 (საქართველოს ტერიტორიის 5,4%).

საქართველო თურქეთს ესაზღვრება 275 კმ-ზე.

საქართველო სომხეთის რესპუბლიკას ესაზღვრება 224 კმ-ზე.

საქართველო აზერბაიჯანის რესპუბლიკას ესაზღვრება 446 კმ-ზე, აქედან 190 კმ-ზე საზღვარი გადის მდინარე ალაზანზე.

საქართველო რუსეთის ფედერაციას ესაზღვრება 894 კმ-ზე.

მიწის კადასტრის საჭიროება უძველესი პერი-

საქართველოს მიწის რესურსები

სულ საქართველოს ტერიტორია	7628000	%
მათ შორის: სასოფლო-სამეურნეო სავარგული	3026300	39,67
სახნავი	802100	10,51
მრავალწლიანი ნარგავები სულ	264000	3,46
აქედან: ხეხილის ბაღი	67300	0,88
ვენახი	67500	0,88
ჩაი	55300	0,72
ციტრუსები	27700	0,36
თუთა (ჰა) (ძირი)	 5500 2900	 0,07 0,03
დაფნა	2500	0,03
ტუნგი	5200	0,07
კაკლოვანი	8700	0,11
სხვა დანარჩენი	24300	0,31
სათიბი	143500	1,88
საძოვარი	1796600	23,55
მათ შორის: არასასოფლო-სამეურნეო სავარგული	3857200	50,57
ტყე	2838300	37,23
მინდორსაცავი ტყის ზოლები	11500	0,26
ბუჩქნარი	154700	2,03
ჭაობი	17100	0,22
წყლით დაკავებული მიწა	876500	11,48
აქედან: მდინარეები და ნაკადულები	91300	1,19
წყალსაცავები	17900	0,23
მყინვარები	21300	0,27
ტბები	17500	0,22
ტბორები	1000	0,01
მაგისტრალური არხები და შიდა ქსელები	49000	0,64
ტერიტორიული წყლები	678500	8,89
გზებით დაკავებული მიწა	291200	3,81
შენობებით დაკავებული მიწა	108100	1,41
სხვა დანარჩენი გამოუყენებელი მიწა სულ	298900	3,91
აქედან: კლდეებით დაკავებული	18400	0,24
ქვიშრობებით დაკავებული	2400	0,03
ხრამებით, ხევებით დაკავებული	171300	2,24
სასაფლაოებით დაკავებული	4100	0,05
ეროზირებული და დამეწყრილი	102700	1,34

ოდიდან გაჩნდა. კადასტრი ფრანგული სიტყვაა და ნიშნავს რისამე აღწერას, რისამე შესახებ არსებულ მონაცემთა კრებულს. ამა თუ იმ ბინებრივი ობიექტების შესაზებ ძირითადი მონაცემების სისტემატიზებულ ერთობლიობას. არსებობს მიწის (უძრავი ქონების), წყლის, ტყის, წიაღის და სხვა სახის კადასტრი.

ადამიანთა ურთიერთობებმა, სხვადასხვა საქმიანობის აუცილებლობამ, მიწებზე გადასახადების შემოღებამ, მიწების ყიდვა-გაყიდვამ, მყიდველის მოთხოვნამ, რომ მას სცოდნოდა გასაყიდი მიწის ფასი და ხარისხი განაპირობა მიწის კადასტრის წარმოება. საუკუნეების განმავლობაში, სხვადასხვა პერიოდში იქმნებოდა და უმჯობესდებოდა კადასტრის წარმოების საშუალებები. სხვადასხვა სახელმწიფოებში საფუძვლიანად განსხვავდებოდა კადასტრის წარმოების საშუალებები.

არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოძიებულია მიწის კადასტრის წარმოების საფუძვლები, რომელიც დათარიღებულია 3000-4000 წლით ჩვენს წელთაღრიცხვამდე. თურქეთში ინახება თიხის ფირფიტებზე აღნიშნული უძველესი კადასტრული რუქა. მესამე საუკუნეში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე, რომის იმპერიაში ხდებოდა მიწის აღრიცხვა. ევროპის ქვეყნებში მიწის კადასტრის წარმოება დაიწყეს მე-8 საუკუნეში. არისტოტელეს მოწაფე თეოფროსტე, თავის ნაწარმოებში (372 – 281 წწ ჩვენს ერამდე) მიუთითებს ნიადაგის ხარისხის აღრიცხვის აუცილებლობაზე. რომში (6 საუკუნე ჩვენს ერამდე) მამულის გეგმა ბრინჯაოს ფირფიტაზე დაქონდათ. ჯერ კიდევ 2200 წლამდე ჩვენს ერამდე ეგვიპტეში საკუთრების გადაცემა ხდებოდა სამი მოწმის ხელმოწერით და ბეჭდის დასმით. დიდი ხნის განმავლობაში ითვლებოდა სანიმუშოდ საფრანგეთის მიწის კადასტრი. ნაპოლეონის ბრძანებით შედგენილი მიწის კადასტრი იყო ევროპის ფისკალური პოლიტიკის წამყვანი ატრიბუტი. კიდევ უფრო სრულყოფილი გახადეს საკადასტრო სამუშაოები პრუსიელებმა. გარკვეული სპეციფიკურობით ხასიათდებოდა ინგლისის მიწის კადასტრი. ავსტრალიაში მიწის რეგისტრაცია „ტორნესის სისტემი"-ს სახელით არის ცნობილი. შედარებით გვიან, მე-12 საუკუნიდან დაიწყეს რუსეთში მიწის კადასტრის შედგენა სახარკე დავთრების სახით. კადასტრი იყო მიწების განაწილებისა და დაპყრობილი სახელმწიფოებიდან ხარკის აღების საშუალება. გარკვეული თავისებურებებით აღინიშნებოდა ამერიკის შეერთებული შტატების კადასტრის რეგისტრაციის სამართლებრივი წარმოება.

საქართველოში საკადასტრო სამუშაოები ჩატარდა მე-13 საუკუნეში მონღოლების მიერ მოსახლეობის ხარკის გასაწერად. მიწების საკითხები მოცემულია იაკობ ცურტაველის (ხუცესის) ნაწარმოებში - „შუშანიკის წამება", გიორგი მერჩულის ნაწარმოებში „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება", აგრეთვე სასულიერო წყაროებში. მე-18 საუკუნის დასაწყისში 1705 – 1709 წწ დაწერილი ვახტანგ VI სამართლის წიგნში მოცემულია მიწის კადასტრი. წიგნი შედგება 270 მუხლისაგან, აქედან 60 მუხლში მოცემულია მიწის ართვის საკითხები.

მიწის კადასტრი არის საინფორმაციო სისტემა, რომელიც ორი ნაწილისაგან შედგება: რუკების ან გეგმების რიგისადან, რომლებიც ტექსტურ ჩანაწერებთან ერთად, მიწის ყველა ატრიბუტის აღწერით გვიჩვენებს თითოეული ნაკვეთის ზომასა და ადგილმდებარეობას. იგი მიწის რეგისტრაციის სისტემისაგან იმით განსხვავდება, რომ ეს უკანასკნელი დაკავშირებულია მხოლოდ საკუთრებასთან. მიწის კადასტრის წარმოება ოთხი ნაწულისაგან შედგება: 1. მიწის აღრიცხვა; 2. ბონიტირება; 3. შეფასება; 4. რეგისტრაცია.

კადასტრი დაფუძნებული უნდა იყოს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, ვინაიდან მისი გამოყენება შეიძლება მიწის დაბეგვრის მიზნით. საკადასტრო აგეგმვები შეიძლება გამოყენებულ იქნას მიწის რეგისტრაციის სისტემის ხელშეწყობისთვის და მრავალ ქვეყანაში ტერმინი „საკადასტრო აგეგმვა" გამოიყენება საკუთრების ჩანაწერების მიზნებისათვის მიწის აგეგმვის აღსანიშნად.

მაგალითად, ფინეთსა და შვედეთში, ყველაფერი, უძრავი ქონების ფორმირება, მუტაცია, მიწის კონსოლიდაცია, საკადასტრო რუკების შედგენა, უძრავი ქონების რეგისტრაცია, მესაკუთრეობა და იურიდიული უფლებები, უძრავი ქონების შეფასება და დაბეგვრა, კომბინირებულია ერთ ძირითად საკადასტრო სისტემაში. მიუხედავად ამისა, ევროპის მრავალ ქვეყანაში კადასტრი წარმოიშვა და განვითარდა, როგორც მიწის დაბეგვრის ხელშემწყობი სისტემა, მაშინ, როცა მიწის რეგისტრაციის იურიდიულ პროცესებს განაგებდნენ ცალკეული იურისტები და ჩანაწერები კეთდებოდა საადგილმამულო წიგნში.

აქედან გამომდინარე, წარმოიშვა ორმაგი სისტემა და ისინი, როგორც მიწის რეფორმის პროგრამის ნაწილი, ხელახლა შემოღებულ იქნა აღმოსავლეთ ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში. მიწით სარგებლობის უფლებები იწერება რეფორმირებულ საკადასტრო სისტემაში, ხოლო საკუთრების უფლებები მუშავდება ტრადიციულ სანოტარო სისტემაში. ამას მივყავართ ძალისხმევის დუბლირებასთან და მიწის ადმინისტრირების უფრო რთულ პროცესთან, რაც სხვა შემთხვევაში საჭირო არ იქნებოდა. გრძელვადიან პერსპექტივაში მნიშვნელოვანია ამ ორი სხვადასხვა სისტემის ერთ მთლიან სისტემაში გაერთიანება.

სხვადასხვა ქვეყნები ტერმინს „კადასტრი" სხვადასხვაგვარად აღიქვამენ, რამაც სისტემების ანალიზის დროს შესაძლოა დიდ გაუგებრობამდე მიგვიყვანოს. საერთო გაგებით, კადასტრი არის მიწის საინფორმაციო სისტემის ფორმა. ტერმინი „მიწის საინფორმაციო სისტემა" გამოიყენება მთელი რიგი სივრცითი ინფორმაციისათვის, როგორც გარემოსა

და სოციო-ეკონომიკურ, ასევე ინფრასტრუქტურის სისტემებთან და კადასტრთან დაკავშირებული მონაცემებისათვის.

მიწის საინფორმაციო სისტემა, იურიდიული, ფისკალური თუ მრავალმიზნობრივი კადასტრისგან განსხვავებით, აუცილებელი არაა დაფუძნებული იყოს მიწის ნაკვეთზე. ამის ნაცვლად, იგი შეიძლება იყოს სატყეო რესურსების, ნიადაგებისა თუ გეოლოგიის აღწერა და აერთიანებდეს სხვადასხვა ტიპის მონაცემებს. კადასტრი კი უფრო სპეციფიკურადაა ფოკუსირებული მიწის ნაკვეთების საკუთრებაზე, ღირებულებასა და სარგებლობაზე.

საკადასტრო მონაცემები მოიცავს: გეომეტრიულ მონაცემებს (კოორდინატებს, რუკებს); საკუთრების მისამართებს; მიწათსარგებლობას; ინფორმაციას უძრავი ქონების შესახებ: სარგებლობის ფორმას და ხანგრძლივობას (პერიოდს); დეტალებს შენობებისა და ბინების კონსტრუქციის შესახებ; მოსახლეობას; მიწის დაბეგვრის ღირებულებას. მონაცემები შეიძლება უკავშირდებოდეს მიწის ცალკეულ ნაკვეთს ან მოიცავდეს სხვადასხვა საკუთრებას, როგორც მიწათსარგებლობის ზონებად დაყოფაში გვხვდება. მონაცემები შეიძლება გამოყენებულ იქნას მიწის კერძო ტრანზაქციების, მიწის ბაზრის განვითარების ხელშესაწყობად ან ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორების ადმინისტრირების დასახმარებლად, როგორიცაა: სოფლის მეურნეობა, გარემოს დაცვა, მეთევზეობა, სატყეო მეურნეობა, განსახლება, მიწათსარგებლობის მართვა-მენეჯმენტი და ზონებად დაყოფა, საყოფაცხოვრებო მომსახურება, ტრანსპორტი.

კადასტრი მიწის რეგისტრაციის მსგავსია იმით, რომ იგი შეიცავს მიწაზე ჩანაწერების ნაკრებს. კადასტრი ეფუძნება საკუთრების უფლებას მიწის ნაკვეთზე, რომელიც წარმოადგენს მფლობელობით განსაზღვრულ ფართობს, ან დასაბეგრ მიწის ფართობს, რომელიც შეიძლება განსხვავდებოდეს მფლობელობაში არსებული მიწის ნაკვეთის ფართისაგან; ან მიწათსარგებლობას და არა მიწის საკუთრებით განსაზღვრულ ფართობს. კადასტრს შეუძლია ხელი შეუწყოს საკუთრების უფლებათა ჩანაწერების, მიწის დაბეგვრის ან მიწათსარგებლობის ჩანაწერების წარმოებას.

გარდა ამისა, კადასტრი შეიძლება გამოყენებულ იქნას მრავალმიზნობრივი დანიშნულებით, მიწასთან დაკავშირებული მრავალმხრივი ინფორმაციის უზრუნველსაყოფად. ასეთ შემთხვევაში, უმჯობესია თუ კადასტრი აგებულია მიწის ნაკვეთზე საკუთრების უფლების გარშემო, ვინაიდან ეს არის მიწაზე ყველანაირი გარიგების იურიდიული საფუძველი. როდესაც საკუთრება ჯერ არ არის დამტკიცებული, ანუ იმ შემთხვევაში, როცა მიწა უბრუნდება ყოფილ მესაკუთრეს, ამგვარი მრავალმიზნობრივი ჩანაწერები შეიძლება აგებულ იქნას მიწის ნაკვეთის გარშემო, რაც სარგებლობის უფლებითაა განსაზღვრული.

გარდამავალ ეტაპზე მყოფ რამდენიმე ქვეყანაში არსებობდა როგორც სხვადასხვა სახის კადასტრი: სასოფლო-სამეურნეო, სატყეო მიწების, მევენახეობის, წყლის რესურსებისათვის და ა.შ., ისე, „ერთიანი" კადასტრი, რომელიც ცდილობდა ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ მონაცემთა ინტეგრირებას. ხშირ შემთხვევაში, ასეთი სახის კადასტრების დასახმარებლად მზადდებოდა გაცილებით მცირე მასშტაბის რუკები, ვიდრე ამჟამად საჭიროა ფისკალური თუ იურიდიული მოზნებისათვის.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან შეგვიძლია დავასკვნათ:

1. ორივემ - კადასტრმა და მიწის რეგისტრაციამ, უნდა იმოქმედონ მკაცრ იურიდიულ ჩარჩოში, მაგრამ მიწის რეესტრში პრაქტიკულად შეიძლება არ ჩაიწეროს ქვეყანაში არსებული ყველა მიწის ნაკვეთი, ვინაიდან შესაძლოა ყველა მოქალაქეს არ სურდეს თავისი მიწის დარეგისტრირება. გარდა ამისა, მიწის რეგისტრაციის ახალი სისტემის დანერგვისას, რესურსების საუკეთესოდ გამოყენების მაქსიმალიზაციისათვის შეიძლება შერჩეულ ფართობებს მიენიჭოთ პრიორიტეტი, ხოლო სხვა ფართობები გამოირიცხოს/ამოღებულ იქნას;

2. მიუხედავად ამისა, კადასტრი დაფუძნებული უნდა იყოს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, ვინაიდან მისი გამოყენება შეიძლება მიწის დაბეგვრის მიზნით. საკადასტრო აგეგმვები შეიძლება გამოყენებულ იქნას მიწის რეგისტრაციის სისტემის ხელშეწყობისთვის და, მრავალ ქვეყანაში ტერმინი „საკადასტრო აგეგმვა" გამოიყენება საკუთრების ჩანაწერების მიზნებისთვის მიწის აგეგმვის აღსანიშნად;

3. გრძელვადიან პერიოდზე გათვლილი ეკონომიკური ეფექტის მიღება შეუძლებელი იქნება მიწის კადასტრის, მიწის რაოდენობრივ-ხარისხობრივი აღრიცხვის, მიწაზე მონიტორინგის და მიწის სათანადო დაცვის გარეშე. ამ მიზნით მიგვაჩნია, რომ საჭიროა ქვეყანაში დროულად შეიქმნას მძლავრი დამოუკიდებელი სტრუქტურული ერთეული, რომელსაც მიწის კადასტრისა და მიწის რაციონალურ გამოყენებასთან და დაცვასთან დაკავშირებული ყველა ფუნქცია დაეკისრება;

4. აუცილებელია მიწის კადასტრი მოიცავდეს ბონიტირებას, რის საფუძველზე შესაძლებელი იქნება მიწის ფართობების ნაყოფიერების დაზუსტება, სწორი ფასის დადგენა და მიწაზე ქონების გადასახდის განსაზღვრა. აქედან გამომდინარე აუცილებელია მიწის ბონიტირების, შეფასების, ღონისძიებები განხორციელება;

5. მიწების დაზუსტებული აღრიცხვისათვის აუცილებელია აღსდგეს 2004 წელს გაუქმებული მიწის ბალანსის წარმოება. მიწის რესურსების ზუსტი აღრიცხვა. მიწის ბალანსის წარმოება სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ღონისძიებაა და საქართველოსათვის ეკონომიური და ეკოლოგირი პრობლემების გაუმჯობესების ძირითადი საშუალებაა;

6. უნდა აღსდგეს 2004 წელს გაუქმებული საქართველოს მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტი და მის დაქვემდებრაში ყოფილი მიწათმოწყობისა და მიწათსარგებლობის საპროექტო-სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი;

7. საქართველოს პარლამენტმა მიიღოს საქართველოს მიწის კოდექსი და უზრუნველყოს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების კონსოლიდაციის განხორციელება;

8. საკადასტრო რუკა დანიშნულების, მასშტაბის, შინაარსისა და მოხმარების ხასიათის მიუხედავათ ყველა შემთხვევაში უნფა ეფუძნებოდეს საყრდენ ტოპოგრაფიულ რუკას ან მის ძირითად ელემენტებს და გეოდეზიურ ქსელებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. დავით ეგიაშვილი, ანზორ მესხიშვილი „მიწის კადასტრი და მიწის მართვა“ საერთაშორისო სამეცნიერი-მეთოდოლოგიური და პრაქტიკული, ყოველკვარტალური რეფერირებული ჟურნალი 2014 წელი N1

2. ნოდარ ჭითანავა „საქართველოს სოფლის მეურნეობა“ (ტრანსფორმაცია, პრობლემები, პერსპექტივები) წიგნი, თბილისი 2015წელი.

3. ნაუმი ტურაბელიძე, ფატიმა ქვაცაბაია, ნელი ბერიძე „ქალაქის (აშენებული ტერიტორიების) კდასტრი, სახელმძღვანელო თბილისი, 2016 წელი.

4. ანზორ მესხიშვილი, ალექსანდრე სიჭინავა, „საქართველოს მიწების კონსოლიდაციის აუცილებლობა“ აკაკი წერეთელის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, 2019 წელი.

5. ანზორ მესხიშვილი, „როდემდე ვჯიჯგნოთ ქართული მიწა“ წიგნი, გამომცემლობა „ივერიონი“ თბილისი, 2016 წელი.

6. ნაუმი ტურაბელიძე, ნელი ბერიძე „მიწის რესურსების მართვა“ სახელმძღვანელო, თბილისი 2013 წელი.

7. ჯუმბერ ფაჩულიძე, გიორგი ბუცხრიკიძე „მიწათრეგულირებისა და ადმინისტრირების საფუძვლები“ სახელმძღვანელო, თბილისი 2012 წელი.

8. პ. კოღუაშვილი, ა. სიჭინავა. „საქართველომ სასწრაფოდ უნდა მიიღოს მიჭათსარგებლობის კანონი“. ჟურნალი „ბიზნეს-ინჟინერინგი“ 2013 წ.

9. პ. კოღუაშვილი, ა. სოჭინავა. „მიწის კონსოლიდაცია -საოფლად ყოფა-ცხოვრებისა და მეურნეობის განვითარების მძლავრი იარაღი“ ჟურნალი „ბიზნეს -ინჟინერინგი“ 2013 წ

10. უძრავი ქონების - მიწისა და ტყის რესურსების ეკონომიური შეფასების აქტუალური საკითხები საქართველოში“ ჟურნალი „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, 2013 წ. N1-2.

ეკონომიკის მართვის სუბიექტები და ობიექტები

ლუარა გვაჯაია
სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ეკონომიკის, როგორც ყველაზე მასშტაბური სამართავი სისტემის, მართვასთან დაკავშირებული საკითხები, ეკონომიკის მთავარი შემადგენლები, ეკონომიკური ობიექტების, პროცესების, ურთიერთობების მართვისათვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებები.

დახასიათებულია ზოგადად ეკონომიკის მართვის სუბიექტები და ობიექტები, მართვის დონიდან გამომდინარე ეკონომიკის მართვის ორი ჯგუფის - მაკროეკონომიკური და მიკროეკონომიკური მართვის საკითხები, მათი ურთიერთკავშირი, ასევე ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის ძირითადი შემადგენლები. გადმოცემულია საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი არსი, რომელიც ითვალისწინებს თავისუფალი ბაზრების არსებობას და ეკონომიკური ურთიერთობების საბაზრო საწყისებზე და პრინციპებზე ფუნქციონირებას.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკა, მართვა, რეგულირება, სუბიექტები, ობიექტები, ეკონომიკის შემადგენლები, მაკროეკონომიკური მართვა, მიკროეკონომიკური მართვა, ბაზარი, საბაზრო ეკონომიკა.

SUBJECTS AND FACILITIES OF ECONOMICS MANAGEMENT

Luara Gvajaia
GTU Business Technologies
Faculty Professor

RESUME

The article deals with issues related to the management of the economy as the most large-scale governing system, the main constituents of the economy, the characteristics that characterize economic objects, processes, and relationships.

The subjects and objects of economic management in general are described, the two levels of management of the economy - macroeconomic and microeconomic management, their interrelations, as well as the main constituents of the sectoral structure of the economy. The basic essence of a market economy is given, which implies the existence of free markets and the functioning of market principles and principles of economic relations.

Keywords: economy, management, regulation, entities, objects, constituents of the economy, macroeconomic management, microeconomic management, market, market economy.

ძირითადი ტექსტი

მართვა ზოგადად ადამიანის , სოციალური ჯგუფების და საზოგადოებების გაცნობიერებული ზემოქმედებაა სხვადასხვა ობიექტებსა და გარემომცველ სამყაროში მიმდინარე პროცესებზე. მისი მიზანია ამ პროცესებისათვის განსაზღვრული მიმართულებების მიცემა და სასურველი შედეგების მიღება. მოკლედ რომ ითქვას, მართვა ზოგადად უნივერსალური ხერხი და საშუალებაა ადამიანთა ზემოქმედებისა ყოველივე იმაზე, რაც არსებობს და მიმდინარეობს მის გარშემო.

სტატიაში ჩვენ ვეხებით ეკონომიკის, როგორც ყველაზე მასშტაბური სამართავი სისტემის, მართვასთან დაკავშირებულ საკითხებს. **ეკონომიკა - უპირველესად ადამიანებია,** ადამიანის გარეშე, რა თქმა უნდა, არ არსებობს ეკონომიკა, ადამიანია ეკონომიკის ცენტრალური ფიგურა, მისი შექმნის სათავე. ამასთანავე ადამიანების მართვა ადამიანების მეშვეობით - ეკონომიკის უმთავრესი მახასიათებელია. ეკონომიკის მთავარი მიზანი ადამიანია, ადამიანებისათვის ცხოვრების ნორმალური პირობების უზრუნველყოფა, ამასთანავე ადამიანები - ეკონომიკის საშუალებაა, რამდენადაც შრომა, სამუშაო ძალა - მთავარი ეკონომიკური რესურსია.

ადამიანი,როგორც ეკონომიკის ნაწილი და მისი მონაწილე, როგორც ეკონომიკური არსება, წარმოდგენილია სამი სახით: 1 - ადამიანი - მწარმოებელი,რომელიც საქონლის, მომსახურების შექმნის უშუალო მონაწილეა; 2 - ადამიანი- მომხმარებელი - გამომყენებელი ყოველივე იმისა, რაც შეიქმნა მწარმოებლების მიერ და 3 - ადამიანი, რომელიც კოორდინაციას, ხელმძღვანელობას უწევს ადამიანთა საქმიანობას, გამოდის მართვის სუბიექტის როლში.

ეკონომიკის **მეორე მნიშვნელოვანი შემადგენელია ბუნება, ეკოლოგია.** იგი მართვის ობიექტია იმ ზომით, რომლითაც იგი გამოიყენება ადამიანების მიერ სამეურნეო მიზნებისათვის და როგორც გარემომცველი სამყარო წარმოადგენს მათი ზრუნვის საგანს.

ეკონომიკის **მესამე შემადგენელი ნაწილი ე. წ. „ხელოვნური ბუნებაა“;** მასში იგულისხმება ყოველივე ის, რაც შექმნილია ადამიანების მიერ მათი საქმიანობის შედეგად; ეკონომიკის ეს ნაწილი შედგება შემდეგი შემადგენლებისაგან:

- წარმოების საშუალებები - ადამიანთა საქმიანობის პროდუქტი, რომელთა საშუალებით იქმნება ახალი პროდუქტები. მათ მიეკუთვნება აგრეთვე უშუალოდ ბუნებიდან მიღებული, საწარმოო პროცესებში ჩართული ნედლეული და პირველადი ბუნებრივი ენერგია; წარმოების საშუალებები ორ

ჯგუფადაა წარმოდგენილი: ძირითადი და საბრუნავი საშუალებები; ძირითადი საშუალებებია მიწა, საწარმოო შენობები და ნაგებობები, დანადგარები, რომლებიც მრავალჯერადად გამოიყენება ხანგრძლივად ფუნქციონირებად წარმოებაში; საბრუნავი საშუალებები - ეს ნედლეული და მასალებია, ენერგიაა, რაც გამოიყენება წარმოების მხოლიდ ერთ ციკლში;

ინფრასტრუქტურა - ეკონომიკის მნიშვნელოვანი შემადგენელია, იგი ერთობლიობაა ობიექტებისა, რომლებიც ქმნიან როგორც საწარმოო, ისე სოციალურ ინფრასტრუქტურას; მათ მიეკუთვნება არასაწარმოო დანიშნულების შენობები, აღჭურვილობები, საცხოვრებელი კომპლექსები, კულტურის, განათლების, ჯანდაცვის ობიექტები;

სამომხმარებლო საქონელი - ეკონომიკის სოციალურად მნიშვნელოვანი ნაწილია, როგორიცაა, კვების პროდუქტები, ტანსაცმელი, საცხოვრებელი და სხვა. ამ სახით ისინი, როგორც ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი, წარმოადგენენ ეკონომიკის მართვის მნიშვნელოვან ობიექტს;

ინფორმაცია - ეკონომიკის აუცილებელი შემადგენელია, იგი გამოიყენება როგორც წარმოებაში, ისე მოხმარებაში. ინფორმაცია - ეს არის ცოდნა, ინტელექტუალური პროდუქტი, რომელიც უფრო ხშირად წარმოდგენილია ძირითადად წარმოებაში გამოყენებადი სამეცნიერო კვლევების, პროდუქტების და სხვათა სახით, ასევე ინფორმაცია, რომელსაც ღებულობენ ადამიანები ,პრესის, ლიტერატურის, რადიო-ტელევიზიის, კავშირგაბმულობის, სარეკლამო საშუალებათა მეშვეობით.

მმართველობითი ზემოქმედება ეკონომიკურ პროცესებზე წარმოდგენილია კანონებით, ბრძანებულებებით, დადგენილებებით, კანონქვემდებარე აქტებით, საწარმოებსა და ორგანიზაციებში დამტკიცებული გეგმებით, პროგრამებით, დებულებებით, ინსტრუქციებით და ნორმებით, ობიექტის სამეურნეო ხელმძღვანელებისა და მესაკუთრეების ბრძანებებით, განკარგულებებით, მატერიალური და მორალური სტიმულებით.

როგორც მსხვილ მასშტაბიანი ეკონომიკა (რომელიც მოიცავს მთელ ქვეყანას, დიდ რეგიონს), ისე მცირემასშტაბიანი (საწარმოს, ფირმის ეკონომიკა)- მუდმივად მიზანსწრაფულია, რადგანაც მისი საქმიანობა მიმართულია განსაზღვრული მიზნების მიღწევისაკენ. ეკონომიკა წარმოდგენილი სხვადასხვა მასშტაბებში, ფორმებში, სახეებში, წარმოადგენს რთულ სისტემას, რომელიც ფუნქციონირებს ადამიანების მეშვეობით. მას გააჩნია გარკვეული სტრუქტურა, რომელიც მოწოდებულია იმ ფუნქციების რეალიზებაზე, რამაც უნდა უზრუნველჰყოს სისტემის მიერ დასახული მიზნების განხორციელება. მიზნები ნებისმიერი სამართავი ორგანიზაციისა, სადაც მიმდინარეობს სოციალურ-ეკონომიკური პროცესები, არსებითად დაკავშირებულია ადამიანების მოთხოვნილებებთან და მათი დაკმაყოფილებასთან. ფაქტია, რომ ნებისმიერი ეკონომიკური ობიექტი - დაწყებული მცირე საწარმოთი - დამთავრებული ქვეყნის მთლიანი ეკონომიკით, ფუნქციონირებს, მოქმედებს ადამიანთა გარკვეული ჯგუფის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის. საბოლოო ჯამში - ზოგადად ეკონომიკის მთავარი მიზანი და შესაბამისად ეკონომიკის მართვისაც - მოსახლეობის , როგორც რაოდენობრივი, ისე ხარისხობრივი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაა.

მართვა - ეს ადამიანის, სოციალური ჯგუფების და საზოგადოებების გაცნობიერებული ზემოქმედებაა სხვადასხვა ობიექტებსა და გარემომცველ სამყაროში მიმდინარე პროცესებზე, მათში მონაწილე ადამიანებზე, ადამიანებს შორის ურთიერთობებზე. მისი მიზანია პროცესებისათვის განსაზღვრული მიმართულებების მიცემა დ სასურველი, განზრახული შედეგების მიღება. ობიექტის სახეობიდან გამომდინარე, საითკენაც ორიენტირებულია მმართველობითი ზემოქმედება, განასხვავებენ საზოგადოების, სახელმწიფოს, ეკონომიკის, სოციალური პროცესების, ორგანიზაციების, საწარმოო კოლექტივების და სხვა მრავალ სახესხვაობათა მართვას.

ეკონომიკური ობიექტების, პროცესების, ურთიერთობების მართვა ხასიათდება შემდეგი ნიშანთვისებებით:

1 - ზემოქმედება ადამიანებზე, საწარმოო კოლექტივებზე და სოციალურ ჯგუფებზე, რაც ითვალისწინებს მათ ინტერესებს, მოქმედების მოტივებს, ინდივიდუალურ და სოციალურ-ეკონომიკურ ფსიქოლოგიას;

2 - ადამიანებს, სოციალურ ჯგუფებს, რეგიონებსა და სახელმწიფოთა შორის მიმდინარე საწარმოო-ეკონომიკური და სოციალურ-ეკონომიკური პროცესებისათვის ისეთი მიმართულების მიცემა, რაც შესაბამისობაში იქნება მართვის მიზნებთან და განზრახულობებთან.

არსებობს დიდი განსხვავება ეკონომიკის მართვის სუბიექტებსა და ობიექტებს, მართვის ზემოქმედების სახეებსა და უკუკავშირის სახეებს შორის. ეკონომიკაში **მართვის სუბიექტების** როლში გამოდიან სახელმწიფოს საკანონმდებლო, აღმასრულებელი, სამართლებრივი, დარგობრივი, საუწყებო, ტერიტორიული ორგანოები, ეკონომიკური ობიექტის მესაკუთრეები, საწარმოთა, ორგანიზაციათა მართვის ორგანოები, სამეურნეო ხელმძღვანელები, სხვადასხვა დონის მენეჯერები. **მართვის ობიექტები** - ეს მსოფლიო ეკონომიკაა, ქვეყნის, მისი რეგიონების, ქალაქების, დარგების, საწარმოების ეკონომიკაა, ეკონომიკური რესურსები და წარმოების ფაქტორები შრომის საშუალებების სახით, თვით შრომის პროცესი, შრომითი კოლექტივი, სამეცნიერო-ტექნიკური და საინფორმაციო პოტენციალი, ფინანსები და ა. შ..

მართვის ობიექტის მასშტაბურობიდან და მისი სუბიექტის მიერ ეკონომიკის მართვის დონიდან გა-

მომდინარე ეკონომიკის მართვა იყოფა ორ ჯგუფად - **მაკროეკონომიკური და მიკროეკონომიკურ მართვად.** მართვის ორივე სახეობა ურთიერთკავშირშია და გარკვეულწილად ურთიერთდამოკიდებულია.

მიკროეკონომიკური მართვა ვრცელდება ძირითადად ვრცელდება მცირემასშტაბიან სამეურნეო ერთეულებზე, ორგანიზაციებზე, საწარმოებზე, კომპანიებზე და ა.შ.. **მაკროეკონომიკურს** მიეკუთვნება მართვა ისეთი მსხვილმასშტაბიანი ეკონომიკური ობიექტებისა, როგორიცაა, ქვეყნის მთლიანი ეკონომიკა, მსხვილი ტერიტორიული, რეგიონული ეკონომიკა, დარგებისა და სფეროების ეკონომიკა. მაკროეკონომიკური მართვა თავის ზემოქმედებას ავრცელებს ყველა იმ პროცესზე, რომელიც მიმდინარეობს როგორც მთლიანად ქვეყნის მასშტაბით, ისე მის ცალკეულ რეგიონებში და უნდა ითვალისწინებდეს მოსახლეობის საერთო ინტერესებს, კავშირებს და ურთიერთობებს. მაკროეკონომიკურს მიეკუთვნება აგრეთვე ე. წ. ეკონომიკის **ფუნქციონალური** მართვა ქვეყნის მასშტაბით, რაც ითვალისწინებს სახელმწიფო ფინანსების, ფულის მიმოქცევის, სახელმწიფო საკუთრების, საგარეო-ეკონომიკური კავშირების მართვას.

ისე როგორც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან მაკროეკონომიკური და მიკროეკონომიკური მართვის ობიექტები, განსხვავებულია მათი **მართვის** სუბიექტებიც. მაკროეკონომიკურ მართვაში სუბიექტებს წარმოადგენენ აღმასრულებელი, სამართლებრივი სტრუქტურები, ორგანოები, რომლებიც აღჭურვილი არიან მთელი ეკონომიკის, რეგიონული ეკონომიკის, ასევე ეკონომიკის ძირითადი დარგები მართვის უფლებამოსილებით. მიკროეკონომიკური მართვის სუბიექტებს წარმოადგენენ ორგანიზაციის ხელმძღვანელი ორგანოები, რომელთაც გააჩნიათ საწარმოების, ფირმების, ორგანიზაციების, კომპანიების, სხვადასხვა გაერთიანებების მართვის უფლებები და რწმუნებები.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინები - **„მაკროეკონომიკური მართვა" და „სახელმწიფო მართვა" (საბაზრო ეკონომიკის პირობებში - „სახელმწიფო რეგულირება")** არ არიან იდენტურები. „სახელმწიფო მართვა" ნიშნავს სახელმწიფო ორგანოების ზემოქმედებას მთელ ეკონომიკაზე, ანუ იგი მოიცავს თავისთავში როგორც მაკროეკონომიკურ, ისე მიკროეკონომიკურ მართვასაც. ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება სხვადასხვა გადასახადის, ტარიფების, ჯარიმების და სხვადასხვა შეზღუდვების სახით უშუალოდ მოიცავს საწარმოებს, ფირმებს და მიეკუთვნება მიკროეკონომიკურ მართვას. ზუსტად ასევე მაკროეკონომიკური და მიკროეკონომიკური მართვის ელემენტების შერწყმასთან გვაქვს საქმე დარგობრივი და ტერიტორიული მართვისას, რომელშიც ითვალისწინება ადგილობრივი, მუნიციპალური მართვაც. მაგრამ მართვის ეს სახეები უფრო ახლოსაა ერთმანეთთან, ვიდრე სახელმწიფო მართვასთან, რამდენადაც მეტწილად ვრცელდება მისი გავლენა დარგში შემავალ ან მოცემულ ტერიტორიაზე განთავსებულ საწარმოზე, კომპანიაზე, ფირმაზე.

რამდენადაც მაკროეკონომიკური მართვა ვრცელდება დარგებსა და რეგიონებზე, მართვის ასეთი სახეების ობიექტებზე წარმოდგენის შესაქმნელად შევეხებით ეკონომიკის დარგობრივ და რეგიონულ სტრუქტურას, როგორც სამართავ სისტემას.

ქვეყნის ეკონომიკა - ეს მეურნეობის ურთიერთდაკავშირებული დარგების ერთობლიობაა, დარგი ეკონომიკის ნაწილია, საწარმოო-ეკონომიკური საქმიანობის სფეროა, რომელშიც შედიან ობიექტები ერთნაირი ფუნქციებით ერთგვაროვანი სახეებისა და დანიშნულების პროდუქციის გამოშვების მიმართებით.

ზოგადად ეკონომიკის დარგობრივ სტრუქტურაში გამოყოფენ ორ ძირითად ჯგუფს: მატერიალური წარმოების დარგები და სოციალურ-კულტურული სფეროს ანუ არამატერიალური წარმოების დარგები. მატერიალური წარმოების დარგებში იქმნება მატერიალურ-ნივთობრივი პროდუქტი, ხოლო სოციალურ-კულტურულ სფეროში კი - სულიერი, ინტელექტუალური, საინფორმაციო პროდუქტი. **მატერიალური წარმოების ძირითად დარგებს მიეკუთვნება:**

1. მრეწველობა;
2. სოფლის მეურნეობა და სატყეო მეურნეობა;
3. მშენებლობა;
4. ტრანსპორტი ; კავშირგაბმულობა;
5. ვაჭრობა და საზოგადოებრივი კვება;

სოციალურ-კულტურული სფეროს დარგებია:

1. განათლება;
2. კულტურა, სპორტი;
3. ჯანმრთელობის დაცვა;
4. მეცნიერება;
5. სოციალური უზრუნველყოფა;
6. მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო მომსახურება.

აღწარმოებითი პროცესი მოიცავს საქონლის გაცვლას ფულზე, ფულისა საქონელზე, საქონლისა - საქონელზე. იქ სადაც ხდება გაცვლის პროცესი, არის ბაზარი, შეიძლება ვთქვათ, რომ გაცვლა ქმნის ბაზარს. ეკონომიკური თეორიის შესაბამისად ბაზარი არის ადამიანებს, საწარმოებს, სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობათა სისტემა, რომელიც ეყრდნობა პრინციპებს, რომლის თანახმად მსოფლიოში ყველაფერი იყიდება და შეისყიდება, გაცვლა-გამოცვლა ხდება თავისუფალ საფუძველზე გადახდის წესების დაცვით. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ბაზარი - ეს არის ეკონომიკური ურთიერთობა, რომელიც აგებულია საბაზრო კანონებისა და პრინციპების საფუძველზე, რასაც ვუწოდებთ თავისუფალი ბაზრის კონცეფციას. ასეთი კონცეფციის შესაბამისად ბაზრის მაკროეკონომიკური მართვა შემოისაზღვრება მისი ფუნქციონირების წესებით, დანარჩენში სახელმწიფო, ეკონომიკის მართვის ორგანოები არ ერევიან საბაზრო საქმეებში, ბაზარი თვითრეგუ-

ლირდება და ემორჩილება მხოლოდ მიკროეკონომიკური მართვის ზემოქმედებას გამყიდველებისა და მყიდველების მხრიდან, რომელთა შორის მიმდინარეობს ვაჭრობა. ამდენად ბაზრის მართვის პროცესში მხედველობაში ვიღებთ იმას, რომ ბაზარი არის საქონლის მიმოქცევის, მათი ყიდვა-გაყიდვის სფერო, ეკონომიკური საქმიანობის ფორმებისა და სახეების ერთობლიობა, რომელშიც ერთის მხრივ არიან მწარმოებლები, მიმწოდებლები, საქონლის გამყიდველები და მეორეს მხრივ - მომხმარებლები, მყიდველები.

დასასრულს, ხაზგასმით გვინდა აღვნიშნოთ, რომ საბაზრო ეკონომიკის იდეოლოგები, მეცნიერები სამართლიანად თვლიან, რომ **ბაზარი** ეკონომიკური პროცესების მთავარი რეგულატორი და ეკონომიკურ ურთიერთობათა ცენტრია. არ შეიძლება აქ არ მოვიხსენიოთ **დიდი მეცნიერის ადამ სმიტის ცნობილი მოსაზრება, რომ ბაზრის „უხილავ ხელს“ სახელმწიფოს ჩარევის გარეშე შეუძლია ეკონომიკური პროცესების რეგულირება.** ამით დიდმა მეცნიერმა განსაზღვრა ეკონომიკის საბაზრო თვითრეგულირების მექანიზმი, რომელიც ეყრდნობა მოსახლეობის მოთხოვნებისა და წინადადებებიდან გამომდინარე თავისუფალ ფასებს, საქონლის მწარმოებლებს შორის კონკურენციის გათვალისწინებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Б. А. РАЙЗБЕРГ. Управление экономикой. ПИТЕР.2003г.

2. ლ. გვაჯაია. მართვა, მენეჯმენტი, რეგულირება. ჟ. „სოციალური ეკონომიკა“. 2017 წ. N4

3. ლ. გვაჯაია. წარმოებისა და საწარმოო პროცესების მართვა. ჟ. „ბიზნეს-ინჟინერინგი“. 2019წ. N3.

უმუშევრობის დაზღვევა საქართველოში და საზღვარგარეთის ქვეყნების საუკეთესო პრაქტიკა

ანა დვალი
სტუ-ს დოქტორანტი

ABSTRACT

Unemployment insurance (also called unemployment benefits) are payments to unemployed people. It is generally given only to those registering as unemployed, and often on conditions ensuring that they seek work and do not currently have a job, and are validated as being laid off and not fired for cause. Unemployment insurance was introduced in Germany in 1927, and in most European countries after the Second World War with the expansion of the welfare state[1]. In this study we will discuss Germany's unemployment system and Georgia's perspectives. Germany has two different types of unemployment benefits. The unemployment benefit I - administered by the federal employment agency and funded by employee and employer contributions and Unemployment benefit II - a second tier, open-ended welfare program intended to ensure people do not fall into poverty. Unemployment insurance (UI) provides an important cushion for workers who lose their jobs. In addition, UI may act as a macroeconomic stabilizer during recessions[2].

Key words: Unemployment insurance, macroeconomic stabilizer, unemployment benefits.

შესავალი

სოციალური დაცვის სისტემის გამართული ფუნქციონირება საბაზრო ეკონომიკის ევროპული მოდელის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ელემენტია. ევროკავშირის ქვენებში სოციალური დაზღვევის სისტემები სხვადასხვა მახასიათებლებით გამოირჩევა. სოციალური დაცვის ინსტრუმენტთა შორის არის უმუშევრობის დაზღვევის სისტემა, რომელიც განვითარებულ ქვეყნებში დიდი წარმატებით ფუნქციონირებს.

სტატიის მიზანს წარმოადგენს განვიხილოთ უმუშევრობის დაზღვევის სისტემის საზღავრგარეთული გამოცდილება და შევაფასოთ საქართველოში არსებული პერსპექტივები. თვისობრივი კვლევის საწყის ეტაპზე განვიხილეთ უმუშევრობის დაზღვევის სისტემის მნიშვნელობა ქვეყნისათვის და მოსახლეობისთვის საზღვარგარეთული პრაქტიკის საფუძველზე და საუკეთესო პრაქტიკად ავირჩიეთ უმუშევრობის დაზღვევის სისტემა გერმანიაში, როგორც ერთ-ერთი წარმატებული სისტემა მსოფლიოში.

ძირითადი ტექსტი

გერმანიაში უმუშევრობის დაზღვევა ამოქმედდა 1927წელს. უმუშევრობის დაზღვევის ფინანსირება ხდება ნაწილობრივ დამსაქმებლისა და დასაქმებულის შენატანების და ნაწილობრივ სახელმწიფო სუბსიდიების საშუალებით[3]. გერმანიაში უმუშევრობის დაზღვევა არის სოციალური დაზღვევის ნაწილი და წარმოადგენს სავალდებულო დაზღვევას. მისი რეგულირება ხდება სოციალური კოდექსის მესამე წიგნით „დასაქმების ხელშეწყობა" (Sozialgesetzbuch (SGB III) Drittes Buch:Arbeitsförderung)[4].

გერმანიაში მოქმედებს სოციალური დაცვის კონტინენტური, ანუ ბისმარკისეული მოდელი. ამ მოდელის ძირითად საფუძველს წარმოადგენს სოციალური დაზღვევა, რომლის დასაფინანსებელი ფონდიც უმეტესად ფორმირდება დაზღვეულების შენატანების საშუალებით. ამ მოდელის უმთავრესი პრინციპია პროფესიული სოლიდარობა. პროფესიული სოლიდარობა აიხსნება, როგორც დაქირავებულის და დამქირავებლის პროპორციული მონაწილეობა სადაზღვევო ფონდების ფორმირებაში.

უმუშევრობის დაზღვევის სისტემა მოიცავს გადამზადების პროგრამასაც და საშუალებას იძლევა პიროვნების პროფესიული განვითარების ხელშეწყობას. შესაბამისად, ახალი სამუშაო ადგილის პოვნის ალბათობა იზრდება, რაშიც დასაქმების ფედერალური სააგენტოც ეხმარება. უმუშევრობის დაზღვევის საყოველთაო მიზანი არის ის, რომ ადამიანები, რომლებიც სამუშაოს ძებნის პროცესში არიან, უზრუნველყოფილი იყვნენ მინიმალური შემოსავლით, ანუ მათი ფინანსური მხარდაჭერა. ეს ნიშნავს, რომ უმუშევრობის დაზღვევა აქტიურდება პირის მიერ სამსახურის დაკარგვის შემთხვევაში.

გერმანიის უმუშევრობის დაზღვევის სისტემა მოიცავს ორი სახის უმუშევრობის ანაზღაურების თანხას. ესენია: ALG 1 და ALG 2. ALG 1 გულისხმობს სადაზღვევო ანაზღაურების თანხას, ALG 2 კი არის სახელმწიფო დახმარება უმწეოთათვის- მიზანია საარსებო წყაროს უზრუნველყოფა უმუშევრობის პერიოდში. მისი საკანონმდებლო საფუძველია სო-

1 https://en.wikipedia.org/wiki/Unemployment_benefits

2 Unemployment Insurance and Macroeconomic Stabilization. Gabriel Chodorow-Reich, Harvard University and the National Bureau of Economic Research John Coglianese, Board of Governors of the Federal Reserve System

3 https://www.aok-bv.de/

4 https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbiii/1.html

გრაფიკი 1. მოსახლეობის მოცულობა, რომლებმაც მიიღეს ALG 1. გერმანია. 2004-2019წწ.(ათასი).

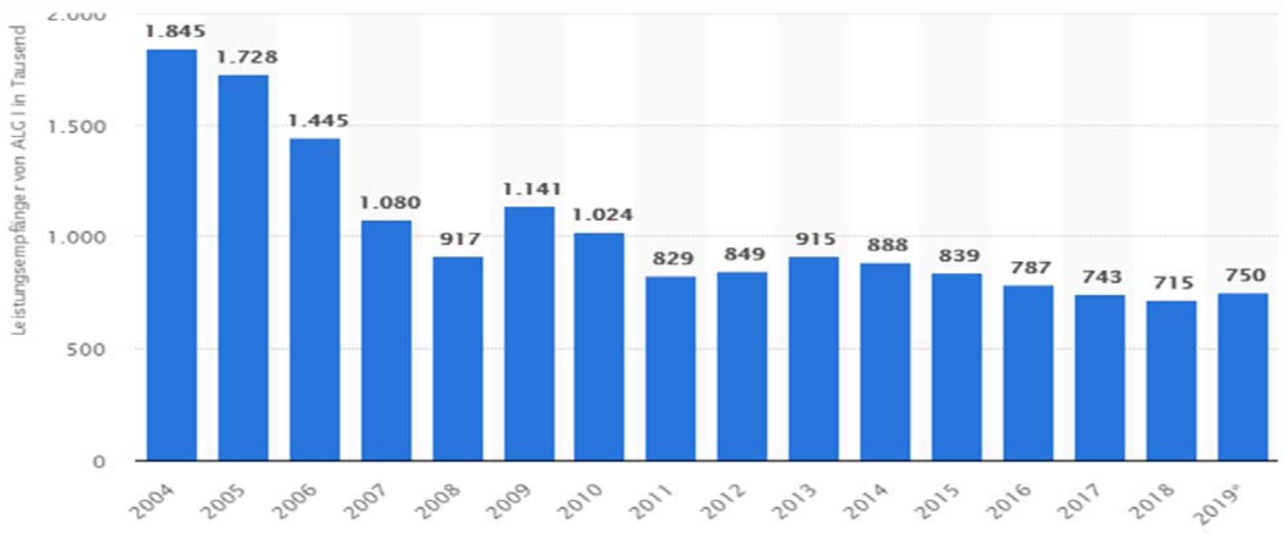

წყარო: www.de.statista.com.

ციალური კოდექსის მეორე წიგნი (SGB II)[5]. ALG 1-ის მოთხოვნა შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბოლო 2 წლის განმავლობაში 12 თვე მაინც აქვს ნამუშევარი პიროვნებას და ასევე გადახდილი აქვს უმუშევრობის დაზღვევის თანხა. ALG 1 მოცულობა შეადგენს ხელზე ასაღები ხელფასის 60%-ს, თუ პიროვნებას შვილები ჰყავს, მაშინ 67%-ს. მაგალითისათვის, იგივე მაჩვენებლები შვეიცარიაში შეადგენს 70% და 80%-ს. მარტივად რომ ვთქვათ, ეს არის ერთი სამუშაო ადგილიდან მეორე სამუშაო ადგილზე გადასვლის პერიოდში, როდესაც პიროვნებას არ აქვს ხელფასი, მისი ფინანსური მხარდაჭერა (იხ. გრაფიკი 1).

უმუშევრობა არ არის მხოლოდ სახელმწიფოს ეკონომიკის პრობლემა, ეს არის ერთეული პიროვნებების სოციალური და ფსიქოლოგიური პრობლემების გაღრმავების საწინდარი. თუ პიროვნება სამსახურის დაკარგვის შემდეგ გამოეთიშება შრომის ბაზარს და აღმოჩნდება სიღარიბის ზღვარს მიღმა, ბევრად გართულდება მისი ჩვეული ცხოვრების სტილის დაბრუნება. სახელმწიფოს უფრო მეტი ხარჯის გაწევა მოუწევს, იგულისხმება სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი მოსახლეობისთვის ფულადი დახმარების გაწევის მეტი ხანგრძლიობა უმუშევრობის დაზღვევის თანხის გადახდის პერიოდულობასთან შედარებით. გერმანიის უმუშევრობის დაზღვევის სისტემის მაგალითიც მოწმობს, რომ უმუშევრობის დაზღვევის სისტემის არსებობა შეუმცირებს სახელმწიფოს ამ ხარჯებს. ანუ სანამ პიროვნება სიღარიბის ზღვარს გადასცდება, მანამდე უმუშევრობის შემწეობა გადაიხდება ფონდიდან, რომელიც ფორმირებულია დამსაქმებლისა და დასაქმებულის შენატანებით. ამ შემთხვევაში, სახელმწიფოს ხარჯის გაწევა არ უწევს და პიროვნება რამდენიმე თვეში ისევ აგრძელებს მუშაობას. სახელმწიფო ერთვება იმ გამონაკლის შემთხვევებში, როდესაც ზოგადი საგანგებო სიტუაციაა და ფონდის თანხები არ არის საკმარის დაზღვეულების დასაკმაყოფილებლად. უმუშევრობის დაზღვევა გერმანიაში არის საკმაოდ ეფექტური მექანიზმი შემცირდეს სოციალური რისკები. საქართველო ისწრაფვის გახდეს ევროპულ ფასეულობებზე დაფუძნებული ქვეყანა და მოახდინოს ევროპასთან პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტეგრაცია. საქართველო ისწრაფვის გახდეს თავისუფლების, კეთილდღეობის და სოციალური სამართლიანობის ქვეყანა, სადაც საზოგადოების ყველა წევრი სარგებლობს ეკონომიკური ზრდით მოტანილი სიკეთით და მაქსიმალურად არის გამოყენებული თითოეული მოქალაქის პოტენციალი ქვეყნის განვითარების პროცესში.[6]

საქართველოს პროფესიული კავშირების გაერთიანების კვლევაში, რომელიც 2018 წლის ნოემბერში ჩატარდა, ვკითხულობთ: „უმუშევრობის შემწეობის სისტემის შემოღება და ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით შემწეობის მისაღები ოდენობის განსაზღვრა, წარმოადგენს სიღარიბის აღმოფხვრისკენ მიმართულ ქმედით ნაბიჯს. აღნიშნული სისტემის შემოღება შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის 102-ე კონვენციით განმტკიცებული ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია, რომელიც ქვეყანაში მინიმალური სოციალური სტანდარტების დამკვიდრების წინაპირობაა."

„დღეისათვის, სადაზღვევო კომპანიები არ ყიდიან უმუშევრობის სადაზღვევო პაკეტს. თუმცა, მასთან ძალიან ახლოს დგას საკრედიტო შენატანების დაზღვევა, რომელსაც სადაზღვევო კომპანია

5 https://praxistipps.focus.de/was-ist-der-unterschied-zwischen-arbeitslosengeld-1-und-2-einfach-erklaert_96866

6 საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია საქართველო 2020.

ჯი პი აი ჰოლდინგი უზრუნველყოფს[7]. თუ მსესხებელმა სესხის აღების შემდეგ სამსახური დაკარგა, სადაზღვევო კომპანია ჯი პი აი ჰოლდინგი მას სესხის დასაფარად შესატან თანხას აუნაზღაურებს 6 თვის განმავლობაში. აღნიშნული პროდუქტის მეშვეობით დაზღვეული სესხის დაფარვის პერიოდში მაქსიმალურადაა დაცული რისკებისაგან. მსესხებლებისთვის განკუთვნილი სადაზღვევო პაკეტით იზღვევა: უბედური შემთხვევით გამოწვეული სრული ან ნაწილობრივი შრომისუუნარობა, ან გარდაცვალება; მსესხებლის უმუშევრობა (მუდმივი სამსახურიდან დათხოვნა)"[8].

საქართველოში 2013 წლიდან ფუნქციონირებს სახელმწიფო დასაქმების პორტალი - Worknet, სადაც განთავსებულია ვაკანსიები საქართველოს მასშტაბით. პორტალი ჩამოყალიბდა „საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს" სოციალური მომსახურების სააგენტოში[9]. Worknet სთავაზობს თავის მომხმარებლებს საკუთარი გვერდის შექმნას - როგორც დამსაქმებელს ასევე სამუშაოს პოვნის მსურველს. დამსაქმებელს შეუძლია აღმნიშნულ პორტალზე მოიძიოს სტატისტიკური მონაცემები შრომის ბაზრის შესახებ, ასევე შეუძლია საკუთარი მოთხოვნების შესაბამისი სამუშაო ძალის მოძიება. Worknet მომსახურება არის უფასო, საჭიროა მხოლოდ რეგისტრაცია.

უმუშევრობის დაზღვევის სისტემა ისე ვერ დაინერგება და წარმატებული ვერ იქნება თუ არ იქნება ორმხრივი ინიციატივა - როგორც დამსაქმებლის, ასევე დასაქმებულების მხრიდან. აქვე წინასწარ უნდა იქნეს შესწავლილი საკითხი იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ მოხდება უმუშევრობის დაზღვევის ფონდის ფორმირება. ბუნებრივია, არ უნდა დაზარალდეს ბიზნესი.

„საქართველოში, სადაც უმუშევართა რაოდენობა საკმაოდ მაღალია, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება უმუშევრობის დაზღვევის განვითარებას, რადგან იგი შეიძლება განვიხილოთ უმუშევრობით გამოწვეული სირთულეების შემსუბუქების ერთ-ერთი საშუალება. უმუშევრობის დაზღვევა უნდა განიხილებოდეს როგორც სოციალური დაზღვევის კომპონენტი, სადაც სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანესი როლი ეკისრება."[10]

უმუშევრობის შემწეობა სიმბოლური თანხაც რომ იყოს საწყისი ეტაპისთვის, იგი ერთგვარი ფსიქოლოგიური დახმარების და გამხნევების საშუალება იქნება უმუშევრად დარჩენილი პიროვნებისათვის. ვგულისხმობთ, რომ ეს იქნება ერთგვარი სტიმული, რათა პიროვნება აქტიურად ჩაერთოს ახალი სამუშაო ადგილის ძებნის პროცესში. ამისათვის, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვანი პერეკვალიფიკაციისა და პროფესიული გადამზადების კურსების ჩართულობაც. გერმანიაში ეს არის სავსებით მისაღები პრაქტიკა და მეტიც, გერმანიის დასაქმების სააგენტო, ასე ვთქვად ავალდებულებს კიდეც უმუშევარ პიროვნებას გაიაროს შეთავაზებული კურსები, წინააღმდეგ შემთხვევაში, უფლებამოსილია შეუწყვიტოს უმუშევრობის დაზღვევის თანხის გაცემა.

აღსანიშნავია, რომ პროფესიული გადამზადების კურსები მოიცავს იმ სფეროებს, სადაც არის სამუშაო ძალის ნაკლებობა. შესაბამისად, უმუშევრობის დაზღვევის სისტემა თავის თავში გულისხმობს ისეთი პროფესიების მხარდაჭერას, სადაც დასაქმებულთა საგრძნობლად მცირე რაოდენობაა.

ასევე, რადგან უმუშევრობის დაზღვევის სისტემა წარმოადგენს დასაქმების პოლიტიკის პასიურ მიმართულებას, აუცილებელია, რომ აქტიური მიმართულებების შემადგენელი კომპონენტები მუდმივ განახლებაში და ფუნქციონირებაში იყოს. იგულისხმება, რომ უნდა გაგრძელდეს ახალი სტარტაპების მხარდაჭერა, პროფესიული გადამზადების პროგრამების ჩატარება, დასაქმების წახალისება და რაც მთავარია, შრომის უნარს მოკლებული სამუშაო ძალის მხარდაჭერა-რეაბილიტაცია.

დასკვნები

• საზღვარგარეთული პრაქტიკის შესწავლის შედეგად, რომ უმუშევრობის დაზღვევის სისტემის გამართულად ამუშავებისთვის, ჩვენი აზრით, საჭიროა: სახელმწიფოს ინიციატივა; შესაბამისი კანონმდებლობის შემუშავება;დასაქმების სახელმწიფო სამსახურის ჩამოყალიბება; სადაზღვევო ბაზრის განვითარების დამაკმაყოფილებელი დონე; მოსახლეობის ჩართულობის მაღალი მაჩვენებელი სადაზღვევო ბაზარზე; დამსაქმებლისა და დასაქმებულის სურვილი, ჩაერთონ ამ სისტემაში; მოსახლეობის დადებითი განწყობა ახალი სისტემის დანერგვის მიმართ, რისი ჩამოყალიბებაც საკმაოდ ხანგძლივი და შრომატევადი პროცესია; სოციალური დაზღვევის სისტემის ფუნქციონირება, ასევე დაგროვებითი საპენსიო ფონდის ამოქმედება;

• სახელმწიფოს მხრიდან ინიციატივის არსებობა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. საწყის ეტაპზე, რასაკვირველია, უნდა მოხდეს საზღვარგარეთული პრაქტიკის შესწავლა, სხვადასხვა ქვეყნის სისტემის თავისებურებების სიღრმისეული ანალიზი და საქართველოსთვის შესაბამისი ელემენტების შერჩევა, რისკების წინასწარი შეფასება.

• შესაძლებელია, ისეთი პრაქტიკის გადმოღებაც, როდესაც უმუშევრობის დაზღვევის ყოველთვიური თანხა უმნიშვნელოდ იკლებს. ეს უფრო ფსიქოლოგიური ფაქტორი იქნება იმის თავიდან ასაცილებ-

---

7 https://www.gpih.ge/gpih/

8 ონიაშვილი მ.,ჩხუტიაშვილი ი., უმუშევრობის დაზღვევა საქართველოში ჯანდაცვის პოლიტიკა და დაზღვევა.2016წ.

9 https://idfi.ge/ge/worknet-employment

10 ონიაშვილი მ.,ჩხუტიაშვილი ი., უმუშევრობის დაზღვევა საქართველოში ჯანდაცვის პოლიტიკა და დაზღვევა.2016წ.

ლად, რომ უმუშევარმა, ასე ვთქვათ. ბოროტად არ გამოიყენოს დახმარების მიღების პერიოდი და ხელოვნურად არ გაახანგრძლივოს უმუშევრობა.

• აუცილებელია საზოგადოების მოსალოდნელი რეაქციის შეფასება. ჩემი აზრით, მნიშვნელოვანია, რომ წინასწარ მოხდეს საზოგადოების მომზადება მსგავსი სისტემის დანერგვისას. პირველ რიგში, უნდა მოხდეს სწორი ინფორმაციის გავრცელება და დარწმუნება იმაში, რომ საზოგადოება ამ ინფორმაციას გაეცნობა და ადეკვატურად აღიქვამს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. უმუშევრობის დაზღვევა ევროპაში და საქართველოს პერსპექტივები. საქართველოს პროფესიული კავშირების გაერთიანება. 2018.

2. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია საქართველო 2020.

3. დასაქმების სახელმწიფო პოლიტიკის ანალიზი საქართველოსა და ევროპის ქვეყნებში. ადამიანის უფლებების კვლევითი ინსტიტუტი გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტი.

4. რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „ჯანდაცვის პოლიტიკა და დაზღვევა".N2.ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.2016წ.

5. ონიაშვილი მ.,ჩხუტიაშვილი ი., უმუშევრობის დაზღვევა საქართველოში ჯანდაცვის პოლიტიკა და დაზღვევა.2016წ.

6. ვეკუა ზ., „ჯანდაცვაში არსებული რისკების პრევენციის მოდელები". თბილისი. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. 2018წ.

7. https://www.lohn-info.de/sozialversicherungsbeitraege2019.html

8. https://www.deutsche-rentenversicherung.de/

9. https://matsne.gov.ge/ka/document/view/15664?publication=6

10. http://www.insurance.org.ge/index.php?a=main&pid=389&lang=geo

სატრანსპორტო ლოჯისტიკის თეორიული ასპექტები

დავით ფერაძე
სტუ დოქტორანტი

THEORETICAL ASPECTS OF TRANSPORTATION LOGISTICS

D. Peradze
Doctorant of GTU

RESUME

You will not find it difficult to prove that battles, campaigns, and even wars have been won or lost primarily because of logistics. (Dwight D. Eisenhower)

Logistics is the art of managing the supply chain and science of managing and controlling the flow of goods, information and other resources like energy and people between the point of origin and the point of consumption in order to meet customers' requirements. It involves the integration of information, transportation, inventory, warehousing, material handling, and packaging.

Logistics mainly it is often identified with trade and transport. Nowadays logistics encompasses the movement of both goods and information, and the flow of money. Logistics entails the organization, planning, control and execution of the flow of goods from development and purchasing, through manufacturing and distribution to the consumer (end user), up to and including the reverse the flow. The aim is to meet market demand at lowest cost and best use of capital, and build long-term relationships with customers.

The broadening of the scope of logistics has resulted in boundaries fading between functional areas in organizations. Nowadays is has become vital to respond to what costumer wants. Creativity and speed of response play dominant roles in bringing a product to market. The primary process of logistics is the flow of the goods; it is the primary process because it eventually generates the flow of money to the enterprise. Linked directly to the flow of goods is the flow of data. Successfully implementing logistics-integrating the flow of goods, data, and money- leads to the best financial improvements.

If you wish to trump over your competitors, you should adapt the latest technology and innovative approach. The aim of effective logistics management is to improve the efficiency of the operations, ensuring customer satisfaction, and increase productivity.

ლოჯისტიკის არსი და ასპექტები

ტერმინი **ლოჯისტიკა** თანამედროვე ყოველდღიურობაში საკმაოდ ხშირად გამოიყენება. თუმცა საუკუნის წინ მხოლოდ ძალიან ვიწყო გაგებით გამოიყენებდნენ. დღეს ეს ტერმინი სამეურნეო საქმიანობის პრაქტიკულად ყველა სეგმენტში გამოიყენება, მაშინ როცა ადრე მხოლოდ სატრანსპორტო-სასაწყობო მეურნეობას ეხებოდა. გაცილებით უფრო ადრე ტერმინი სამხედრო დანიშნულებით გამოიყენებოდა და ჯარის ე.წ. ზურგის მომარაგებას - კარგად მუშაობას ნიშნავდა. სამხედრო სფეროში ტერმინი დღესაც წარმატებით გამოიყენება და ჯარის მატერიალურ-ტექნიკურ უზრუნველყოფას გულისხმობს. ყველაზე ფართო გამოყენება თანამედროვე ეტაპზე ლოჯისტიკას ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროებში აქვს.

სადღეისოდ ლოჯისტიკის ბევრი სხვადასხვაგვარი განმარტება არსებობს. თუმცა, უმეტესი მათგანი თავის თავში მოიცავს საქონლის რაციონალურ მიწოდებას (იხ. ნახ. 1), სადაც ტრანსპორტი უმთავრეს როლს თამაშობს.

ნახ. 1. ლოჯისტკის 7 R მოდელი[1]

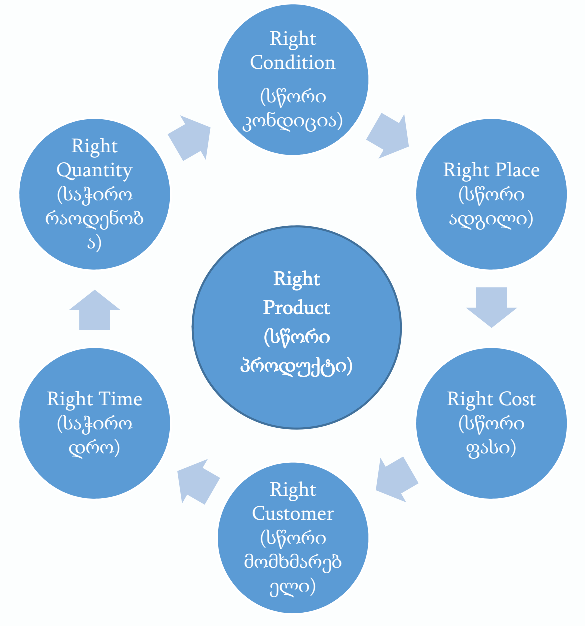

წყარო: Kondratjev J. (2015), "Logistics, transportation and warehouse in supply chain", Finnish Universities of Applied Sciences, გვ. 5.

1 შენიშვნა: მოდელის სახელი ნაწარმოებია აბრევიატურების მიხედვით.

სატრანსპორტო ლოჯისტიკის თეორიული საფუძვლები

ლოჯისტიკაში ერთ-ერთი უმთავრესი მიმართულება სატრანსპორტო ლოჯისტიკაა. ამ მიმართულებით შესწავლის საგანია როგორც სატრანსპორტო საშუალება/საშუალებები, ასევე ოპტმალური მარშრუტი და გადაზიდვის ტარიფები.

სატრანსპორტო ლოგისტიკას გააჩნია რამდენიმე ამოცანა, რაც კომპლექსური განხილვის საგანია ტვირთების გადაზიდვისას:

✓ სატრანსპორტის საშუალებების სახის არჩევა (საავტომობილო, სარკინიგზო, საზღვაო/სამდინარო თუ საჰაერო);

✓ სატრანსპორტო საშუალების ტიპის არჩევა;

✓ სატრანსპორტო პროცესის ერთობლივი დაგეგმვა სასაწყობოდ და საწარმოოდ;

✓ სატრანსპორტო პროცესის ერთობლივი დაგეგმვა ტრანსპორტის სხვადასხვა სახეობაზე (შერეული - ე.წ. მულტიმოდალური და ინტერმოდალური გადაზიდვების შემთხვევაში);

✓ სატრანსპორტო-სასაწყობო პროცესის ტექნოლოგიური ერთეულის უზრუნველყოფა;

✓ მიწოდების რაციონალური (ოპტიმალური) მარშრუტის განსაზღვრა[2].

ლოჯისტიკაში ასევე მნიშვნელოვანია შეირჩეს გადამზიდავი, რომელიც სხვადასხვა კრიტერიუმებით შეფასდება და დააკმაყოფილებს ტვირთის გამგზავნს/მიმღებს. გადამზიდავის შერჩევის კრიტერიუმის რანჟირება ასეთია:

✓ „კარიდან კარამდე" ტრანსპორტირების ტარიფები (დანახარჯები)

✓ „კარიდან კარამდე" ტრანზიტის საერთო დრო

✓ გადამზიდავის მზადყოფნა ტარიფის შეცვლის შესახებ მოლაპარაკებებისათვის

✓ გადამზიდავის ფინანსური სტაბილურობა

✓ სერვისის (სიხშირე) დონე

✓ ტვირთების დაცვა

✓ გზავნილებათა ექსპედირება

✓ პერსონალის კვალიფიკაცია

✓ გზავნილებათა თვალყურის დევნება

✓ გადამზიდავის მზადყოფნა მოლაპარაკებისადმი სერვისის შეცვლის შესახებ

✓ გადაზიდვების მარშრუტიზაციის სქემის მოქნილობა

✓ განაცხადის პროცედურა (ტრანსპორტირების შეკვეთა)[3].

ლოჯისტიკა საკმაოდ რთული, კომპლექსური და მრავალკომპონენტიანი სისტემაა, რომელიც განიხილება როოგრც მაკრო, ასევე მიკრო დონეზე (იხ. ნახ. 2).

2 ვეშაპიძე შ., ოსაძე ლ., სეხნიაშვილი დ. (2012), „ლოჯისტიკა", სტუ., გვ. 74.

3 „სატრანსპორტო ლოჯისტიკა" (2015), საქართველოს განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი, გვ. 109.

გადაზიდვის თვითღირებულების გაანგარიშების მეთოდები

ლოგისტიკის სექტორში საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების აქტიურმა განვითარებამ გამოიწვია წარმოების, ვაჭრობისა და დისტრიბუციის სწრაფი განვითარება, ასეთ გლობალურ და კონკურენტულ გარემოში გახდა აუცილებელი ლოგისტიკური სერვის-პროვაიდერების მიერ მაღალი ხარისხის ლოგისტიკური სერვისების მიწოდება, რომლის მთავარი ამოცანაა ტვირთის მიტანა დანიშნულების ადგილას, განსაზღვრულ დროში, განსაზღვრულ მდგომარეობაში, შეთანხმებულ ფასად[4]. გადაზიდვის ფასი (ღირებულება) ლოჯისტიკაში ერთ-ერთი საკვანძო ელემენტია. მასზეა დამოკიდებული გადამზიდავის არჩევა, ტრანსპორტიებული ტვირთის თვითღირებულება და ბევრი სხვა გარემოება. თეორიულად, სხვადასხვა სატრანსპორტო საშუალებებით ტვირთის გადაადგილებისას გამოიყენება განსხვავებული ფორმულები. მაგალითად:

საავტომობილო ტრანსპორტით გადაზიდვის თვითღირებულება (S) არის ამგვარი ტრანპორტის მუშაობის ძირითადი ხარისხობრივი მაჩვენებელი. მისი გამოთვლისათვის საჭიროა დროის განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში ტვირთის გადაზიდვასთან დაკავშირებული ყველა ხარჯის ჯამი Σ_S *ხარჯი* შეეფარდოს დროის იმავე პერიოდში შესრულებული სატრანსპორტო მუშაობის Σ_P სიდიდეს.

$$S = \frac{\sum S_{ხარჯი}}{\sum P}$$

ყველა ხარჯის ჯამი, რომელიც დაკავშირებულია გადაზიდვების შესრულებასთან, შეიძლება დაყოფილ იქნას ცვალებად, მუდმივ, დატვირთვა-განტვირთვისა და საგზაო ხარჯად.

გადაზიდვის მთლიანი თვითღირებულება შეიძლება გამოისახოს, როგორც სატრანსპორტო მუშაობის ერთეულზე მოსული ყველა სახის ხარჯების ჯამი:

S=Sცვ+Sმუდ.+Sდ−გ+Sსაგზ .ლარი/ტკმ

სადაც *Sცვ , Sმუდ.* არის შესაბამისად ცვალებადი და მუდმივი ხარჯები 1 ტკმ-ზე

Sდ−გ - დატვირთვა-განტვირთვის სამუშაოების ხარჯები 1 ტკმ-ზე;

Sსაგზ - საგზაო ხარჯები 1ტკმ-ზე[5].

სარკინიგზო ტრანსპორტით გადაზიდვის თვითღირებულება (S) იანგარიშება:

ა) სავაგონო გზავნილებისათვის

C = Tსაანგ(ან მოცულობითი განაკვეთი) X Q საანგ. წონა

4 მარგალიტაძე ი., გეგეშიძე ე. (2017), „სატრანსპორტო პოლიტიკის კონცეფციები და საზღვაო საქმე", სტუ, გვ 43.

5 „სატრანსპორტო ლოჯისტიკა" (2015), საქართველოს განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი, გვ. 227-228.

ნახ. 2. ლოჯისტიკის ელემენტები

ლოჯისტიკა

საყოველთაო ლოჯისტიკის სისტემა

მეტალოჯისტიკა

მიკროეკონომიკური ან შიდა-ორგანიზაციული სისტემები და სოციალურად ან სოციალურად რელევანტური სისტემები

მაკროლოჯისტიკა

ლოჯისტიკის სუბიექტი:
- კომპანიები
- საოჯახო მეურნეობები

ლოჯისტიკის ობიექტი:
- საქონელი

ლოჯისტიკის ფაქტორები:
- რეგიონული
- ეროვნული
- საერთაშორისო
- გლობალური

მოძრაობის საშუალებები:
- მდინარეები/არხები
- საგზაო ქსელი
- ოკეანეები
- სარკინიგზო სისტემა
- ავიახაზები
- მილსადენები

სატრანსპორტო საშუალებები:
- საოკეანო და შიდა გემები
- სატვირთო ავტომობილები
- მატარებლები
- საჰაერო ხომალდები

დანიშნულების ინფრასტრუქტურა:
- საწყობები
- ტრანსსაზღვაო პლატფორმები
- პორტები
- სარკინიგზო სადგურები
- აეროპორტები

მიკროლოჯისტიკა

ინდუსტრიული ლოჯისტიკა:
- სამომხმარებლო საქონელი
- ავტომობილები
- მექანიკური ინჟინერია

საცალო ლოჯისტიკა:
- საბითუმო ვაჭრობა
- საცალო ვაჭრობა
- ელექტრონული შეკვეთები

სერვის-ლოჯისტიკა:
- გადამზიდავები (ავიახაზები, გადამზიდავი კომპანიები, საავტომობილო გაამზიდავები, სარკინიგზო კომპანიები, საზღვაო ოპერატორები)
- ლოჯისტიკური სერვის-პროვაიდერები (საწყობები, გადამზიდავები, გადამზიდავი კომპანიები)
- ინფრასტრუქტურული პროვაიდერები (პორტის ოპერატორები, აეროპორტის ოპერატორები, სატვირთო ოპერატორები, ლოჯისტიკური ქონების მფლობელები)
- სხვა ლოჯისტიკური სერვის-პროვაიდერები (ჰოსპიტალური ლოჯისტიკა, საჯარო ნარჩენების განთავსება, სამხედრო ლოჯისტიკა)

<u>წყარო:</u> **Gleissner H., Femerling, J.** (2013), "Logistics: basics, exercises, case studies", Sprnger, გვ. 11.

სადაც:

C - სავაგონო გზავნილებით ტვირთის გადაზიდვის ღირებულება, აშშ დოლარი;

T საანგ. - ერთი ტონა ტვირთის გადაზიდვის ღირებულება კონკრეტულ მანძილზე

(აშშ დოლარი ან ლარი). ან მოცულობითი განაკვეთი ერთ ტონაზე.

Q საანგ. წონა - გზავნილის საანგარიშო წონა (ტონა).

Tსაანგ. = Tსაბაზო X Kტვირთი X Kმანძ.მიმ. X Kვაგ.საკუთ. X Kშეღავ.

სადაც:

T საბაზო - სავაგონო გზავნილების ტარიფის საბაზო განაკვეთი, აშშ დოლარებში;

K ტვირთი - ტვირთის კოეფიციენტი;

K მანძ.მიმ. - მანძილის და მიმართულების კოეფიციენტი;

K ვაგ.საკუთ. - ვაგონის საკუთრების კოეფიციენტი;

K შეღავ. - შეღავათის კოეფიციენტი

ბ) საკონტეინერო გზავნილებისათვის

Nკონტ.= Nსაბაზო X Kმანძ. მიმ. X Kშეღავ. X Kტვირთი. X Kკონტ.საკუთ.

სადაც:

N კონტ. - კონტეინერით ტვირთის გადაზიდვის ღირებულება კონკრეტულ მანძილზე,

აშშ დოლარებში;

Nსაბაზო - საკონტეინერო გზავნილების ტარიფის საბაზო განაკვეთი, აშშ დოლარებში;

Kმანძ.მიმ. - მანძილის და მიმართულების კოეფიციენტი;

Kშეღავ. - შეღავათის კოეფიციენტი;

Kტვირთი - ტვირთის კოეფიციენტი;

Kკონტ.საკუთ. - კონტეინერის საკუთრების კოეფიციენტი.

ავიაგადაზიდვების თვითღირებულება (S) საფრენი აპარატების ტიპების მიხედვით განისაზღვრება ფრენა-საათის თვითღირებულებისა და ფრენის საათობრივი მწარმოებლურობის საფუძველზე:

$$S = \frac{E\,ფრ.\,სთ.}{A\,მწ} = \frac{E\,ფრ.\,სთ.}{G\,ზღრ \cdot V\,რ}$$

სადაც: $E_{ფრ\ სთ}$ - ფრენა-საათის თვითღირებულება;

$A_{მწ}$ - ფრენის საათობრივი მწარმოებლურობა (ტ/კმ);

$V_{რ}$ - საშუალო სარეისო სიჩქარეა (კმ/სთ)[6].

---

6 „სატრანსპორტო ლოჯისტიკა“ (2015), საქართველოს განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი, გვ. 240-241; 252.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

1. **ბოცვაძე ლ., ერაძე კ., ბოცვაძე ვ.** (2011), „ლოჯისტკური მენეჯმენტი და მოდელირება“, საქართველოს ბიზნესის აკადემია.
2. **ვეშაპიძე შ., ოსაძე ლ., სეხნიაშვილი დ.** (2012), „ლოჯისტიკა“, სტუ.
3. **მარგალიტაძე ი., გეგეშიძე ე.** (2017), „სატრანსპორტო პოლიტიკის კონცეფციები და საზღვაო საქმე“, სტუ.
4. **მოისწრაფიშვილი მ.** (2017), „ლოჯისტიკის საფუძვლები“, სტუ.
5. „სატრანსპორტო ლოჯისტიკა“ (2015), საქართველოს განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი.
6. **Gleissner H., Femerling, J.** (2013), “Logistics: basics, exercises, case studies”, Sprnger.
7. **Globerson S., Wolbrum G.** (2014), “Logistics Management and Supply Chain Management: A Critical Evaluation”, *International Journal of Business and Economics Research*, 3(2): 82-88.
8. **Kondratjev J.** (2015), “Logistics, transportation and warehouse in supply chain”, Finnish Universities of Applied Sciences.
9. **Merc O.** (2010), “The Competitiveness of Global Port-Cities: Synthesis Report”, OECD.
10. **Renner M., Gardner G.** (2010), “Global Competitiveness in the Rail and Transit Industry”, Worldwatch Institute, Washington, D.C.
11. “Transportation & Logistics 2030”, PWC, Vol. 5.

საქართველოში საგარეო ვაჭრობის ძირითადი მაჩვენებლების დინამიკა მსოფლიო პანდემიის პირობებში

ეკა ლეჟავა
სტუ-ს დოქტორანტი

DYNAMICS OF THE MAIN INDICATORS OF FOREIGN TRADE IN GEORGIA IN THE CONDITIONS OF THE WORLD PANDEMIC

Eka Lezhava
Doctorant of GTU

RESUME

Nowadays, almost every country in the world is involved in the international trade. **Georgia is a country with a small open economy.** The small open economy refers to the existence of a small-scale economycompared tothe world economy with the trading partners, among them. Consequently, the country has no economic impact on the world market. On the contrary, recent changes in world markets have a significant impact on its foreign economic activity. However, the relatively small scale of the economy requires significant integration of the country into international trade.

Therefore, foreign trade plays a crucial role in the recovery of the Georgian economy.

Georgia has a negative foreign trade balance. Consequently, the economic goal of the country is to improve the negative trade balance.

Georgia, as a small open economy country, is actively involved in international trade relations and its economy is even more dependent on the economic situation and stability of partner countries. This became even more apparent after the major challenge in the world today - such as the coronavirus (COVID-19).

The world is fighting against the invisible enemy, the coronaryvirus (COVID-19), which has infected 4,034,979 people recovered 1,400,281 and killed 276,707, including 626 cases in Georgia, 297 recovered and 10 dead, according to the data of 9th May, 2020. Coronavirus (COVID-19) is a difficult challenge and a significant threat to both global health and the economy. The negative impact of COVID-19 on the world economy as well as on the Georgian economy is irreversible.

It is quite difficult to make accurate predictions about the economic impact that COVID-19 will have on the country's economy and foreign trade, but if we compare the data of the first quarter of 2020 with the same period last year, then the negative impact of the virus on foreign trade turnover is clear.

As we can see from the study and analysis of materials published by the National Statistics Office of Georgia, the negative impact of the invisible virus in the world is seen in each component of foreign trade, which will become even more significant in the future and will be the subject of new research and discussion. It is also important to note that the degree of diversification quality of Georgia's foreign trade by countries and commodity (goods) groups remains unchanged and does not meet the country's minimum requirements of the national and the economic security.

შესავალი

დღეს საერთაშორისო ვაჭრობაში მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაა ჩართული, ვინაიდან ვერც ერთი მათგანი ვერ შეძლებს იყოს თვითკმარი და მხოლოდ თავისი წარმოების პროდუქციით უზრუნველყოს საკუთარი მოსახლეობის ერთობლივი მოთხოვნა. შრომის საერთაშორისო დანაწილების პირობებში ქვეყანას ყოველთვის სჭირდება რესურსების, სამომხმარებლო პროდუქციისა და მომსახურების იმპორტირება, ხოლო საიმპორტო ხარჯების დაფარვის ძირითადი წყაროა ექსპორტიდან მიღებული შემოსავალი.

საქართველო წარმოადგენს ქვეყანას მცირე ღია ეკონომიკით. მცირე ღია ეკონომიკა გულისხმობს მსოფლიო ეკონომიკასთან, მ. შ., სავაჭრო პარტნიორებთან შედარებით მცირე მოცულობის ეკონომიკის არსებობას. შესაბამისად, მსოფლიო ბაზარზე ქვეყანას არ გააჩნია ეკონომიკური გავლენა. პირიქით, მის საგარეო-ეკონომიკურ საქმიანობაზე არსებით ზეგავლენას ახდენს მსოფლიო ბაზრებზე მდინარე ცვლილებები. ამასთან, ეკონომიკის შედარებით მცირე მასშტაბი მოითხოვს ქვეყნის მნიშვნელოვან ინტეგრაციას საერთაშორისო ვაჭრობაში.

ამრიგად, საქართველოს ეკონომიკის გაჯანსაღებაში საგარეო ვაჭრობას გადამწყვეტი როლი აკისრია. საგარეო ვაჭრობის ეფექტიანობის ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებელია ქვეყნის საგარეო სავაჭრო ბალანსის სტრუქტურა. ამ თვალსაზრისით, საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელოვან ამოცანას საქართველოში წარმოადგენს ექსპორტის ისეთი ზრდა, რომელიც უზრუნველყოფს მის მაქსიმალურ მიახლოებას იმპორტთან.

საქართველოს გააჩნია უარყოფითი საგარეო სავაჭრო სალდო[1] (იხ. ცხრილი 1). შესაბამისად, ქვეყ-

1 საქართველოს საგარეო ვაჭრობა 2019, საქართველოს სტატისტიკის სამსახური.

ცხრილი 1. საგარეო ვაჭრობის ზოგადი მაჩვენებლები 2014-2019 წწ.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ექსპორტი	2861.0	2204.2	2113.0	2735.8	3355.7	3771.5
იმპორტი	8601.8	7300.2	7293.9	7943.1	9136.5	9063.2
სალდო	-5740.8	-5096.0	-5180.9	-5207.3	-5780.8	-5291.8

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური

ნის ეკონომიკურ მიზანს წარმოადგენს უარყოფითი სავაჭრო ბალანსის გაუმჯობესება, ხოლო საერთაშორისო ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაციისათვის მიზანს წარმოადგენს სავაჭრო პარტნიორ ქვეყნებთან ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავება, ორმხრივი, რეგიონალური და მრავალმხრივი სავაჭრო ურთიერთობების, ასევე პრეფერენციული და თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმების განვითარება.

საქართველო, როგორც მცირე ღია ეკონომიკის მქონე ქვეყანა აქტიურად მონაწილეობს საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობებში და მისი ეკონომიკა გარკვეულწილად დამოკიდებულიც კი ხდება პარტნიორი ქვეყნების ეკონომიკურ მდგომარეობასა და სტაბილურობაზე. ეს კიდევ უფრო ცხადი გახდა დღეს მსოფლიოში არსებული მთავარი გამოწვევის შემდეგ - როგორიც არის კორონა ვირუსი (COVID-19).

მსოფლიო ებრძვის უჩინარ მტერს, კორონარულ ვირუსს (COVID-19), რომლითაც 4 მაისის მონაცემებით მსოფლიოში უკვე დაინფიცირებულია 3 621 111 ადამიანი, გამოჯანმრთელებული 1 179 189, ხოლო გარდაცვლილი 250 817[2], მათ შორის კი საქართველოში დაფიქსირდა 626 შემთხვევა, 297 გამოჯანმრთელებული და 10 გარდაცვლილი[3]. კორონავირუსი (COVID-19) რთული გამოწვევა და მნიშვნელოვანი საფრთხეა როგორც მსოფლიო ჯანდაცვისათვის, ასევე გლობალური ეკონომიკისთვის. ისევე როგორც მსოფლიო ეკონომიკაზე, ასევე საქართველოს ეკონომიკაზე COVID-19-ის ნეგატიური ეფექტი შეუქცევადი მოცემულობაა.

საერთაშორისო[4] თუ ქართული[5] ორგანიზაციების, მეცნიერ-ეკონომისტების მიერ აქტიური მსჯელობა მიმდინარეობს თუ რა გავლენა შეიძლება მოახდინოს პანდემიამ გლობალურ და ეროვნულ ეკონომიკაზე[6]. მიუხედავად ამისა, საკმაოდ რთულია ზუსტი პროგნოზების გაკეთება იმ ეკონომიკური გავლენის შესახებ, რომელსაც COVID-19 მოახდენს ქვეყნის ეკონომიკაზე და საგარეო ვაჭრობაზე, თუმცა თუ შევადარებთ 2020 წლის პირველი კვარტალის მონაცემებს წინა წლის ანალოგიურ პერიოდს, მაშინ ნათლად იკვეთება ვირუსის უარყოფითი გავლენა საგარეო ვაჭრობის ბრუნვაზე.

2020 წლის იანვარი-მარტის პერიოდში საქართველო მსოფლიოს 123 ქვეყანასთან ვაჭრობდა, 2019 წლის საანგარიშო პერიოდში კი 124 ქვეყანასთან ჰქონდა სავაჭრო ურთიერთობა.

საგარეო ვაჭრობის ზოგადი მაჩვენებლები 2015-2020 იანვარი-მარტი მლნ აშშ დოლარი დიაგრამა N1

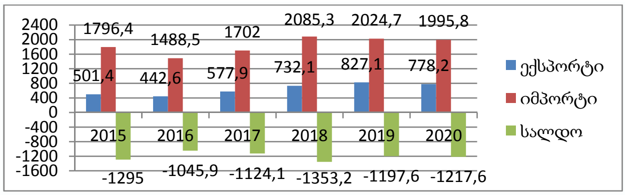

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური

მონაცემთა ანალიზი გვიჩვენებს, 2020 წლის პირველ კვარტალში, საქართველოს ექსპორტმა 778.2 მლნ აშშ დოლარს მიაღწია, რაც 5.9 %-ით ნაკლებია 2019 წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებელზე. ასევე 2020 წლის პირველ კვარტალში, იმპორტმა 1995.8 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 1.4 % -იანი კლება 2019 წლის პირველ კვარტალთან შედარებით (იხილეთ დიაგრამა N1).

2020 წლის პირველ კვარტალში საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ (არადეკლარირებული ვაჭრობის გარეშე) 2 773.9 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 2.7 პროცენტით ნაკლებია .

პირველი კვარტლის მონაცემების გაანალიზებით, 2015 წლის იანვარი-მარტის შემდეგ, 2019 წლის პირველ კვარტალში, საქართველოს ექსპორტმა ყველაზე მაღალ წილს მიაღწია მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში და შეადგინა 29%, მაგრამ 2020 წელს ისევ შემცირდა და 28.1% გახდა (იხილეთ დიაგრამა N2).

2017 წლიდან მოყოლებული, ყოველი წლის პირველ კვარტალში, ექსპორტი იზრდება და იმპორტი

2 https://www.worldometers.info/coronavirus/

3 https://stopcov.ge/

4 https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/evaluating-the-initial-impact-of-covid-19-containment-measures-on-economic-activity/

5 ეკონომიკური შედეგები მსოფლიოსა და საქართველოსთვის, Covid-19 ეკონომიკური შედეგები მსოფლიოსა და საქართველოსთვის, ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი.

6 https://joebiden.com/covid19/

საგარეო ვაჭრობის მაჩვენებლების წილი ბრუნვაში (%) 2015-2020 წ.წ იანვარი მარტი
დიაგრამა N2

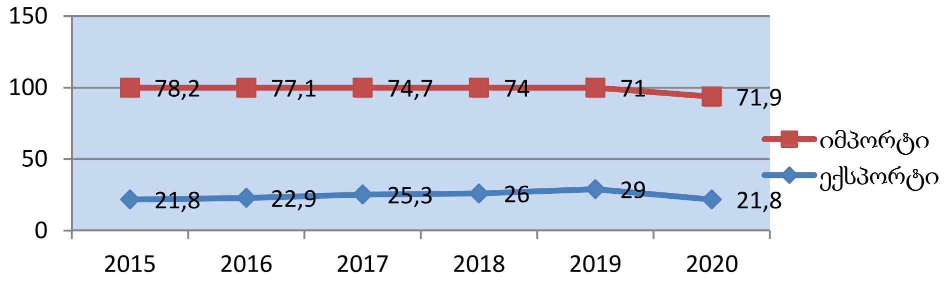

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური

მცირდება, ხოლო 2020 წლის მიმდინარე პერიოდში იმპორტი კვლავ გაიზარდა 1.27 %-ით, ხოლო ექსპორტი შემცირდა 3.1%-ით. 2020 წლის პირველ კვარტალში, ქვეყნების რაოდენობამ, რომელთანაც საქართველოს სავაჭრო ბალანსი დადებითი იყო, 39 შეადგინა, რაც 22 % - ით (11 ქვეყანა) გაუარესებული მაჩვენებელია 2019 წლის პირველ კვარტალთან შედარებით. უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი დაფიქსირდა 84 ქვეყანასთან, 2019 წლის პირველ კვარტალში აღნიშნული 74 ქვეყანას შეადგენდა. 2020 წლის პირველ კვარტალში, საქართველოს **ძირითადი საექსპორტო პარტნიორები** არიან აზერბაიჯანი (15.7%), ჩინეთი (12.8%), რუსეთი (11.7%). 2019 წლის მიმდინარე პერიოდში კი პირველ სამეულს რუსეთი (16.4), აზერბაიჯანი (10.3) და ბულგარეთი (8.2%) წარმოადგენდა.[7] აღსანიშნავია, რომ პირველ ათეულს გამოაკლდა ისეთი ქვეყნები როგორიც იყო: რუმინეთი და უზბეკეთი, ხოლო უმსხვილეს ექსპორტიორთა სიაში გვხვდება ესპანეთი და შვეიცარია (იხილეთ დიაგრამა N3).

დიაგრამა N3

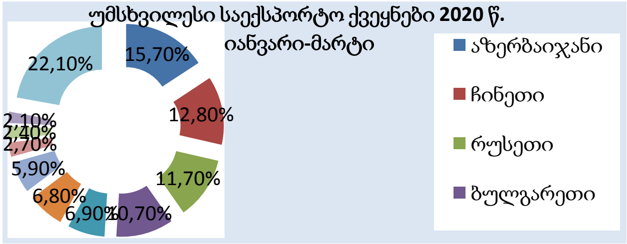

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური

2020 საქართველოს ძირითადი პირველ სამეულში შემავალი საიმპორტო პარტნიორები არიან: თურქეთი (348.3 მლნ. აშშ დოლარი), რუსეთი (210.1 მლნ აშშ დოლარი) და აზერბაიჯანი (184.3 მლნ აშშ დოლარი). ქვეყნების მიხედვით, 2020 წლის პირველ კვარტალში, 2019 წლის პირველ კვარტალთან შედარებით, იმპორტის მოცულობა ყველაზე მეტად ჩინეთიდან შემცირდა 2%-ით. აღსანიშნავია, რომ პირველ ათეულს წინა წლის მიმდინარე პერიოდთან შედარებით გამოაკლდა ისეთი ქვეყნები როგორიც იყო: რუმინეთი და უზბეკეთი, ხოლო უმსხვილეს 10 იმპორტიორთა სიაში გვხვდება იაპონია და იტალია (იხილეთ დიაგრამა N4).

დიაგრამა N4

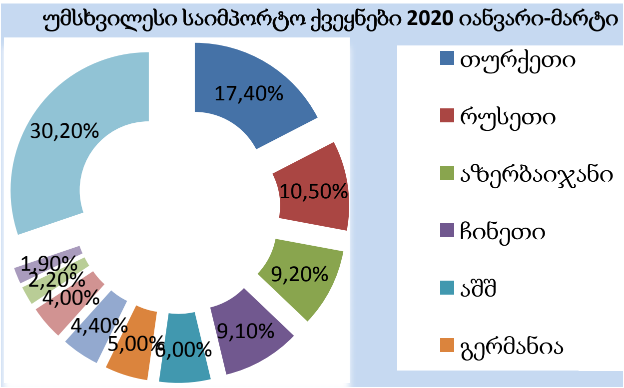

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური

2020 წლის იანვარ-მარტში **ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი** ქვეყნის წილმა საქართველოს მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში 71.1 პროცენტი შეადგინა. ქვეყნის უმსხვილესი ათეულში წინა წლის მიმდინარე პერიოდისგან განსხვავებით არ არის რუმინეთი და მის ადგილს ათეულის ბოლოს იტალია იკავებს. ასევე აშშ დაწინაურდა მე-7 ადგილიდან 2 საფეხურით. ჩინეთი კვლავ მეოთხე ადგილზეა და კვლავ ბულგარეთის წილი სავაჭრო ურთიერთობებში უფრო მაღალია ვიდრე გერმანიის (დიაგარამა N5).

აღსანიშნავია, რომ ერთი და იგივე ტიპის ოთხი უმსხვილესი საიმპორტო საქონელი გვხვდება 2019-2020 წლების იანვარი-მარტის პერიოდში. იცვლება მათი თანაფარდობა, მაგრამ არა შემადგენლობა. კონკრეტულად კი **უმსხვილესი საიმპორტო სასაქონლო ჯგუფი** 2020 წლის იანვარ-მარტში წარმოდგენილი იყო მსუბუქი ავტომობილების სახით, რომლის იმპორტმა 173.8 მლნ აშშ დოლარი და მთელი იმპორტის 8.7 პროცენტი შეადგინა, რაც გა-

7 საქონლით საგარეო ვაჭრობა საქართველოში 2020 (იანვარი - მარტი) წინასწარი შედეგები, 21.04.2020, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

დიაგრამა N5

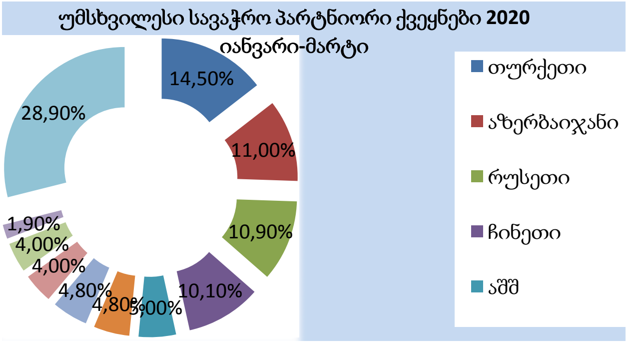

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური

ზრდილია 8.7 % - ით. მეორე ადგილს იკავებდა ნავთობი და ნავთობპროდუქტები 150.4 მლნ აშშ დოლარით, რაც შემცირებულია 0.1 % -ით (იმპორტის 7.5 პროცენტი), მესამე ადგილზეა ნავთობის აირები 135.5 მლნ აშშ დოლარით, რაც გაზრდილია 3.4%-ით (იმპორტის 6.8 პროცენტი), ხოლო მეოთხე ადგილზეა სპილენძის მადნები 111.1 მლნ აშშ დოლარით, რაც შემცირებულია 7.6 %-ით (იმპორტის 5.6 პროცენტი). იგივე უმსხვილესი საიმპორტო სასაქონლო ჯგუფი იყო წარმოდგენილი 2019 წლის იანვარ-მარტში, მაგრამ სხვადასხვა თანაფარდობით (იხილეთ დიაგრამა N6).

დიაგრამა N6

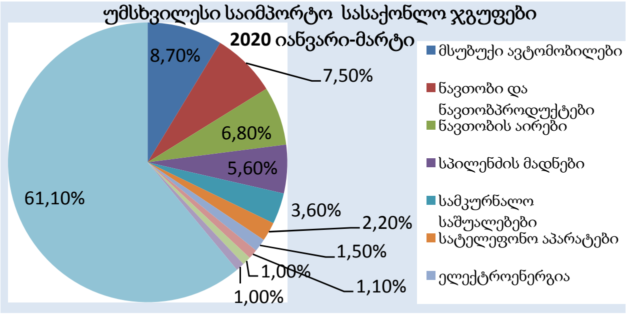

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური

2020 წლის იანვარ-მარტში **სასაქონლო ჯგუფებიდან საექსპორტო** ათეულში პირველი ადგილი სპილენძის მადნებმა და კონცენტრანტებმა დაიკავა 159.0 მლნ აშშ დოლარით, რაც 17.3%-ით გაიზარდა და მთელი ექსპორტის 20.4 პროცენტს შეადგენს. მეორე ადგილს იკავებს მსუბუქი ავტომობილები 127.9 მლნ აშშ დოლარით, რაც 26 %-ით გაიზარდა (მთლიანი ექსპორტის 16.4 პროცენტი), მესამე ადგილზეა ფეროშენადნობები 58.2 მლნ აშშ დოლარით, რაც 39.1 %-ით შემცირდა (მთლიანი ექსპორტის 7.5 პროცენტი), ხოლო მეოთხე ადგილზეა ღვინო 44.3 მლნ აშშ დოლარით, რაც ასევე შემცირდა 9.6 %-ით (მთლიანი ექსპორტის 5.7 პროცენტი). წინა წლის ანალოგიურ პერიოდში კი ამ უმსხვილეს ექსპორტიორ სასაქონლო ჯგუფებს წარმოადგენდა: პირველი ადგილი - სპინელძის მადნები და კონცენტრანტები 135.6 მლნ აშშ დოლარი (ექსპორტის 16.4%), მეორე ადგილს იკავებდა მსუბუქი ავტომობილები, 99.1 მლნ აშშ დოლარით (მთლიანი ექსპორტის 12.0%), მესამე ადგილზე იყო ფეროშენადნობები, 95.6 მლნ აშშ დოლარით (11.6 %), ხოლო მეოთხე ადგილზე იყო მედიკამენტები დაფასოებული 52.5 მლნ აშშ დოლარით (6.3%). როგორც ვხედავთ პირველი სამეული არის უცვლელი, მაგრამ 2020 წელს შემცირდა სამედიცინო მედიკამენტების ექსპორტი 76.8 პროცენტით, ხოლო იმპორტი შემცირდა 19.6 პროცენტით (იხილეთ დიაგრამა N7).

დიაგრამა N 7

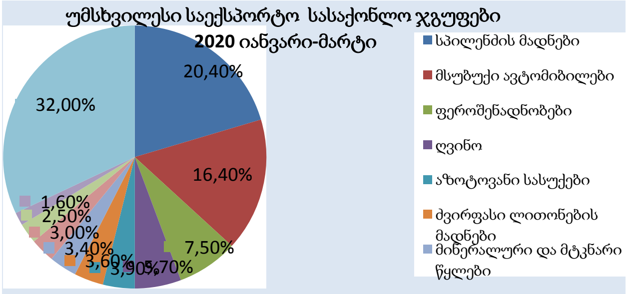

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური

საბოლოოდ შეიძლება აღინიშნოს, რომ 2020 წლის პირველ კვარტალში საქართველოს სავაჭრო ბალანსმა -1217.6 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა. აღნიშნული, 2019 წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით, 20 მლრდ აშშ დოლარით გაუმჯობესებული მაჩვენებელია (-1 197.6 იყო 2019). მაგრამ როგორც სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებული მასალების შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე ვხედავთ საგარეო ვაჭრობის თითოეულ კომპონენტში იგრძნობა მსოფლიოში არსებული უჩინარი ვირუსის უარყოფითი გავლენა, რაც კიდევ უფრო საგრძნობი გახდება მომავალში და ახალი კვლევისა და განხილვის საგანი იქნება. ასევე მნიშვნელოვანია, ის რომ საქართველოს საგარეო ვაჭრობის დივერსიფიკაციის ხარისხი ქვეყნებისა და სასაქონლო ჯგუფების მიხედვით რჩება უცვლელი და ვერ აკმაყოფილებს ქვეყნის ეროვნულ-ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მინიმალურ მოთხოვნებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქონლით საგარეო ვაჭრობა საქართველოში 2020 (იანვარი - მარტი) წინასწარი შედეგები, 21.04.2020, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

2. საქონლით საგარეო ვაჭრობა საქართველოში 2020 (იანვარი-თებერვალი) წინასწარი შედეგები,

19.03.2020, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.
3. საქონლით საგარეო ვაჭრობა საქართველოში 2019 (იანვარი - მარტი) წინასწარი შედეგები, 19.04.2020, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.
4. საქონლით საგარეო ვაჭრობა საქართველოში 2019 წინასწარი შედეგები, 20.01.2020, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.
5. ეკონომიკური შედეგები მსოფლიოსა და საქართველოსთვის, Covid-19 ეკონომიკური შედეგები მსოფლიოსა და საქართველოსთვის, ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი.
6. საქონლით საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკის წარმოების მოკლე მეთოდოლოგია და პრაქტიკა საქართველოში, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.
7. გურამ ჯოლია - საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, თბილისი 2015.
8. გიორგი აბულაძე - საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის ამაღლების გზები გლობალიზაციის პირობებში, თბილისი 2018.
9. თამარ ბეგდარაშვილი - საქართველოს საექსპორტო შესაძლებლობები და პერსპექტივები საერთაშორისო ვაჭრობაში, თბილის 2019.
10. ფინანსური სტაბილურობის ანგარიში 2019, საქართველოს ეროვნული ბანკი .
11. International Merchandise Trade Statistics: Concepts and Definitions 2010, Department of Economic and Social Affairs Statistics Division, United Nations New York, 2011.
12. https://www.geostat.ge/ka
13. https://stopcov.ge/
14. https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=2
15. http://www.economy.ge/?page=home
16. https://www.worldometers.info/coronavirus/
17. https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/evaluating-the-initial-impact-of-covid-19-containment-measures-on-economic-activity/
18. https://joebiden.com/covid19/
19. https://voxeu.org/debates/economics-time-covid-19

მცირე და საშუალო საწარმოების მნიშვნელობა თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკაში

ეკატერინე გიგოლაშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

წინამდებარე სტატიაში ნაჩვენებია, ის თუ რა იგულისხმება „მცირე და საშუალო საწარმოს" ცნების ქვეშ; დასაბუთებულია, რომ მცირე საწარმოს ბუნება და როლი კარგად ვლინდება მის ფუნქციებში და ძლიერ და სუსტ მხარეებში; ხაზგასმულია, ამ ფუნქციათა პრიორიტეტულობა და აქტუალობიდან გამომდინარე დროსა და სივრცეში ცვალებადობა; შედარებისა და ანალიზის მეთოდის გამოყენებით მოცემულია საქართველოში და ევროკავშირში მცირე და საშუალო საწარმოების პარამეტრების ანალიზი; ხაზგასმულია, რომ რეგულირება და დაბეგვრა უნდა იყოს დისკრიმინაციული მცირე ბიზნესის სასარგებლოდ და სახელმწიფომ უნდა აღმოფხვრას ყველა ის გადახრა, რომელიც აფერხებს მის განვითარებას; გამოვლენილია, რომ საქართველოს ევროკრიტერიუმებზე გადასვლამ საგრძნობლად გაზარდა მცირე და საშუალო საწარმოების წილი საწარმოთა მთლიან რაოდენობაში, სამაგიეროდ შეამცირა საშუალო და მსხვილი საწარმოების წილი.

საკვანძო სიტყვები: მიკრო, მცირე,საშუალო და მსხვილი საწარმო; შედარებისა და ანალიზის მეთოდი; ძველი და ახალი მეთოდოლოგია; სალი და ტრადიციული ეკონომიკური აზროვნება; ცნება; განსაზღვრება.

THE IMPORTANCE OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN THE ECONOMY OF MODERN GEORGIA

Ekaterine Gigolashvili
Doctorant of GTU

RESUME

This article shows, what is considered under the concept of "small and medium enterprise"; We have argued that the nature, role and importance of a small enterprises are well revealed in its functions, strengths and weaknesses;

It emphasizes both the priority of these functions and the variability of time and space arising from their actuality; We have used comparison and analysis methods and on these basis we have analyzed parameters of small and medium enterprises in Georgia and EU;

We have emphasized that there should be regulation and taxation in favor of discriminatory small businesses and the state must eliminate all deviations that hinder its development; It is revealed that Georgia's transition to the European criteria has significantly increased the share of small and medium enterprises in the total number of enterprises, though it has decreased the share of medium and large enterprises.

Keywords: micro, small, medium and large enterprises; Method of comparison and analysis; Old and new methodology; Common sense and traditional economic thinking; The notion; Definition.

* * * *

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში, მათ შორის საქართველოშიც, არ არსებობს მცირე და საშუალო საწარმოების ერთნაირი გაგება, რაც გარკვეულ გაუგებრობებსა და უხერხულობებს იწვევს. კერძოდ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მეთოდოლოგიის მიხედვით მცირე საწარმო უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე საგადასახადო კოდექსის მიხედვით აღიარებული მცირე მეწარმის სტატუსი.

მცირე საწარმოების ქვეშ, მსოფლიო პრაქტიკიდან გამომდინარე, მოიაზრება მიკრო, მცირე და საშუალო საწარმოები. სწორედ ამიტომ ისმის კითხვა-როგორ გამოიყურება საქართველოს მიკრო, მცირე და საშუალო საწარმოების პარამეტრები ევროკავშირის ქვეყნების შესაბამის მაჩვენებლებთან შედარებით? - დღეისათვის **ევროკომისია** მიკრო, მცირე, საშუალო და მსხვილ საწარმოებს განსაზღვრავს 2005 წლის 1 იანვრიდან მოქმედი კრიტერიუმების მიხედვით. **ევროკომისიის** მიხედვით მიკრო, მცირე, საშუალო და მსხვილი საწარმოების კლასიფიკაცია ასეთნაირად ხდება (იხ. ცხრილი №1).

მოხმობილი №1 ცხრილიდან ჩანს, რომ ევროკომისიის მიხედვით მსხვილ საწარმოში დასაქმებულთა რაოდენობა უნდა აღემატებოდეს 250 კაცს, ხოლო მაქსიმალური წლიური ბრუნვა - 50 მილიონ ევროს; შესაბამისად, საშუალოში - 249 კაცს და - 50 მილიონ ევროს; მცირე საწარმოში - 49 კაცს და - 10 მილიონ ევროს; მიკრო საწარმოში კი დასაქმებულთა რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს 9 კაცს, ხოლო მაქსიმალური წლიური ბრუნვა არ უნდა აღემატებოდეს 2 მილიონ ევროს. **(Гурьянов 2011, 4).** ხაზგასასმელია ისიც, რომ საქართველოში 2017 წლამდე საწარმოთა ზომა განისაზღვრებოდა 2002 წელს შემუშავებული მეთოდოლოგიით, რომელიც ემყარებოდა საწარმოთა ბრუნვასა და დასაქმებულთა საშუალო წლიურ რაოდენობას. შესაბამისად,

ცხრილი №1 ევროკომისიის მიხედვით მიკრო, მცირე და საშუალო საწარმოების კლასიფიკაცია

ზომა	დასაქმება	ბრუნვა (მლნ ევრო)	ან აქტივები (მლნ ევრო)
მსხვილი	>250	> 50	> 43
საშუალო	<250	≤ 50	≤ 43
მცირე	< 50	≤ 10	≤ 10
მიკრო	<10	≤ 2	≤ 2

წყარო: Гурьянов П., Критерии определения размеров малого и среднего бизнеса. №10, 2011с.4.

მსხვილ საწარმოებს განეკუთვნებოდა საწარმო, სადაც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა აღემატებოდა 100 კაცს და საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა - 1.5 მლნ. ლარს; საშუალო ზომის საწარმოებში შედიოდა ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა მერყეობდა 20-დან 100 კაცამდე, ხოლო საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა – 0.5 მლნ. ლარიდან 1.5 მლნ. ლარამდე; მცირე ზომის საწარმოებს მიეკუთვნებოდა ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა არ აღემატებოდა 20 დასაქმებულს და საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა არ აღემატებოდა 0.5 მლნ. ლარს.

საქართველოს ევროკავშირზე ორიენტაციამ და დინამიურმა სამეუნეო პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ 2002 წლის საქსტატის მიერ დადგენილი ნორმები (500,000 ლარის ქვემოთ მცირე, 500,000-დან 1,500,000-მდე საშუალო და 1,500,000 ზევით მსხვილი) აღარ შეესაბამებოდა თანამედროვე ეკონომიკური განვითარების რეალობას და, მითუმეტეს, ევროპის ქვეყნებში დადგენილ მცირე და საშუალო საწარმოების განმსაზღვრელ პარამეტრებს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, „ევროსტატის" კრიტერიუმების გათვალისწინებით საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის (საქსტატის) მიერ შემუშავდა რეკომენდაცია მცირე და საშუალო საწარმოთა განმარტების განახლებისთვის, დასაქმებულთა რაოდენობისა და საწარმოთა ბრუნვის მოცულობის გათვალისწინებით, მაგრამ განსხვავებული ზღვრული მაჩვენებლებით. ბრუნვის მაჩვენებლის კრიტერიუმის გამოყენების შემთხვევაში კი, დიაპაზონის განსაზღვრისას გამოყენებულ იქნა მსყიდველობითი უნარის პარიტეტი (PPP) **(2016-2017 წლების სამოქმედო გეგმის შესრულების ანგარიში, 2016).** შესაბამისად, საქართველოში 2017 წლის აპრილიდან განახლდა მცირე და საშუალო საწარმოთა განმარტება და გარკვეულწილად დაუახლოვდა ევროსტატის განსაზღვრებას. საქსტატის განახლებული მეთოდოლოგიის მიხედვით საწარმოების ზომის მიხედვით დაყოფის კრიტერიუმები ასე გამოიყურება (იხ. ცხრილი №2).

№2 ცხრილიდან გამომდინარე, საქსტატის ახალი მეთოდოლოგიით მსხვილ საწარმოებში მოიაზრება საწარმო, სადაც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა აღემატება 249 კაცს და საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა 60 მლნ. ლარს; საშუალო ზომის საწარმოებს მიეკუთვნება ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა მერყეობს 50-დან 250 კაცამდე, ხოლო

ცხრილი №2 საქსტატის მიხედვით მიხედვით მიკრო, მცირე და საშუალო საწარმოების კლასიფიკაცია

ზომა	დასაქმება	ბრუნვა (მლნ ლარი)
მსხვილი	>250	> 60
საშუალო	<250	≤ 60
მცირე	< 50	≤ 12
მიკრო	<10	≤ 2

წყარო: საქსტატი

საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა – 12 მლნ. ლარიდან 60 მლნ ლარამდე; მცირე ზომის საწარმოებს მიეკუთვნება ყველა ორგანიზაციულ - სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა არ აღემატება 50 დასაქმებულს და საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა არ აღემატება 12 მლნ. ლარს.

ზემოთქმულის გათვალისწინებით, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მეთოდოლოგია ითვალისწინებს დასაქმებულთა რაოდენობასა და ბრუნვის მოცულობას, მაგრამ გაზრდილია მათი ზღვრული მაჩვენებლები: მცირე საწარმოში დასაქმებულთა რაოდენობის ზღვარი 2.5-ჯერ, ხოლო წლიური ბრუნვის მოცულობის ზღვარი 24-ჯერაა გაზრდილი; საშუალო საწარმოში, როგორც დასაქმებულთა რაოდენობის ზღვარი, ასევე წლიური ბრუნვის მოცულობის ზღვარი გაზრდილია 5-ჯერ; მსხვილ საწარმოში დასაქმებულთა რაოდენობის ზღვარი 2.5-ჯერ, წლიური ბრუნვის მოცულობის ზღვარი კი 40-ჯერაა გაზრდილი. ჩვენი აზრით, კვლევების პროცესში გაურკვევლობების გამორიცხვისათვის მიკრო ბიზნესის პარამეტრებიც უნდა დაუახლოვდეს ევროსტატის პარამეტრებს.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მეთოდოლოგიის პარალერულად, მეწარმეობის ლეგალიზაციისა და გააქტიურობისათვის 2018 წლის პირველი ივლისიდან ამოქმედდა მცირე ბიზნესის დაბეგვრის შეღავათიანი საგადასახადო რეჟიმი, რის შედეგადაც მცირე ბიზნესისთვის საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთი შემცირდა ხუთჯერ - 5%-იდან 1%-მდე, ხოლო მცირე ბიზნესის ერთობლივი შემოსავლის შეზღუდვის ნორმა გაიზარდა ხუთჯერ – 100 000 ლარიდან 500 000 ლარამდე. მცირე მეწარმენი 1%-იან ბრუნვის გადასახადს გადაიხდიან თვის ბოლოს და არა წინასწარ, ე. წ. საავანსო რეჟიმში. მეწარმეები უზრუნველყოფილი არიან, აგრეთვე, გამარტივებული საგადასახადო აღრიცხვით, რათა მინიმუმამდე შემცირდეს საგადასახადო ადმინისტრირების ხარჯი. ვფიქრობთ, ეს სიახლე გაზრდის რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობას, გააფართოებს ოფიციალურ მეწარმეთა ბაზას, რადგანაც დასაწყისშივე ძალიან ბევრ, დაახლოებით 120 ათასამდე ადამიანს შეეხება და შემდგომ შესაძლოა მათი რაოდენობა 150-200 ათას მეწარმემდეც გაიზარდოს. ეს იმ შემთხვევაში, თუ ისინიც მოახდენენ თავისი საქმიანობის რეგისტრაცია-ლეგალიზაციას, ვინც დღეს „ჩრდილშია“.

საგადასახადო კანონმდებლობით, მეწარმე ფიზიკური პირი უფლებამოსილია მცირე ბიზნესის სტატუსის მინიჭების მიზნით მიმართოს შემოსავლების სამსახურს, რომელიც გასცემს მცირე ბიზნესის სერტიფიკატს. მცირე ბიზნესის სტატუსის მეწარმე ფიზიკური პირი ითვლება მცირედ და სარგებლობს დაბეგვრის შეღავათიანი რეჟიმით იმ შემთხვევაში, თუ მისი ეკონომიკური საქმიანობიდან მიღებული წლიური ერთობლივი შემოსავალი არ აღემატება 500 000 ლარს. ამასთან, მცირე მეწარმე გადაცდება თუ არა წლიური ერთობლივი შემოსავალის 100 000 ლარიან ზღვარს, იხდის დღგ-ს, მაგრამ 500 000 ლარამდე წლიური ბრუნვის შემთხვევაში, განსხვავებით ადრე მოქმედი საკანონმდებლო ნორმისაგან, ინარჩუნებს მცირე ბიზნესის მეწარმე ფიზიკური პირის სტატუსს და იხდის შეღავათიან 1%-იან ფიქსირებულ გადასახადს. 500 000 ლარზე ზევით წლიური ერთობლივი შემოსავალის შემთხვევაში კი მცირე ბიზნესის სტატუსის მქონე პირის დასაბეგრი შემოსავალი იბეგრება 3 პროცენტით. მცირე ბიზნესის სტატუსის მქონე მეწარმე ფიზიკური პირი ამ ნაწილის მიხედვით დადგენილი განაკვეთით იბეგრება შესაბამისი თვის (ერთობლივი შემოსავლის 500000-ლარიანი ზღვრის გადაჭარბების დაფიქსირებისთვის) დასაწყისიდან კალენდარული წლის დასრულებამდე. მცირე საწარმოს სტატუსი უქმდება, თუ პირის ეკონომიკური საქმიანობიდან მიღებულმა ერთობლივმა შემოსავალმა 2 კალენდარული წლის მიხედვით, თითოეული კალენდარული წლის განმავლობაში 500 000 ლარს გადააჭარბა. თუმცა, საქსტატის კლასიფიკაციით 12 მილონ ლარამდე წლიური შემოსავლის შემთხვევაში მცირე ბიზნესად რჩება. გამოდის, რომ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მეთოდოლოგიის მიხედვით განსაზღვრული მცირე საწარმო უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე საგადასახადო კოდექსის მიხედვით აღიარებული მცირე მეწარმის სტატუსი. ამან სხვადასხვა პროგრამების განხორციელებისა და შეფასებისას შეაძლებელია გამოიწვიოს სერიოზული გაუგებრობები. აღნიშნულის თავიდან აცილებისათვის საჭიროა მცირე მეწარმის სტატუსის განმსაზღვრელი ზღვრების გადახედვა, რადგან სახეზეა დიდი განსხვავება სტატისტიკური მეთოდოლოგიით განსაზღვრულ საწარმოს ზომებსა (ზედა ზღვარი: 12 მლნ ლარი) და დაბეგვრის მიზნებისთვის განსაზღვრულ საწარმოს ზომებს შორის (ზედა ზღვარი: 500 ათასი ლარი). შესაბამისად, რეალურად ნაკლები საწარმო სარგებლობს ამ სტატუსით მაშინ, როცა საწარმო რომელიც არ სარგებლობს შეღავათიანი დაბეგვრის სისტემით მაინც მცირე საწარმოს კატეგორიაში ხვდება სტატისტიკის მეთოდოლოგიის მიხედვით, რადგან ამას ემატება ის საწარმოები, რომელთა წლიური შემოსავალი აღემატება 500 ათას ლარს და ნაკლებია 12 მლნ ლარზე.

ამგვარად, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ განხორციელებული ცვლილება ბიზნესის კლასიფიკაციის მეთოდოლოგიაში თავსებადია ევროკავშირის მეთოდოლოგიასთან. თუმცა, შემოსავლების სამსახური არ მიჰყვება ამ ცვლილებას, რაც მცირე და საშუალო საწარმოთა განვითარებას ქვეყანაში მნიშვნელოვნად აფერხებს. სწორედ ამიტომ, ეკონომიკური რეფორმის ფარგლებში აუცილებელია საგადასახადო და სტატისტიკური მიზნებისთვის გამოყენებული მცირე და საშუალო ბიზნესის განსხვავებული განმარტე-

ბების შესაბამისობაში მოყვანა, უნიფიცირება.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მცირე მეწარმის სტატუსის შემოღებას სიკეთეებთან ერთად, შესაძლებელია მოჰყვეს საბიუჯეტო და სხვა სახის უარყოფითი ეფექტიც. სახელმწიფო ბიუჯეტს დაახლოებით 40 მლნ ლარი დააკლდება **(http://eugeorgia.info/ka/)**. რაც შეეხება რისკ-ფაქტორებს, რომელიც შეიძლება გამოვლინდეს ამ საკანონმდებლო ცვლილების შემდეგ და რამაც შესაძლოა დამატებით შეამციროს საგადასახადო შემოსავლები საშემოსავლო გადასახადის ჭრილში, მდგომარეობს შემდეგში: მომსახურების სფეროში, მაგ: სამშენებლო ბიზნესში, პირებს, რომლებიც სარემონტო მომსახურებაზე არიან დასაქმებულები, შეუძლიათ მიიღონ მცირე ბიზნესის მეწარმე ფიზიკური პირის სტატუსი, რაც არ შედის აკრძალული საქმიანობების ჩამონათვალში, ხოლო დამქირავებელი (ამ შემთხვევაში სამშენებლო კომპანია) აღარ დაბეგრავს საშემოსავლო გადასახადით, ანუ ნაცვლად 20%-ისა (საშემოსავლო გადასახადი) დაიბეგრებიან 1%-ით (მცირე ბიზნესის სტატუსი). აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ეს არის საკმაოდ დიდი რისკი იმისა, რომ ბიუჯეტში შემოვიდეს უფრო ნაკლები შემოსავლები საშემოსავლო გადასახადის ჭრილით, ვინემ დაგეგმილია **(ბუკია 2019, 28)**

აღსანიშნავია, რომ ევროკრიტერიუმებზე გადასვლამ ავტომატურად გაზარდა მცირე და საშუალო საწარმოების რაოდენობა, ხოლო საშუალო და მსხვილი საწარმოების რაოდენობა შეამცირა. აღნიშნულის გამო საქართველოს ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების 70% მხოლოდ 350 მსხვილი საწარმოს გადასახადებით ყალიბდება. დანარჩენი 30% კი, მცირე ბიზნესის საგადასახადო შეღავათების გათვალისწინებით, მცირე და საშუალო ბიზნესზე მოდის **(https://www.interpressnews.ge)**. იკვეთება, რომ მთელი ქვეყანა 350 მსხვილი მეწარმის ამარაა დარჩენილი. სწორედ ამიტომ, საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოებისათვის, მეწარმეთა თანაბარ პირობებში ჩაყენებისათვის, მცირე საგადასახადო ტვირთისა და ეკონომიკის ლეგალიზაციისათვის მიზაშეწონილია მცირე საგადასახადო შეღავათები და საგადასახადო ტვირთის არა რამდენიმე ასეულ, არამედ რამდენიმე ათეულობით ათას მეწარმეზე გადანაწილება.

ქვეყანაში მსხვილ ქალაქებსა და რეგიონებს შორის ეკონომიკური უთანასწორობის შემცირების, რეგიონული ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის ზრდის, რეგიონში თანამედროვე ბიზნეს პრაქტიკის დამკვიდრების, დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნის, გამომუშავებული შემოსავლების რეგიონებშივე ათვისების, რეგიონული პროდუქციის დივერსიფიკაციისა და რეგიონის მკვიდრთა მიგრაციის შემცირების მიზნით საქართველოს საგადასახადო კოდექსში შეტანილი ცვლილებებით 2011 წელს ამოქმედდა მიკრო ბიზნესის ხელშეწყობის პროგრამა. აღნიშნული პროგრამა გამიზნულია რეგიონებში როგორც საკუთარი ახალი ბიზნესის წამოწყებისთვის, ასევე არსებულის გაფართოება/გადაიარაღებისთვის. კონკრეტულად, ფინანსური დახმარების გაწევის გზით (ფინანსური მხარდაჭერა: ერთ მეწარმეზე მაქს. 5,000 ლარი; ორ მეწარმეზე მაქს. 10,000 ლარი; მეწარმეთა ჯგუფზე მაქს 15,000 ლარი. თანამონაწილეობა*:* მოთხოვნილი თანხის მინიმუმ 20%) რეგიონის მაცხოვრებლებს ეძლევათ შესაძლებლობა წამოიწყონ საკუთარი საქმე, ხოლო ტექნიკური მხარდაჭერის კომპონენტის (პროფესიუნალური ბიზნეს კონსალტინგი, ბიზნეს უნარების ტრენინგი, ბიზნეს გეგმების მიღება, ინდივიდუალური კონსულტაციები) არსებობა უზრუნველყოფს დაინტერესებული პირების ცოდნის ამაღლებას ბიზნესის კეთების კუთხით.

საგადასახადო კანონმდებლობით მიკრო მეწარმის სტატუსის მოსაპოვებლად, ფიზიკური პირი უფლებამოსილია მიმართოს შემოსავლების სამსახურს თუ იგი აკმაყოფილებს სამ მოთხოვნას: 1. საქმიანობას ეწევა დამოუკიდებლად და არ ყავს დაქირავებული მუშა-ხელი; 2. მისი ერთობლივი შემოსავალი 1 იანვრიდან 31 დეკემბრის ჩათვლით არ აღემატება 30.000 ლარს; 3.მისი საქმიანობა არ ხვდება მთავრობის N 415-ე დადგენილებით ჩამოთვლილ აკრძალული საქმიანობათა სიაში. მიკრო მეწარმის სტატუსი შეიძლება მიენიჭოს მხოლოდ ფიზიკურ პირს, რაც განაპირობებს მის სპეციალური დაბეგვრის რეჟიმში ყოფნას, კერძოდ *მიკრო ბიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკური პირი არ იხდის საშემოსავლო გადასახადს* და სარეგისტრაციო გადასახდელს **(http://www.enterprisegeorgia.gov.ge/ka)**.

გასულ წლის 20 აგვისტოდან პროგრამა ახალი პირობებით განახლდა. შესაბამისად, საგრანტო თანხა ერთ მეწარმე სუბიექტზე 20 000 ლარამდე გაიზარდა და ასევე შესაძლებელია არსებული, 2015-2017 წლებში დაფინანსებული ბენეფიციარების (სტარტაპების) განმეორებით დაფინანსება. იმისთვის, რომ მეწარმე სუბიექტებს/მეწარმე სუბიექტთა ჯგუფს კვლავ ჰქონდეს პროგრამის ფარგლებში გრანტის მიღების შესაძლებლობა, მათ უნდა წარადგინონ პროექტი, რომელიც შეეხება მათთვის უკვე დაფინანსებული საქმიანობის გაფართოება/გადაიარაღებას. განსხვავებულად განისაზღვრება თანამონაწილეობის წილიც – პროგრამის მოსარგებლის/მოსარგებლეთა ჯგუფის მიერ პროგრამაში თანამონაწილეობის წილი განისაზღვრება დაფინანსების თანხის არანაკლებ 50 პროცენტით მაშინ, როდესაც პროგრამის ახალი ბენეფიციარის მიერ პროგრამაში თანამონაწილეობის წილი განისაზღვრება დაფინანსების თანხის არანაკლებ 20 პროცენტით. ასევე, გაზრდილია დაფინანსების მაქსიმალური მოცულობა და ნაცვლად 15 000 ლარისა, შეადგენს 20 000 ლარს.

სააგენტოს "აწარმოე საქართველოში" ფარგლებში, მიკრო ბიზნესთან დაკავშირებით, 2015-2018 წლებში, მხარდაჭერილია 6 212 პროექტი, რომელთა

ჯამური ინვესტიციის მოცულობა შეადგენს 61 მლნ ლარზე მეტს, ამასთანავე თანადაფინანსების სახით გაიცა 46.9 მლნ ლარი, სადაც ჯამში დაფინანსებულია 9,384 ბენეფიციარი. შევნიშავთ, რომ აღნიშნულ პროგრამაზე რეგისტრაცია წელიწადში ერთხელ ცხადდება **(თავისუფლება,2018, 33).**

კანონით მინიჭებული პრივილეგიების შესანარჩუნებლად, სამეურნეო პრაქტიკიდან გამომდინარე, მიკრო მეწარმე ზოგჯერ იძულებულია ან საერთოდ არ გამოიყენოს დაქირავებული შრომა, ან დაასაქმოს ოჯახის წევრები, ან არალეგალურად დაასაქმოს ადამიანები. შემოსავლის ზედა ზღვარიც საკმაოდ დაბალია. თვეში საშუალოდ 2500 ლარის შემოსავალი მეწარმისთვის, რომელიც მოგებაზეა ორიენტირებული ადვილი მისაღწევია. სტიმული, რომ მეწარმემ არ გადაიხადოს საშემოსავლო გადასახადი, ამცირებს მუშაკთა დაქირავებით წარმოების გაფართოებისა და წლიური შემოსავლების გაზრდის სურვილს. ეს მაშინ, როდესაც უცხოელმა ბიზნესმენმა, მაგალითად, აშშ-ი საკუთარი საქმე, რომ წამოიწყოს სხვა მოთხოვნებთან ერთად სულ ცოტა ადგილობრივი 5-6 კაცი მაინც უნდა დაასაქმოს. თვით „სტრატეგიაშიც“ ხაზგასმულია, რომ მცირე და საშუალო საწარმოები არიან ერთ-ერთი მთავარი ძალა სამუშაო ადგილების შესაქმნელად და აქ დასაქმებულთა რაოდენობის ზრდა პრიორიტეტულია. ნათქვამიდან გამომდინარე, შეღავათები არ უნდა აფერხებდეს ბიზნესის ზრდა-განვითარებას, ბრუნვის ზრდასა და მუშაკთა ოფიციალურად დაქირავებას **(სამადაშვილი 2016,41).**

გამომდინარე იქიდან, რომ სხვადასხვა ქვეყანაში საწარმოების ზომების მიხედვით კლასიფიკაციის კრიტერიუმები სპეციფიკურია, ჩვენ ვემხრობით შემდეგ თვალსაზრისს: საწარმო მიეკუთვნება მცირე და საშუალო ბიზნესის სფეროს იმ შემთხვევაში, თუ იგი აკმაყოფილებს კონკრეტულ ქვეყანაში მცირე და საშუალო ბიზნესის სუბიექტების კლასიფიკაციის კრიტერიუმებს. ამასთან, კრიტერიუმების ზღვრები დაფუძნებულია ამ ეტაპზე ქვეყნის ეკონომიკის და კომპანიების განვითარების მაჩვენებლებს და შესაბამისობაშია სტატისტიკის წარმოების ევროპულ კრიტერიუმებთან. ამგვარად, მცირე ბიზნესი არის მცირე საწარმოების ერთობლიობა, რომელიც აკმაყოფილებს საქართველოში გამოყენებულ მცირე და საშუალო ბიზნესის სუბიექტების კლასიფიკაციის კრიტერიუმებს, ზღვრებს და რომელსაც შედარებით მცირე კაპიტალდაბანდებებით შეუძლია სწრაფად გაზარდოს ეკონომიკაში საქონელმწარმობელთა რაოდენობა და ოპერატიულად დააკმაყოფილოს საქონელზე და მოსახურებაზე მოსახლეობის გაზრდილი და მრავალფეროვანი მოთხოვნილებანი. სწორედ ამიტომ, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისა და შემდგომ მისი განვითარების ყველაზე რეალური და ეფექტიანი საშუალებაა მცირე საწარმოების ფართოდ გაშლა-განვითარება.

უფრო კონკრეტულად, თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკაში მცირე საწარმოები თავიანთი მრავალფეროვანი ფუნქციებით ხელს უწყობენ:

ჯერ ერთი, პრივატიზებას და ამ გზით დამოუკიდებელ საქონელმწარმოებელთა გამრავლებას, ანუ საბაზრო, კონკურენტულ ურთიერთობაზე გადასვლას. ეს ფუნქცია განსაკუთრებით აქტუალური იყო საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის დასაწყისში. ეს მაშინ, როცა უმსხვილესი თანამედროვე კორპორაციები IBM, MacDonald's, Microsoft და სხვები, სწორედ რომ, მცირე ზომის საწარმოებიდან არიან დაბადებული. ამერიკაში გავრცელებულია გამონათქვამი, რომლის მიხედვითაც „ამერიკული ეკონომიკის ხერხემალს დიდი კორპორაციები წარმოადგენენ, მის კუნთებს კი, მცირე ფირმები ქმნიან“ **(Edward 1963, 1,2);** მეორე, მომხმარებლებთან უშუალო კონტაქტის გამო მოთხოვნილებისადმი ოპერატიულ რეაგირებას და მის შესაბამისად საქონლის, მომსახურების, ტექნოლოგიის, მართვის ფორმების, ეკონომიკური სტრუქტურის და ა. შ. გარდაქმნას ანუ ბაზრის საზოგადოების მოთხოვნებისაკენ შემოტრიალებას და სტაბილიზაციას; მესამე, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, დასაქმების ხელშეწყობასა და უმუშევრობის დონის შემცირებას; მეოთხე, მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფების (სტუდენტები, მოსწავლეეები, დიასახლისები, შრომისუნარშეზღუდულები, პენსიონერები და სხვა) სრული და არასრული სამუშაო დღით შრომით საქმიანობაში ჩართვას და ინკლიუზიურ ეკონომიკურ ზრდას; მეხუთე, ყოფილ პატიმართა და პრობაციონერთა საზოგადოებასთან რეინტეგრაციას, რესოციალიზაციის და დეკრიმინალიზაციას; მეექვსე, მსხვილთან შედარებით ნაკლები კაპიტალითა და რესურსებით საქმის დაწყებას და წარმოების განვითარებას; მეშვიდე, კერძო ინიციატივისა და ინოვაციური საქმიანობის გამოვლენისათვის ფართო ასპარეზის შექმნას. სიახლის გამოცდას, სწრაფ დანერგვას და ახალი საქონლის გამოშვებაზე გადასვლას; მერვე, ადგილობრივი წარმოებით არაგონივრული იმპორტის ჩანაცვლებას, ექსპორტის წახალისებასა და ინტერნაციონალიზაციას; მეცხრე, მსხვილი კომპანიების ლოგისტიკაში და დისტრიბუციაში მომსახურებას, ანუ ბიზნეს-ქსელის შექმნას; მეათე, ხელისუფლების ადგილობრივი თვითმართვის ორგანოებისათვის სამეურნეო საფუძვლების განმტკიცებას და თვითუზრუნველყოფადი ეკონომიკური სტრუქტურის ჩამოყალიბებას, რადგანაც ისინი, უპირატესად, ადგილობრივი რესურსებით და ადგილობრივი ბაზრისთვის საქმიანობენ; მეთერთმეტე, ქვეყანაში საშუალო კლასის ფორმირებას, რომელიც არის ეკონომიკური უსაფრთხოების, სიღარიბის დაძლევისა და პოლიტიკური სტაბილურობის გარანტი; მეთორმეტე, ემანსიპაციისა გამო ქალთა ჩაბმას მცირე ბიზნესში, ანუ ბიზნესვუმენთა მომრავლებით ინკლიუზიური ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობას; მეცამეტე, ცენტრსა და

რეგიონებს შორის ეკონომიკური უთანასწორობისა და შემოსავლებრივი უთანაბრობის შერბილებას; მეთოთხმეტე, საქმის წამოწყების და პროფილის შეცვლის სიიოლეს; მეთხუთმეტე, მოქნილ მენეჯმენტს, ტრადიციულ გემოვნებასთან და სტანდარტებთან იოლად შეგუებას. ბიუჯეტის შემოსავლების ზრდას და ხარჯების შემცირებას. შემოსავლების მხრივ მცირე ბიზნესის განვითარება ქმნის ახალ საგადასახადო ბაზას, რაც ბიუჯეტში დამატებითი შემოსავლების სახით აისახება. ხარჯვით ნაწილში მცირე ბიზნესის განვითარება ზრდის ამ სფეროში დასაქმებულთა შემოსავლებს, რაც ამცირებს ბიუჯეტიდან შესაბამის სოციალურ ტრანსფერების გამოყოფის შესაძლებლობას. სწორედ ჩამოთვლილი ღირსებების უპირატესობის გამოა, რომ აშშ-ის მარტო მრეწველობაში მოქმედებს 3 მილიონი მცირე საწარმო. ისინი ეროვნული პროდუქტის დაახლოებით ნახევარს აწარმოებენ. ის, რომ იაპონია თავისი ეკონომიკური განვითარების დონით ერთ-ერთი მოწინავეა მსოფლიოში, მცირე და საშუალო საწარმოებს უნდა უმადლოდეს. აქ საყოველთაოდ ცნობილი მსხვილი კონცერნები ეროვნული ეკონომიკის აისბერგების მხოლოდ მწვერვალებს წარმოადგენენ, საფუძველი მცირე და საშუალო საწარმოებია. მათზე მოდის რეალიზებული სამრეწველო პროდუქციის დაახლოებით 53%, საბითუმო ვაჭრობის 60% და საცალო ვაჭრობის 80%-ზე მეტი. შევნიშნავთ, რომ ჩამოთვლილი ფუნქციების პრიორიტეტულობა, აქტუალობიდან გამომდინარე, დროსა და სივრცეში იცვლება. მცირე საწარმო განსაკუთრებით აქტუალური იყო განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში, როცა სრულყოფილი კონკურენციის საბაზრო ეკონომიკას აშენებდნენ. მცირე საწარმოს მნიშვნელობა აქტუალურია მბრძანებლურიდან საბაზრო ეკონომიკურ სისტემაზე გადასვლის, ამ სისტემის განმტკიცებისა და განვითარების პროცესში **(სამადაშვილი 2019,64).**

მცირე საწარმოს აქვს გარკვეული სუსტი მხარეებიც. ესაა: წარუმატებლობის მაღალი მაჩვენებელი. მცირე ფირმები უფრო სწრაფად იბადებიან, მაგრამ ასევე სწრაფად კოტრდებიან. გაეროს მონაცემებით, არსებობის ერთი წლის შემდეგ ახლად შექმნილი მცირე და საშუალო საწარმოების დაახლოებით 50% რჩება მოქმედი სუბიექტების რიცხვში, 3 წლის შემდეგ - 7-8%, ხოლო 5 წლის შემდეგ - არა უმეტეს 3%. ამავე დროს, მათი საერთო რიცხვი, როგორც წესი, იზრდება ან უცვლელი რჩება, რადგან ლიკვიდირებული საწარმოების ადგილზე მუდმივად იქმნება ახლები **(Зарубежный опыт,www.giac.ru).** აღნიშნული წარუმატებლობის უმთავრესი მიზეზი საწარმოს შექმნის სიადვილეა, ხოლო შედეგი-ცუდი მართვა. ფაქტიურად საკუთარი საქმის დამოუკიდებლად ორგანიზება ბევრად იოლია, ვიდრე თავისუფალი სამუშაო ადგილის მოძიება. ამიტომ მცირე ბიზნესში ხშირად შემთხვევითი, სათანადოდ მოუმზადებელი ადამიანები ხვდებიან; საქმიანობის წარმართვის გამოუცდელობა. ხშირად მცირე საწარმოები განიცდიან წარუმატებლობას იმის გამო, რომ ვერ ართმევენ თავს გაზრდილ მმართველურ მოთხოვნებს. ერთია-ათმუშაკიანი მაღაზიის მართვა და სრულიად განსხვავებული რამაა-ასკაციანი მაღაზიის ხელმძღვანელობა. ათმუშაკიანი მაღაზიის შემთხვევაში მეწარმენი ახორციელებენ ვიზუალურ კონტროლს მათ განკარგულებაში არსებულ ყველაზე და ყველაფერზე. მაგრამ, როგორც კი იზრდება საწარმო ასკაციან კოლექტივამდე, საჭირო ხდება მეწარმეთა გადასვლა საქმის დაგეგმვისა და კონტროლის შედარებით რთულ სისტემაზე. სამწუხაროდ, ხშირად მათ არ ჰყოფნით მმართველური ოსტატობა საწარმოს გადარჩენისა და განვითარებისათვის აუცილებელი ტალანტიანი ადამიანების გამოვლენისა და დაქირავებისათვის. მათგან განსხვავებით მსხვილი კორპორაციის პრეზიდენტები უფრო ხშირად პროფესიონალი ხელმძღვანელები არიან. ისინი ოსტატურად ფლობენ რა მართვის საუკეთესო და თანამედროვე საშუალებებს, უნარიანად დირიჟორობენ ათობით მცოდნე ადამიანის ტალანტს კომპანიის პრობლემების გადაჭრისა და შესაძლებლობების რეალიზაციისათვის; ბიზნეს-პარტნიორებისაგან ნდობის შედარებით ნაკლები ხარისხი; ფინანსებზე, საკრედიტო რესურსებისადმი შეზღუდული ხელმისაწვდომობა; საგადასახადო კანონმდებლობის სუსტი ცოდნა; მწირი ფინანსების გამო კვალიფიციური ბუღალტრის დაქირავების შეუძლებლობა; კაპიტალდაბანდების დაკარგვის მაღალი რისკი; კანონებში ხშირი და სწრაფი ცვლილებების გამო მათი დროული გაცნობის სიძნელე; მასში ეროვნულ უმცირესობათა სუსტი წარმომადგენლობა; საზოგადოებაში წინასწარ შექმნილი ცუდი აზრი და სხვა.

ზემოთქმულთან კონტექსტში ხაზგასასმელია, რომ სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ–ერთი ფუნდამენტური პრინციპია ყველა საწარმოს თანაბარ პირობებში ჩაყენება რეგულირებისა და საგადასახადო თვალსაზრისით. ამასთან, ყველა საფუძველი არსებობს ითქვას, რომ რეგულირება და დაბეგვრა უნდა იყოს დისკრიმინაციული მცირე ბიზნესის სასარგებლოდ და სახელმწიფომ უნდა აღმოფხვრას ყველა ის გადახრა, რომელიც აფერხებს მის განვითარებას. ამ თვალსაზრისით, ყველაზე საზიანოა ეკონომისტთა საერთაშორისო კავშირი, რომელიც ამტკიცებს, რომ ყველა საწარმო უნდა დაექვემდებაროს ერთიდაიგივე წესებს **(Горфинкель 2009, 219-220).** გასაკვირი არ არის, რომ საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი მხარს უჭერს ამ მოსაზრებას. თუმცა, როგორც საერთაშორისო გამოცდილება გვიჩვენებს, მცირე ბიზნესი წარმატებით ვითარდება იმ ქვეყნებში, სადაც სალი აზრი დომინირებს ტრადიციულ ეკონომიკურ შეხედულებაზე. ვფიქრობთ, ეს ჭეშმარიტება გათვალისინებული უნდა იქნას ქართულ სინამდვილეშიც.

და ბოლოს, მიუხედავად იმისა, რომ მცირე საწა-

რმო, ძირითად როლს ასრულებდა ცივილიზაციის გავრცელებაში, იგი არასოდეს დაუფლებია საზოგადოებრივ ცნობიერებას. თანამედროვე პირობებში კი, სულ უფრო ხდება მცირე საწარმოების აღიარება ეკონომიკის შემოქმედებით ძალად. სწორედ ამიტომ, მცირე ბიზნესი თანამედროვე საზოგადოებაში, მათ შორის ქართულ ეკონომიკურ მეცნიერებაშიც, მუდმივად ყურადღების ცენტრში უნდა იყოს მოქცეული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბუკია ი. (2019). მცირე ბიზნესის ხელშემწყობი საგადასახდო პოლიტიკა საქართველოში. ჟურნალი “ეკონომიკა და ბიზნესი” გვ. 28, № 1.
2. გობეჯიშვილი ე.(2013). საქართველოში მცირე და საშუალო მეწარმეობის სახელმწიფო რეგულირების სრულყოფის მიმართულებები. თბილისი.
3. თავისუფლება, სწრაფი განვითარება, კეთილდღეობა 2018–2020 წლების სამთავრობო პროგრამის შესრულების მიმდინარეობის შესახებ ანგარიში. სექტემბერი, 2018. გვ.33.
4. სამადაშვილი უ. (2016). დივერსიფიკაცია - საქართველოს ეკონომიკური ზრდის კატალიზატორი. თბ. გვ. 41.
5. სამადაშვილი უ. მცირე და საშუალო ბიზნესის არსი და როლი თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკაში. ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი. 2019წ. № 4.
6. საქართველოს მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგიის 2016-2017 წლების სამოქმედო გეგმის შესრულების ანგარიში. 2016 წელი.
7. Горфинкель В.Я. (2009). «Малый бизнес»: учебное пособие – М.: КНОРУС, 336 с. 219-22.
8. Гурьянов П., (2011). Критерии определения размеров малого и среднего бизнеса. №10, с.4.
9. Сирополис М.К. (1997). Управление малым бизнесом. Руководство для предпринимателей. Пер. с англ. М.: Дело 16.
10. „Сущность, роль и значение малого бизнеса“, гуманитарно-правовой портал, www.psyera.ru, http://psyera.ru/6579/sushchnost-rol-i-znachenie-malogo-biznesa.
11. http://eugeorgia.info/ka/ - Europe for Georgia /ბოლო ნახვა 19 აგვისტო, 2019/.
12. http://www.enterprisegeorgia.gov.ge/ka. mikroda mcire metsarmeobisxelshetsyobis-programa /ბოლო ნახვა 12 აგვისტო, 2019/.

ეკონომიკის სექტორების განვითარების თანამედროვე პრობლემები

სტრატეგიული კვლევა საქართველოს სარკინიგზო სექტორისა და სს «საქართველოს რკინიგზის» რესტრუქტურიზაციისთვის

დავით ფერაძე
სტუ დოქტორანტი

STRATEGIC RESEARCH FOR RESTRUCTURATION OF GEORGIAN RAILWAY SECTOR AND JST GEORGIAN RAILWAY

D. Peradze
Doctorant of GTU

RESUME

The necessity of restructuring JSC Georgian Railway is based on the current status of Georgian rail-sector. Namely,

▪ No open access for third parties to the Georgian rail sector. Third parties only have access to the rail network with the permission of GR.

▪ Georgia has three rail infrastructure managers: GR, MKR (1435 mm rail connection with Turkey), and the Tourist railway with small gauge- all three under control and operation of GR.

▪ GR is the sole provider of rail freight and passenger services in Georgia.

▪ GR is a horizontally integrated transport company structured in different organization units with subsidiaries.

▪ GR has no market-oriented organization structure.

▪ The freight section of the GR is obliged to cross-subsidize the loss-making passenger transport and rail infrastructure.

▪ There are no independent rail bodies in the sense of the EU rail legislation that are in charge of:

✓ Rail market regulation;

✓ Railway licensing;

✓ Rail safety issues;

✓ Accident investigation is in the hands of the GR, the only body that can cause rail accidents.

✓ Technical norms, interoperability issues are solely decided by the GR nationally or internationally with the neighboring railways and as active member of the OSSJD.

As a result of aforementioned the rail sector has to lose volumes and market shares in freight transport against the road and in passenger transport against the air.

This research focuses on the restructuring of Georgian Railway with the goal to transform the company into a financially sustainable and business-oriented internationally acting multi-modal transport operator that will be able to compete in the future with other transport service providers and to meet the market expectations, especially in view with Georgia:

▪ as a transit corridor for the Southern Belt and Road and

▪ multi-modal distribution platform for the region with facilities for value-added manufacturing

The restructuring of JSC Georgian Railway will enable not only harmonization with EU legislation, but also improving the railway sector in Georgia, which will play an important role in the development of the Georgian economy. Namely,

• Increase profitability;

• There will no longer be a need for cross-financing between passenger transport and freight;

• Rehabilitation of infrastructure;

• Increased customer confidence in the quality of service offered;

• Professional development of key personnel will be simplified.

შესავალი

2014 წლის 27 ივნისს საქართველოს, ევროკავშირს (EU), ევროპის ატომური ენერგიის გაერთიანებასა და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის ხელი მოეწერა ასოცირების შესახებ შეთანხმებას ("ასოცირებით შესახებ შეთანხმება"). საქართველოს პარლამენტის მიერ „ასოცირების შესახებ შეთანხმება" რატიფიცირებულ იქნა (2014 წლის 18 ივლისის №2495-რს დადგენილება) და მაშასადამე, გახდა საქართველოს ეროვნული სამართლებრივი სისტემის განუყოფელი ნაწილი. „ასოცირების შესახებ შეთანხმების" მთავარი მიზანია საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ყოვლისმომცველი და ეფექტური თანამშრომლობის დამყარება, ამასთან, საქართველოს ჩაბმა აქტიურ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გაერთიანებაში.

სარკინიგზო სექტორთან მიმართებით, „ასოცირების შეთანხმების" მე-14 დანართის ფარგლებში,

საქართველომ იკისრა ვალდებულება საკუთარ კანონმდებლობაში დანერგოს ევროკავშირის შესაბამისი სამართლებრივი აქტები, რომელთა იმპლემენტაცია გულისხმობს სახელმწიფოს კუთვნილი რკინიგზის, სს „საქართველოს რკინიგზის" რესტრუქტურიზაციას, იმისათვის, რომ ის იყოს შესაბამისობაში ახალ სარკინიგზო გარემოსთან.

წინამდებარე სტრატეგიულ კვლევაში ასახულია ის ღონისძიებები, რომელთა განხორციელებაც უზრუნველყოფს ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზებული სარკინიგზო სექტორის ჩამოყალიბებას. კვლევა ფოკუსირდება სს „საქართველოს რკინიგზის" რესტრუქტურიზაციაზე იმ მიზნით, რომ კომპანია გარდაიქმნას ფინანსურად მდგრად და ბიზნესზე ორიენტირებულ საერთაშორისოდ აღიარებულ მულტიმოდალურ სატრანსპორტო ოპერატორად, რომელსაც ექნება შესაძლებლობა მომავალში კონკურენცია გაუწიოს სხვა სატრანსპორტო მომსახურების მიმწოდებლებს და უპასუხოს ბაზრის მოთხოვნებს, განსაკუთრებით საქართველოსთან მიმართებაში.

რესტრუქტურიზაციის სამოქმედო გეგმა და ოფციები

რესტრუქტურიზაციის გეგმამ უნდა განსაზღვროს სს „საქართველოს რკინიგზის" ორგანიზაციული და ფინანსური გამიჯვნა, სამგზავრო, სატვირთო და ინფრასტრუქტურის აქტივობები, ევროკავშირის 2012/34 დირექტივის სავალდებულო მოთხოვნების შესაბამისად, რათა სახელმწიფოს კუთვნილი კომპანია გარდაიქმას ისეთ კომპანიად, რომელსაც ექნება სოციალური პასუხისმგებლობა, ეყოლება სანდო და მოგებაზე ორიენტირებული მენეჯმენტი და რომელიც წარმოადგენს მულტიმოდალურ საერთაშორისო სატრანსპორტო ოპერატორს.

რკინიგზის რესტრუქტურიზაციის ოფციები მოიცავს შემდეგს:

• სარკინიგზო სამართლის ცვლილებებს, შესაბამისად, ახალი სარკინიგზო სამართალი, რომელიც სრულად შეესაბამება ევროკავშირის კანონმდებლობას, როგორც ეს გათვალისიწინებულია ასოცირების შეთანხმებაში;

• სხვადასხვა სარკინიგზო ორგანოების ჩამოყალიბება, განსაკუთრებით მარეგულირებელი ორგანოსი, ეროვნული უსაფრთხოების ორგანოსი და უბედური შემთხვევების გამოძიების ორგანოსი;

• „საქართველოს რკინიგზის" რესტრუქტურიზაცია, ინფრასტრუქტურისა და ოპერაციების ერთმანეთისაგან გამიჯვნის გზით, რაც წარმოადგენს საქართველოსთვის ყველაზე დიდი გამოწვევის მქონე და ძვირადღირებულ სცენარს, რადგანაც ის მოიცავს ა) სს „საქართველოს რკინიგზის" სარკინიგზო ინფრასტრუქტურასა და სარკინიგზო ოპერაციებში აუცილებელი ინვესტიციების განხორციელებას და ბ) რესტრუქტურიზაციის მხარდაჭერას მთავრობის/სამინისტროების დონეზე, შესაბამისი შესაძლებლობების განვითარების მიზნით, რომელიც გამოიწვევს ახალი პოზიციებისა და დავალებების მქონე ახალი სარკინიგზო ორგანოების შექმნას.

ნახ. 1. სს „საქართველოს რკინიგზის" ბიზნეს ერთეულების სტრუქტურა.

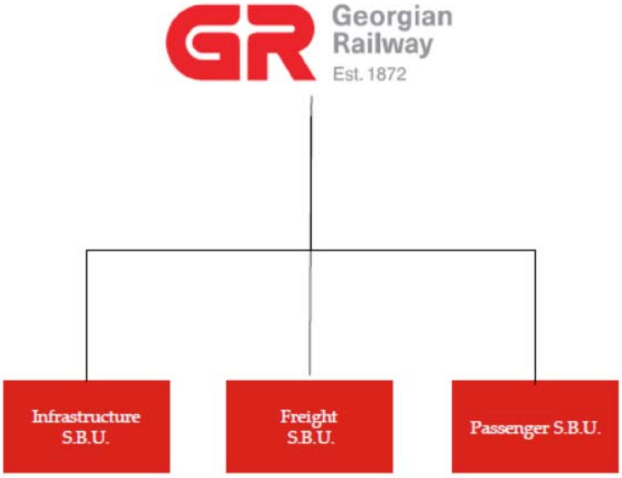

წყარო: www.railway.ge

ქვემოთ მოცემული გრაფა იძლევა სახელმწიფო ბიუჯეტის მიმართ განხორციელებული ქმედებებისა და შედეგების სურათს.

ა) რესტრუქტურიზაციის სამი ძირითადი ოფცია

ევროპის ქვეყნების პრაქტიკამ გამოკვეთა რესტრუქტურიზაციის სამი ძირითადი ოფცია:

1. სარკინიგზო ოპერატორი იყოს ერთადერთი სრულად ვერტიკალურად ინტეგრირებული კომპანია, რომელიც შედგება ცალკეული ბიზნეს ერთეულებისაგან, მათ შორის ინფრასტრუქტურის მენეჯერისაგან და ერთი, თუ მეტი განცალკევებული ბიზნეს ერთეულისაგან[1], რომელიც ახორცილებენ სარკინიგზო მომსახურებას მგზავრთა გადაყვანის და სატვირთო გადაზიდვების მიმართულებით, თუმცა არ გააჩნიათ დამოუკიდებელი სამართლებრივი ფორმა. (მაგალითად: სლოვენია და უნგრეთი);

2. რესტრუქტურიზაციის შედეგად მოხდეს სხვადასხვა ვერტიკალურად ინტეგრირებული დამოუკიდებელი იურიდიული პირების ჩამოყალიბება, „მყარ" ან „სუსტ" ჰოლდინგურ სტრუქტურაში შემავალ კომპანიებად (მაგალითად: ავსტრია და გერმანია კლასიკური ძლიერი ჰოლდინგი (ÖBB, DB[2]), პოლონეთი (PKP), საფრანგეთი (SNCF)).

---

1 განცალკევებული ნიშნავს: ორგანიზაციული ერთეული, რომელსაც ეწოდება დეპარტამენტი ევროკავშირის 2012/34 დირექტივის მიხედვით, და არ წარმოადგენს ცალკეული ოპერატორის იურიდიულ პირს;

2 გერმანიის რკინიგზის ბიზნეს ერთეულები https://www.deutschebahn.com/en/group/business_units

ნახ. 2. რკინიგზის რესტრუქტურიზაციის გავლენა სახელმწიფო ბიუჯეტზე

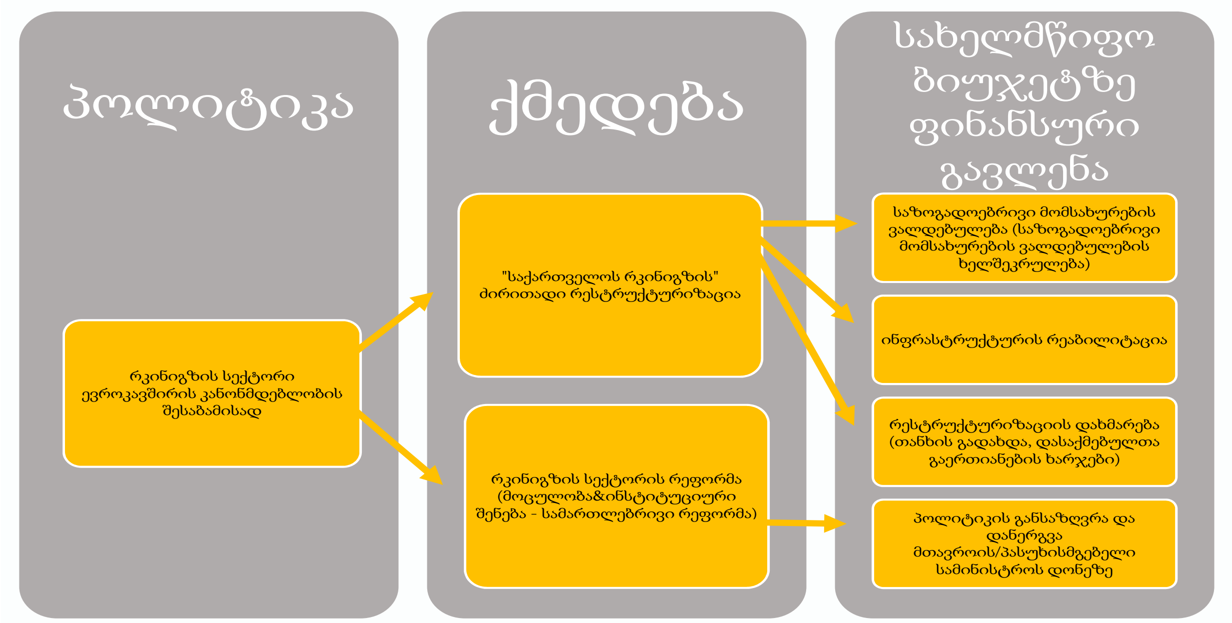

წყარო: www.railway.ge

ნახ. 3. გერმანიის რკინიგზის (DB) და მისი შვილობილი კომპანია დბ მობილიტი ლოგისტიკს (DB Mobility Logistics) ორგანიზაციული სტრუქტურა.

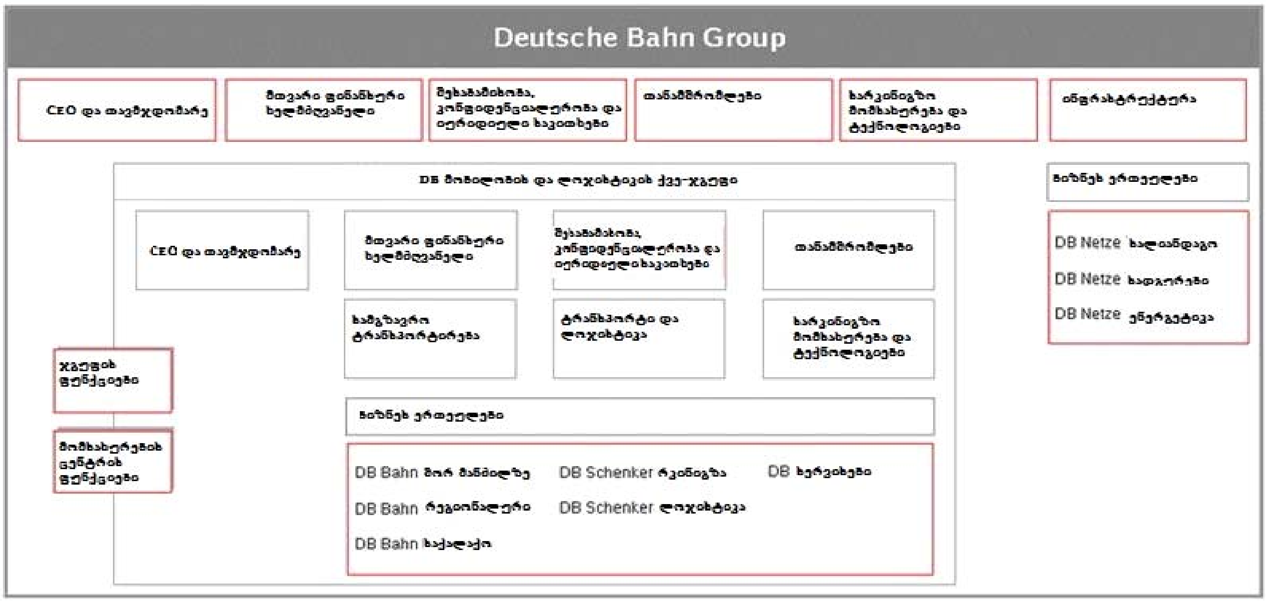

წყარო: www.deutschebahn.com

3. რესტრუქტურიზაციის შედეგად მოხდეს სრულიად დამოუკიდებელი კომპანიების ჩამოყალიბება, რომელთაგან ერთი არის ინფრასტრუქტურის მენეჯერი, ხოლო ერთი ან მეტი ოპერატორი იარსებებს სატრანსპორტო მომსახურებებისათვის, იმის გათვალისწინებით, რომ თითოეულ ახალ კომპანიას ექნება საშუალება ჰყავდეს შვილობილი კომპანიები, სპეციფიური დანიშნულებისათვის.

მაგალითად:

• ინფრასტრუქტურის მმართველ კომპანიებს შესაძლოა ჰყავდეთ სრულად ან ნაწილობრივ მათ საკუთრებაში არსებული შვილობილო კომპანიები სამუშაოთა წარმოებისათვის;

• სატრანსორტო კომპანიებს შეიძლება ჰყავდეს შვილობილი კომპანიები სატვირთო მომსახურების (როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საერთაშორისო), სამგზავრო მომსახურების (საზოგადოებრივი მომსახურება, ქვეყნის შიდა და საერთაშორისო), წევის მომსახურების, რომელიც შეიძლება შეთავაზებულ იქნას საქართველოში ყველა სარკინიგზო ოპერა-

ნახ. 4. ავსტრიის ფედერალური რკინიგზის (ÖBB) სტრუქტურა.

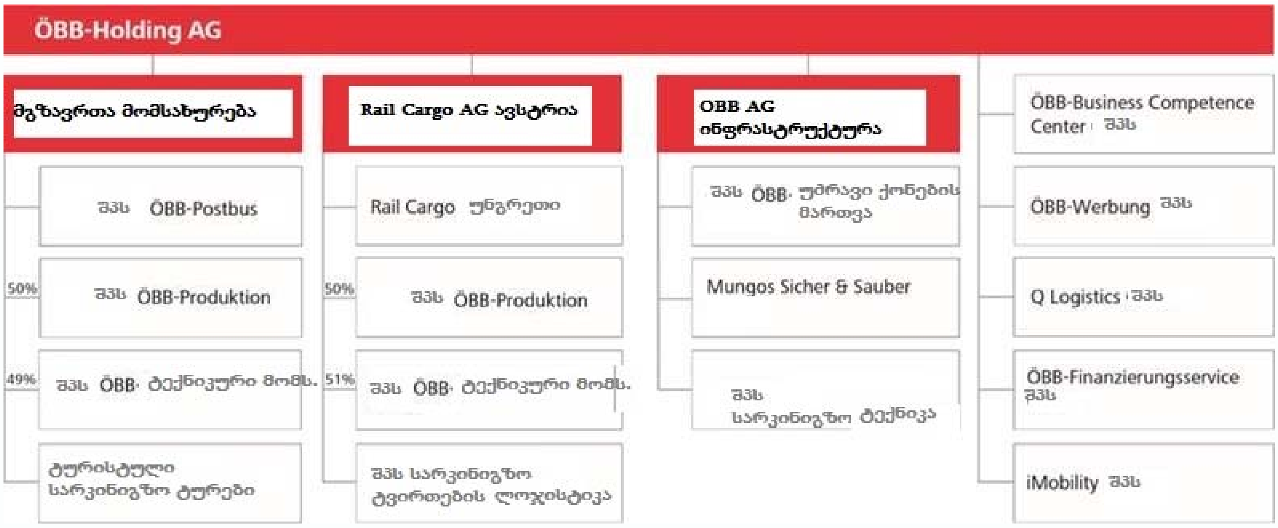

წყარო: www.obb.at

ტორისათვის, სავაგონო მომსახურება, რომელიც შემოთავაზებულ შეიძლება იქნას სახელმწიფოს შიგნით ან საერთაშორისოდ მოქმედი სავაგონო სალიზინგო კომპანიების მიერ.

• ლატვიაში, სამგზავრო კომპანია იყო რიგის ტერიტორიაზე სატრანსპორტო მომსახურების გამწევ კომპანიასთან სრულად ინტეგრირებული და რკინიგზის სამგზავრო სატრანსპორტო მომსახურებაზე პასუხისმგებელი სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული რკინიგზის მგზავრთა გადაყვანის ნაწილი აღარ არის.

• ბულგარეთში, ჩეხეთის რესპუბლიკაში, კოსოვოში, რუმინეთში, მონტენეგროში, სლოვაკეთში, შვედეთში, არსებული სარკინიგზო კომპანიები დაიყო დამოუკიდებელ კომპანიებად, მაშინაც კი, თუ დამოუკიდებელი კომპანიები სახელმწიფოს საკუთრებაშია.

ევროპის მონიტორინგის მე-5 ანგარიში, გვაძლევს ევროკავშირში იმპლემენტირებული ორგანიზაციული სტრუქტურის მიმოხილვას (სტატუსი 2015). აღნიშნული ანგარიშის შედეგად დადგინდა, რომ ევროპის ქვეყნების უმრავლესობამ დანერგა რესტრუქტურიზაციის მესამე ოფცია, კერძოდ, სრულად გამიჯნული სტრუქტურები;

საქართველოსთვის ყველაზე ოპტიმალური ოფციის არჩევის მიზნით უნდა მომზადდეს შესაბამისი კვლევები, შეფასების მატრიცა, ანალიზი. ტრანსპორტის პოლიტიკის განმსაზღვრელი კომპეტენტური სამინისტროს (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო) და „საქართველოს რკინიგზის" ერთობლივი ძალისხმევით, მომზადდა ე.წ „შეფასების პირველადი მატრიცა", რომელიც მიღებულია ევროკავშირის 2012/34 დირექტივაში მოცემული სხვადასხვა კრიტერიუმის ანალიზით. აღნიშნული „შეფასების მატრიცის" მეშვეობით პირველადად გამოიკვეთა, რომ რესტრუქტურიზაციის მესამე ოფცია (**ჰოლდინგი, ინფრასტრუქტურის, მგზავრთა გადაყვანის და სატვირთო გადაზიდვების დამოუკიდებელი შვილობილი კომპანიებით**) სს „საქართველოს რკინიგზისთვის" პოტენციურად იქნება საუკეთესო შედეგის მომცემი.

ბ) გადასადგმელი ნაბიჯები

ნაბიჯი 1: მოსამზადებელი ეტაპი: არსებული რკინიგზის ოპერატორის მომზადება, რათა გახდეს ბაზრისთვის მორგებული, იმ შემთხვევაშიც კი თუკი ბაზრის გახსნა მომდევნო წლების განმავლობაში არ მოხდება. ევროკავშირის გამოცდილებამ აჩვენა, რომ სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებული რკინიგზის მომზადებას, რათა ღია ბაზრისთვის იყოს მორგებული, სჭირდება წლები, შესაბამისად, პროცესის დაწყება უნდა მოხდეს რაც შეიძლება ადრე. ეს არ გულისხმობს მხოლოდ ინფრასტრუქტურისა და ოპერაციების ერთმანეთისაგან განცალკევებას.

აღნიშნული გულისხმობს შემდეგ ღონისძიებებს:

• სამოქმედო გეგმაზე შეთანხმება;

• „საქართველოს რკინიგზის ჰოლდინგის" დაფუძნების მოსამზადებელი სამუშაოები;

• რესტრუქტურიზაციის განსახორციელებლად მთავარი ჯგუფის შექმნა, რომელსაც ექნება უფლებამოსილება აღნიშნული ორგანიზაციის გარეთ გარდაქმნის განხორციელების (მაგ. სამუშაო ძალა განსაკუთრებული მანდატით);

• ყველა ორგანიზაციულ დონეზე, მათ შორის „საქართველოს რკინიგზის" დირექტორთა საბჭოს და ხელმძღვანელების დონეზე სწავლების პროგრამების დაწესება;

• „ახალი მართვის პრინციპების" საფუძველზე, სათანადო სასწავლო პროგრამების დაწყება, რომლის სახელწოდებაც შეიძლება იყოს „ხიდი", რაც ასახავს არსებული საწარმოსა და გარდამავალი საწარმოს შედეგად ახალი კომპანიის შექმნას;

• ხარისხის პროგრამის შექმნა: მოკლე პერიოდში მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით,

თანხმლები ღონისძიების ხარისხის მაკონტროლებლების განსაზღვრა, მათ შორის არსებული გარდამავალი სტრუქტურების ჩართვით. ხოლო ახალ საწარმოში, მაღალი დონის ხარისხის უზრუნველსაყოფად, ეს გახდება მუდმივად დადგენილი ღონისძიება.

• შვილობილ კომპანიებში თანამშრომელთა განაწილებისა და ფუნქციების განსაზღვრის გეგმა, ახალი სამსახურებისათვის არსებული კვალიფიკაციის შესაბამისად.

• შემდეგი მმართველობითი ღონისძიებები უნდა იქნას გატარებული, კომერციულად წარმატებული „საქართველოს რკინიგზის" ჩამოყალიბებისათვის:

• მომხმარებლებზე ორიენტაციის წარმოდგენა (გაყიდვის ჯგუფები, ახალი პროდუქტები - მაგალითაც, მულტი-მოდალურობა, კარიდან კარის პროდუქტები);

• დასაქმებულთა შრომისუნარიანობის გაზრდა (ბონუსების სისტემა, გადაჭარბებული რაოდენობის პერსონალის შემცირება);

• მიმდინარე პროცესების (კონტროლი, ღირებულების გამოთვლა, ქონების მართვა, ლიზინგი vs. შესყიდვა) ჩამოყალიბება, რომელიც საშუალებას მისცემს არსებულ ოპერატორს გახსნილი ბაზრის პირობებში კონკურენცია გაუწიოს ახლად დაფუძნებულ სარკინიგზო ოპერატორს;

• სახელშეკრულებო საფუძვლებით ხანგრძლივვადიანი დაფინანსების გათვალისწინება, ნათლად განსაზღვრული მიზნებით და სათანადო შესრულების ინდიკატორებით, როგორც ამას 2012/34/EU დირექტივა მოითხოვს.

ნაბიჯი 2: „დანერგვის ეტაპი": ეს ეტაპი მოიცავს ინფრასტრუქტურისა და ოპერატორის დამოუკიდებელი შვილობილი კომპანიების დაფუძნებას.

• „საქართველოს რკინიგზის" ჰოლდინგის დაფუძნება;

• ინფრასტრუქტურის მენეჯერის კომპანიის (შპს „საქართველოს რკინიგზა ინფრა") დაფუძნება;

• მგზავრთა გადაყვანის კომპანიის (შპს „საქართველოს რკინიგზა სამგზავრო") დაფუძნება, რომელიც „საზოგადოებრივი მომსახურების ვალდებულებას" შეასრულებს, შესაბამისად, ექნება საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროსთან გაფორმებული საზოგადოებრივი მომსახურების ხელშეკრულება;

• სატვირთო გადაზიდვების კომპანიის (შპს „საქართველოს რკინიგზა" ტვირთი და ლოგისტიკა) დაფუძნება, რომელიც საერთაშორისო მულტი-მოდალური სატრანსპორტო ოპერატორი იქნება, სპეციფიკური მომსახურების საშუალებებით, როგორიცაა ლოგისტიკური ცენტრები და საქმიანობას განახორციელებს შემდეგ ძირითად ბაზრებზე:

✓ ტრანსკონტინენტური ბაზარი, სამხრეთ აბრეშუმის გზაზე საქართველოს სატრანზიტო ქვეყნად გამოყენების გზით, რეგიონში გადაზიდვების გადანაწილებით;

✓ ექსპორტის/იმპორტის ტრანსპორტი;

✓ შიდა ტრანსპორტი.

შედეგი უნდა იყოს სარკინიგზო მომსახურების, როგორც ძირითადი საქმიანობის მქონე ფინანსურად სტაბილური და ბიზნესზე ორიენტირებული საერთაშორისო მულტი-მოდალური სატრანსპორტო ოპერატორი.

რესტრუქტურიზაციის პროცესის თანმხლები ღონისძიებები

იმის გათვალისწინებით, რომ რკინიგზა ყოველთვის წარმოადგენს მნიშვნელოვან ბიზნესს, კომპანიის პერსონალის ოპტიმიზაციის საკითხი გულდასმით უნდა იქნეს დაგეგმილი და განხორციელებული. ეს ძირითადად გულისხმობს იმას, რომ საპენსიო ასაკის მქონე მაღალკვალიფიციურმა დასაქმებულებმა თავიანთი ცოდნა უნდა გადასცენ უფრო ახალგაზრდა თანამშრომლებს, იმ მიზნით, რათა შენარჩუნებულ იქნას რკინიგზის სისტემა და გონებრივი შესაძლებლობების შემცირების შედეგად არ მოხდეს ცოდნის დაკარგვა.

შემდგომი საკითხი არის ტექნოლოგიების ცვლილება, მაშინ როცა ახალი ტექნოლოგიების წარმოდგენა ხდება იქ, სადაც ახალი კვალიფიკაციაა საჭირო, თუმცა საქმიანობა ისევ ძველებურია.

იმისათვის, რომ კომპანიამ განაგრძოს მდგრადი საქმიანობა, პერსონალის ოპტიმიზაციის სხვადასხვა ვარიანტი შეიძლება იქნას მხედველობაში მიღებული, როგორიცაა ცოდნის გადაცემა, სწავლება და ადამიანური რესურსების განვითარება, ასევე კომერციალიზაციის მიმართ პერსონალის მოტივაცია.

ოპტიმიზაციის ვარიანტები კი ასეთია:

• თანამშრომელთა შემცირება[3] (გათავისუფლება). აღნიშნულ ვარიანტს შეიძლება შედეგად მოყვეს გონებრივი შესაძლებლობების შემცირება, საზოგადოებრივი უკმაყოფილება და მოგვიანებით კი ახალი პერსონალის დაქირავებისა და სწავლებისათვის გაწეული დიდი ხარჯები. ევროკავშირის სარკინიგზო ისტორია სავსეა მაგალითებით, კერძოდ, კი ბელგია, საფრანგეთი და იტალია, რომელმაც თითქმის დაანგრია სარკინიგზო სექტორი;

• კომპანიაში არსებული თანამშრომლების გაერთიანება. იმის გათვალისწინებით, რომ არსებობს „საქართველოს რკინიგზის" რესტრუქტურიზაციის შედეგად გადაჭარბებული ადამიანური რესურსების შემცირების დიდი ალბათობა, „საქართველოს რკინიგზას" შეუძლია დააფუძნოს სპეციალური შვილობილი კომპანიები, რომელიც ამ გამოწვევის მოგვარებაზე იმუშავებენ. ე.წ. „თანამშრომლების გაერთიანების" ძირითადი საქმიანობა არის თანამშრომლების ფაქტობრივი შემცირება, სწავლების, ტრეინინგების, პენსიაზე გაშვების, გათავისუფლების ან დაქირავების გზით. აღნიშნული კომპანიები

3 2019 წლის მდომარეობით სს „საქართველოს რკინიგზა"-ში დასაქმებულია 13,000 მდე თანამშრომელი. მემანქანის საშუალო ასაკი კი - 52 წელია.

დახმარებას გაუწევენ დიდი რაოდენობით თანამშრომლების გაშვებისას არსებული პოლიტიკური პრობლემების მოგვარებაში, მოიძიებენ კვალიფიციურ კადრებს და ასევე განავითარებენ ახალ საქმიანობებს, შესაბამისად, ეყოლებათ კადრების რეზერვი, რომელიც საქმიანობის განვითარების შემთხვევაში შესაძლო გახდეს საჭირო, ამასთან შეამცირებენ მასშტაბურ გათავისუფლებასთან დაკავშირებულ პოლიტიკურ საკითხებს;

• სამინისტროს დაქვემდებარებაში არსებული რკინიგზის ადამიანური რესურსების მართვის სააგენტო. სხვა შესაძლებლობა არის რკინიგზის პერსონალის სააგენტოს 'შექმნა" სამინისტროს დაქვემდებარებაში (სატრანსპორტო ან სოციალური საქმიანობა). სააგენტოს ძირითადი საქმიანობა არის იგივე რაც „თანამშრომელთა გაერთიანების", მაგრამ სამინისტროს დაქვემდებარების ქვეშ.

ფულადი სახსრების არ ქონა და დაბალი ხელფასები გავლენას ახდენს „საქართველოს რკინიგზაში" ახალგაზრდა პროფესიონალების დასაქმების მოტივაციაზე, რამაც რკინიგზის სექტორში კვალიფიცირებული დასაქმებულების ნაკლებობა შექმნა.

თანამშრომელთა უნარ-ჩვევებისა და კომპეტენციის განვითარებისთვის, კომპანიის მიზნებიდან გამომდინარე კვალიფიკაციისა და ტრეინინგების პროგრამის შემუშავება უნდა მოხდეს.

ვაკანსიების გაუქმება და ნახევარ განაკვეთზე მუშაობა

• პირველი ნაბიჯი იქნება ვაკანსიების გაუქმება და ნახევარ განაკვეთზე დასაქმების თაობაზე ხელშეკრულებების გაუქმება, ღონისძიება, რომელიც გათვალისწინებულია შრომის კანონმდებლობის დებულებებით;

• ეს ღონისძიება „საქართველოს რკინიგზაზე" არ იქონიებს ეკონომიკურ გავლენას, თუმცა არაპირდაპირ, გამორიცხავს სხვა პირების დასაქმების შესაძლებლობას და ხელს შეუშლის ახალი ხარჯების წარმოშობას;

• აღნიშნული ღონისძიება განხორციელდება „შემცირების გეგმის" დამტკიცებიდან ერთი თვის განმავლობაში.

ნებაყოფლობით საფუძველზე

• დასაქმებულთა შემცირება ნებაყოფლობით საფუძველზე, დასაქმებულების არსებული რაოდენობის შემცირებით, ეკონომიკური და ფინანსური ოპერაციების გათვალისწინებით, განხორციელდება იმ თანამშრომლებისათვის შეთავაზებების წარდგენით, რომლებსაც გავლილი აქვთ ტრეინინგი კომპანიის ეკონომიკური და ფინანსური საქმიანობის მოცულობის შესაბამისად დასაქმებულთა შემცირების თაობაზე;

• მეორე ეტაპზე, დაახლოებით 150 ერთეულის შემცირება არის მოსალოდნელი. პირთა რაოდენობა წინასწარ განისაზღვრება „საქართველოს რკინიგზის" თანამშრომლებთან წინასწარი მოლაპარაკებების საფუძველზე;

• აღნიშნულთან დაკავშირებით, „შემცირების გეგმის" დამტკიცებიდან ორი თვის განმავლობაში შემუშავდება წინასწარი სია.

დასაქმებულთა შემცირება პერსონალის შემცირების პრინციპით, თუმცა ძალიან მგძნობიარე გზით (დასაქმებულთა გაერთიანება)

• „საქართველოს რკინიგზის" რესტრუქტურიზაციით, დასაქმებულთა რაოდენობა შესაბამისად შემცირდება;

• ევროკავშირის დირექტივებით გათვალისწინებული მოთხოვნების შესაბამისად რკინიგზის შესაბამისი ორგანოების (სახელმწიფო უსაფრთხოების ორგანო, მარეგულირებელი ორგანო, „საზოგადოებრივი მომსახურების ვალდებულების" კომპეტენტური ორგანო, უბედური შემთხვევების საგამოძიებო ორგანო) შექმნით, ზოგიერთ სპეციალისტს მოუწევს „საქართველოს რკინიგზიდან" აღნიშნულ ორგანოებში გადასვლა და ამ გზით „საქართველოს რკინიგზის" დასაქმებულთა რაოდენობა კიდევ ერთხელ შემცირდება.

ადმინისტრაციული პერსონალის შემცირება

• „შემცირების გეგმის" განხორციელების შემდეგ, ადმინისტრაციული კვოტა შეიძლება შემცირდეს.

დასკვნა

„საქართველოს რკინიგზა" და რკინიგზის სექტორი დგას გზაჯვარედინზე: ან მათ წარმატებული მომავალი ექნებათ, ან ადრე თუ გვიან გახდება დაშლილი სექტორი.

დროის დაკარგვა რომ არ მოხდეს, „საქართველოს რკინიგზას" შეუძლია წარმოადგინოს და განახორციელოს შემოთავაზებული რესტრუქტურიზაციის პროცესი დაუყოვნებლივ, რომელსაც კომპანია მიყავს უკეთესი მომავლისაკენ. ეს ასევე სრულ შესაბამისობაში იქნება ევროკავშირის კანონმდებლობასთან და „ასოცირების შეთანხმებასთან".

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

1. მარგალიტაძე ი., გეგეშიძე ე. (2017), „სატრანსპორტო პოლიტიკის კონცეფციები და საზღვაო საქმე", სტუ.

2. მოისწრაფიშვილი მ. (2017), „ლოჯისტიკის საფუძვლები", სტუ.

3. „სატრანსპორტო–ლოჯისტიკური დარგი საქართველოში: ძირითადი გამოწვევები და განვითარების პერსპექტივები" (2017), ბიზნესისა და ეკონომიკის ცენტრი.

4. „სატრანსპორტო სექტორის შეფასება" (2013), ქვეყანასთან თანამშრომლობის სტრტაეგია - საქართველო 2014-2018, აზიის განვითარების ბანკი.

5. TRACECA, http://www.traceca-org.org

6. www.railway.ge

7. www.deutschebahn.com

8. www.obb.at

საინვესტიციო საქმიანობის განხორციელების თანამედროვე ელექტრონული საშუალებები

თამარ აბუაშვილი
სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

ნინო ბენდიანიშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

თანამედროვე კომერციული საინფორმაციო სერვისები მიზანმიმართულად ვითარდება და ინტერნეტ მომხმარებლების მოზიდვა მათი მომსახურების მთავარი ამოცანაა. საინვესტიციო კლიმატი ქვეყნის ზოგადი ეკონომიკური ვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი არის. განსაკუთრებით კი აღსანიშნავია საინვესტიციო საქმიანობის განვითარების თანამედროვე საშუალებების გამოყენება საქართველოში.

ახალი ტექნოლოგიის დანერგვა, რომელიც დაფუძნებულია ელექტრონული გამოთვლითი ტექნოლოგიის სწრაფ განვითარებაზე, ქვეყნებს საშუალებას აძლევს შექმნან ეფექტური ეროვნული და საერთაშორისო საინფორმაციო ქსელები. ეს ასევე ეხება ერთიანი ბაზის შექმნას ინვესტიციების სფეროში.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს აქვს მრავალი პრობლემა, რაც უარყოფითად მოქმედებს ქვეყნის საინვესტიციო საქმიანობაზე, განსაკუთრებით მის განვითარებაზე. იმისათვის, რომ ქვეყანას შესაბამისი გარემო შეექმნას, ერთ-ერთი შესაძლო გზა არის საინვესტიციო საქმიანობის კომპლექსური მიდგომების შემუშავება.

მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ქსელი Comarch EDI, რომელიც გამოიყენება მონაცემთა გაცვლის პროცესებში. **[1]** იგი უზრუნველყოფს გლობალურ დონეზე **საინვესტიციო** საქმიანობის განვითარებასა და უცხოური საინვესტიციო კომპანიების სწრაფ და მიზანმიმართულ რეაგირებას საჭიროების შემთხვევაში.

საკვანძო სიტყვები: საინვესტიციო საქმიანობა, ელექტრონული დოკუმენტები, ინფორმაციის გაცვლის თანამედროვე საშუალებები, საინვესტიციო საერთაშორისო ქსელი.

MODERN MEANS OF EXCHANGING INVESTMENT ELECTRONIC DOCUMENTS

RESUME

Modern commercial information services are purposefully developed and attracting internet users is the main task of their services. Investment climate is one of the important factors in the general economic situation of the country. Especially noteworthy is the use of modern means of investment development in Georgia.

The introduction of new technology based on the rapid development of electronic computing technology allows countries to create effective national and international information networks. This also applies to the creation of a unified database in the field of investment.

It should be noted that Georgia has many problems, which negatively affect the country's investment activities, especially its development. One of the possible ways for the country to create an appropriate environment is to develop complex approaches to investment activities.

Important is the international network Comarch EDI, which is used in data exchange processes. **[1]** It ensures the development of global investment activities and the rapid and targeted response of foreign investment companies if necessary.

Keywords: Investment activities, electronic documents, modern means of information exchange, international investment network.

* * * *

საინვესტიციო საქმიანობის პროცესში, განსაკუთრებით კი საერთაშორისო დონეზე, მნიშვნელოვანია ვისარგებლოთ ორგანიზაციებს შორის ციფრული ინფორმაციის გადაცე-მის სტანდარტებით. XXI საუკუნეში – საინფორმაციო ინდუსტრიის ეპოქაში, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ინფორმაციის მიღებასა და საკომუნიკაციო საშუალებების განვითარებას, ათვისებას. სწორედ, რომ ინფორმაციის აქტუალობასთან დაკავშირებით უამრავი ლიტერატურა არსებობს, რომელშიც მკაფიოდ და ნათლად არის ჩამოყალიბებული უახლესი ინფორმაციული საშუალებების არსი და მნიშვნელობა, რაც შეგვიძლია გავითვალისწინოთ სხვადასხვა კონკრეტული ბიზნეს მენეჯმენტისა თუ საინვესტიციო საქმიანობის სფეროში. **[2]** საერთაშორისო ელექტრონულ სივრცეში ჩართვისთვის მნიშვნელოვანია ასევე თანამედროვე მიდგომებისა და აქტუალური ღონისძიებების გათვალისწინება. **[3]**

თანამედროვე მსოფლიო მონაცემთა ბაზაში ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად გამოყენებული არის **EDI სტანდარტი (მონაცემთა ელექტრონული გაცვლა),** სტანდარტებისა და კონვენციების სერია ორგანიზაციებს შორის სტრუქტურირებული ციფრული ინფორმაციის გადაცემისათვის,

შეტყობინებების ფორმატის რეგულირების საფუძველზე. მთავარი მიზანი არის ოპერაციული ციფრული ინფორმაციის გაცვლა. მრავალ სტანდარტიანი EDI სისტემების გამარტივებისთვის, 1996 წელს გაეროს ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოში გაიცა რეკომენდაცია 2525 EDIFACT სტანდარტის გამოყენების შესახებ, რომელიც ითვალისწინებს არსებული EDI სისტემების განახლებას გაეროს / EDIFACT ორიენტირებულ სისტემებზე.

ამჟამად, **ელექტრონული დოკუმენტის გაცვლის პროცესების საკანონმდებლო რეგულირების არარსებობის გამო,** ჩვენს ქვეყანაში EDI სისტემების სრულმასშტაბიანი განვითარება რთულია. მაგრამ ელექტრონული კომერციული სისტემების სამყაროში ხშირად გამოიყენება ქაღალდის დოკუმენტების პარალელურად.

აღნიშნული მსოფლიო მასშტაბის საიტის მისამართია **www.comarchedi.com**. დადებითი მხარეებია ის რომ, საცალო ვაჭრობასა და მის მომწოდებლებს შორის ქაღალდის ფორმით საქმიანი ინფორმაციის და დოკუმენტების გაცვლა გულისხმობს დიდი რაოდენობით ბიზნეს ინფორმაციის დამუშავების დიდ ხარჯებს და შეცდომებს, რომლებიც წარმოიშობა მაგალითად, დოკუმენტების მართვის „ადამიანურ ფაქტორის" მეშვეობით. ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, **მონაცემთა ელექტრონული გაცვლის (EDI) ტექნოლოგიის დანერგვა** ლოგიკური პასუხია უშუალოდ კომპანიის მომწოდებლებთან საქმიანი კომუნიკაციის გაუმჯობესების გამოწვევაზე.

EDI არის სწრაფი, საიმედო და უპირველეს ყოვლისა, უსაფრთხო გზა, ბიზნეს პარტნიორებს შორის ინფორმაციის გაცვლისთვის. 2005 წელს **კარფურ პოლონეთმა** და კომარშმა ერთად დაიწყეს მუშაობა საპილოტე პროექტზე, რომელიც ეხებოდა მასობრივი EDI კომუნიკაციას.

პროექტის ოფიციალური განხორციელება 2007 წელს დაიწყო. დასაწყისში კარფურმა ელექტრონულ შეკვეთებს გაუგზავნა მისი მომწოდებლები. EDI პროექტის კიდევ ერთი ეტაპი გულისხმობდა ელექტრონული ინვოისების განხორციელებას და ინვოისის კორექტირებას, რითაც კარფურმა და მისმა პარტნიორებმა შეძლეს უარი ეთქვათ ქაღალდის დოკუმენტების გაცვლაზე და მნიშვნელოვნად შეამცირეს ყველა დაკავშირებული ხარჯი.

კომარხმა ასევე უზრუნველყო მონაცემების კონვერტირება მომწოდებლების მიერ გამოყენებულ ფორმატებში და მათი ფორმატებიდან Carffour–ის გამოყენებამდე და იურიდიული და საქმიანი მონაცემების დამოწმება. გარდა ამისა, კომარშს აწვდიდა პარტნიორების ტრენინგის მომსახურებას, სპეციალურ პროექტების მენეჯმენტს და Comarch Service Desk- ს ყველა Carrefour- ის მომწოდებლისთვის.

Comarch EDI-ის საარქივო მოდული აკმაყოფილებს **ევროკავშირის ელექტრონული ფოსტის შემოღების დირექტივის მოთხოვნებს** (ელექტრონული ინვოისების გაცემას, გაგზავნას და შენახვას). მიუხედავად იმისა, რომ ხდებოდა ელექტრონული ინვოისების წარმოება, კომპანიამ Comarch პლატფორმის საშუალებით განახორციელა მიწოდების დამადასტურებელი დოკუმენტების (RECADV) გაგზავნა. ასევე შეიქმნა სპეციალური გადაწყვეტილებები კარფური პოლონეთისთვის, რომლის მიზანი იყო კომუნიკაციისა და მონაცემთა დამუშავების გამარტივება, როგორიცაა: მონაცემთა დამოწმება, დუბლიკატი დოკუმენტების აღება და სხვ. კარფური ასევე იყენებს Comarch Tracking- ს, რომელიც წარმოადგენს თანამედროვე ინფორმაციას **დოკუმენტების სტატუსის შესახებ** - რამდენად სწორად იქნა დამუშავებული ისინი პლატფორმის მიერ, თუ მიწოდებული და წაკითხული პარტნიორების მიერ.

EDI პროექტის განხორციელების გარდა, კომარშმა მონაწილეობა მიიღო კარფურ პოლონეთის აჰოლდის შეძენაში (2007 წლის ივლისი). კომპანიამ ახლახან გადაწყვიტა თავისი მზადყოფნა გაეზარდა ქვეყნის მასშტაბით და დაიწყო თანამშრომლობა ბენზინის ქსელებთან, რათა მათ სადგურებზე კარფურის ახალი მაღაზიები გაეტარებინათ. Comarch EDI ასევე გამოიყენა მონაცემთა გაცვლის პროცესებში ამ ახალ კონცეფციაში. **[4]**

სწორედ აღნიშნულ საერთაშორისო ქსელში ქვეყნების ჩართულობა და მსოფლიო მასშტაბის ბაზაში გაწერიავნება უზრუნველყოფს გლობალურ დონეზე საინვესტიციო საქმიანობის განვითარებასა და **უცხოური საინვესტიციო კონპანიების** სწრაფ და მიზანმიმართულ რეაგირებას საჭიროების შემთხვევაში.

მაგალითად **აშშ**–ს უმსხვილესი STAT მონაცემთა ბაზების კომპლექსი და მისი ნაწილია **„ეროვნული სავაჭრო მონაცემთა ბანკი"** (შემდგომში - NTDB). NTDB ასრულებს ინფორმაციული დავალებების სრულ სპექტრს, რომლებიც დაკავშირებულია შეერთებული შტატების შიდა და გარე სავაჭრო და ეკონომიკური საქმიანობის უზრუნველყოფასთან და შეიცავს საარქივო, საკანონმდებლო, სტატისტიკურ, ანალიტიკურ, დემოგრაფიულ, სოციალურ-პოლიტიკურ და სხვა ინფორმაციას შეერთებული შტატების და პარტნიორი ქვეყნების შესახებ.

ხოლო მაგალითად **დიდი ბრიტანეთის** საგარეო ეკონომიკური კომპლექსის რეგულირებას ახორციელებს არაერთი სამთავრობო უწყება. ფინანსურ საქმიანობას (**ინვესტიციებს,** საბანკო საქმეს, დაზღვევას) არეგულირებს ფინანსური მომსახურების ორგანო, რომელსაც აქვს უფლებამოსილების ფართო სპექტრი.

ადმინისტრაციული და ორგანიზაციული ზომები და საკანონმდებლო ფუნქციები, რომლებიც მიზნად ისახავს ეროვნული მწარმოებლებისა და ექსპორტიორების დახმარებას, ხორციელდება მრავალი სამთავრობო უწყების მიერ და წამყვან როლს ასრულებს დიდი ბრიტანეთის ვაჭრობისა და მრეწველობის დეპარტამენტი (DTI ან ICC). აგრეთვე

ბრიტანეთის ვაჭრობისა და ინვესტიციების ინტერსპარტიული სამსახური (შემდგომში BSTI) ეწევა ბრიტანეთის საექსპორტო პოტენციალის პოპულარიზაციას უცხოურ ბაზრებზე და ხელს უწყობს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას.

DTI არის წამყვანი სააგენტო ბრიტანეთში ეკონომიკური მიმართულებით. DTI პასუხისმგებელია სამრეწველო და რეგიონული პოლიტიკის, ენერგეტიკული პოლიტიკის, საგარეო ვაჭრობის საკითხებსა და შიდა ბაზრის დაცვაზე. ასევე იგი პასუხისმგებლობას იღებს ექსპორტიორების, **ინოვაციების, მეცნიერებისა და ახალი ტექნოლოგიების,** კონკურენციისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვაზე, ასევე მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერასა და ახალი ინდუსტრიების განვითარებაზე. აგრეთვე ელექტრონული კომერციაზე, კომპანიის საქმიანობის **სამართლებრივი საკითხების**, საქონლისა და მომსახურების ბაზრების რეგულირებაზე, გადახდისუუნარობაზე, პატენტებისა და საავტორო უფლებების დაცვაზე.

UKTI - Trade & Investment **მონაცემთა ბაზაში** მოცემულია ინფორმაცია 38 ათასი ბრიტანული კომპანიის შესახებ. არსებობს მათი ბმულები ელექტრონული ფოსტის მისამართებსა და ვებსაიტებზე, რაც საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის ბრიტანელ მონაწილეებს საშუალებას აძლევს შექმნან უშუალო კონტაქტები მათთვის საინტერესო კომერციულ სტრუქტურებთან. **[5]**

არსებობს ასევე ბრიტანული კომპანიების უცხოური მისიების დახმარების პროგრამა, რომლის მიზანია უცხო ბაზარზე შესვლის ხელშეწყობა. აღნიშნული ტექნოლოგია გულისხმობს უცხოურ ბაზრებზე შესვლის იმ ფაქტორებისა და მეთოდების გათვალისწინებას, რომლებიც დამოკიდებულია პროდუქციისა და ბაზრის განვითარებაზე, ასევე ცოდნაზე.

საერთო ჯამში, საინვესტიციო საქმიანობის განვითარების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია თანამედროვე საშუალებების გამოყენება. ანალიზის დროს გამოიკვეთა, რომ პირველ რიგში, საჭიროა ინვესტორთა შესაძლებლობების გაფართოება, ინვესტიციების ფონდებისა და მათი მენეჯმენტ კომპანიების მიმზიდველი სამუშაო პირობების შექმნა. მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის მონაწილეების, მათი საქონლისა და მომსახურების შესახებ საიმედო, საჭირო და სანდო ინფორმაციის მიწოდება. საჭიროა სერვისებსა და თანამედროვე საშუალებებზე მეტად ორიენტირებული ქართული ეკონომიკა. გამოიკვეთა სტრატე-გია ეკონომიკის მოდერნიზაციისთვის ინფორმაციული ტექნოლოგიის დახმარებით, ასევე მისი განხორციელების პირობები. რა თქმა უნდა, აუცილებელია საზოგადოების ადაპტაცია ასეთ ცვლილებებთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. https://www.comarchedi.com/about-edi/
[უკანასკნელად გადამოწმდა 08.05.20]

2. სიჭინავა დ., „მოკარნახე დამწყებთათვის : ინფორმატიკა. ნაწ.1: Microsoft Windows XP Word 2007", რედ. : მურთაზ მაღრაძე, თბ. 2009, გვ.272

3. საქართველოს კანონი „საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ"

4. https://matsne.gov.ge/ka/document/view/33304?publication=15
[უკანასკნელად გადამოწმდა 08.05.20]

5. https://www.comarch.com/trade-and-services/clients-success-stories/comarch-edi-at-carrefour-poland/ [უკანასკნელად გადამოწმდა 08.05.20]

6. https://www.linkedin.com/company/uk-trade-&-investment
[უკანასკნელად გადამოწმდა 08.05.20]

დერივატივების ბაზრის მნიშვნელობა ქართული ფინანსური ბაზრების განვითარებისათვის

ვალერი მგალობლიშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

ABSTRACT

Derivatives are secondary securities. Their value is based on the value of the primary security that they are linked to. Equivalently the value of a derivative changes when there is a change in the price of an underlying related asset. Commonly used derivatives are: Futures contracts, forward contracts, options and swaps. Derivatives can be used to hedging or assume risk with the expectation of speculation.

Role of derivative markets: Risk Management; Price discovery; Operational advantages and market efficiency. In case goods price falls, that means - the price of the futures or options contract will also fall. The investors want and also need to keep their investments at an acceptable risk level. Derivative markets can reduce their risk to transfer it to those wishing to increase it, whom we call speculators.

Derivative markets can offer several operational advantages. For example, They entail lower transaction costs. This means that commission and other trading costs lower for traders in these markets. Also, Derivative markets, particularly the futures and exchanges have greater liquidity than the spot markets. Therefore the derivative markets provide a means of managing risk, improving liquidity, reducing costs, discovering prices, selling short and making the market more efficient[1].

Key words: Derivative markets, futures contracts, forward contracts, options and swaps.

შესავალი

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისათვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სწორედ ფასიანი ქაღალდების ბაზარი. ეს არის საინვესტიციო კაპიტალის მოზიდვის ხერხი, რაც განვითარებადი ქვეყნებისათვის ხშირ შემთხვევაში, არის სასიცოცხლო მნიშვნელობის. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ასე ვთქვათ უმოქმედობა შესაძლებელია გამოწვეული იყოს სხვადასხვა მიზეზებით. მაგალითად, მოსახლეობის უნდობლობით ამ ინსტიტუტის მიმართ და უბრალოდ ნეგატიური დამოკიდებულებით. ხშირად, ამ მოვლენის გამომწვევი ხდება მოსახლეობის ფინანსური განათლების დაბალი დონე და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის დადებითი შედეგის გაუთვითცნობიერება.

ბოლო წლების განმავლობაში შეიმჩნევა ეროვნული ბანკისა და მთავრობის მიერ განხორციელებული მნიშვნელოვანი ცვლილებები, რაც კაპიტალის ბაზრის განვითარებისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა.

მოცემული კვლევის მიზანს წარმოადგენს განხილვა იმისა, თუ რა მნიშვნელობა ენიჭება დერივატივების ბაზრის განვითარებას ქართული ფინანსური ბაზრების განვითარებისათვის. ჩვენ შევისწავლეთ თეორიული მასალა, ასევე განვიხილავთ მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების პრაქტიკულ გამოცდილებას ამ საკითხთან დაკავშირებით.

კვლევის მეთოდოლოგია: შედარებითი ანალიზის მეთოდი; ეკონომიკური კვლევის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მეთოდები.

ძირითადი ტექსტი

საქართველოს ეროვნული ბანკის ინფორმაციით, 2016 წლიდან მიმდინარეობს ფინანსური გირავნობის, ურთიერთგაქვითვისა და დერივატივების შესახებ კანონის პროექტზე მუშაობა. ამ კანონის მიღებით ქართული კაპიტალის ბაზრის განვითარების ახალი ეტაპი იწყება. დერივატივები კომპლექსური ფინანსური ინსტრუმენტია და მისი გამოყენებით შესაძლებელია ფინანსური რესურსებისა და მასთან დაკავშირებული რისკების უკეთ მართვა. საქართველოს ფინანსური ბაზრები, რომელიც წარმატებით ვითარდება, უკვე მზადა არის ამ ტიპის ინსტრუმენტების გამოყენებისათვის[2].

მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ კანონის მომზადებაში საქართველოს ეროვნულ ბანკთან ერთად აქტიურად იყო ჩართული EBRD - ევროპის განვითარებისა და რეკონსტრუქციის ბანკი. სამუშაო პროცესში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა International Swaps and Derivatives Association - ISDA-მ, რომელიც დერივატივების სფეროში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს[3]. ასოციაცია ISDA არის საერთაშორისო სავაჭრო ორგანიზაცია, რომლის სათაო ოფისი მდებარეობს ნიუ-იორკში. ეს ორგანიზაცია ძირითადად ცნობილია მის მიერ შემუშავებული და გამოქვეყნებული ე.წ. „შეთანხმებებით (ISDA Master Agreement)" დერივატივებთან დაკავშირებით, რომელიც განსაზღვრავს ძირითად სახელშეკრულებო ვალდებულებებს ფინანსური ინსტრუმენტებით მოვაჭრე მხარეებს შორის. ISDA

1 http://www.ft.lk/special-report/role-of-derivative-markets/22-528488

2 https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=340&newsid=3838

3 საქართველოს ეროვნული ბანკი

Master Agreement ანუ ISDA-ს გენერალური შეთანხმება როგორც წესი, გამოიყენება დერივატივის დილერსა და მის კონტრაგენტს შორის, როდესაც იწყება დერივატივებით ვაჭრობაზე შეთანხმების პროცესი [4].

გირავნობის, ურთიერთგაქვითვისა და დერივატივების შესახებ საქართველოს კანონის მესამე მუხლის, მიხედვით დერივატივი არის „კვალიფიციური ფინანსური ხელშეკრულება, რომლის ღირებულება და ფულადი ნაკადები, ამ ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად, დამოკიდებულია საბაზისო აქტივზე ან საბაზისო მაჩვენებელზე და რომელიც ითვალისწინებს ანგარიშსწორებას რეალური მიწოდების განხორციელებით ან ფულადი ანგარიშსწორებით, მათ შორის, ურთიერთგაქვითვით ან საბოლოო ურთიერთგაქვითვით, და აკმაყოფილებს ერთ-ერთ შემდეგ პირობას:

- გარიგების ერთ მხარეს აკისრებს ვალდებულებას, იყიდოს, გაყიდოს ან მიიღოს სხვა დერივატივთან დაკავშირებული მოთხოვნის უფლება/უფლებები;
- გარიგების ერთ მხარეს აკისრებს ვალდებულებას, მომავალში იყიდოს, გაყიდოს ან გადასცეს საბაზისო აქტივზე საკუთრების უფლება გარიგების მეორე მხარეს, რომელიც ვალდებულია მიიღოს საბაზისო აქტივი და მისი მიღების სანაცვლოდ გადაიხადოს შესაბამისი ფასი;
- გარიგების ერთ-ერთ ან ორივე მხარეს ავალდებულებს, მომავალში მეორე მხარისთვის განახორციელოს ერთჯერადი ან პერიოდული გადახდები, მათ შორის, ამ მხარის მიერ გადახდის განხორციელების მოთხოვნის შემთხვევაში[5].

გარიგებაში მონაწილე მხარე, რომელსაც რეალური მიწოდების ვალდებულება აკისრია, არ არის ვალდებული გარიგების დადების მომენტში ფლობდეს საბაზისო აქტივს.

დერივატივის საბაზისო აქტივს შეიძლება წარმოადგენდეს:

- ფინანსური ინსტრუმენტი;
- რეალური საქონელი;
- ეროვნული ვალუტა;
- უცხოური ვალუტა;
- ფულადი სახის მოთხოვნის უფლება.

კანონმდებლობაში ასევე განსაზღვრულია, თუ ვინ შეიძლება წარმოადგენდეს დერივატივის მონაწილე მხარეს:

- საჯარო დაწესებულება;
- საქართველოს ეროვნული ბანკი;
- უცხოური ცენტრალური ბანკი;
- საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტი;
- ადგილობრივი ან უცხოური ფინანსური ინსტიტუტი;
- საინვესტიციო ფონდი;
- საკლირინგო დაწესებულება და სხვ.;

ამასთანავე, მონაწილე ერთი მხარე შეიძლება იყოს ნებისმიერი პირი, მათ შორის, ამხანაგობა, იურიდიული პირის სტატუსის არმქონე ორგანიზაციული წარმონაქმნი, თუ გარიგების მეორე მხარე არის ზემოთ ჩამოთვლილი განსაზღვრული პირებიდან ერთ-ერთი[6].

დერივატივი შესაძლებელია დაიდოს წერილობით, ელექტრონულად ან თუნდაც ზეპირად. ჩამოთვლილთაგან ბოლო შემთხვევა გულისხმობს გარიგების დასტურის არსებობას წერილობით, ელ.ვერსიით ან თუნდაც აუდიოჩანაწერის საშუალებით.

აღნიშნული კანონმდებლობის დამტკიცება ხელს შეუწყობს ქართულ ფინანსურ ინსტიტუტებს, რათა მათ შეძლონ უცხოურ პარტნიორებთან დერივატივების დადება და შესაბამისად, განაპირობებს მეტი ინვესტიციების შემოსვლას ქვეყანაში, შედეგად, ბაზრის მონაწილეებს გაუმარტივდებათ უცხოეთიდან რესურსების მოზიდვა და რისკების მართვა.

თუმცა, დერივატივების არასწორი გამოყენება ნეგატიურად იმოქმედებს ინვესტორის ფინანსურ მდგომარეობაზე, ამიტომაც, საჭიროა არსებობდეს შესაბამისი ცოდნის და რისკების მართვის სისტემები. კანონის თანახმად, ფიზიკური პირთათვის დერივატივების შეძენა შესაძლებელი იქნება ლიცენზირებული ფინანსური ინსტიტუტების საშუალებით. მათ განსაზღვრული აქვთ ვალდებულება:

- სრულყოფილად აუხსნან მომხმარებელს პოტენციური რისკების შესახებ;
- არ შესთავაზონ ისეთი პროდუქტები, რომელიც არ შეეფერება ამა თუ იმ კატეგორიის ინდივიდუალურ ინვესტორს.

საერთაშორისო პრაქტიკაში მიღებულია დერივატივების ოთხი ძირითადი ფორმა. ესენია: ფორვარდული კონტრაქტი, ფიუჩერსული კონტრაქტი, ოფციონი და სვოპი.

- ფიუჩერსი – ეს არის დერივატივის სახეობა, როდესაც ერთი მხარე არის ვალდებული მიყიდოს მეორე მხარეს კონკრეტულ თარიღში საბაზისო აქტივი, თავის მხრივ კი მეორე მხარეს აქვს ვალდებულება იყიდოს აღნიშნული საბაზისო აქტივი გარიგების მომენტში შეთანხმებული პირობებით და ფასით. ფიუჩერსების გარიგება იდება ორგანიზებულ ბაზარზე. ორგანიზებულ ბაზარზე ვაჭრობის განხორციელება ხდება დადგენილი წესების მიხედვით.
- ფორვარდი – ეს არის დერივატივის სახეობა, რომელთა ხელშეკრულებებიც იდება არაორგანიზებულ ბაზარზე, შესაბამისად, საერთაშორისო პრაქტიკაში მოიხსენიებენ როგორც OTC – over-the-counter ინსტრუმენტს. ასეთი სახის ფასიანი ქაღალდები არ აკმაყოფილებენ ბირჟის ლისტინგის მოთხოვნებს[7]. ფორვარდული კონტრაქტი ავალდე-

4 https://www.isda.org/protocols/

5 https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4753907?publication=0

6 საქართველოს ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია დაადგინოს რისკებისა და საფრთხეების გამჟღავნების და ასეთი გარიგების დადების წესი.

7 https://www.investopedia.com/terms/f/forwardcontract.asp

ცხრილი1. ფიუჩერსების და ოფციონების რაოდენობა მსოფლიოში(მლრდ.) 2013-2018წ.

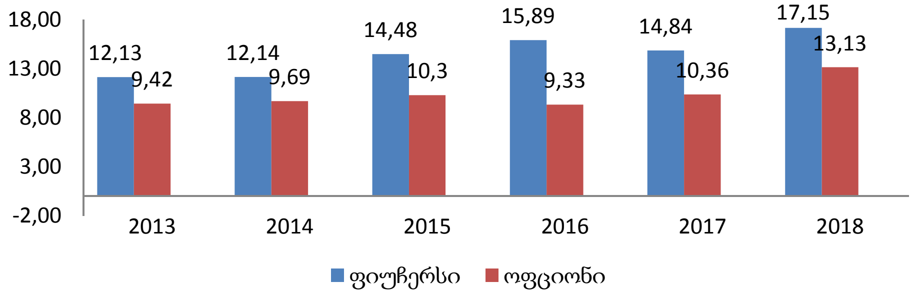

წყარო: https://www.statista.com/statistics/377025/global-futures-and-options-volume/

ბულებს ერთ მხარეს, რომ მან საბაზისო აქტივი შეიძინოს მომავალში დათქმულ თარიღში იმ პირობებით და იმ ფასად, რაც მხარეების მიერ იქნება განსაზღვრული გარიგების დადების მომენტში;

• ოფციონი - დადება ხდება როგორც ორგანიზებულ, ისე არაორგანიზებულ ბაზარზე. ოფციონი არის დერივატივი, რომლის შემთხვევაშიც ერთ მხარეს აქვს ვალდებულება მეორე მხარეს მოთხოვნის შემთხვევაში მომავალში მიჰყიდოს მას საბაზისო აქტივი (გასხვისების ოფცია) ან შესაბამისად, მისგან იყიდოს საბაზისო აქტივი (შეძენის ოფცია) იმ კონკრეტულ ფასად და იმ პირობებით, რომლებსაც მხარეები წინასწარ, გარიგების დადებისას შეათანხმებენ. ოფციონი ასევე შეიძლება გულისხმობდეს ერთი მხარის ვალდებულებას, გადაუხადოს მეორე მხარეს კონკრეტული თანხა (საზღაური) ოფციონის უფლების განხორციელების სანაცვლოდ (პრემიუმი);

• სვოპი – სვოპის, როგორც ოფციონის დაიდება ხდება ორგანიზებულ ან არაორგანიზებულ ბაზარზე. სვოპის თანახმად, ერთ-ერთი ან თუნდაც, ორივე მხარეს უჩნდება ვალდებულება მეორე მხარისთვის მოახდინოს ერთჯერადი ან პერიოდული გადახდები. გადახდების ოდენობები განისაზღვრება განსხვავებული საბაზისო მაჩვენებლის ან განსხვავებული ტიპის/ღირებულების საბაზისო მაჩვენებლის საფუძველზე გარიგების დადებისას შეთანხმბული პირობებით. სვოპი (ასევე, სვოპგარიგება) შესაძლებელია ითვალისწინებდეს იმ საბაზისო აქტივის მიწოდებას ან გაცვლას, რომელთანაც დაკავშირებულია ის საბაზისო მაჩვენებელი, რომლის მიხედვითაც მოხდა გადახდის მოცულობის განსაზღვრა[8].

დასკვნები

• დერივატივები კომპლექსური ფინანსური ინსტრუმენტია და მისი გამოყენებით შესაძლებელია ფინანსური რესურსებისა და მასთან დაკავშირებული რისკების უკეთ მართვა.

• აღნიშნული კანონის დამტკიცება ხელს უწყობს ქართულ ფინანსურ ინსტიტუტებს, რათა მათ შეძლონ უცხოურ პარტნიორებთან დერივატივების დადება და შესაბამისად, განაპირობებს მეტი ინვესტიციების შემოსვლას ქვეყანაში, შედეგად, ბაზრის მონაწილეებს გაუმარტივდებათ უცხოეთიდან რესურსების მოზიდვა და რისკების მართვა.

• დერივატივების არასწორი გამოყენება ნეგატიურად იმოქმედებს ინვესტორის ფინანსურ მდგომარეობაზე, ამიტომაც, საჭიროა არსებობდეს შესაბამისი ცოდნის და რისკების მართვის სისტემები. კანონის თანახმად, ფიზიკური პირთათვის დერივატივების შეძენა შესაძლებელი იქნება ლიცენზირებული ფინანსური ინსტიტუტების საშუალებით.

8 https://www.managementstudyguide.com/types-of-derivatives.htm

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი ფინანსური გირავნობის, ურთიერთგაქვითვისა და დერივატივების შესახებ. 2019წ.

2. საქართველოს კანონი ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ. 1998 წელი.

3. საქართველოს კაპიტალის ბაზარი. დიაგნოსტიკური შესწავლა და რეკომენდაციები. 2015 წ.

4. საქართველოს კანონი „ფინანსური გირავნობის, ურთიერთგაქვითვისა და დერივატივების შესახებ“ . 2019 წელი

5. სიჭინავა ა., ვეშაპიძე შ., ჯოლია გ., სეხნიაშვილი დ., ჩიკვილაძე ნ., კვარაცხელია ლ., ქირია ვ., ჭიკაიძე ნ., მენაბდე-ჯობაძე ე., ყურაშვილი გ.,კიკვაძე ტ., შენგელია რ., კაიშაური თ., აბუაშვილი თ., როსტიაშვილი თ. „ეკონომიკური კვლევის მეთოდები“. თბილისი. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. 2014. 371გვ.

6. ჯოლია გ. საბირჟო საქმის საფუძვლები. თბილისი. სტუ. 2009 წელი. 186 გვ.

7. Valdez Stephen, Global Financial Markets. Macmillan, 2010

8. https://www.gse.ge/

9. https://www.matsne.gov.ge

10. https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=2

ძირითადი საშუალებების აღრიცხვის სრულყოფის საკითხები

გოდერძი ტყეშელაშვილი, ნინო ფაილოძე
სტუ-ს პროფესორები

გიორგი მეიშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

აბსტრაქტი

21-ე საუკუნეში მრეწველობის დარგში ძირითადი საშუალებების როლი საგრძნობლად გაიზარდა. ინდუსტრიალიზაციის პროცესმა მოიტანა ახალი ტექნოლოგიები და ხელით შრომა მინიმუმამდე დაიყვანა. მსოფლიო მასშტაბით, განვითარებული ქვეყნები, სადაც მრეწველობა მაღალ დონეზეა განვითარებული, ძირითად უკვე გამოიყენებენ ავტომატიზებულ სისტემებს წარმოების პროცესში, რადგან მისი საშუალებებით რისკები მინუმამდე დაყვანის შესაძლებლობას იძლევა. აქედან გამომდინარე აუცილებელია მათი სწორი აღრიცხვა სწორი ფინანსური სურათის დასანახად.

ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს ძირითადი საშუალებების აღრიცხვის, ანალიზის და არსებული თავისებურებების გამოვლენის საკითხი. საკითხის კვლევისას მთავარი ამოცანა იყო ძირითადი საშუალებების აღრიცხვასთან დაკავშირებული ყველაზე აქტუალური საკითხების გამოვლენა, რომლებიც დღესდღეობით მწვავე დისკუსიის საგანს წარმოადგენს და მათ ბუღალტრულ ასახვასთან დაკავშირებით არსებობს განსხვავებული შეხედულებები. ნაშრომში განხილულია ძირითადი საშუალების არსი, აღიარებასა და შეფასების მეთოდები. გაანალიზებულია ძირითადი საშუალებების ეფექტიანობის მაჩვენებელთა სისტემა და მათი გაუმჯობესების გზები.

საკვანძო სიტყვები: ძირითადი საშუალებების არსი, ეკონომიკური განვითრება, ცვეთა, სააღრიცხვო პოლიტიკა.

ISSUES OF IMPROVING THE ACCOUNTING OF FIXED ASSETS

Abstract

In the 21st century, the role of fixed assets in industry has increased significantly. The process of industrialization brought new technologies and minimized manual labor. Worldwide, developed countries, where the industry is highly developed, are already largely using automated systems in the manufacturing process, as the means at its disposal allow risks to be reduced to a minimum. Therefore, it is important to keep track of the miles you have and if and when they expire.

The primary purpose of the article is to present and analyze the most important issues, the main features of fixed assets The main objective of the study was to reveal the major trends and characteristics of fixed assets recording, which nowadays are the subject of heated debate and there are many different views about their financial accounting.

In the work is discussed the basic essence, recognition and assessment methods of fixed assets. There are analyzed the system of performance indicators of fixed assets and ways to improve them.

შესავალი

ძირითადი საშუალებები საწარმოს აქტივების მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენენ, რომლის გარეშე წარმოების მაღალი დონის მიღწევა შეუძლებელია, მათზე გაწეული დანახარჯების აღიარებამ და აღრიცხვამ შეიძლება მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინოს საწარმოს საქმიანობის შედეგებზე. მათი ანალიზი კი ეხმარება კომპანიას არსებული ხარვეზების გამოვლენასა და შედეგების გაუმჯობესებაში. შესაბამისად, ძირითადი საშუალებების აღიარებას, სწორ აღრიცხვას, ასახვასა და ანალიზს საწარმოს ფინანსურ ანგარიშგებაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის დახასიათებისათვის.

კვლევის მეთოდოლოგიურ და თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს სტატისტიკური მონაცემები, ანალიტიკური მიმოხილვები, სამეცნიერო–მეთოდიკური პუბლიკაციები, ნორმატიული და საკანონმდებლო დოკუმენტები, და ასევე ინტერნეტის გლობალური ქსელიდან მიღებული მონაცემები.

ძირითადი ტექსტი

ეკონომიკური საქმიანობის განსახორციელებლად საჭიროა ხანგრძლივი გამოყენების წარმოების საშუალებები, რომლებსაც ძირითად საშუალებებს უწოდებენ. ძირითადი საშუალებების აღრიცხვა რეგულირდება ბასს 16-ით - "ძირითადი საშუალებები".

„ძირითადი საშუალება არის მატერიალური აქტივები, რომლებიც იმყოფებიან საწარმოს განკარგულებაში და გამოიყენება საქონლის წარმოებისა და მოსმახურების გასაწევად, იჯარით გასაცემად ან ადმინისტრაციული მიზნებისათვის და გათვალისწინებულია ერთ წელზე მეტი ხნით გამოსაყენებლად. წარმოების ყველა საშუალება არ მიეკუთ-

ვნება ძირითად საშუალებებს; ძირითად საშუალებად აღიარებისთვის საჭიროა კმაყოფილდებოდეს შემდეგი პირობები:

მოსალოდნელია რომ საწარმო მომავალში ამ აქტივის გამოყენებით მიიღებს ეკონომიკურ სარგებელს და საწარმოსთვის შესაძლებელია აქტივის ღირებულების საიმედოდ შეფასება.

ძირითად საშუალებებში განივთებულია ეკონომიკური სარგებელი, რომელიც მიიღება მათი გამოყენების პერიოდის განმავლობაში. პერიოდს, რომელშიც ძირითად საშუალებას შეუძლია მოიტანოს ეკონომიკური სარგებელი, ეწოდება სასარგებლო მომსახურების ვადა.

რეალიზაციისა და შესაბამისობის პრინციპებიდან გამომდინარე, ძირითადი საშუალებების ექსპლუატაციით მიღებული ეკონომიკური სარგებლის აღიარებით, აღიარებული უნდა იყოს მასზე გაწეული ხარჯიც - ძირითადი საშუალების ღირებულება. ამ მიზნით დაირიცხება ცვეთა, რომელიც არის აქტივის ცვეთადი ღირებულების მოხმარებული ნაწილის სისტემატური განაწილება მისი მომსახურების ვადის განმავლობაში. ძირითადი საშუალებების ცვეთა ეყრდნობა სამ ფაქტორს: თვითღირებულება; სასარგებლო მომსახურების ვადა; ნარჩენი ღირებულება.

ძირითადი საშუალებების **თვითღირებულება** მოიცავს:

- მისი შესყიდვის ფასს;
- აქტივის დანიშნულების ადგილამდე მიტანასთან და სამუშაო მდგომარეობაში მოყვანასთან პირდაპირ დაკავშირებულ ნებისმიერ დანახარჯს;
- აქტივის დემონტაჟის, ლიკვიდაციისა და ადგილმდებარეობის აღდგენის დანახარჯების თავდაპირველ შეფასებას, რის ვალდებულებასაც საწარმო იღებს შეძენის მომენტში.

აქტივის სასარგებლო მომსახურების ვადა განისაზღვრება:

ა) პერიოდით, რომლის განმავლობაშიც მოსალოდნელია საწარმოს მიერ აქტივის გამოყენება; ან

ბ) პროდუქციის ან მსგავსი ნაწარმის რაოდენობით, რომლის მიღებაც მოსალოდნელია საწარმოს მიერ მოცემული აქტივის გამოყენებით.

ყოველი აქტივისთვის მთავარი მიზანია მაქსიმალური სიზუსტით შეფასდეს და განისაზღვროს ის საზომი ერთეული, ინდიკატორი რომელიც ყველაზე უკეთ ასახავს აქტივის გამოყენებას და შესაბამისად-ცვეთას. მაგალითად, შენობებისთვის ასეთი ერთეულია წლები, მაშინ როცა სატვირთო მანქანისთვის ეს შეიძლება იყოს მანძილი, რომლის გავლაც მას შეუძლია, ხოლო ასლების გადამღები მოწყობილობისთვის - თავად ამ ასლების რაოდენობა.

ძირითად საშუალებებში განივთებული ეკონომიკური სარგებლის გამოყენება საწარმოს მიერ, ძირითადად, აქტივის ექსპლუატაციის გზით ხდება. თუმცა, ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა ტექნიკური მოძველება და ფიზიკური ცვეთა აქტივის გამოუყენებლობის პერიოდში, ხშირად იწვევს იმ ეკონომიკური სარგებლის შემცირებას, რომელსაც მოელოდნენ აქტივისაგან. შესაბამისად, აქტივის სასარგებლო მომსახურების ვადის დადგენისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ყველა ქვემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორი:

ა) საწარმოს მიერ აქტივის მოსალოდნელი გამოყენება. გამოყენებას განსაზღვრავს აქტივის სავარაუდო სიმძლავრე ან ფიზიკურად გამოშვებული პროდუქცია;

ბ) სავარაუდო ფიზიკური ცვეთა და ტექნიკური მოძველება, რომელიც დამოკიდებულია ისეთ საწარმოო ფაქტორებზე, როგორიცაა: ცვლების რაოდენობა, საწარმოს სარემონტო სამუშაოების პროგრამა და გამოუყენებელი აქტივების შენახვისა და დაცვის წესი;

გ) ტექნიკური ან კომერციული მოძველება, რომელიც გამოწვეულია საწარმოო პროცესის ცვლილებით ან გაუმჯობესებით, ან მოცემული აქტივის მეშვეობით წარმოებულ საქონელზე ან მომსახურებაზე ბაზრის მოთხოვნის ცვლილებით;

დ) აქტივის გამოყენების საკანონმდებლო ან მსგავსი შეზღუდვები, მაგალითად, შესაბამისი იჯარის ვადის გასვლა.

აქტივის **ნარჩენი ღირებულება** არის შეფასებითი თანხა, რომელსაც საწარმო ამჟამად მიიღებდა აქტივის გაყიდვიდან, გაყიდვისთვის საჭირო შეფასებული დანახარჯების გამოკლებით, თუ აქტივს უკვე ექნებოდა მისი სასარგებლო მომსახურების ვადის ბოლოს მოსალოდნელი ასაკი და მდგომარეობა. ანუ, ნარჩენი ღირებულება ეწოდება თანხას, რომელიც დარჩება საწარმოს აქტივის მომსახურების ვადის გასვლის შემდეგ მისი რეალიზაციიდან ან ლიკვიდაციიდან. აქტივის ნარჩენი ღირებულება შესაძლოა იყოს უმნიშვნელო და ამდენად, არაარსებითი ცვეთადი ღირებულების გაანგარიშებისას.

ყოველი აქტივისთვის მთავარი მიზანია მაქსიმალური სიზუსტით შეფასდეს და განისაზღვროს ის ინდიკატორი რომელიც ყველაზე უკეთ ასახავს აქტივის გამოყენებას და შესაბამისად-ცვეთას. მაგალითად, შენობებისთვის ასეთი ერთეულია წლები, მაშინ როცა სატვირთო მანქანისთვის ეს შეიძლება იყოს მანძილი, რომლის გავლაც მას შეუძლია, ხოლო ასლების გადამღები მოწყობილობისთვის - თავად ამ ასლების რაოდენობა.

ძირითად საშუალებებში განივთებული ეკონომიკური სარგებლის გამოყენება საწარმოს მიერ, ძირითადად, აქტივის ექსპლუატაციის გზით ხდება. თუმცა, ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა ტექნიკური მოძველება და ფიზიკური ცვეთა აქტივის გამოუყენებლობის პერიოდში, ხშირად იწვევს იმ ეკონომიკური სარგებლის შემცირებას, რომელსაც მოელოდნენ აქტივისაგან.

ძირითადი საშუალებების ცვეთის დარიცხვა ხდება ნარჩენ ღირებულებამდე მანამ, სანამ ძირითადი საშუალების ცვეთადი ღირებულება ნულს

არ გაუტოლდება. თუმცა, ძირითადი საშუალებების ცვეთის თანხის განსაზღვრისას ნარჩენი ღირებულების მხედველობაში მიღება ყოველთვის აუცილებელი არ არის.

ცვეთის დარიცხვის სულ 5 მეთოდი არსებობს: წრფივი ცვეთის მეთოდი; დაჩქარებული ცვეთის მეთოდი; შემცირებადი ნაშთის მეთოდი; წლების ერთეულთა ჯამის მეთოდი; მწარმოებლურობის პროპორციული მეთოდი.

ცვეთის გაანგარიშებისთვის გამოყენებულმა მეთოდმა უნდა ასახოს საწარმოს მიერ ამ აქტივიდან მისაღები ეკონომიკური სარგებლის მიღების ხასიათი. რა თქმა უნდა მეთოდი შერჩეული უნდა იქნეს მისი სპეციფიკიდან გამომდინარე, რომელიც გაწერილი იქნება სააღრიცხვო პოლიტიკაში.

ძირითადი საშუალებებისათვის ცვეთის დარიცხვის მეთოდი პერიოდულად, ფინანსური წლის ბოლოს მაინც, უნდა გადაისინჯოს და, თუ მნიშვნელოვანი ცვლილებები ხდება მოცემული აქტივიდან მოსალოდნელი ეკონომიკური სარგებლის ხასიათში, შესაბამისად უნდა შეიცვალოს ცვეთის დარიცხვის მეთოდიც. ეს ცვლილება განიხილება და აისახება, როგორც სააღრიცხვო შეფასების ცვლილება, ბასს 8-ის შესაბამისად.

ძირითადი საშუალებების აღიარების, აღრიცხვისა და მართვის მიზნით ხდება მათი ფულად-ღირებულებით ფორმაში შეფასება. იმის გამო, რომ ძირითადი საშუალებები მრავალი წლის განმავლობაში იმყოფებიან ექსპლოატაციაში, მათი ღირებულება რამდენჯერმე შეიძლება შეიცვალოს.

ძირითადი აქტივების გამოყენების ეფექტიანობის დასადგენად საჭირო ხდება ძირითადი საშუალებების აღრიცხვის და ანალიზის ისეთი მეთოდიკის შემუშავება, რომელიც საშუალებას მოგვცემს კონკრეტული პასუხი გავცეთ აქტივების ეფექტიანობის შესახებ დასმულ კითხვებს და მივიღოთ ოპტიმალური მმართველობითი გადაწყვეტილება.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნული მიუთითებს ბუღალტრული აღრიცხვის მაღალ ორგანიზებულობის აუცილებლობაზე. საჭიროა ყველა დეტალი იქნეს დაფიქსირებული ამ ოპერაციების განმახორციელებელთა წახალისების თვალსაზრისით, რათა პროფესიონალიზმის ამაღლებას სათანადო სტიმულები გააჩნდეს, რასაც სათანადო ყურადღება არ ექცევა.

ფასს-ის მიხედვით, საწარმომ უნდა აირჩიოს ისეთი სააღრიცხვო პოლიტიკა, რომლის მიხედვითაც აქტივების შეფასების მოდელი მისთვის სასარგებლო იქნება და გამოიყენოს ძირითადი საშუალებების მთელი ჯგუფის მიმართ.

ფინანსური აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭოს დიდი შრომა აქვს განხორციელებული ბასს 16-ის `ძირითადი საშუალებების აღრიცხვის", სტანდარტის მეთოდოლოგიის სრულყოფისათვის. როგორც ამ სფეროში განხორციელებული სიახლეების კრიტიკული შეფასებიდან გამოჩნდა, ბევრი სიახლე ჩვენს მიერ დადებითად არის შეფასებული, ბევრზე კი ჩვენი შეხედულება განსხვავებულია.

ჩვენი პოზიცია უცვლელია იმასთან დაკავშირებით, რომ აუცილებელია ყველა სპეციფიური დარგისათვის დამუშავდეს ძირითადი ფონდების აღრიცხვის ეროვნული სტანდარტები, რომლებიც მეტ-ნაკლებად შესაბამისობაში იქნებიან მოყვანილი საერთაშორისო სტანდარტებთან.

ასევე გვინდა ავღნიშნოთ საბუღალტრო აღრიცხვის ავტომატიზირებული სისტემების ფუნქციონირების უდიდესი მნიშვნელობა ბუღალტრული საქმიანობის წარმართვაში, შეიძლება ითქვას, რომ საბუღალტრო საქმიანობის ეფექტურობას სასიცოცხლო მნიშვნელობას ანიჭებს.

დასკვნა

ძირთადი საშუალებების სწორი აღრიცხვა აუცილებელია კომპანიებისათვის, რამეთუ მათ გარეშე ფინანსური ანგარიშგება ვერ იქნება სანდო. ფინანსური ანგარიშგება მომხმარებლებს საშუალებას აძლევს, შეაფასონ საწარმოს ხელმძღვანელობის მიერ არჩეული პოლიტიკა და შედარება გააკეთონ სხვა საწარმოებთან.

როდესაც სამუშაო კარგად არის სტრუქტურირებული, ამოცანები ნათლადაა დასმული, სტანდარტიზებული, ჩამოყალიბებული, ასეთ შემთხვევაში ამგვარი სტრუქტურირებული ინფორმაცია საფუძველია მონაცემთა თანამედროვე ბაზის ფორმირებისათვის, რაც შესაძლებელს ხდის ინფორმაცია უფრო აბსტრაქტულად იყოს სტრუქტურირებული მნიშვნელობის შესაბამისად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი „ბუღალტრული აღრიცხვის, ანგარიშგებისა და აუდიტის შესახებ"- 8 ივნისი 2016 წ. №5386;

2. ლ. გრიგალაშვილი, „საბუღალტრო აღრიცხვა საჯარო სამართლის სუბიექტებში". სახელმძღვანელო (პროფესორ ლ. გრიგალაშვილის რედაქტორობით) საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი". თბილისი, 2017. - 263 გვ.;

3. ზ. ლიპარტია, „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური აუდიტის ადმინისტრირება საქართველოში". მონოგრაფია (პროფესორ ზ. ლიპარტია რედაქტორობით) საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი". თბილისი, 2017. - 404 გვ.;

4. ფაილოძე ნ., ალანია ჯ., ლიპარტია ზ., კეკენაძე ვ., ხუციშვილი ო., სულაშვილი გ., (2013). „საბუღალტრო საქმე", ტ.1,(მესამე შევსებული გამოცემა), სახელმძღვანელო. გამომც.: „ტექნიკური უნივერსიტეტი", თბ., 2013.- 354გვ;

მომსახურების მარკეტინგული მიქსი

თორნიკე სადუნიშვილი
სტუ დოქტორანტი

რეზიუმე

კონკურენტულ გარემოში, რომელშიც რთულია მნიშვნელოვანი კონკურენციის მოპოვება, უფრო რთული ხდება საკუთარი თავისგან განსხვავება დანარჩენი კომპანიებისგან, განსაკუთრებით მაშინ როდესაც მომსახურების სფეროში აქტიურად არიან ჩართულები სხვადასხვა ბიზნეს ობიექტები, იმისათვის რომ კომპანიამ გონივრულად იმოქმედოს და რეაგირება მოახდინოს და დააკმაყოფილოს მომხმარებელთა საჭიროებები, უნდა განახორციელოს მკაცრი მართვის პროცესი სერვისის მარკეტინგში.

მარკეტინგის მიქსი არის მარკეტინგული საშუალებების ერთობლიობა, რომლებიც ცნობილია როგორც მარკეტინგის მიქსების 4P-ი, პროდუქტი (პროდუქტი), ფასი (ფასი), ადგილი (განაწილების ადგილი ან არხები) და სტიმულირება, ხოლო მომსახურების მარკეტინგში რამდენიმე დამატებითი მარკეტინგული საშუალებები, როგორიცაა ადამიანი, ფიზიკური მტკიცებულება და პროცესი, ასე რომ, იგი ცნობილია როგორც მარკეტინგის მიქსი 7P

მარკეტინგის წარმომადგენლებმა ვერ მიაღწიეს რეალურ კონსენსუსს იმის შესახებ, თუ რა ელემენტები უნდა შედიოდეს მიქსში 1960-იან წლებამდე. 4P მისი თანამედროვე ფორმით, პირველად 1960 წელს შემოთავაზებულ იქნა E. Jerome McCarthy მიერ რომელმაც წარმოადგინა ისინი მენეჯერული მიდგომით, 4P-ი ფილიპ კოტლერმა, პოპულარიზაცია გაუწია ამ მიდგომას და შეუწყო ხელი 4 P-ს მოდელის გავრცელებას, მაკკარტის 4 P-ი ფართოდ იქნა მიღებული როგორც მარკეტინგის აკადემიკოსების, ისე პრაქტიკოსების მიერ. მომხმარებლების ზრდასთან ერთად უფრო რთული ხდება მათი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება შესაბამისად გარკვეული დროის შემდგომ მარკეტინგულ მიქსს ბუმსმა და ბიტნერმა დაამატა სხვა 3P-ი

ამ სტატიის მიზანია წარმოვადგვინოთ მომსახურების სფეროში მარკეტინგული მიქსის კომპონენტები და მათი საჭიროება. კომპანიის მენეჯერებმა უნდა მიაქციონ ყურადღება აღნიშნულ ელემენტებს რადგან შეუძლებელია სხვაგვარად მომსახურების სფეროში წარმატებას მიაღწიონ.

საკვანძო სიტყვები: მარკეტინგული მიქსი, პროდუქტი, ფასი, ადგილი სტიმულირება, ფიზიკური მტკიცებულება, პროცესი, ხალხი.

SERVICE MARKETING MIX

Tornike Sadunishvili
GTU Doctoral Student

RESUME

In a competitive environment where it is difficult to compete, it is more difficult to differentiate yourself from other companies, especially when various business facilities are actively involved in the service sector.

Marketers failed to reach a real consensus on what elements should be included in the mix until the 1960s. 4P in its modern form, first proposed in 1960 by E. Jerome McCarthy who introduced them with a managerial approach, 4P by Philip Kotler, popularized this approach and contributed to the spread of the 4 P model, McCarthy 4 P was widely accepted as By marketing academics as well as practitioners. With the growth of consumers, it becomes more and more difficult to meet their needs.

Marketing mix is a combination of marketing tools known as 4P marketing mixes, product (product), price (price), place (distribution location or channels) and stimulation, while service marketing has several additional marketing tools such as people, physical evidence and The process, so it is known as the marketing mix 7P.

The purpose of this article is to present the components of the marketing mix in the field of services and their need. The managers of the company should pay attention to these elements because it is impossible to succeed in the field of services otherwise.

Keywords: marketing mix, product, price, place, stimulate physical evidence, process, people.

ძირითადი ტექსტი

XX საუკუნის ლიტერატურაში სიღრმისეულად შეისწავლეს აღნიშნული მარკეტინგული ელემენტები, მარკეტინგული მიქსი დიდ როლს ასრულებს მომსახურების სფეროში ისინი აუცილებელია მარკეტინგის სტრატეგიის დაგეგმვის პროცესში რომ კომპანიამ მოიპოვოს კონკურენტული უპირატესობა, მისი გაჩენის დღიდან დადასტურდა, რომ მარკეტინგის მიქსის კონცეფცია ერთ-ერთი მთავარი კონცეფციაა.

მისი წარმოშობის ფსიქოლოგიის საწყისები შეიძლება ნახოთ 1940-იანი წლების ბოლოს. მიქსის პირველი ცნობილი ხსენება ჰარვარდის უნივერსიტეტის მარკეტინგის პროფესორს, პროფ. ჯეიმს

კალტონს ეკუთვნის 1948 წელს კულტონმა გამოაქვეყნა სტატია სახელწოდებით "მარკეტინგის ხარჯების მენეჯმენტი" რომელშიც ციტონი ასახელებს მარკეტერებს, როგორც "ინგრედიენტების შემრევებს.

მარკეტინგის თეორია. თავისი ტრადიციული ფორმით, მარკეტინგის მიქსი შეადგენდა ე.წ. 4P-ს (პროდუქტი, ფასი, სტიმულირება და ადგილი). დროთა განმავლობაში, 4P კონცეფცია მდიდრდებოა სხვადასხვა მკვლევარების ნაშრომებით ბორდენმა 1965 წელს წარადგინა 12 ელემენეტის ერთობლიობა კერძოდ: პროდუქტის დაგეგმვა, ფასები, ბრენდინგი, სადისტრიბუციო არხები, პირდაპირი გაყიდვები,რეკლამა, აქციები, შეფუთვა, ჩვენება, მომსახურება, ფიზიკური მართვა და ფაქტების მოძიება და ანალიზი. ამასთან 4P-მ უნდა ითანამშრომლოს ერთიანი მარკეტინგის გეგმისთვის, დააკმაყოფილოს მომხმარებლის მოთხოვნილებებში და მისცეს კომპანიას გონივრული მოგება. იმის გათვალისწინებით რომ ტრადიციული 4P არ იქნებოდა საქმარისი მომსახურების სფეროში., ბუმსმა და ბიტნერმა გააფართოვა ისინი და დაამატა სამი დამატებითი ელემენტი და გახდა 3P-ი, როგორც მარკეტინგის მიქსის ცვლადები, ესენია ადამიანი, ფიზიკური მტკიცებულებები და პროცესები რომლებიც ერთად უზრუნველყოფენ რომ მომსახურება იყოს უფრო ხელშესახები

მომსახურების სფეროში ხუთი ძირითადი მახასიათებელი ფუნქცია არსებობს. ეს მახასიათებლები 7P-ი მოდელის საფუძველია მარკეტინგისთვის. ვნახოთ თითოეული მათგანი როგორ მოქმედებს მომსახურების პროცესში, ესენია: არამატერიალური, ჰეტეროგენული, წარმოება და მოხმარება, გაფუჭებადი და საკუთრების ნაკლებობა.

არამატერიალური – მომსახურების განსაზღვრის უპირველესი მნიშვნელობა არის იმის მომსახურება არ არის ხელშესახები, როდესაც მომხმარებელმა დატოვა რაღაც შეტყობინება ეს შეიძლება იყოს რჩევა პროდუქტის ფასსთან დაკავშირებით ან მომსახურების პროცესთან დაკავშირებით, ეს რჩევები უნდა იქნეს სამომავლოდ გათვალისწინებული

სხვადასხვაგვარი – მომსახურების ყველა გამოცდილება უნიკალურია. ეს ნიშნავს, რომ არსებობს შემთხვევევები როდესაც შეიძლება მომხმარებელს ქონდა ცუდი დღე და გაღიზიანებულია, მას სჭირდება სხვანაირად მიდგომა მომსახურების პროცესში და ამის გარდა, ერთი და იგივე ადამიანი შეიძლება განსხვავებულად რეაგირებდეს ერთსა და იმავე ვითარებაზე ორ განსხვავებულ დღეს. ყველა ეს ფაქტორი ართულებს სტანდარტულ მომსახურებას

წარმოება და მოხმარება – მომსახურება იქმნება და გამოიყენება დროის იმ ეტაპზე როდესაც მომხმარებელი და თანამშრომელი ურთიერთობენ, ორივე ამ პროცესის ნაწილია და გამოცდილებისთვის ერთნაირად მნიშვნელოვანია კომპანიისთვის, დასაქმებულს უნდა ჰქონდეს ინტენსიური ტრენინგები უკეთესი მომსახურებისთვის, ხოლო მომხმარებელთა მოლოდინების მართვა შესაძლებელია მარკეტინგული კომინიკაციების საშუალებებით

მალფუჭებადი--ნებისმიერი კომპანია ვალდებულია თავისი პროდუქტი იყოს იდელურ მდგომარეობაში და მოთხვონის შემთხვევაში სწრაფად მიაწოდოს მომხმარებელს, რადგან უნდა გავითვალისწინოთ რომ პროდუქტი რაღაც დროის განმავლობაში ფუჭდება და კარგავს მის მახასიათებლებს ამიტომ ორგანიზაციებმა საჭიროა დაიცვან სათანადო პროცესები, რათა უზრუნველყონ პროდუქტის თუ მომსახურების მიწოდება ოპტიმალურ დროში მაღალი მოთხოვნის მიუხედავად

საკუთრების უფლების ნაკლებობა – მომხმარებელთან ურთიერთობა არ მთავრდება ერთჯერადი მომსახურებით, მათგან კომპანიამ უნდა მიიღოს გამოცდილება და შექმნას ერთგული მომხმარებელთა ბაზა, რაც დაეხმარება სამომავლოდ სხვადასხვა სერვისების თუ პროდუქტის შეთავაზებაში თუ გამოკითხვაში.

მარკეტინგული მიქსის შვიდი ელემენტი ურთიერთკავშირშია და გავლენას ახდენს ერთმანეთზე, ამიტომ კომპანიამ თუ ორგანიზაციამ უნდა შეიმუშავოს მარკეტინგული პოლიტიკა, რომელიც ინვევს ეფექტურ მომსახურებას და მომხმარებელთა კმაყოფილებას. მარკეტინგულ მიქსში არსებობს ისეთი ელემენტები,რომლებიც ერთმანეთს ეხმარებიან, რომელსაც კომპანია შემდეგ აერთიანებს იმისათვის,რომ გამოიყენოს სამიზნე ბაზარზე. ამ ელემენტების ერთობლიობამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს პროდუქტის მოთხოვნაზე.

მარკეტინგის ყველაზე ძირითადი ინსტრუმენტი არის პროდუქტი, რომელიც კომპანიის ბაზარზე არსებული მატერიალური მიწოდებაა, რომელიც მოიცავს ხარისხს, დიზაინს, ფორმას, ბრენდს და პროდუქტის შეფუთვას. ამგვარად დამხმარე სერვისებს შეუძლიათ გლობალური კონკურენციის ბაზარზე კონკურენტული უპირატესობის მოპოვება. განვიხილოთ მარკეტინგული მიქსი 7P-ის თითოეული ელემენტები და ვნახოთ თუ როგორ მოქმედებენ ისინი კომპანიების თუ ორგანიზაციების მაგალითზე.

პროდუქტი

პროდუქტი ნიშნავს საქონლისა და მომსახურების ერთობლიობას, რომელსაც კომპანია გთავაზობთ სამიზნე ბაზარზე. ბევრისთვის პროდუქტი უბრალოდ ხელშესახები, ფიზიკური ნივთია, რომელსაც ჩვენ ვყიდულობთ. თქვენ ასევე შეგიძლიათ იფიქროთ პროდუქტზე, როგორც არამატერიალური, ანუ მომსახურება. იმისათვის, რომ აქტიურად შევისწავლოთ პროდუქტის ბუნება, განვიხილოთ ეს სამი განსხვავებული ციკლი. პროდუქტის სიცოცხლის ციკლი ემყარება ბიოლოგიურ ცხოვრების ციკლს. მაგალითად, დარგეს თესლი (შესავალი);

ის იწყებს ყლორტს (ზრდა); ის აჭრის ფოთლებს და ფესვებს ყრის, რადგან ის ზრდასრული ხდება. ხანგრძლივი პერიოდის შემდეგ, როგორც ზრდასრული ადამიანი, მცენარე იწყებს შემცირებას და ამოვარდნას.

მომხმარებელთა ცხოვრების ციკლი აშკარა მსგავსებაა პროდუქტის სიცოცხლის ციკლთან. ამასთან, ყურადღებას ამახვილებ მომხმარებელზე პროდუქტის სიცოცხლის ღირებულების შექმნასა და მიწოდებაზე, ანუ უყურებს იმ პროდუქტებს ან მომსახურებას, რომლებიც მომხმარებელს სჭირდება მთელი ცხოვრების განმავლობაში.პროდუქტთან მიმართებაში ტიპური მარკეტინგული გადაწყვეტილებები შეიძლება ეხებოდეს შემდეგ საკითხებს:

● პროდუქტის დიზაინი, ფორმა, შეფუთვა, ხარისხი

● პროდუქტის ასორტიმენტი, მრავალფეროვნება, მიქსი, სერიები

● ბრენდინგი

● მომსახურებები(პროდუქტთან ერთად გასაყიდი მომსახურება, გაყიდვის შემდგომი მომსახურება, გარანტია)

● პროდუქტის მართვა მისი სრული სასიცოცხლო ციკლის განმავლობაში

მწარმოებლებმა ყოველთვის უნდა შესთავაზოს მომხმარებელს კარგი პროდუქცია, რომელიც შეესაბამება ბაზრის მოთხოვნებს. პროდუქტი ეხება ხელსაყრელ ნივთს ან მომსახურებას, რომლის გაყიდვასაც ცდილობთ, იმისათვის, რომ მას რაიმე მნიშვნელობა

ჰქონდეს,მან უნდა შეასრულოს სამომხმარებლო მოთხოვნების დაკმაყოფილება. კომპანიამ ისეთი პროდუქტი უნდა წარმოადგინოს ბაზარზე რომელსაც სხვა მარკეტინგული სტრატეგიაც კი ვერ შეძლებს მის შენახვას. განვიხილოთ მაკდონალდსის მაგალითი თუ როგორ ეფექტურად იყენებს ამ მარკეტინგული მიქსის ელემენტს რამაც ხელი შეუწყო მის წარმატებას.

მაკდონალდსის შემოთავაზებული პროდუქტი არის სტანდარტული ნაკრები პროდუქტები, რომლებიც მსგავსია გემოვნებით და გარეგნობით, სადაც არ უნდა გაყიდონ მსოფლიოში. არსებობს გარკვეული ადაპტაცია ადგილობრივი გემოვნებისა და კანონების შესაბამისად. მაგალითად, უფრო ვეგეტარიანული მენიუს გვთავაზობს ინდოეთში, სადაც უმრავლესობა ხორცს არ ჭამს. მუსლიმურ ქვეყნებში ნებისმიერი ღორის ხორცის პროდუქტი ამოღებულია და სხვა ხორცი გამოიყენება. ასევე არსებობს **გემოვნების ადაპტაცია**, მაგალითად, ლუდი გერმანიაში, იოგურტის სასმელები თურქეთში და ესპრესო იტალიაში. ასევე არსებობს ბურგერის ცვალებადობები სხვადასხვა ქვეყანაში. მიუხედავად ამ განსხვავებებისა, მენიუ იგივე სტრუქტურირებულია, რაც ყველგან ერთსა და იმავე გამოცდილებას იძლევა

ფასი

ფასი არის ის თანხა, რომელიც მომხმარებელმა უნდა გაცვალოს შეთავაზების მისაღებად. კომპანიის მიზანს ფასის თვალსაზრისით ნამდვილად წარმოადგენს ხარჯების შემცირება წარმოებაში ეფექტურობის გაუმჯობესების გზით, და რაც მთავარია, მარკეტერს სჭირდება გაზარდოს საკუთარი პროდუქტებისა და მომსახურების დამატებითი შეთავაზებები მომხმარებლისთვის, რადგან ხარჯების შემცირების შემდგომ შეძლებს უფრო დიდ ბაზრებზე გავიდეს და ახალი მომხმარებლები გაიჩინოს.

პროდუქტის ფასის მრავალი გზა არსებობს, მოდით გადავხედოთ ზოგიერთ მათგანს და შევეცადოთ სხვადასხვა მარკეტინგული სტრატეგიების გაგებაში გავერკვეთ. მაგალითად განვიხილოთ **მაკდონადსის** მაგალითი, ორგანიზაცია ცდილობს განსხვავებულად დააფასოს თავისი საქმიანობა, ეს ნიშნავს, რომ სწორი ფასი შეირჩეს სწორი ბაზრისთვის. ფასების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება ხდება ფასების მიზნების დადგენის, მოთხოვნის განსაზღვრის, ხარჯების შეფასების, კონკურენტული შეთავაზებების ანალიზის, ფასების მეთოდის გადაწყვეტისას და შემდგომ მიიღება საბოლოო ფასი. ამ მეთოდის დაცვით და უპირველეს ყოვლისა, კონკურენტების შეფასებით, კომპანიას შეუძლია გააცნობიეროს, მომხმარებელი რას გადაიხდის კონკრეტულ პროდუქტში და რა ღირებულებას ანიჭებს.

ადგილი

ადგილი არის ტერიტორია, სადაც მომხმარებელს საშუალება ეძლევა შეიძინოს პროდუქტი. ადგილთან დაკავშირებული ტიპური მარკეტინგული გადაწყვეტილებები შეიძლება ეხებოდეს შემდეგ საკითხებს:

● სტრატეგიები, როგორიცაა ინტენსიური დისტრიბუცია, შერჩევითი დისტრიბუცია, ექსკლუზიური დისტრიბუცია

● ფრენჩაიზი

● ბაზრის მოცვა

● სადისტრიბუციო არხის წევრების შერჩევა და მათი ურთიერთობები

● ასორტიმენტი

● გადაწყვეტილებები გაყიდვის ადგილთან დაკავშირებით

● ინვენტარი

● ტრანსპორტი, საწყობები, ლოგისტიკა

სწორად პროდუქტის განთავსება არის საკვანძო პროდუქტის მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავებისას,, რადგან ეს განაპირობებს რაციონალურად განაწილებას. ამგვარად, მარკეტინგის ხელმძღვანელებმა უნდა დაადგინონ, იდეალური ადგილები პროდუქტის განთავსებისათვის რომ მოიზიდონ ბევრი პერსპექტიული მომხმარებელი. **მაკდონალდს** აქვს მსოფლიოში 116 რესტორანი. ორგანიზაცია სჯერა სტრატეგიული გაფართოების, რომელსაც

ფოკუსირებული აქვს შესაბამისი ადგილმდებარეობა გრძელვადიან პოტენციალში

სტიმულირება

სტიმულირება მოიცავს ყველა იმ მოქმედებას, რომელსაც მარკეტერები იღებენ, მომხმარებლების ინფორმირებას თავიანთი პროდუქციის შესახებ და ხელს შეუწყობენ პოტენციური მომხმარებლებლებს ამ პროდუქტი ს შეძენაში. სტიმულირება მოიცავს მარკეტინგის კომუნიკაციისთვის მარკეტერისთვის ხელმისაწვდომი ყველა ინსტრუმენტს. როგორც ნილ ჰ. ბორდენის მარკეტინგულ მიქსს, მარკეტინგულ კომუნიკაციებს აქვთ საკუთარი აქციების აქციები. მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს აბსოლუტური შეთანხმება მარკეტინგული კომუნიკაციების მიქსის სპეციფიკურ შინაარსთან დაკავშირებით, აქ არის მრავალი აქციები, რომლებიც ხშირად შედის, როგორიცაა გაყიდვები, რეკლამა, გაყიდვების წახალისება, საზოგადოებასთან ურთიერთობა, პირდაპირი მარკეტინგი, ონლაინ კომუნიკაცია და პირდაპირი გაყიდვები.

სტიმულირება შესანიშნავად გამოიყენა **Starbucks**–მა, მან დაიწყო საზოგადოებისთვის ვებსაიტის დამზადება სადაც მომხმარებელს შეუძლია რჩევა მისცეს კომპანიას, ამ რჩევაში მომხმარებელი უფასო ყავას მიიღებს

Starbucks-ის მაღაზიებში ყოველ 15 შესყიდვის შემდგომ მომხმარებელი პროდუქტის ღირებულებას არ იხდის, Starbucks ხაზს უსვამს ფასს და სხვა მახასიათებლებზე მაღალ მნიშვნელობას

2001 წელს Starbucks-მა შემოიტანა Starbucks Card, შენახული ღირებულების ბარათი, რაც ნისნავს რომ მომხმარებლები ნებისმიერი შენაძენიდან აგროვებს თანხას ბარათზე, რითაც საშუალება ექნებათ დამატებით შეიძინონ პროდუქტი, შესაბამისად გაყიდვების სტიმულირება მომხმარებელს უბიძგებს კომპანიის ლოიალურობისაკენ..

ჩვენ განვიხილეთ მარკეტინგული მიქსი 4P რომელსაც მოგვიანებით დაემატა 3P, ახლა უკვე მსოფლიოში ცნობილია რომ მარკეტერები იყენებ 7P კონცეფციას, მოდი განვიხილოთ ეს მარკეტინგული ელემენტები, ესენია: ფიზიკური მტკიცებულება, პროცესი და ხალხი, ძირითადი ფაქტორები უნდა შეისწავლოთ 4P ანალიზის პროცესში, ეს დამატებითი სამი ფაქტორი აუცილებელია შემდგომ ეტაპებზე, განვიხილოთ თითოეული მათგანი რომ უკეთ დავინახოთ მათი საჭიროება

ფიზიკური მტკიცებულება

სიტყვასიტყვით, რომ გადმოგცეთ ნიშნავს თუ რა მტკიცებულება გაქვთ მომხმარებლისთვის თუ რას ყიდულობენ. აჩვენეთ უპირატესობა რატომ არის თქვენი პროდუქტი საუკეთესო ბაზარზე. ახლა აგიხსნით სასარგებლო მაგალითებით, მომხმარებლებს მოსწონთ რაიმეს შეძენა, რაც უფრო მაღალია ფასი უფრო მეტი უნდა იყოს ფიზიკური მტკიცებულება, რამდენად კარგია თქვენი პროდუქტის ბრენდი

როლექსის მაგალითი საუკეთესოა, რაც ჩვენ შეგვიძლია შევარჩიოთ, რადგან ის გვთავაზობს ფიზიკურ მტკიცებულებათა უამრავ მაგალითს: როგორც კი შედიხართ Rolex- ის მაღაზიაში თუ თქვენ აპირებთ Rolex-ის საათის ყიდვას, აუცილებლად მიიღებთ შამპანურის ჭიქას. თქვენ საათთან ერთად, მიიღებთ: სერიულ ნომერს, რომელიც ყველას გარანტიას გაძლევთ, რომ ეს არ არის ყალბი, მაღალი ხარისხის ტყავის ყუთი, რომელშიც დევს საათი. ასევე თქვენ გაწევრიანდებით როლექსის საზოგადოებაში სადაც იმართება ღონისძიებები და მუდმივი კომუნიკაცია გაქვთ ამ საზოგადოებაში. საათს აქვს სრულყოფილად განსაზღვრული დიზაინი. თქვენ იღებთ საათს, რომელსაც ყველაზე ახდენს გავლენას. ეს ყველაფერი დაგარწმუნებთ, რომ Rolex არის საუკეთესო ვარიანტი, რომლის ყიდვაც შეიძლებოდა.

ეს ფიზიკური მტკიცებულებები გეტყვით, რომ თქვენ ყიდულობთ ძვირადღირებულ პროდუქტს, სხვას არაფერს, ყუთი შეიძლება ძალიან ლამაზი ჩანდეს, მაგრამ მისი ფასი არაფერია იმ საათთან შედარებით, რომელსაც თქვენ შეიძენთ. შამპანურის ჭიქა შეიძლება ძალიან დახვეწილი იყოს, მაგრამ ის მაღაზიისთვის არაფერს წარმოადგენს, მთელი ბოთლი შეიძლება 50 $ ღირდეს. შესაძლოა, Rolex-ის დიზაინი არც თუ ისე საუკეთესო იყოს, მაგრამ თქვენ "ყიდულობთ" რადგან ეს ყველაფერი თქვენზე შთაბეჭდილებებს ახდენს. ფიზიკური მტკიცებულება იმის შესახებ, თუ რატომ არის თქვენი პროდუქტი საუკეთესო ბაზარზე, თქვენ უნდა მიცეთ მტკიცებულება თქვენს მომხმარებელს, სანამ ისინი თქვენს პროდუქტს იყიდიან.

პროცესი

პროცესი წარმოადგენს ყველა მოქმედებას, რომელიც ხდება თქვენი პროდუქტის საბოლოო მომხმარებელზე დამუშავების, ჩვენების და მიწოდებისას. ეს ჩვეულებრივ დავიწყებული ფაქტორია, მაგრამ ზოგიერთი კომპანიისთვის ეს წარმატების რეალური გასაღებია. იფიქრეთ იმაზე, თუ რამდენი ბიზნესი წარმატებულია, რადგან მათ აქვთ შესაბამისი პროცესი. საავტომობილო კომპანიები, რომლებიც ანვითარებენ თავიანთ მანქანებს ისე ეფექტურად, რომ მათ მიიღებენ ყველაზე მაღალი დონის ბაზარზე. ვებსაიტები, რომლებსაც აქვთ ლამაზი და მეგობრული ინტერფეისი (მომხმარებელთა გამოცდილების პროცესი).სწრაფი კვების კომპანიები, რომლებმაც განსაზღვრეს სრულყოფილი შემუშავების პროცესი, დაზოგეს დრო, ფული და ძალისხმევა. სათანადო პროცესს შეუძლია გაზარდოს თქვენი საზღვრები ხარჯების შემცირებით. საშუალებას გაძლევთ უფრო მეტად იმოქმედოთ თქვენს მომხმარებლებთან,უზრუნველყოთ საუკეთესო ხარისხი.

Nespresso (ცნობილი ყავის მწარმოებელი კომპანია) კარგი მაგალითია უამრავი რამისთვის: დიზაინი, ფიზიკური მტკიცებულება, თუ ბრენდინგი. ამასთან, ჩვენ ყურადღებას გავამახვილებთ იმაზე, თუ რამდენად კარგია მისი გაყიდვის პროცესი.ეს კომპანია ქმნის ელეგანტურ მაღაზიებს, რომლებსაც მომხმარებლები იცნობენ როგორც კომპანიის არსს. როგორც კი მის მაღაზიებში შედიხართ, აღმოაჩენთ კეთილგანწყობილ ადამიანებს, რომლებიც ყოველთვის ძალიან გულწრფელები არიან თქვენს მიმართ, პროდუქტი მოთავსებულია იდეალურად სუფთა თაროებზე და თავს გრძობთ იდეალურ გარემოში . ისინი გთავაზობენ უფასო ყავას, ნესპრესოს კლუბში შესვლას, ფასდაკლებებს და აქციებს, მაღაზიაში ყოველთვის არის ისეთი არომატი რომ თქვენ თავს ვალდებულად თვლით პერიოდულად დაბრუნდეთ ისევ ამ გარემოში. ეს "შეძენის პროცესი" მომხმარებლისთვის სასურველ გამოცდილებას ქმნის.

თუ ფიქრობთ იმაზე თუ რატომ არის ეს ყველაფერი ესე, ნესპრესო უბრალოდ ყიდის ხარისხიან ყავას და ყავის აპარატებს მაგრამ კლიენტი პროდუქტის შეძენის გარდა მთელ პროცესში ხვდება. მყიდველი ფიქრობს რომ მას სხვა რამეს სთავაზობენ ამ პროდუქტის შეძენის გარდა, რაღაც განსხვავებულს რომელიც თქვენ კმაყოფილად გაგრძნობინებთ თავს ყიდვის პროცესში.

ხალხი

ეს ფაქტორი ეხება ყველას, ვინც მონაწილეობს მარკეტინგის და წარმოების პროცესში. ზოგჯერ, ამ ფაქტორის განხილვის დროს გაითვალისწინებენ ადამიანებს, დიზაინერებს, მენეჯერებს, რეკლამაში მონაწილე პირებს, მაგრამ კლიენტებიც უნდა იყვნენ გათვალისწინებული. აქედან გამომდინარე, ჩვენ ამ ფაქტორს გავყოფთ 2 ჯგუფად: ხალხი, რომელიც მონაწილეობს პროდუქტის შემუშავებაში და კლიენტები ვინც ამპროდუქტს სამომავლოდ შეიძენს. პროდუქტის შემუშავებაში მონაწილე ადამიანები ეს არის 7P პროცესის ფაქტორი, რომელიც ადრე იყო განმარტებული-კომპანიის წარმატება დამოკიდებულია იმ ადამიანებზე ვინც ამ კომპანიაში მუშაობს, ყურადღება უნდა გაამახვილოთ პროფესიონალ კადრებზე, რომელიც რომელიც ჩართულია უშუალოდ პროდუქტის შექმნაზე, ესენი არიან: დიზაინერები, კომერციული დირექტორი, მენეჯერები და ა.შ.

უკვე 50 წელია, რაც პირველმა ადამიანმა მთვარეზე მიაღწია Apollo 11 – ით. უდავოდ, ეს არის ერთ–ერთი უდიდესი მიღწევა კაცობრიობის ისტორიაში. როგორ მოხვდნენ დედამიწიდან მთვარეზე 1969 წლის ტექნოლოგიით? მათ ჰყავდათ მსოფლიოში საუკეთესო მეცნიერები და ინჟინრები. ასეა. თუ ამ დიდი მიღწევის განმეორება გინდათ მსოფლიოს საუკეთესო პროფესიონალი ადამიანები უნდა დაიქირაო.

ეს მარტივი, მაგრამ ეფექტური მაგალითი გვიჩვენებს, პროექტის წარმატების გარანტიაა მთავარი მონაწილე ადამიანები და სხვა არაფერი. ასევე შეგიძლიათ გაანალიზოთ ის ფაქტი რომ ადამიანის მნიშვნელობა ზოგიერთ სფეროში გადამწყვეტი, ფილმებში ან სერიალებში, სადაც წარმატება ჩვეულებრივ ეყრდნობა ერთი მსახიობის ინტერპრეტაციას ნათელი მაგალითია იმის თუ რამხელა მნიშვნელობა ენიჭება ადამიანს.

ეს ფაქტორი ხაზს უსვამს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია თქვენი კლიენტების გათვალისწინება: ვინ არიან ისინი, საიდან მოდიან და რა მოსწონთ. ეს არის ფაქტორი, რომელიც ზოგჯერ „ადგილთან" ერთად მიდის კლასიკური 4P მარკეტინგის მიქსში, თუმცა ერთსა და იმავე ქვეყანაში, შეგიძლიათ იპოვოთ ძალიან განსხვავებული გემოვნება, პრეფერენციები ან თუნდაც კულტურული ბარიერები კლიენტთან მიმართებაში

ჩვენს მარკეტინგის სეგმენტაციაზე ვსაუბრობთ, მოვიყვანოთ ერთ-ერთი მაგალითი კოკა კოლაზე, თუ როგორ მიუახლოვდა სხვადასხვა კლიენტების პროფილებს, თითქმის იგივე პროდუქტით: Coke, Diet Coke და Zero Coke. ამით კოკა-კოლამ თავის კლიენტებს მიაწოდა მათთვის შესაფერისი პროდუქტი, ვისაც აწუხებს ჭარბი ჭონა, დიაბეტი, ანუ პროდუქტი ერგება ყველანაირი ტიპის ადამიანს, რაც გვიჩვენებს რამდენად მნიშვნელოვანია კომპანიისთვის ადამიანები.

ყველამ ვიცით, YouTube ვიდეო საიტი, სადაც მომხმარებლებს შეუძლიათ ატვირთონ და გაუზიარონ ერთმანეთს ვიდეოები, განვიხილოთ ამ კომპანიის მაგალითი ადამიანთან ურთოერთობაში. YouTube აანალიზებს თქვენს მიერ ნანახ ყველა ვიდეოს, ყველაზე მეტად რაც მოგწონთ, თქვენთვის სასურველ ენაზე, მათ შეუძლიათ შემოგვთავაზონ იმ შინაარსის მატარებელი ვიდეოები, რომელიც უკეთესად ჯდება თქვენს გემოვნებაში

სწორედ ამიტომ დღეს YouTube არის მეფე ვიდეო პორტალში, კატეგორიების გაკეთება ძალიან რთულია და შემდგომ მიზნობრივ ადამიანებზე შეთავაზება. რაც არ უნდა რთული იყოს თქვენ უნდა მოარგოთ თქვენი მარკეტინგული სტრატეგიები თქვენი კლიენტის გემოვნებას, კულტურულ ფონს და პრეფერენციებს. არასოდეს დაივიწყოთ, თქვენი კლიენტი უნდა იყოს ყველა თქვენი გადაწყვეტილების ცენტრი.

დასკვნა

მარკეტინგული მიქსის ყველა ელემენტი გავლენას ახდენს ერთმანეთზე. მარკეტინგული მიქსი მოიცავს მომსახურების მეცნიერების პრინციპებს და საშუალებას აძლევს კომპანიებს ან ორგანიზაციებს შეიმუშაოს ახალი მარკეტინგული სტრატეგიები, უფრო ზუსტად რომ იყოს ორიენტირებული მომხმარებელზე. იმის გამო, რომ იგი ხაზს უსვამს მომხმარებლის როლს,, ავტომატურად აიძულებს მა-

რკეტინგის ექსპერტებს არა მხოლოდ პროდუქტის პოპულარიზაციის საუკეთესო გზებზე იფიქრონ, არამედ ღირებულების შექმნის ყველა ასპექტზე. ეს საშუალებები, სწორად გამოყენებული, ხელს შეუწყობს ყველა სახის ორგანიზაციას, უკეთესად გააცნობიერონ თავიანთი მომხმარებლების საჭიროებები და მოიპოვონ კონკურენტული უპირატესობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1) მაკკარტი, E. J., 1964. ძირითადი მარკეტინგი. Homewood: რიჩარდ დ ირვინი

2)არმსტრონგი 2007: “მარკეტინგის საფუძვლები”, მეშვიდე გამოცემა, გარი ამსტრონგი, ფილიპ კოტლერი, თბილისი, 2007 წ.

3) Moeller, S., 2010. მომსახურების მახასიათებლები - ახალი მიდგომა ასახავს მათ მნიშვნელობას. მომსახურების მარკეტინგის ჟურნალი,

4) ბიტნერი, მ. ჯ., 1990. მომსახურების შეტევების შეფასება: ფიზიკური გარემოთი და თანამშრომლების პასუხი. ჟურნალი მარკეტინგი, ტომი. 54

5) ბუმები, ბ.ჰ. and Bitner, M.J., 1981. მარკეტინგის სტრატეგიები და ორგანიზაციული სტრუქტურები მომსახურების ფირმებისთვის. ჯ. ჰ. დონლილი და ვ. ჯორჯი, 1981. სერვისების მარკეტინგი. ჩიკაგო: ამერიკული მარკეტინგის ასოციაცია.

6) Brunner, G. C., 1989. მარკეტინგის მიქსი: რეკონსტრუქციალიზაციის დრო. ჟურნალისტიკა მარკეტინგული განათლების შესახებ, 11, გვ .7

7) Continuum Learning PTE LTD, მომსახურების მარკეტინგის 7 პიკი, გვერდი 1-4, ხელმისაწვდომია: www.continuumlearning.com

ინტერნეტ რესურსები:

1) https://www.fastcapital360.com/blog/7-ps-of-marketing/

2) https://wearegrow.com/10-steps-to-building-the-perfect-marketing-mix-for-your-business/

3) http://www.marketingteacher.com/marketing-mix-4ps-and-7ps/

4) https://www.consuunt.com/7p-marketing-mix/

5) https://level343.com/2017/10/02/7ps-marketing-mix-digital-marketing/

6) https://medium.com/@anshulseli/understanding-of-4p-and-7p-marketing-mix-3770bf3b526c

7) https://www.cleverism.com/7ps-additional-aspects-marketing-mix/

8) https://www.ukessays.com/essays/marketing/what-is-the-marketing-mix.php

9) https://www.toolshero.com/marketing/marketing-mix-4p-mccarthy/

10) https://www.marketing91.com/service-marketing-mix/

REFERENCES:

1)Armstrong 2007: “Fundamentals of Marketing”, Seventh Edition, Gary Amstrong, Philip Kotler, Tbilisi, 2007

2) McCarthy, E. J., 1964. Basic Marketing. Homewood: Richard D. Irwin

3) Moeller, S., 2010. Characteristics of services- a new approach uncovers their value. Journal of Services Marketing,

4) Bitner, M. J., 1990. Evaluating service encounters: the effect of physical surroundings and employee responses. Journal of Marketing, vol. 54

5) Booms, B.H. and Bitner, M.J., 1981. Marketing strategies and organization structures for service firms. In J. H. Donnelly and W. R. George (eds.), 1981. Marketing of Services. Chicago: American Marketing Association, pp.

6) Brunner, G. C., 1989. The Marketing Mix: Time for Reconceptualization. Journal of Marketing Education, 11, pp. 7

7) Continuum Learning PTE LTD, 7Ps of Services Marketing, pp. 1-4, available at: www.continuumlearning.com

INTERNET RESOURCES:

1) https://www.fastcapital360.com/blog/7-ps-of-marketing/

2) https://wearegrow.com/10-steps-to-building-the-perfect-marketing-mix-for-your-business/

3) http://www.marketingteacher.com/marketing-mix-4ps-and-7ps/

4) https://www.consuunt.com/7p-marketing-mix/

5) https://level343.com/2017/10/02/7ps-marketing-mix-digital-marketing/

6) https://medium.com/@anshulseli/understanding-of-4p-and-7p-marketing-mix-3770bf3b526c

7) https://www.cleverism.com/7ps-additional-aspects-marketing-mix/

8) https://www.ukessays.com/essays/marketing/what-is-the-marketing-mix.php

9) https://www.toolshero.com/marketing/marketing-mix-4p-mccarthy/

10) https://www.marketing91.com/service-marketing-mix/

ბიზნეს-ინჟინერინგი ქიმიაში

საკონსტრუქციო ლითონის კოროზიული პროცესის თერმოდინამიკური ანალიზი

ი. ბერძენიშვილი, რ. კლდიაშვილი
სტუ-ს პროფესორები

ნ. შავიშვილი
სტუ-ს მაგისტრანტი

რეზიუმე

შესრულებულია საკონსტრუქციო ლითონის კოროზიული პროცესის თერმოდინამიკური ანალიზი 273-373K^0 ტემპერატურულ ინტერვალში. საკვლევი სისტემის კომპონენტებს შორის მიმდინარე ქიმიური რეაქციების ჯიბსის თავისუფალი ენერგიების ცვლილების გაანგარიშება განხორციელდა ულიხის პირველი *მიახლოებით.* ლითონის კოროზიის პრევენციის მიზნით თერმოდინამიკური მოდელირების საფუძველზე გამოვლენილია კოროზიული პროცესის მექანიზმი.

საკვანძო სიტყვები: საკონსტრუქციო ლითონი, კოროზია, თერმოდინამიკური ანალიზი, რეაქცია.

ТЕРМОДИНАМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОРРОЗИОННОГО ПРОЦЕССА КОНСТРУКЦИОННОГО МЕТАЛЛА

И. Бердзенишвили,
Р. Клдиашвили,
Н. Шавишвили

РЕЗЮМЕ

Проведен термодинамический анализ процесса коррозии конструкционного металла в интервале температур 273-373K^0 Расчеты изменений свободных энергий Гиббса химических реакций, протекающих между компонентами исследуемой системы, производились в соответствии с первым приближением Улиха. С целью защиты металла от коррозии на основе термодинамического моделирования выявлен механизм коррозионного процесса.

Ключевые слова: конструкционный металл, коррозия, термодинамический анализ, реакция.

THERMODYNAMIC ANALYSIS OF THE CORROSION PROCESS OF CONSTRUCTIVE METAL

I. Berdzenishvili,
R. Kldiashvili,
N. Shavishvili

SUMMARY

A thermodynamic analysis of the corrosion process of constructive metal in 273-373K^0 temperature range is carried out. Calculations of changes in Gibbs free energies of chemical reactions occurring between the components of the studied system were carried out in accordance with the first Ulich approximation. In order to protect metal from corrosion on the basis of thermodynamic modeling the mechanism of the corrosion process is revealed.

Key words: constructive metal, corrosion, thermodynamic analysis, reaction.

თანამედროვე ცივილიზაცია ტექნიკური მასალებისა და ტექნიკის განვითარების მაღალი დონით გამოირჩევა. ძირითად საკონსტრუქციო მასალას წარმოადგენს თერმოდინამიკურად არამდგრადი ლითონები და მათი შენადნობები. ეს უკანასკნელნი გარემოს ფაქტორთა ზეგავლენით თვითნებურ რღვევას განიცდიან და გადადიან ქიმიურ ნაერთებში, რაც კოროზიის არაკონტროლირებად პროცესს წარმოადგენს [1-4].

ბოლო ხანებში კოროზია ჩვენი ცხოვრებისა და მეურნეობის ფაქტიურად ყველა სფეროშია შეჭრილი და ყოველწლიურად იწვევს მილიარდობით ეკონომიკურ ზარალს.

კოროზია ისეთი უმნიშვნელოვანესი ინფრასტრუქტურის ცვეტისა და მწყობრიდან გამოსვლის მიზეზია, როგორიცაა ხიდები თუ ხიდის ბურჯები, ელექტროგადამცემი ხაზების საყრდენები, მანქანები, მექანიზმები, ნავთობისა და გაზის სატრანზიტო მილსადენები და სხვ.

სპეციალისტების შეფასებით ინდუსტრიულ ქვეყნებში კოროზიით გამოწვეული ეკონომიკური ზარალი ყოველწლიურად მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 2-4%-ს შეადგენს [2, 5].

ამრიგად, საკონსტრუქციო ლითონები და შენადნობები გარემოს ქიმიური ან ელექტროქიმიური ზემოქმედების შედეგად განიცდიან სპონტანურ კოროზიულ რღვევას, გადადიან ქიმიურ ნაერთებში, რაც ნეგატიურად აისახება მათ ფუნქციურ თვისებებზე.

საქართველოსთვის, როგორც სატრანზიტო ქვეყნისათვის, ლითონური მასალების მაღალი კოროზიული მედეგობის უზრუნველყოფის საკითხის აქტუალურობის გათვალისწინებით, ნაშრომის მიზანია საკონსტრუქციო ლითონზე ($Fe/$ ფოლადი) გოგირდწყალბადის, როგორც კოროზიის განსაკუთრებით სახიფათო სტიმულატორის, ზემოქმედების თერმოდინამიკური შეფასება და სათანადო დასკვების გამოტანა სავარაუდო რისკების მართვის კუთხით.

კოროზიული პროცესის დროს მიმდინარე ქიმიური რეაქციების დიდი ნაწილი შექცევადია. თერმოდინამიკის კანონები და მეთოდები, ექსპერიმენტის ჩატარების გარეშე, განსაზღვრულ პირობებში მიმდინარე სხვადსხვაგვარი ფიზიკურ-ქიმიური პროცესის შესაძლებლობის პროგნოზირებისა და თეორიული ანალიზის საშუალებას იძლევა [6-8].

წარმოდგენილ კვლევაში $Fe-H_2S_{(aq/g)}$ სისტემაში $273-373K$ ტემპერატურულ ინტერვალში მიმდინარე ფიზიკურ-ქიმიური პროცესების პროგნოზირება და კოროზიული პროცესის შედეგად მიღებულ ფაზათა შედგენილობის დადგენა განხორციელდა ქიმიური რეაქციების ΔG_T^0 ჯიბსის თავისუფალი ენერგიის ცვლილების გაანგარიშების დაჩქარებული მეთოდით, ე.წ. ულიხის პირველი მიახლოებით. ამ მიახლოებით მიიჩნევენ, რომ რეაქციის მსვლელობისას $\Delta C_P = 0$ ანუ სისტემის სითბოტევადობა არ იცვლება.

ასეთ სიტუაციაში ჯიბსის ენერგიის ცვლილება განისაზღვრება შემდეგი მარტივი თერმოდინამიკური განტოლების ამოხსნით:

$$\Delta G^0_{T,\text{რ}} = \Delta H^0_{298,\text{რ}} - T\Delta S^0_{298,\text{რ}}.$$

სადაც $\Delta H^0_{298,r}$ და $\Delta S^0_{298,r}$ – სტანდარტულ პირობებში პროცესის ენთალპიისა და ენტროპიის ცვლილება გარკვეულ T ტემპერატურაზე.

ლითონის ზედაპირზე კოროზიული პროცესის სპონტანურად განვითარების პირობაა $\Delta G_T^0 < 0$.

თერმოდინამიკური მოდელირების საწყის ეტაპზე განხორციელდა სისტემის კომპონენტებს შორის $273-373K$ ტემპერატურულ ინტერვალში შესაძლო ურთიერთქმედებათა სქემების შედგენა და რეაქტანტებისათვის თერმოდინამიკურ პარამეტრთა ბაზის შექმნა [8, 9].

$Fe-H_2S_{(aq/g)}$ სისტემის საკონტაქტო ზონაში მიმდინარე ურთიერთქმედები გამოისახა შემდეგი სქემების სახით:

$$1. Fe + H_2S_{aq} = FeS_{(Mk)} + H_2;$$

$$2. Fe + H_2S_{aq} = FeS_{(amorph)} + H_2;$$

$$3. Fe + H_2S_{g} = FeS_{(Mk)} + H_2;$$

$$4. Fe + H_2S_{aq} = FeS_{(Tr)} + H_2;$$

$$5. 2Fe + 3H_2S_{aq} = FeS_{(Mk)} + FeS_{2(Py)} + 3H_2;$$

$$6. 4Fe + 6H_2S_{aq} = Fe_3S_{4(Gr)} + FeS_{2(Py)} + 6H_2;$$

$$7. 4Fe + 7H_2S_{aq} = Fe_3S_{4(Gr)} + FeS_{2(Py)} + S + 7H_2;$$

$$8. 4Fe + 7H_2S_{aq} = Fe_3S_{4(Gr)} + FeS_{2(Mc)} + S + 7H_2;$$

$$9. 2Fe + 3H_2S_{aq} = FeS_{(Mk)} + FeS_{2(Mc)} + 3H_2;$$

$$10. 2Fe + 4H_2S_{aq} = FeS_{(Mk)} + FeS_{2(Mc)} + S + 4H_2;$$

როგორც ვხედავთ, ამ ურთიერთქმედებათა პროდუქტებია რკინის სტაბილური და არასტაბილური სულფიდები. უნდა ითქვას, რომ ზემოთ მოყვანილი რეაქციების ნუსხა სავსებით საკმარისია საკვლევი სისტემის კომპონენტებს შორის ურთიერთქმედებათა პროგნოზირება-შეფასებისათვის.

ΔG_T^0 ჯიბსის თავისუფალი ენერგიის ცვლილების გათვლები შესრულებულია „MicrosoftExel" პროგრამის გამოყენებით და მოყვანილია 1-ლ ცხრილში.

ცხრილი 1. ქიმიურ რეაქციათა ΔG_T^0-ს მნიშვნელობები სხვადასხვა ტემპერატურებზე

#	ΔG_T^0-ს მნიშვნელობები სხვადასხვა T-ზე, კჯ/მოლ				
	273	298	323	348	373
1	-72,388	-73,425	-74,461	-75,498	-76,534
2	-60,462	-61,600	-62,739	-63,877	-65,016
3	-68,789	-67,739	-66,690	-65,640	-64591
4	-66,408	-67,456	-68,503	-69,551	-70,598
5	-168,509	-170,606	-172,703	-174,800	-176,897
6	-74,258	-79,034	-83,811	-88,587	-93,363
7	-81,300	-87,081	-92,862	-98,644	-104,425
8	-81,905	-87,705	-93,505	-99,305	-105,105
9	-38,095	-40,112	-42,332	-44,450	-46,569
10	103,129	113,583	124,037	134,491	144,945

$Fe - H_2S_{(aq/g)}$ სისტემის საკონტაქტო ზონაში მიმდინარე ქიმიური პროცესების ΔG_T^0 ჯიბსის თავისუფალი ენერგიის ცვლილებათა მნიშვნელობების მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ 273-373 K ინტერვალში შესაძლებელია # 1-9 რეაქციების მიმდინარეობა, თუმცა მე-9 ურთიერთქმედების რეალიზაცია ნალკებად მოსალოდნელია. აღსანიშნავია, რომ შესაძლო ურთიერთქმედებათა შორის პრევალირებს # 5 რეაქცია, რომლის თავისუფალი ენერგიის ტემპერატურული დამოკიდებულება აიწერება $-145{,}61-0{,}0838T$ განტოლებით.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თერმოდინამიკური მოდელირების საფუძველზე გამოვლენილი კოროზიული მექანიზმის მიხედვით, კოროზიის პირველადი პროდუქტებია რკინის ბინარული სულფიდები – Mk მაკინავიტი და Py პირიტი. ამასთან, მაკინავიტის თერმოდინამიკური არასტაბილურობის გამო მოსალოდნელია მისი სხვა ფორმებში გარდასახვა და ლითონის რღვევის პროცესის გაგრძელება.

ლითონის კოროზიული პროცესის თერმოდინამიკური ანალიზის შედეგად ასევე დადგენილია, რომ ამ დომინანტური რეაქციის გამოსავალი მაქსიმალურია ტემპერატურების დიაპაზონში 273-298 K და ტემპერატურის მომატებით მცირდება.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ პირველი მიახლოებით ΔG_T^0 გათვლილი სიდიდეები რამდენიმე რეაქციისათვის შემოწმდა უფრო ზუსტი ულიხის მეორე მიახლოებით. მიღებული შედეგები შესაბამისობაშია ერთმანეთთან.

მაშასადამე. პირველი მიახლოება, ბევრ შემთხვევაში, საკმაოდ კარგად ახასიათებს ზომიერ ტემპერატურებზე არაიზოლირებულ სისტემაში მიმდინარე პროცესების მიმართულებასა და თავისთავადობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Muhammad Wasim, Chun-Qing Li, Dilan Robert, Mojtaba Mahmoodian. Corrosion Behavior of Pipes in Soil and in Simulated Soil Solution// Corrosion & Prevention. November 2017. https://www.researchgate.net/publication/321256024_CORROSION_BEHAVIOUR_OF_PIPES_IN_SOIL_AND_IN_SIMULATED_SOIL_SOLUTION

2. Gerhardus H. Koch, Michiel P.H. Brongers, and Neil G. Thompson. Corrosion – a natural but controllable process. PUBLICATION No. FHWA-RD-01-156, 2010, p. 3, 4.

3. I. Berdzenishvili, M. Siradze. To the Issue of Increasing the Efficiency of Operation of Energy Transmission Systems// Journal of Energy and Power Engineering. USA, August 2016, Volume 10, Number 8, pp. 486-488.

4. *Pierre R. Roberge.* Corrosion Engineering: Principles and Practice. Publisher: McGraw-Hill Education; 1st Edition (April 15, *2008*). – 754 *p.*

5. კ. კამკამიძე, ი.ბერძენიშვილი, ე. კამკამიძე. გაზსადენი სისტემები, რისკების შეფასება და საიმედოობის უზრუნველყოფა. – თბილისი: ტექნიკური უნივერსიტეტი, 2014. – 160 გვ.

6. Зарубин Д.П. Физическая химия. – М.:ИНФРА-М, 2017. – 474 с.

7. Irine Berdzenishvili. Thermochemical measurements/ Textbook. – Tbilisi: Technical University, 2017. – 135 p.

8. Горшков В.И., Кузнецов И.А. Основы физической химии. Изд. 3-е. – М.: Бином. Лаборатория знаний, 2009. – 407 с.

9. Равдель А.А., Пономарева А.М. Краткий справочник физико-химических величин. 10-е изд. – СПб.: "Иван Федоров" 2003. – 240 с.

აგროქიმიური და სანიტარულ-ვეტერინარული მოძრავი ანალიზური ლაბორატორიის შექმნის შესახებ

ლევან იმნაიშვილი, ქეთევან მახაშვილი,
გელა გოდერძიშვილი, ნუგზარ იაშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო, n.iashvili@gtu.ge

ანოტაცია

განხილულია გლეხური და ფერმერული მეურნეობებისათვის აგროქიმიური, ვეტერინარული და სანიტარული მომსახურების ახალი ფორმით ორგანიზების საკითხები. სოფლის მეურნეობისათვის აუცილებელი ანალიზების აღება მოხდება უშუალოდ მეურნეობაში მოძრავი ლაბორატორიებში, რომლებიც მოთავსებული იქნება მიკროავტობუსის ბაზაზე. მოტანილია მოძრავი კომპლექსური ლაბორატორიის ფუნქციონირების ზოგადი სქემა.

საკვანძო სიტყვები: აგროქიმიური ანალიზი, ვეტერინარული და სანიტარული მომსახურება, ექსპრეს ანალიზი, მობილური ლაბორატორია.

ISSUES OF CREATING A MOBILE LABORATORY FOR ANALYTICAL AGROCHEMICAL AND SANITARY-VETERINARY

L. Imnaishvili; N.Iashvili;
G. Goderdzishvili; K. Makhashvili
Georgian Technical University,
Tbilisi, Georgia, n.iashvili@gtu.ge

ABSTRACT

The issues of organizing a new form of agrochemical, veterinary and sanitary services for Georgian farms are considered.

Samples for analysis of soil, water, air and rural products, as well as poultry and animals will be taken directly from farms using a mobile laboratory that will be deployed, for example, in a minibus.

Key words: agrochemical analysis, veterinary and sanitary services, express analysis, mobile laboratory.

* * * *

ნებისმიერი სახელმწიფოს ერთ-ერთი უმთავრესი ფუნქციაა სოფლის მეურნეობის სექტორის სწორი მიმართულებით წარმართვა და განვითარება ეკოლოგიურად სუფთა სასოფლო პროდუქციის მისაღებად.

გლეხური და ფერმერული მეურნეობების განვითარების უზრუნველყოფისთვის სხვა მრავალ ღონისძიებებთან ერთად აუცილებელია სასოფლო-სამეურნეო ნიადაგების, სარწყავი და სასმელი წყლების, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ხარისხის კონტროლი, აგრეთვე შინაური ცხოველების და ფრინველების მდგომარეობის გარკვევა, ანალიზი და ყოველივე ამის წარმართვა უწყვეტი მონიტორინგის სახით.

სამწუხაროდ ბოლო 30-35 წლის განმავლობაში ჩვენს ქვეყანაში ამ მიმართულებით ფაქტიურად არაფერი არ გაკეთებულა, არ ჩატარებულა დაბინძურებული სასოფლო-სამეურნეო ნიადაგების აღრიცხვა-ინვენტარიზაცია. არ განხორციელებულა მიწების ტექნიკურ-ბიოლოგიური რეკულტივიზაცია. რის გამოც ცხადია დაქვეითებულია ნიადაგის ნაყოფიერება და რაც აფერხებს ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის წარმოება. არ არსებობს ეკოლოგიური რუკები, ხოლო ნიადაგების დაბინძურების შესწავლას აქვს ეპიზოდური ხასიათი. სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულ ადამიანებს (გლეხებსა და ფერმერებს) არ გააჩნიათ ობიექტური ინფორმაცია ნიადაგის მდგომარეობის და სარწყავი წყლის ხარისხის შესახებ. ასევე ხელმისაწვდომი არ არის ვეტერინარული მომსახურება.

პრობლემის სერიოზულობასა და აქტუალობას ხაზს უსვამს, ის რომ ევროკავშირის ქვეყნების და მთელი რიგი სხვა ქვეყნების კანონმდებლობა მოითხოვს კვების პროდუქტების კონტროლის დანერგვას, ხოლო მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ქვეყნები ზღუდავენ თავიანთ ქვეყნებში იმ პროდუქტების დაშვებას რომლებიც არ შეესაბამებიან უსაფრთხოების მოთხოვნებს და საერთაშორისო სტანდარტებს. ეს ეხება სოფლის მეურნეობის სექტორში წარმოებულ თითქმის ყველა პროდუქტს.

ჩვენს ქვეყანაში დიდი ხანია ძალაში შევიდა საქართველოს კანონი კვების პროდუქტების უსაფრთხოებაზე, რომელიც გულისხმობს ქვეყანაში წარმოებული, ქვეყანაში შემოსული და ქვეყნიდან გასული კვების პროდუქტების ხარისხის უწყვეტ კონტროლს.

ამ საკითხების გადაწყვეტა შეუძლებელია სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ძირითადი მახასითებლების განსაზღვრა გაზომვისა და გაკონტროლების გარეშე, რისთვისაც აუცილებელია არა მარტო ცალკეული ავტომატური საკონტროლო საზომი და ანალიტიკური ხელსაწყოებისა და მოწყობილობების გამოყენება, არამედ უფრო მაღალ დონეზე ასვლა - ანალიზური კომპიუტერული სისტემის შექმნა.

აუცილებელია ქვეყნის გლეხურ და ფერმერულ მეურნეობებში მომუშავეებს უშუალოდ ადგილზე გაეწიოთ სხვადასხვა სახის აგროქიმიური, ვეტერინარული და სანიტარული ხასიათის საინფორმაცი-

ო-საკონსულტაციო მომსახურება, რაც შეიძლება გამოიხატოს ნიადაგის დამუშავების წესებში, თესვის ნორმების განსაზღვრაში, ჯიშების შერჩევაში, აგროვადების დაცვაში, სასუქების ტიპისა და რაოდენობის, მცენარეთა დაცვის საშუალებების განსაზღვრაში და სხვა.

იდეა - გლეხებსა და ფერმერებს ადგილზე, უშუალოდ მათთან მისვლით გაეწიოთ დახმარება-კონსულტაციები ჯერ კიდევ XIX საუკუნის ბოლოს გაჩნდა ამერიკაში. ამერიკელმა გამომგონებელმა და სოფლის მეურნეობის სპეციალისტმა ჯორჯ ვაშინგტონ კარვერმა გადაწყვიტა აშშ-ს სამხრეთის შტატების ფერმერებისათვის ესწავლებინა სოფლის მეურნეობის მეთოდები და პრაქტიკული მითითებები მიეცა მათთვის. მან ჩამოაყალიბა ე.წ. რკინიგზის “აგრარული ვაგონი”, რომლითაც ჯორჯ კარვერი მოგზაურობდა აშშ-ს სამხრეთის შტატებში და ფერმერებს ადგილზე აცნობდა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მოყვანის ახალ მეთოდებს.

დღეისათვის, მრავალ ქვეყანაში არსებობს სხვადასხვა დანიშნულების მოძრავი საკონტროლო-დიაგნოსტიკური ლაბორატორიები, რომლებიც აღჭურვილია აუცილებელი მოწყობილობა-ხელსაწყოებით.

არსებობენ შემდეგი დანიშნულების მოძრავი ლაბორატორიები სხვადასხვა სერიული ავტომობილების ან სპეციალურად ამ მიზნებისათვის შექმნილი ავტომანქანების ბაზაზე.

- ვეტერინარული;
- ნიადაგის კონტროლის;
- წყლის და ჰაერის მონიტორინგის;
- გარემოს რადიაციული ფონის კონტროლის;
- კომპლექსური სამედიცინო;
- შრომის უსაფრთხოების დაცვის და კონტროლის;
- სანიტარულ-ვეტერინარული და სხვა.

ჩვენს მიერ შემოთავაზებულია ახალი, ინოვაციური მოძრავი ლაბორატორია, რომ¬ლის დანიშნულებაა სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულებს ადგილზე მისვლით გაეწიოთ კომპლექსური მომსახურება. ეს გულისხმობს სასოფლო დანიშნულების ნიადაგების, სარწ¬ყა¬ვი წყლის, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების ყველა ეტაპს, აგრეთვე შინაუ¬რი ცხოველებისა და ფრინველების სანიტარულ-ვეტერინარული მდგომარეობის გარკვევას.

მოძრავი კომპლექსური ლაბორატორიის ფუნქციონირების ზოგადი სტრუქტურა ნაჩვენებია ნახაზზე.

როგორც ნახაზიდან ჩანს ადგილზე მისვლით მოძრავ ლაბორატორიაში ჩატარდება ლაბორატორიული ანალიზები და შედეგები კონკრეტული რეკომენდაციებით გადაეცემათ გლეხებსა და ფერმერებს. იმ შემთხვევაში როდესაც ზოგიერთი ლაბორატორიული ანალიზის ჩატარება მოითხოვს ხანგრძლივ დროა და სხვა უფრო რთულ ხელსაწყო-მოწყობილობებს. აღებულ სინჯებს მოძრავი ლაბორატორია გადაგზავნის სტაციონარულ აგროქიმიურ ლაბორატორიებში და ანალიზის პასუხი რამდენიმე დღეის შემდეგ გადაეცემა გლეხურ-ფერმერულ მეურნეობას.

მობილური, მოძრავი კომპლექსური აგრო-სანიტარულ-ვეტერინარული ლაბორატორია წარმოადგენს ინდივიდუალურად შემუშავებულ კომპლექსს, რომელიც განთავსებულ იქნება ავტომო-

მოძრავი კომპლექსური ლაბორატორიის ფუნქციონირების ზოგადი სქემა

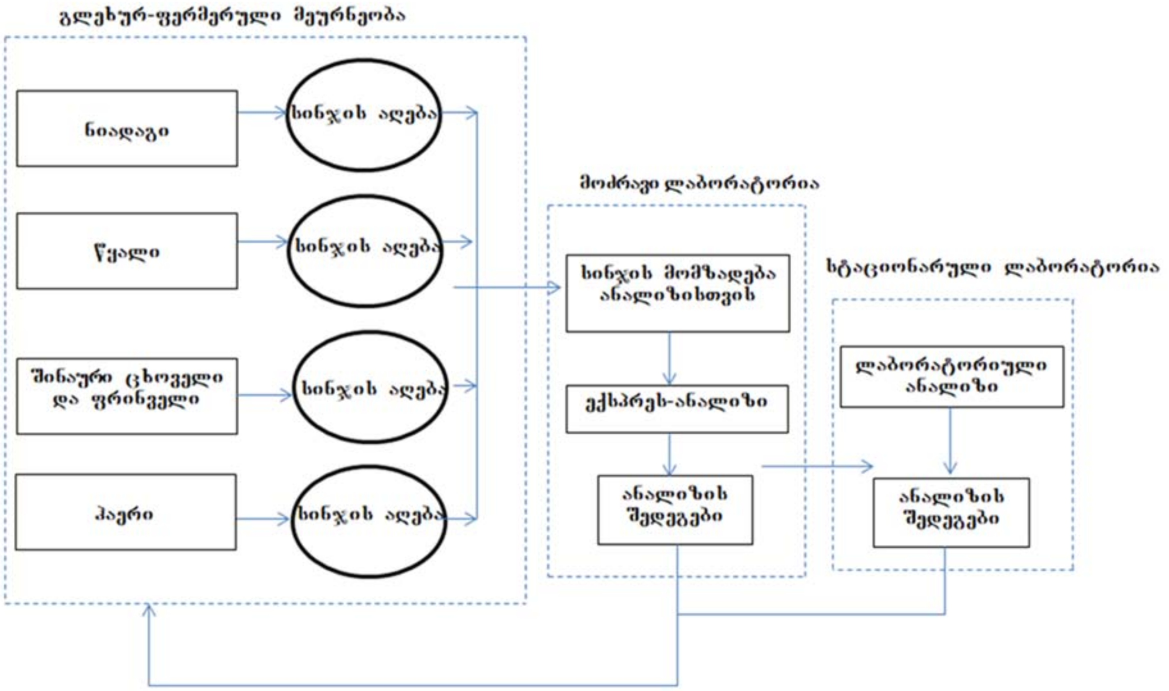

ბილში. სხვადასხვა პარამეტრების კონტროლის ეფექტურად ჩატარებისათვის და იგი აღჭურვილი იქნება თანა¬მედ¬როვე გამზომი-ანალიზური ხელსაწყოებითა და მოწყობილობებით, ასევე ქიმიური რეაქტივებით და სპექტანსაცმელით.

ლაბორატორიისათვის საზომი-ანალიტიკური ხელსაწყოებისა და მოწყობილობების შერჩევა მოხდება მოძრავი ლაბორატორიის დანიშნულებისა და მის წინაშე მდგარი ამოცანების გათვალისწინებით. მაგალითად სანიტარულ-ვეტერინარული განხრით მოძრავ ლაბორატორიაში შესაძლებელია განხორციელდეს შინაურ ცხოველთა და ფრინველთა დაავადებათა დიაგნოსტიკა, ბაქტერიოლოგიური, ტოქსილოგიური და ბიოქიმიური კვლევები და სხვა. ხოლო წყლის ლაბორატორიული ანალიზი, ცხადია, გულისხმობს მის ორგანოლეპტიკური, ქიმიური და მიკრობიოლოგიური მაჩვენებლების შესწავლას და ლაბორატორიულ ანალიზს.

მოძრავი ლაბორატორია შეიძლება განთავსდეს სხვადასხვა ავტომობილების ბაზაზე.

ეს შეიძლება იყოს ავტობუსი,მიკროავტობუსი,-სატვირთო და მსუბუქი ავტომობილი მისაბმელით ან მის გარეშე. მაგალითად სატვირთო ავტომომობილში განთავსებულ საკონტროლო ანალიტიკურ მოძრავ ლაბორატორიაში შესაძლებელია გამოყოფილი იქნას სამი განყოფილება:

• ვეტერინარულ-სანიტარული კონტროლის,

• სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ხარისხის კონტროლის,

• გარემოს ეკოლოგიური მაჩვენებლების კონტროლისა და მონიტორინგის .

იგულისხმება, რომ მოძრავ საკონტროლო-ანალიტიკურ ლაბორატორიაში ანალიზების ჩატარებისას დაცული უნდა იყოს საერთაშორისო და ჩვენი ქვეყნის შესაბამისი სტანდარტებისა და მეთოდური მითითებების მოთხოვნები.

ფოტოებზე ნაჩვენებია მიკროავტობუსის ბაზაზე შექმნილი მოძრავი ლაბორატორიის სალონის შიდა ხედები ანალიტიკური საზომი ხელსაწყოთი და სასწორით (იხ. სურათები).

ლაბორატორია დაკომპლექტდება შესაბამისი ნორმატიულ-მეთოდური და საცნობარო მასალებისა და დოკუმენტებისაგან, რომელიც უშუალოდ ადგილზე გაუწევს გლეხურ და ფერმერულ მეურნეობებს კომპ¬ლექ¬სურ აგროქიმიურ, ვეტერინარულ და სანიტარულ მომსახურებას. გათვალის¬წინებული იქნე¬ბა აგრეთვე სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგის მეცნიერთა და პრაქტიკოს-სპე¬ციალისტთა მიერ კონსულტაციების გაწევა კონკრეტულ საკითხებზე.

ყოველივე ეს მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს მოწეული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ხარისხის მნიშვნელოვნად გაუმჯობესებას და ზრდას, მნიშვნელოვნად შემცირდება გლეხებისა და ფერმერების დანახარჯები.

მოძრავი მიკროავტობუსის ბაზაზე მოწყობილ, შესაბამისი მეთოდიკებისა და თანამედროვე საკონტროლო-გამზომი ანალიზური ხელსაწყოებით აღჭურვილ ლაბორატორიას ქვეყნის შიდა ბაზარზე კონკურენტი არ გააჩნია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა. თხელიძე, გ. დანელია. სოფლის მეურნეობის ქიმიზაცია და გარემოს დაცვა. თბილისი, განათლება, 2009.

2. რ. ასათიანი. საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახური აგროსამრეწველო კომპლექ-სში. -თბილისი, 2002.

3. თ. ურუშაძე. აგროეკოლოგია. თბილისი, განათლება, 2001.

4. პ. სმირნოვი, ა. პეტერბურგსკი. აგროქიმია, თბილისი, განათლება, ნაწ. 1-2, 1979,1982.

5. Труфляк Е.В., Трубилин Е.И. Техническое обеспечение точного земледения. –М., лань, 2017.

6. Шеуджен А.Х. Функциональная агрохимия. Курс лекции. -Краснодар, КубГАУ, 2014.

7. Баранников В.Д. Экономическое безопасность сельскохозяйственной продукции. –М., Колос, 2005.

ბიზნეს-ინჟინერინგი ტელეკომუნიკაციებში

ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები აგრარული სექტორის მოდერნიზების პროცესში და მისი მნიშვნელობა მდგრადი განვითარებისთვის

ნინო ადამაშვილი
სტუ-ს და ფოჯას უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ოთარ ზუმბურიძე,
სტუ-ს პროფესორი

ნინო ჟიჟილაშვილი , ლია რუხაძე
სტუ-ს ასისტენტ-პროფესორები

აბსტრაქტი

მოსახლეობის სწრაფი ზრდითა და ბუნებრივი რესურსების შემცირებით გამოწვეული პრობლემების გადაჭრის გზა აგრარული სფეროს გაძლიერებაზე გადის. ამისთვის საჭიროა სოფლის მეურნეობის ეფექტური პოლიტიკის გატარება, რომელიც ორიენტირებული იქნება შესაბამისი კვლევების განხორციელებასა და ეფექტური სტრატეგიების შემუშავებაზე – ინოვაციებისა და უახლესი ტექნოლოგიების დანერგვაზე სოფლის მეურნეობის სფეროში.

IMPORTANCE OF MODERNIZATION OF AGRICULTURE SECTOR BY ICTS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Adamashvili N., Zumburidze O., Zhizhilashvili N., Rukhadze l.

ABSTRACT

The way to solve the problems caused by rapid population growth and reduction of natural resources is to strengthen the agriculture sector. This requires effective agricultural policy, which focuses on relevant research and development of effective strategies – innovation transfer and implementation of latest technologies in agriculture field.

შესავალი

თანამედროვე სამყარო დიდი გამოწვევის წინაშე დგას, რაც მოსახლეობის მუდმივი ზრდით, ბუნებრივი რესურსების შემცირებით, გარემოსა და კლიმატის მკვეთრი ცვლილებებითაა განპირობებული. ვარაუდობენ, რომ მსოფლიო მოსახლეობა 2050 წლისთვის 9 მილიარდს გადააჭარბებს (Unated Nations, 2019). შესაბამისად, აგრარულ სფეროს, მზარდი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად, საკვების წარმოების გაზრდა მოუწევს. მან, ამავდროულად, უნდა უზრუნველყოს საკვების უვნებლობა. გარდა ამისა, უნდა შექმნას სამუშაო ადგილები, გაზარდოს მოსახლეობის შემოსავალი, ხელი შეუწყოს სიღარიბის აღმოფხვრასა და სასოფლო-სამეურნეო ზონების ეკონომიკურ ზრდას. აგრარულ სფეროს ბუნებრივი რესურსების მდგრადი განვითარების მიზნებისამებრ გამოყენებაში მნიშვნელოვანი როლი აკისრია (Umesha et al., 2018). ასე რომ, სასოფლო-სამეურნეო მუშაკები ორმაგი გამოწვევის წინაშე დგანან: აწარმოონ საკვები პროდუქტები და, ამავდროულად, დაიცვან გარემო და ბიომრავალფეროვნება. ეკოლოგიურად მდგრადი მეურნეობა, რომელიც ბუნებრივ რესურსებს რაციონალურად იყენებს, უმნიშვნელოვანესია სასოფლო-სამეურნეო მრეწველობისა და ჩვენი ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებისთვის – დღეს, ხვალ და მომავალი თაობებისთვის (European Union, 2019).

სოფლის მეურნეობა სულ უფრო და უფრო მეტად ხდება ცოდნაზე ორიენტირებული. ამავდროულად, მთელ მსოფლიოში მილიონობით წვრილი მეწარმე დგას ისეთი შეზღუდვების წინაშე, როგორიცაა ბაზრებისა და ფინანსური სერვისების შესახებ ინფორმაციის ხელმიუწვდომობა, ადამიანური და ფიზიკური კაპიტალის სიმცირე, განათლების დაბალი დონე და ინფორმაციის სუსტი დინება დაინტერესებულ მხარეებს შორის. განვითარებად მსოფლიოში სოფლის მეურნეობამ უნდა გადალახოს აუთვისებელი ბაზრებით, დაბალი უნარებითა და სუსტი შესაძლებლობებით გამოწვეული მთელი რიგი სირთულეები (FAO, 2017).

სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოება არა ჰგავს სხვა ბიზნესებს. იმის მიუხედავად, რომ საკვების წარმოება უმნიშვნელოვანესია, მათი შემოსავალი მაინც მიზერულია სხვა სექტორებთან შე-

დარებით (დაახლოებით 40%-ით დაბალი) (European Union, 2019). სოფლის მეურნეობა სხვა სექტორებზე მეტადაა დამოკიდებული ისეთ გარემო ფაქტორებზე, როგორიცაა, მაგალითად, ამინდი და კლიმატი. გასათვალისწინებელია სხვაობაც, რომელიც არსებობს მომხმარებლის მოთხოვნასა და მწარმოებლების მხრიდან მიწოდების შესაძლებლობას შორის – წარმოების სფეროს შეცვლას დრო სჭირდება, მაგალითად, მეტი ბურღულეული იწარმოოს თუ რძის პროდუქტი. შესაბამისად, მიწოდების მოთხოვნასთან მისადაგება საჭიროებს გარკვეულ დროს. რენტაბელურობის შენარჩუნებასთან ერთად, მეწარმეებმა უნდა იმუშაონ მდგრადი განვითარების მიზნების შესაბამისად, ეკოლოგიურად, რათა შენარჩუნებულ იქნას ნიადაგი და ბიომრავალფეროვნება. შესაბამისად, ინფორმაციის მნიშვნელობა მეწარმეებისთვის მხოლოდ და მხოლოდ იზრდება როგორც განვითარებად, ისე განვითარებულ ქვეყნებში, რადგან მწარმოებლებს უფრო და უფრო რთული გადაწყვეტილებების მიღება უწევთ: როგორ გამოიყენონ მიწა, რა აწარმოონ და როგორ, რომელ ბაზრებზე იყიდონ ნედლეული და რომელზე გაყიდონ პროდუქტი. გადაწყვეტილებები, რომელიც იმასაც მოიცავს, თუ როგორ დააფინანსონ თავიანთი ბიზნესი და შეამცირონ რისკები, გავლენას ახდენს მათივე ოჯახებისა და მთელი საზოგადოების საარსებო პირობებზე.

პრობლემა

ზემოაღწერილი გარემოებები ხაზს უსვამს ეფექტური სოფლის მეურნეობის პოლიტიკის საჭიროებას, რათა წარმოების პროცესი გაუმჯობესდეს იმგვარად, რომ წარმოებამ მაქსიმალურად დააკმაყოფილოს ბაზრის მოთხოვნა და, ამავდროულად, შეამციროს უარყოფითი გავლენა გარემოზე.

სოფლის მეურნეობაში ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების - ისტ (**Information and Communication Technology - ICT**) დანერგვა გარკვეულ დაბრკოლებებს აწყდება, რაც ხელს უშლის დარგში მის ფართოდ გავრცელებასა და გამოყენებას. კერძოდ, ესაა სათანადო ინფრასტრუქტურისა და დაფარვის ზონის არარსებობა, შესყიდვების ღირებულება, ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების, მათი პროდუქტების მართვასა და უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული ხარჯები, ასევე, ისეთი ინსტიტუციური სტრუქტურების სიმცირე, რომლებიც სოფლის მეურნეობაში ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენებასთან დაკავშირებულ ინიციატივებს მართავენ. დამაბრკოლებელი ფაქტორია დაფინანსებაც. განვითარებად ქვეყნებში ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენება სოფლის მეურნეობაში და შესაბამისი ინიციატივები, ძირითადად, ემყარება დონორი ორგანიზაციების მხრიდან დაფინანსებას, რაც ბოლო წლებში საგრძნობლად მცირდება. ასევე, მცირეა მიკროდაფინანსების წილი ფინანსური ინსტიტუციების მხრიდან იმაში, რომ დაეხმაროს სექტორს დონორული დაფინანსებიდან და დახმარებებიდან გარდაიქმნას მდგრად ბიზნესმოდელად. (CTA Discussion Paper, 2018)

მიზანი

ნაშრომის მიზანია ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების და მონაცემთა მართვის (Data Management) მნიშვნელობის გათვალისწინებით, ერთიანი სოფლის მეურნეობის პოლიტიკის როლის განსაზღვრა წარმოების პროცესისა და ეკოლოგიური ეფექტის გაუმჯობესებაში ჭკვიან სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებით, ეკოლოგიის, ცირკულარული ეკონომიკის, კვების უსაფრთხოებისა და ხარისხის კონტექსტში.

თეორია

ეფექტურად მუშაობისთვის, პროდუქტიულობისა და აქტუალურობისთვის მეწარმეებს სჭირდებათ, რომ წვდომა ჰქონდეთ უახლეს ინფორმაციაზე სოფლის მეურნეობის საკითხებთან დაკავშირებით, მეურნეობის მეთოდებისა და ბაზრის განვითარების შესახებ. სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული ტექნოლოგიები მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს საკვებზე მოთხოვნის გაზრდით გამოწვეულ პრობლემებთან მიმართებაში ისეთი შეზღუდვების გათვალისწინებით, როგორიცაა კლიმატის ცვლილება და გარემოსდაცვითი საკითხები.

გადაუდებელი აუცილებლობა იმისა, რომ დაკმაყოფილდეს საკვებზე გლობალური მოთხოვნა, უამრავ შესაძლებლობას წარმოაჩენს ინოვაციებისთვის სოფლის მეურნეობაში, ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენებით. მაგალითად, ისეთი ტექნოლოგიები, როგორიცაა SMS-აპლიკაციები, მობილური ბანკინგი, სატელიტური მომაცემები წარმატებით უზრუნველყოფენ, სოფლის მეურნეობის დაინტერესებულ მხარეებს ჰქონდეთ წვდომა ფერმების კარტოგრაფიაზე, ამინდის პროგნოზზე, მარკეტინგულ ინსტრუმენტებზე, ფინანსურ კრედიტზე და სპეციალისტების რჩევებზე, შესაბამისად. ამგვარ ინფორმაციაზე მეტი წვდომა ფერმერებს საშუალებას აძლევს, ყოველდღიურად მიიღონ უფრო ინფორმირებული გადაწყვეტილებები თავიანთ საქმიანობასთან დაკავშირებით, რაც განაპირობებს გაუმჯობესებულ პროდუქტიულობასა და მომგებიანობას, ასევე, გაზრდილ მოქნილობას კლიმატის ცვლილებებთან მიმართებით. (CTA Discussion Paper, 2018)

ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები, მონაცემთა მართვასთან ერთად, არის ძლიერი ინსტრუმენტი საჭირო ინფორმაციის მისაღებად (და გასაანალიზებლად) ჭკვიანი მეურნეობის ხელსაწყოების მიერ დაგროვებული უზარმაზარი მონაცემებიდან, მაგალითად, სენსორებიდან, დრონებიდან (UAVs), სატელიტებიდან და ა.შ. მართლაც, ტექნოლოგიურმა განვითარებამ, როგორიცაა ელექტრონული სისტემების გამოყენება და მონაცემთა გადაცემა,

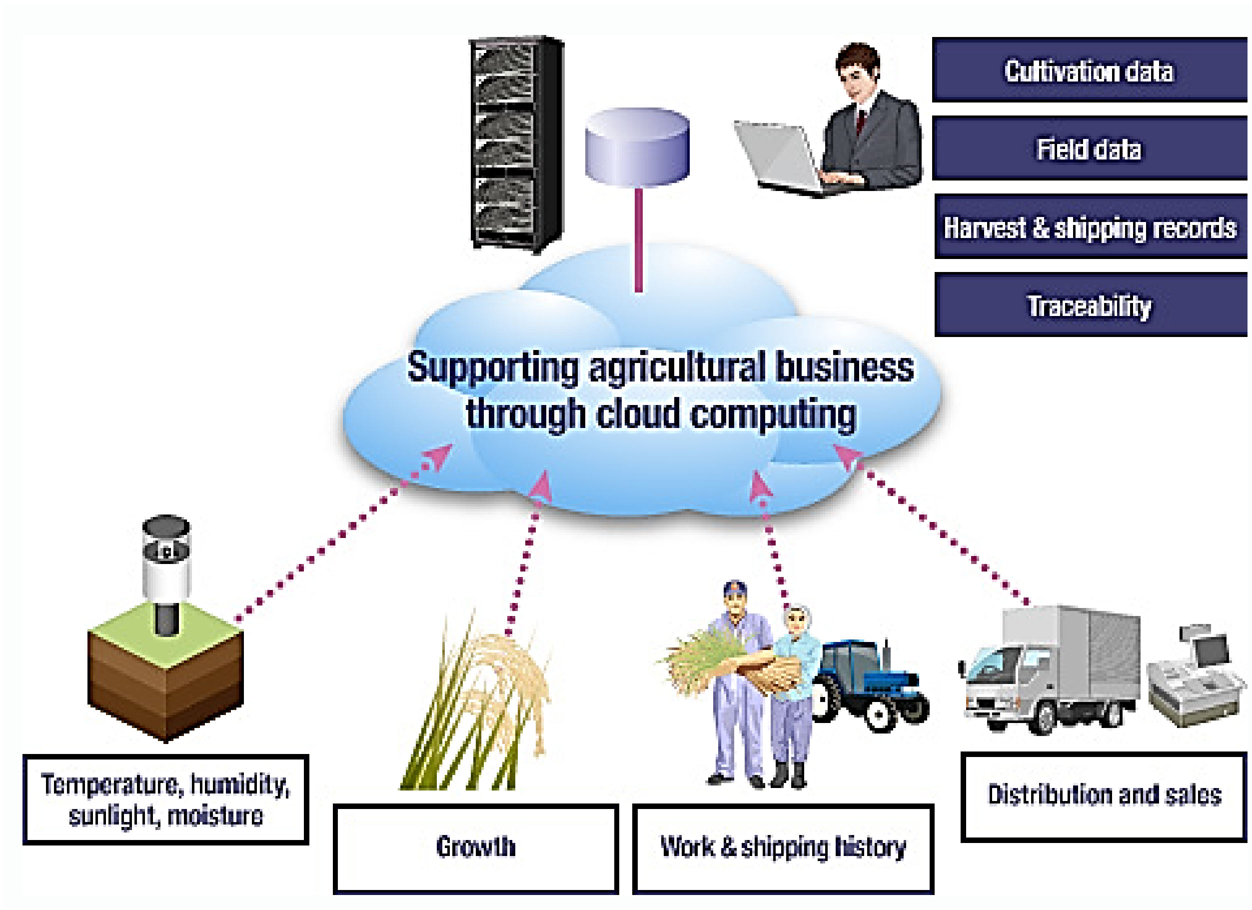

სურათი 1. ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები და მონაცემების მართვა.
წყარო: www.nec.com

ბოლო წლების განმავლობაში სოფლის მეურნეობის სფეროში რადიკალური ცვლილებები შეიტანა. (Pivoto et al., 2018)

უფრო ფართო დონეზე, ციფრული ტექნოლოგიები, როგორიცაა, მაგალითად, სატელიტური კამერები, მთლიანად გარდაქმნის იმ საშუალებებს, რომელთა მეშვეობითაც ქვეყნებს შეუძლიათ, შეაფასონ, აკონტროლონ და დაგეგმონ თავიანთი ბუნებრივი რესურსების გამოყენება, მათ შორის, თვალყური ადევნონ ტყის საფარსა და გაუდაბნოებას. წვდომა ადვილად გამოსაყენებელ ციფრულ ხელსაწყოებზე, რომლებიც აკონტროლებენ ტყის საფარს, სასოფლო-სამეურნეო მიწებს და მათ ცვლილებებს, დროთა განმავლობაში უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი ხდება, რადგან ქვეყნები იღებენ შესაბამის ზომებს კლიმატის ცვლილებებთან ადაპტაციისა და მათი უარყოფითი ზემოქმედების შემცირებისთვის. განვითარებულ ქვეყნებში ინოვაციები, როგორიცაა ე.წ. საგნების ინტერნეტი (IoT), ღრუბლოვანი გამოთვლები (Cloud Computing) და დიდი მონაცემები (Big Data), რევოლუციურად გარდაქმნიან სოფლის მეურნეობას. დისტანციური სენსორები აგროვებენ მონაცემებს ნიადაგის ტენიანობის, ტემპერატურის, მოსავლის ზრდისა და შინაური ცხოველების კვების დონის შესახებ. ისინი საშუალებას აძლევენ მეწარმეებს, რომ მოსავლის მართვის ოპტიმიზაციითა და სასუქების, პესტიციდებისა და წყლის მოხმარების შემცირებით უკეთესი შედეგი მიიღონ.

ამრიგად, მეწარმეობა, რომელიც დაფუძნებულია ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების, დანადგარების, აღჭურვილობისა და სენსორების გამოყენებაზე აგრარული პროდუქციის სისტემაში, საშუალებას იძლევა, დაგროვდეს და გაანალიზდეს დიდი რაოდენობით ინფორმაცია და ავტომატური პროცესები მუდმივად განვითარდეს. მონაცემების გადაცემა და მათი აკუმულირება დისტანციური შენახვის სისტემაში მთელი რიგი კომბინაციების საშუალებას იძლევა და მნიშვნელოვნად უმარტივებს მეწარმეებს მონაცემების ანალიზს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში (იხ. სურათი 1).

ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები და მონაცემთა მართვა, ზრდის სიმულაციის ზუსტი ტექნოლოგიის დანერგვით, სოფლის მეურნეობას აძლევს პერსპექტიულ წარმოდგენას მეწარმეობის საკითხებსა და მოსავლიანობის პროგნოზირებასთან დაკავშირებით. იგი საშუალებას იძლევა, მოხდეს ზოგადად სურსათისა და სოფლის მეურნეობის

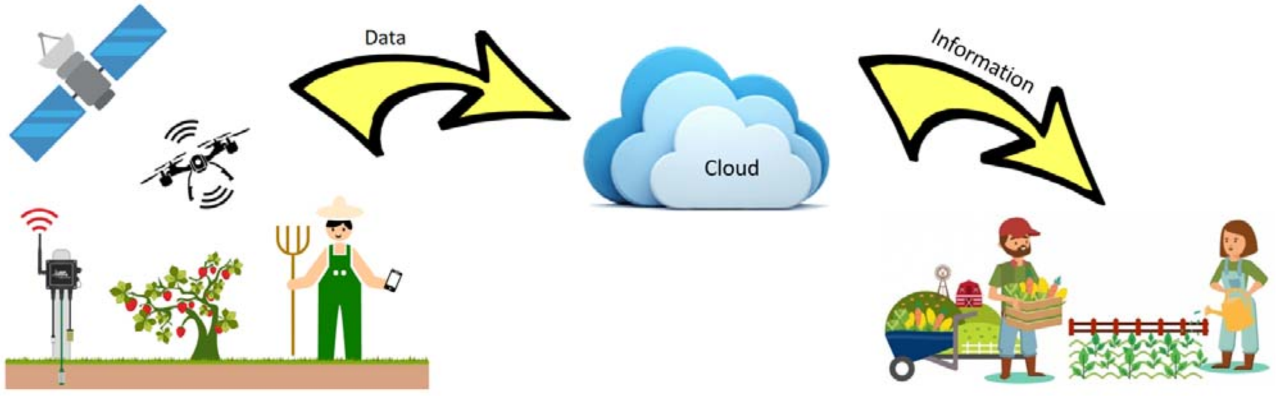

სურათი 2. ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები და მონაცემების მართვა მეწარმეობაში.
წყარო: ავტორების შემუშავება

ჯაჭვის ოპტიმიზაცია და მაქსიმალურად გაიზარდოს წარმოება. მონაცემთა მართვის პროცესში შეიძლება გამოყენებულ იქნას ამინდისა და ნიადაგის მონაცემები, სენსორებიდან, დრონებიდან, სატელიტებიდან, ასევე, სამეწარმეო საქმიანობიდან მიღებული შესაბამისი მასალა და ამის საფუძველზე შეიქმნას ვირტუალური სასოფლო-სამეურნეო მიწა. მიწოდების ჯაჭვის ყველა მონაწილე მიიღებს თავისთვის საჭირო ინფორმაციას: (ა) მიწათმოქმედებს მიეწოდებათ მოსავლის ზრდის სტატუსის შესახებ ინფორმაცია და ზრდაზე მოქმედი ფაქტორების პროგნოზი. ეს მათ საშუალებას მისცემთ, ოპტიმალურად გამოიყენონ წყალი, პესტიციდები, აგროქიმიკატები მოსავლის ზრდისა და ამინდის პირობების შესაბამისად. (ბ) პროგნოზირებული ინფორმაციის ქონა იმის შესახებ, რა რაოდენობის მოსავალი როდის იქნება აღებული, გააუმჯობესებს ლოგისტიკურ ოპერაციებს. ამას გარდა, შეგროვების დროები იქნება გაკონტროლებული იმის მიხედვით, თუ გადამუშავების როგორი ტემპებია საწარმოებში (იხ. სურათი 2).

ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებს მონაცემების შეგროვებისთვის, მართვისა და ანალიზისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, რათა სოფლის მეურნეობის მიღწევები ეკოლოგიურობის თვალსაზრისითაც გაუმჯობესდეს. რაც შეეხება შესაძლო შედეგებს, ეკოლოგიური ტექნოლოგიების გამოყენებას, მონაცემების მართვასა და დიდი მონაცემების ანალიზის საშუალებებთან (Big Data Analytics Tools) ერთად, უზარმაზარი პოტენციალი აქვს, უზრუნველყოს პროგნოზირების საშუალება სასოფლო-სამეურნეო ოპერაციებთან დაკავშირებით და საფუძველი ჩაუყაროს მოკლე დროში მდგრადი განვითარების შესაბამისი გადაწყვეტილებების მიღებას (Murthy, 2004). ისინი მწარმოებლებს ეხმარება მომდევნო ნაბიჯების დაგეგმვაში, როგორებიცაა სასუქის დამატება, მორწყვა ან სხვა სახის საქმიანობა.

ტრადიციული მეთოდებისგან განსხვავებით, რაც მონაცემების გრძელვადიანი დაგროვების გზით[1] პროდუქტიულობის გაზრდას გულისხმობს, ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები საშუალებას იძლევა, ზუსტი სიმულაცია გაკეთდეს ახალი ზონების, კულტურებისა და ჯიშების საწყის ეტაპზე. ხოლო მონაცემების მართვის ტექნიკების გამოყენებით შესაძლებელია სოფლის მეურნეობის პროდუქტიულობის მაქსიმიზაცია მსოფლიო მასშტაბით, მისი მდგრადი განვითარების მიზნებთან შესაბამისობა და მოქნილობა სოციალურ საკითხებთან მიმართებაში. ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენება სოფლის მეურნეობაში წარმოებასა და დისტრიბუციაში ინოვაციების დანერგვის გზით საშუალებას იძლევა, დაკმაყოფილდეს სწრაფად მზარდი მოთხოვნა საკვებზე და, ამავდროულად, შეიქმნას დაცული და უვნებელი გარემო ყველასთვის.

ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები და მონაცემების მართვის შესაძლებლობები უფრო ძლიერია, როცა გამყარებულია ინვესტიციებით როგორც კერძო სექტორიდან, ისე სახელმწიფოს მხრიდან, ასევე, როცა შემუშავებულია შესაბამისი აგრარული პოლიტიკა. (World bank, 2017)

დისკუსია

მონაცემთა მართვასთან ერთად, ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები გადამწყვეტ როლს ასრულებს თანამედროვე სოფლის მეურნეობაში, მდგრადობის, სურსათის უვნებლობისა და ხარისხის უზრუნველსაყოფად. ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენება შესაძლებელს ხდის გაუმჯობესდეს როგორც თავად წარმოების პრო-

1 მონაცემების შეგროვების ტრადიციული მეთოდებია: 1. როდესაც სახელმწიფო აგროვებს ინფორმაციას კონტროლის, მართვისა და ადმინისტრაციული პროცედურებისთვის. 2. კვლევითი პროექტების განხორციელებისას დაგროვებული მონაცემები ძირითადად კითხვარის, დაკვირვების ან ლაბორატორიული ანალიზის სახით. 3. მრეწველობები აგროვებენ მონაცემებს საკუთარ საქმიანობაზე დაყრდნობით

ცესი ბუნებრივი რესურსების მართვის კუთხით, ისე სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკა. დამატებით, იგი ეხმარება ქვეყნებს პროდუქტიულობის გაუმჯობესებასა და საფრთხეების შემცირებაში, მწარმოებლებისთვის ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღების საშუალების მიცემით. ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებსა და დიდი მონაცემების ანალიზს შეუძლია, სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკა გახადოს მეტად მიზნობრივი და შეამციროს მეწარმეებს შორის უთანასწორობა.

დასკვნა და რეკომენდაციები

როგორც ჩვენ მიერ ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, სოფლის მეურნეობაში ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებთან დაკავშირებული ინიციატივები და ბიზნესმოდელები სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვის ფარგლებში, ძირითადად, ფოკუსირებულია სამ თემატურ სფეროზე: 1) სოფლის მეურნეობასა და ინფორმაციის გავრცელებასთან დაკავშირებული საკითხები; 2) ბუნებრივი რესურსებისა და კლიმატური საკითხები და 3) საბაზრო და ბიზნესთან დაკავშირებული საკითხები.

მდგრადი განვითარების მიზნების შესაბამისად სოფლის მეურნეობის გაუმჯობესება დამოკიდებულია აგრარულ სფეროში კვლევების მიღწევებსა და ეფექტური სტრატეგიების დანერგვაზე, ისევე, როგორც მეწარმეობაში ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების დანერგვისა და განვითარების შესაბამისი პოლიტიკის განხორციელებაზე.

იმისათვის, რომ სოფლის მეურნეობის სექტორში ინფო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების პოტენციალი სრულად იქნას გამოყენებული, მთავრობებმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციონ შემდეგი საკითხების უზრუნველყოფას:

- სფეროს განვითარებისთვის საჭირო კვლევების დაფინანსება;
- მრეწველობაში ჩართულ დაინტერესებულ მხარეებს შორის კავშირების განვითარების აქტიური ხელშეწყობა. მაგალითად, კვლევით ინსტიტუტებსა და მწარმოებლებს შორის კავშირის გაღრმავება და კვლევის შედეგების პრაქტიკაში დანერგვის ხელშეწყობა;
- სამუშაო პრაქტიკაში მოწინავე ტექნიკისა და ტექნოლოგიების აქტიურად გამოყენების მხარდასაჭერად, შეღავათიანი საგადასახადო სისტემით ან სუბსიდირებით იმ კომპანიების/ინსტიტუტების წახალისება, რომლებიც პრიორიტეტულ საკითხებზე მუშაობენ;
- მდგრადი სოფლის მეურნეობის სტიმულირება და ამასთან დაკავშირებით, საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლება მოწინავე ტექნოლოგიების გამოყენებით სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების ხელშეწყობა;
- ღია მონაცემთა ბაზების არსებობა, რაც მნიშვნელოვნად დაეხმარება ყველა დაინტერესებულ მხარეს, ჰქონდეს წვდომა ნებისმიერ საჭირო ინფორმაციაზე, თავიანთი აქტივობების განხორციელებასთან დაკავშირებით;
- მთავრობის პოლიტიკური კურსი უნდა შეესაბამებოდეს გლობალურ მიზნებსაც, რეგიონალური საჭიროებების გათვალისწინებით. ამასთანავე, უზრუნველყოფილი უნდა იქნას სათანადო ცოდნის ტრანსფერი გლობალურიდან ეროვნულ და რეგიონულ დონეებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. CTA (2018). Discussion Paper: Why Invest in ICTs for Agriculture? Retrived from: https://cgspace.cgiar.org/bitstream/handle/10568/98499/2050_PDF.pdf
2. European Union (2020). *Aims of the common agricultural policy*. www.ec.europa.eu. Retrived from: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_enNdocuments. Last seen 29.01.2020
3. FAO (2017). *Information and Communication Technology (ICT) in Agriculture: A Report to the G20 Agricultural Deputies*. Rome 2017. ISBN 978-92-5-109979-7.
4. Murthy, V.R.K., (2004). Crop growth modeling and its applications in agricultural meteorology. *Satellite Remote Sensing and GIS Applications in Agricultural Meteorology*. 235–261
5. Pivoto D., Waquil P.D., Talamini E., Finocchio C.P.S., Dalla Corte V.F., de Vargas Mores G. (2018). Scientific development of smart farming technologies and their application in *Information Processing in Agriculture* 5(1), 21-32
6. Umesha S., Manukumar H.M., Chandrasekhar B. (2018). *Sustainable agriculture and food security Biotechnology for Sustainable Agriculture,* Woodhead Publishing, pp. 67-92
7. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). *World Population Prospects 2019*, Volume II: Demographic Profiles (ST/ESA/SER.A/427).
8. World bank (2017). ICT in Agriculture (Updated Edition): Connecting Smallholders to Knowledge, Networks, and Institutions. Retrieved from: https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/978-1-4648-1002-2 Last access: 29.01.2020

ციფრული კომუნიკაციების მნიშვნელობა

ანუკი ტოგონიძე, მერი სამხარაძე
სტუ-ს დოქტორანტები

რეზიუმე

თანამედროვე სამყაროში ციფრული კომუნიკაციის როლი მეტად მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს. ამ ტენდენციას საქართველოც არ ჩამორჩება, სადაც მრავალი ორგანიზაცია ცდილობს სიღრმისეულად შეისწავლოს და წარმატებით დანერგოს საკუთარ სტრატეგიულ კომუნიკაციაში ციფრული საკომუნიკაციო ინსტრუმენტები. ნაშრომში განხილულია სტრატეგიული კომუნიკაციისა, ინტერნეტისა და ციფრული ინსტრუმენტების სიღრმისეული თეორიული საფუძვლები და მათი ერთმანეთთან ინტეგრირების მნიშვნელობა. ჩვენ მიზანს წარმოადგენს საჯარო და კერძო უწყებებში სტრატეგიული კომუნიკაციის პრაქტიკული გამოყენების განსაზღვრა, ციფრული კომუნიკაციების გავლენის დადგენა მომხმარებელთა ქცევაზე და იმის გაანალიზება, თუ რა გავლენას ახდენს ვირტუალური სამყარო მსოფლიო გლობალიზაციაზე და როგორ ცვლის საზღვრებს. აღნიშნული თემის გარშემო შევისწავლეთ ის საინტერესო ტენდენციები, გამოწვევები, რომელიც დღის წესრიგში დაგვიყენა ახალმა კორონა ვირუსმა. მიუხედავად იმისა, რომ სტრატეგიული კომუნიკაციის გეგმა მორგებული უნდა იყოს ეკონომიკურ თუ პოლიტიკურ პროცესებზე ჩვენ შევიმუშავეთ ზოგადი პრინციპები რეკომენდაციების სახით, რომელთა გათვალისწინებაც მიზანშეწონილი იქნება ნებისმიერი ორგანიზაციისათვის, აგრეთვე გამოვყავით და წარმოვადგინეთ დადებითი და უარყოფითი ფაქტორები, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს კომუნიკაციის ვირტუალურმა პროცესმა.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული კომუნიკაცია, სტრატეგიული კომუნიკაცია, ციფრული ინსტრუმენტები, მინიმალური დანახარჯები, ინტერნეტი, სოციალური ქსელები.

THE IMPORTANCE OF DIGITAL COMMUNICATIONS

resume

The role of digital communication in the modern world is a very important factor. Georgia does not lag behind this trend, where many organizations are trying to study in depth and successfully implement digital communication tools in their strategic communication. The paper discusses the in-depth theoretical foundations of strategic communication, the Internet and digital tools, and the importance of integrating them with each other. Our goal is to determine the practical application of strategic communication in public and private agencies, to determine the impact of digital communications on consumer behavior, and to analyze the impact of the virtual world on globalization and how it changes borders. We explored the interesting trends around this topic, the challenges that the new Corona virus has put on our agenda. While the strategic communication plan should be tailored to economic or political processes, we have developed general principles in the form of recommendations that would be appropriate for any organization, as well as identify the positive and negative factors that can lead to a virtual communication process.

Keywords: Digital Communication, Strategic Communication, Digital Tools, Minimum Costs, Internet, Social Networks.

* * * *

დღესდღეობით სტრატეგიული კომუნიკაციების არაერთი განმარტება არსებობს, რაც გვეხმარება მის სიღრმისეულ გააზრებაში. მაგალითად, Unicef-ის განმარტებით სტრატეგიული კომუნიკაცია არის ფაქტებზე დაფუძნებული, შედეგზე ორიენტირებული პროცესი, ის ხორციელდება მასში მონაწილე ჯგუფებთან კონსულტაციით. იგი სხვა პროგრამულ ელემენტებთან ერთად, ადგილობრივი კონტექსტის შესწავლით და მრავალმხრივი საკომუნიკაციო მიდგომებით ახდენს პოზიტიურ და გაზომვად სოციალურ ცვლილებებს. სხვების აზრით, სტრატეგიული კომუნიკაცია განიმარტება, როგორც საქმიანობა, რომელიც შეესაბამება კომპანიის საერთო სტრატეგიას, რომელიც საჭიროა ორგანიზაციის სტრატეგიის ოპოზიციონირების ზრდისთვის.[1] მნიშვნელოვანია კომუნიკაციის დროს განსაზღვრო სწორი საკომუნიკაციო არხები და მიზნიდან გამომდინარე იმოქმედო. კომუნიკაცია სტრატეგიულია, როდესაც იგი მთლიანად შეესაბამება კორპორაციის მისიას, ხედვას, ღირებულებებს და შეუძლია გააძლიეროს ორგანიზაციის სტრატეგიული პოზიციონირება და კონკურენტუნარიანობა.[2] დაგეგმვის დროს, მიზნების და ამოცანების განსაზღვრა აუცილებელია, ის ყველაზე მეტად ეფექტურია მაშინ, როდესაც მორგებული აუდიტორიის საჭიროებებზე და რეალობაზე. სტრატეგიული დაგეგმვა უზრუნველყოფს სქემას, რაც მოიცავს ორგანიზაციისთვის მნიშვნელოვან თემებს .[3]

1 Top 10 Lessons on Strategy - MIT Sloan Management Review." http://marketing.mitsmr.com/PDF/STR0715-Top-10-Strategy.pdf.

2 Definitions | Strategic Communication | Communications | Topic ...." https://sc3ta.org/weblinks/definitions1023.html.

3 PROJECTING AND REFLECTING: STRATEGIC COMMUNICATIONS AND THE HEALTHY ORGANIZATION." 28 Aug. 2013, https://considinecommunications.com/

იმისთვის, რომ მივაღწიოთ გარე კომუნიკაციის სასურველ შედეგებს, აუცილებელია შიდა კომუნიკაციის სწორი და ეფექტური მართვა, რომელიც თავის მხრივ სწორ დაგეგმვას საჭიროებს. "სტრატეგიული კომუნიკაციები, შიდა და გარე ურთიერთობების ჰარმონიზაციაზეა ორიენტირებული საბოლოო მიზნის მიღწევისთვის, რომელსაც ფუნდამენტად ორგანიზაციის მისია და ფილოსოფია უდევს.[4] თუ როგორი სირთულისაა სტრატეგიული გეგმა დამოკიდებულია ორგანიზაციის ზომაზე, ოპერაციების სირთულეზე, ბიზნესის მიზნებზე, სამუშაო ადგილების რაოდენობაზე და ნებისმიერი ბოლოდროინდელი ცვლილებაზე რაც სტრატეგიულ მიმართულებას შეიძლება შეეხოს. კარგი შიდა საკომუნიკაციო გეგმა ფოკუსირდება ძირითად სტრატეგიულ ელემენტებზე და თანმიმდევრულია ორგანიზაციის გარე საკომუნიკაციო სტრატეგიასთან მიმართებაში.[5] დარგის სპეციალისტები ამბობენ, რომ სტრატეგიული კომუნიკაცია მოითხოვს თანმიმდევრულ, დროში გაწერილ, გაზომვად მიზნებს და გასაგებ მესიჯებს. მესიჯის გამეორების სიხშირეც ძალიან მნიშვნელოვანი კომპონენტია,

სტრატეგიული კომუნიკაციის განმახორციელებელი პირები მმართველობით საქმიანობასა და გადაწყვეტილების მიღებაში აქტიურად უნდა იყვნენ ჩართულები, განსაკუთრებით პროდუქტის რეალიზაციის პროცესში. მაგალითისთვის, PepsiCo-ს და Dell-ის აღმასრულებელ დირექტორებს კარგად აქვთ გააზრებული სტრატეგიული კომუნიკაციების უდიდესი მნიშვნელობა. კომპანია Dell-ის ხელმძღვანელი ამბობს: " მე კომუნიკაციაში ვარ მომხმარებელთან , ჩვენს კომპანიაში მომუშავე ადამიანებთან და სხვებთან სტრატეგიაზე მუშაობისას. სტრატეგიის მნიშვნელოვანი საკვანძო საკითხია კომუნიკაცია. "PepsiCo-ს კორპორატიული კომუნიკაციების ვიცე პრეზიდენტი ამბობს: "კომუნიკაცია ეხმარება ბიზნესს წარმატების მიღწევაში და ბრენდის განვითარებასა და გაძლიერებაში ."[6]

სტრატეგიული კომუნიკაციები კომუნიკაციის ეფექტიანად წარმათვის ერთ-ერთი სახეა. თუ წლების წინ ფიზიკურად მივდიოდით ნებისმიერ ადგილას სასურველი ნივთის შესაძენად და გვიწევდა დროის ხარჯვა, ახლა უკვე ელექტრონული სახე მიიღო ამ ყველაფერმა. ონლაინ სივრცე გახდა ადგილი, სადაც ადამიანს დროისა და ფულადი სახსრების მინიმალური დანახარჯით შეუძლია მიიღოს მისთვის სასურველი ინფორმაცია ან პროდუქტი თუ მომსახურება, გაუზიაროს თავისი აზრი და შთაბეჭდილებები ახლობლებს, ნაცნობებს და უცნობებსაც მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში.[7] კომპანიებისთვის დღითიდღე მიმზიდველი ხდება ციფრული კომუნიკაციების ინტეგრირება სტრატეგიულ კომუნიკაციებში, როგორც საზოგადოებასთან ურთიერთობის ეფექტიანი საშუალება შიდა და გარე კომუნიკაციის (მომხმარებლები, თანამშრომლები, აქციონერები, მომწოდებლები, კონკურენტები, საზოგადოება და სხვა) ეფექტიანად წარმართვისთვის . თუ წლების წინ მოსახლეობის დიდი ნაწილი მეტ დროს უთმობდა ერთმანეთთან პირდაპირ კომუნიკაციას, სავაჭრო ობიექტებში იძენდა საჭირო პროდუქტს ან სასურველი სერვისის მისაღებად ლოდინი და ზედმეტი დროის ხარჯვა უწევდა, დღეს ურთიერთობისა და ოპერაციების ფორმატმა ელექტრონული სახე მიიღო. ონლაინ სივრცე ის ადგილია, სადაც ადამიანს შეუძლია დროისა და ფულადი სახსრების მინიმალური დანახარჯით მიიღოს მისთვის სასურველი ინფორმაცია ან პროდუქტი თუ მომსახურება, გაუზიაროს თავისი აზრი და შთაბეჭდილებები ახლობლებს, ნაცნობებს და უცნობებსაც მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში.

ინფორმაციის სწრაფ განვითარებას ხელი შეუწყო ციფრული კომუნიკაციების განვითარებამ. დღესდღეობით, მაგალითად სოციალურ ქსელში შეგიძლია განათავსო რეკლამა, შენი აზრი სტატუსი, პრეტენზია დააფიქსირო პროდუქტის უვარგისობაზე, რომ ის კომპანია მომენტალურად დაკარგავს მომხმარებლების უმრავლესობას და რეპუტაცია შეელახება. მაგალითისთვის შეგვიძლია მოვიყვანოთ „Georgian Water and Power"-ის რეალურ ისტორიებზე დაფუძნებული სარეკლამო კამპანია- "არც კი იცი, როგორ გვიყვარხარ". მოსახლეობას დიდი ხნის განმავლობაში ნეგატიური დამოკიდებულება ქონდა ჩამოყალიბებული კომპანიის მიმართ, ისინი უკმაყოფილებას საჯაროდ, სოციალურ ქსელში გამოთქვამდნენ, რამაც სისტემატიური ხასიათი მიიღო. ამ პრობლემის აღმოსაფხვრელად GWP-მა ერთ-ერთ სარეკლამო სააგენტოსთან ერთად შეიმუშავა სარეკლამო კამპანია, სადაც ტექნიკური პერსონალი სამუშაოების განხორციელების ადგილიდან ვიდეორგოლით მიმართავდა კონკრეტული ნეგატიური პოსტების და კომენტარების ავტორებს. კამპანიამ მასშტაბური სახე მიიღო, ვირუსულად გავრცელდა და პოზიტიური უკუკავშირიც მოიპოვა.[8]

აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ინტერნეტი პროდუქტის შექმნის, შეთავაზებისა და რეალიზების საუკეთესო საშუალებად იქცა. დღესდღეობით კომპანიების უმრავლესობა ციფრულ

projecting-and-reflecting-strategic-communications-and-the-healthyorganization/.

4 "საზოგადოებასთან ურთიერთობა VS კომუნიკაციები | ჯეპრას ბლოგი."

5 "Lymer, Leah-Ann, Carney, William Wray.; Fundamentals of Public Relations and Marketing Communications in Canada, eBook Collection (EBSCOhost) 2015 - printed on 4/15/2019 5:30 AM via BUSINESS AND TECHNOLOGY UNIVERSITY. (pg.16)

6 "Top 10 Lessons on Strategy - MIT Sloan Management Review." http://marketing.mitsmr.com/PDF/STR0715-Top-10-Strategy.pdf.

7 აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტო (USAID), "ციფრული მარკეტინგი გზა საკუთრებიდან წარმატებულ ბიზნესამდე." 2018 , http://zrda.georgianeo.ge/Files/cifruli%20marketingi-2018.pdf.

8 რეალურ ისტორიებზე დაფუძნებული ვიდეორგოლები– GWP-ის კამპანია". https://www.marketer.ge/gwp-campaign-rogor-gvikvarkhar

მარკეტინგზე გადავიდა, რაც გულისხმობს მომხმარებლებთან ელექტრონული საშუალებებით კომუნიკაციას. ინტერნეტის მომხმარებელთა ზრდამ მსოფლიოს მასშტაბით გამოიწვია ციფრულ ტექნოლოგიებზე ზრდა და ასევე მათგან მიღებულ მომსახურებებზე. ციფრული კომუნიკაციების ზრდა რამდენიმე ფაქტორზეა დამოკიდებული, მათ შორისაა მომხმარებლის სურვილი რაც შეიძლება სწრაფად, ზედმეტი დანახარჯების გარეშე, იოლი გზით მიიღოს ინფორმაცია, სერვისი და პროდუქცია. ელექტრონული კომერციის მაჩვენებელი ზრდადობით ხასიათდება და ყოველ წელს დაახლოებით 14%-ით იზრდება. ინტერნეტი ინტერაქტიულია და ორმხრივი კომუნიკაციის საშუალებას იძლევა. მომხმარებლები არა მხოლოდ თვითონ ირჩევენ როგორი გზავნილისა და შინაარსის ნახვა სურთ, არამედ თავადაც ქმნიან შინაარსს, გასაყიდად გააქვთ საკუთარი საქონელი და მომსახურება".[9]

ხოლო 2019 წლისთვის ციფრული კომუნიკაციების გამოყენების სტატისტიკური მდგომარეობა მსოფლიოში ამგვარია:

მსოფლიოში 5.11 მილიარდი მობილური ტელეფონის უნიკალური მომხმარებელია, აღსანიშნავია, რომ სახეზეა 100 მილიონიანი (2%იანი) ზრდა წინა წელთან შედარებით.

- ინტერნეტის მომხმარებელთა რაოდენობა 4.39 მილიარდ ადამიანს შეადგენს 2019 წელის მონაცემებით, რაც 2018 წელთან შედარებით 366 მილიონიანი ზრდაა (9%). [10]
- სოციალური მედიის მომხმარებელთა რაოდენობა 3.48 მილიარდია მსოფლიოს მასშტაბით, ზრდა (9%).
- 3.26 მილიარდი ადამიანი იყენებს სოციალურ ქსელებს მობილური მოწყობილობის მეშვეობით, ეს მაჩვენებელი კი ყოველ წელს დაახლოებით 10%-ით იზრდება.

აგრეთვე უნდა აღინიშნოს ინტერნეტის მოხმარება რამდენად განსხვავდება რეგიონების მიხედვით. მოწინავე ადგილს იკავებს ჩრდილოეთ ამერიკა დაახლოებით 95%), შემდგომ მოდის დასავლეთ ევროპა და ბოლო ადგილზეა ცენტრალური აზია (12%).

საქართველოში ინტერნეტით უზრუნველყოფილი შინამეურნეობების წილი სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ წარმოდგენილი მონაცემებით ჯამში 69.5%-ია. თბილისშია ინტერნეტის ყველაზე დიდი მომხმარებლების რაოდენობა (85.5%), შედეგ მოდის აჭარა და სამეგრელო. საქართველოში ინტერნეტს მოსახლეობის 92.4% სოციალური ქსელების მოხმარების მიზნით იყენებს. მას მოყვება 52%-ით ონლაინ ახალი ამბების კითხვა და 51%-ით ელ-ფოსტის გამოყენება. საქონლისა და მომსახურების შესახებ ინფორმაციის მოსაძიებლად ინტერნეტს 30.8% იყენებს. ყველაზე აქტიურად 15-29 წლის ასაკის პირები(95.7%) იყენებენ ინტერნეტს; შემდგომ 30-59 წლამდე პირები - 89.7% და 60 წელს ზევით - 70.8%.

ციფრული კომუნიკაციის გამოყენება სტრატეგიულ კომუნიკაციაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს განსაკუთრებით იმ რეალობაში რაც დღეს გვაქვს, რომ არა ინტერნეტი და ის შესაძლებლობები, რომელსაც კომუნიკაციის ეს სფერო გვაძლევს ჩვენ ვერ შევძლებდით თუნდაც ლექციების ფორმატის ცლილებას, არ მოხდებოდა ინფორმაციის გაცვლა სხვადასხვა სახელმწიფოებს შორის და ეფექტურ კომუნიკაციის პროცესი ვერ განხორციელდებოდა ვერცერთ სფეროში, იქნება ეს შესყიდვების და კომერციული ბიზნესი ასევე ნებისმიერი სახის ეკონომიკური ერთეული, დღეს ყველაზე მეტად ვართ სწორედ ინტერნეტზე და კომუნიკაციის ვირტუალურ ფორმებზე დამოკიდებული გვაქვს შესაძლებლობა შეუფერხებლად ვმართოდ სახლიდან გაუსვლელად, როგორც სალექციო პროცესი ასევე გვქონდეს უწყვეტი კონტაქტი ეკონომიკურ თუ პოლიტიკურ სუბიექტებთან; შეგვიძლია მოკლედ განვიხილოთ რამდენიმე საკომუნიკაციო არხი, მაგალითაც წარმოუდგენელია დღეს კომუნიკაცია ე.წ **Zoom**-ის გარეშე, მისი საშულებით იგეგმება ელექტრონული კონფერენციები თუ ლექცია სემინარები. კომუნიკაციის ფორმად გვევლინება **E-mail**-ი, "ელექტრონული ფოსტა მძლავრი მარკეტინგული ინსტრუმენტია, რომელიც ათასობით ადამიანთან კომუნიკაციის შესაძლებლობას იძლევა. მისი მეშვეობით შესაძლებელია წარიმართოს სარეკლამო კამპანია, მოიძებნოს პოტენციური კლიენტები და პარტნიორები, მყისიერად მოხდეს ინფორმაციის მიმოცვლა, მოხდეს დოკუმენტების და ა.შ გადაგზავნა, ხოლო ყოველივე ეს კი ბიზნესის ეფექტიანად მუშაობისთვის აუცილებელი პირობა და შესაბამისად ეკონომიკისთვისაც. **ვებ-გვერდი.** "ვებ-გვერდი შეიძლება იყოს, უბრალოდ, ინფორმაციული, ან კომერციული (e-commerce), საიდანაც ბიზნესს შეუძლია ონლაინ რეჟიმით გაყიდოს პროდუქცია/მომსახურება. მარკეტინგში ვებ-გვერდის გამოყენება ბიზნესისთვის ფართო შესაძლებლობებს ქმნის. მათგან აღსანიშნავია: ბიზნესის იმიჯზე ზრუნვა; საზოგადოების ნდობის მოპოვება; კლიენტების შენარჩუნება და ახალი მომხმარებლების მოზიდვა; მიზნობრივ აუდიტორიასთან მუშაობა; ინფორმაციის წვდომის შეუზღუდავი დრო; იაფი და ეფექტიანი მარკეტინგის წარმოება და სხვა. მომხმარებლებთან მუდმივი უკუკავშირის შესაძლებლობა; საზოგადოების ინფორმირება სიახლეების შესახებ; სტატისტიკის წარმოება და ანალიზი; გამოკითხვისა და კვლევის ჩატარება. ვებ-გვერდი კომპანიის ვიზუალური სახეა და ამიტომაც უნდა იყოს მაქსიმალურად ეფექტური, ადვილად აღსაქმელი და ინტერაქციული."

9 ჯორჯ.ი.ბელჩი და მაიკლ.ე.ბელჩი. 2013. რეკლამა და პრომოცია: ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციების ხედვა". რედ: ნინო აბესაძე. მარიკა კვესელავა. ნიკო ნერგაძე. ცირა ჩიკვაიძე. ქართული გამომცემლობა "დიოგენე". (გვ.495)

10 Digital 2019: Global Internet Use Accelerates - We Are Social." https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates.

სოციალური მედია. არსებობს სოციალური მედიის სხვადასხვა პლატფორმა: **Facebook, Instagram, LinkedIn, Twitter, Pinterest, Youtube** და ა.შ მათ შორის არჩევანის გაკეთება მარტივი არ არის. არჩევანს განაპირობებს არა მხოლოდ არხების ჩამონათვალისა და სახეობების ცოდნა, არამედ მათი დადებითი და უარყოფითი მხარეების სიღრმისეული ანალიზი. სოციალურმა მედიამ გააჩინა ახალი საკომუნიკაციო არხები ორგანიზაციებისთვის, რომლებმაც საშუალება მისცა დაინტერესებულ მხარეებს კომუნიკაცია დაამყარონ კომპანიასთან პირდაპირი გზით. ნებისმიერი ზომის ორგანიზაცია, იქნება ეს კორპორაცია თუ სტარტაპი, იყენებს სოციალურ მედიას, იმისათვის, რომ მიწვდეს ახალ აუდიტორიას და გააძლიეროს კავშირები უკვე არსებულთან. აქვე აღსანიშნავია ის, რომ სოციალური მედიის გამოყენება ორგანიზაციებში ზრდადი ტემპით ხასიათდება. მანამ, სანამ მოხდება კონკრეტული სოციალური არხის შერჩევა მცირე საკომუნიაციო მიზნების მისაღწევად, აუცილებელია კომპანიამ გაიაზროს კონკრეტული სოციალური მედიის მნიშვნელობა საერთო სტრატეგიული მიზნების მიღწევაში. სოციალური მედიის გამოყენება მსოფლიოს მასშტაბით დღითიდღე იზრდება. სოციალური მედიის 2019 წლის სტატისტიკა გვიჩვენებს რომ 3,2 მილიარდი სოციალური მედიის მომხმარებელია მსოფლიოს მასშტაბით და ეს რიცხვი კიდევ იზრდება. ეს მაჩვენებელი ამჟამინდელი მსოფლიოს მოსახლეობის დაახლოებით 42%-ს უდრის. სოციალური მედიის მოხმარების ზრდის ერთ-ერთი მიზეზი მობილური შესაძლებლობების გაუმჯობესებაა რაც მეტად ამარტივებს სოციალურ მედიასთან წვდომას ადგილსამყოფელის მიუხედავად. სოციალური ქსელების უმეტესობა მობილური აპლიკაციების საშუალებითაც გამოიყენება ან მორგებულია სმარტფონზე. მობილური აპლიკაციებიც ერთი-ერთი ფორმაა კომუნიკაციის, რომელთა გამოყენება აქტიურად ხდება და ვიყენებთ დღეს ე.წ „კოვიდ 19“- ის პირობებში, რასაკვირველია ყველა ინტერნეტის დახმარებით იმართება და საშუალებას გვაძლევს ჩვენივე ტელეფონით ვაკონტროლოთ ცვლილებები და ვიყოთ მუდმივად მოვლენების ეპიცენტრში. ინტერნეტის როლი განსაკუთრებით დიდია ეკონომიკურ ანალიზის განხორციელებაში, რომელიც გვაძლევს შესაძლებლობას, გავაანალიზოთ მოპოვებული ინფორმაცია ავაგოთ მოდელები სხვადასხვა პროგრამაში და დავგეგმოთ მომავალი ზრდის პროგნოზები, ფაქტობრივად პროგრამირების საშუალებით შესაძლებელია დავაკავშიროთ სხვადასხვა ინტერნეტ-საიტები და მათგან მოვახდინოთ ინფორმაციის აკუმულირება, რომელსაც შესაძლებელია მივცეთ განახლებადი ხასითი და ინფორმაცის გვქონდეს ყოველთვის განახლებულ ფორმატში, მისი საშუალებით შესაძლებელია რეპორტების აწყობა და სინთეზური თუ სტატისტიკურ დინამიკური ცხრილების მარტივი დამუშავება, როგორებიცაა მაგალითად Pyton, Java, Microsoft SQL და სხვა, რომლებიც გვაძლევს შესაძლებლობას მარტივად გადავჭრათ რთულად დასმული ამოცანები, აგრეთვე საოფისე პროგრამები, რომლებიც ესოდენ მნიშვნელოვანი ჩვენი ყოველდღიურობისთვის და რომელთა ცოდნას საშუალებას გვაძვევს შევქნათ ახალი მოდელები ახალი ლოგიკები და ახალი სკრიფტები მონაცემების დამუშავებისთვის.

ბლოგები. „სიტყვა ბლოგი (**blog**) ასე განიმარტება: **web log**, ანუ ვებ ჩანაწერი. ბლოგი ერთგვარი ინტერნეტ გვერდია, რომელშიც მისი ავტორი ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით განათავსებს ჩანაწერებს“. “ბლოგინგი გულისხმობს არა მხოლოდ სტატიების წერას, არამედ სტრატეგიის შექმნასაც, რაც აერთიანებს საძიებო სისტემის ოპტიმიზაციას, სოციალურ მედიასა და ვებგვერდს. ბლოგი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც საკომუნიკაციო არხი - კორპორაციული ბლოგის ან ცალკეული ბლოგერის სახით. თუ ორგანიზაციას ყავს წარმოსაჩენი სახე, უფრო მეტად ეფექტური იქნება თუ ბლოგი დაიწერება მის მიერ. ის საშუალებას აძლევს პროფესიონალებს რომ გამოავლინონ მათი ინდივიდუალობა და გამოცდილება. მისი ეფექტურობა ყველაზე მეტად დამოკიდებულია იმაზე, თუ ვინ წერს მას. ეფექტური ბლოგის განახლება ხშირად უნდა ხდებოდეს, სულ მცირე კვირაში ერთხელ მაინც. ის უნდა შეიცავდეს ინფორმაციას არა მხოლოდ ისეთ თემებზე რაც თავად ორგანიზაციას სურს რომ წარმოაჩინოს, არამედ მნიშვნელოვანია ყურადღების გამახვილება ისეთ საკითხებზე, რაც თავად ორგანიზაციის მომხმარებლებს აინტერესებთ. ბლოგის ტონი უნდა იყოს არაფორმალური და დატვირთული შესაბამის სფეროში სხვადასხვა მიღწევების შესახებ ინფორმაციით, თუნდაც ეს იყოს კონკურენტების შესახებ ინფორმაცია.

ვირუსული მარკეტინგი. ციფრული კომუნიკაციის ერთ-ერთი განსხვავებული ინსტრუმენტია ვირუსული რეკლამა, რომელიც ერთი ადამიანიდან მეორეზე “გადაცემით” ავრცელებს მარკეტინგულ გზავნილს. ამისთვის ის იყენებს სოციალურ მედიას და ძალიან სწრაფად ავრცელებს ინფორმაციას. გზავნილი უნდა იყოს ემოციური, საინტერესო და დამაინტრიგებელი, რათა ინტერნეტ მომხმარებლების ყურადღება მიიპყროს და გაუჩინოს მეგობრისთვის გაზიარების სურვილი. თუ ამ გზავნილმა დააინტერესა სოციალური ქსელის მომხმარებელი და უბიძგა, რომ ის სხვებისთვისაც გაეზიარებინა, მიზანი მიღწეულია.”

აღნიშნული სფერო სულ მუდამ ცვალებადია, რაც იყო დღეს უკვე ხვალ სხვა კომუნიკაციური პროცესი მიდის, ამიტომ მნიშვველოვანია მხარი ავუბათ ტექნიკურ პროცესს და ველოსიპედის გამოგონება არ დავიწყოთ მაშინ როდესაც ის უკვე გამოგოინებულია, სწორედ ინტერნეტის დახმარებით შეგვიძლია გავიგოთ ინფორმაცია სხვადასხვა ეკონიმიკურ პოლიტიკურ თუ ა.შ სიახლეებზე. მოკლედ რომ განვიხილოთ ინტერნეტის დადებით მხარეები არის შემდეგი;

- ✓ მობილურობა
- ✓ ხელმისაწვდომობა

✓ კომუნიკაციის სისწრაფე
✓ დროის დაზოგვის შესაძლებლობა
✓ დაბალი დანახარჯები
✓ ინფორმაციულობა
✓ პერსონალიზაცია

ესენია ის მოკლე ჩამონათვალი, როგორც შეიძლება დავახასიათოთ ინტერნეტის დადებითი მხარეები, მაგრამ დადებით მხარეებთან ერთად ასევე უნდა ვისაუბროთ იმ უარყობით ფაქტორებზეც რომლებიც მას თან სდევს. ესენია:

1. ტერიტორიული დაფარვის არეალი
2. დეზიიფორმაციების გავრცელების შესაძლებლობა
3. ჰაკერული თავდასხმები

თუმცა მიუხედავად უარყოფითი მხცარეებისაა დადებითი გაცილებით მეტია და რომ არა ინტერნეტი დღეს ვერ ვისაუბრედით გლობალიზაციაზე და ვერ ვიქნებოდით თანაზიარი იმ ეკონომიკური, პოლიტილური და თუ სხვა მოვ;ენების თანაზიარი, რომლებიც დღეს ხდება მსოფლიოში.

ესაა სფერო რომელიც ჯერ კიდევ ასათვისებელია, ამიტომაც EU4Digital ერთ-ერთი ინიციატივაა, რომელიც ხელს შეუწყობს ევროკავშირსა და მის ექვს პარტნიორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების გაძლიერებას აღნიშნულ სფეროში. ამ ინიციატივის ფარგლებში ყველა პარტნიორს აღებული აქვს ვალდებულება რეალური სარგებელი მოუტანოს საკუთარ მოქალაქეებს ყოველდღიურ ცხოვრებაში 2020 წლისთვის მისაღწევ 20 შედეგზე ორიენტირებით. ევროკავშირი მხარს უჭერს აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებს როუმინგის ტარიფების შემცირებაში, კიბერ-უსაფრთხოების საშიშროებების კოორდინირებული გზით მოგვარებაში და იმ პოტენციალის გამოყენებაში, რომელსაც ერთიანი ციფრული ბაზარი სთავაზობს ბიზნესს და მოქალაქეებს მეტი სამუშაო ადგილის შესაქმნელად რეგიონში.[11]

დასკვნა

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ნათლად გამოჩნდა თუ რა მნიშვნელობა და ადგილი გააჩნია ციფრულ ტექნოლოგიებსა და საკომუნიკაციო არხებს ბიზნესისა თუ ეკონომიკურ პროცესებში და რა გავლენას ახდენს მომხმარებლის ქცევაზე. სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით დავასკვენით, რომ ინტერნეტის გავრცელება ხელს უწყობს ეფექტურ კომუნიკაციას, დარგთაშორის ურთიერთობების დამყარებას, ეკონომიკური პროცესების ეფექტურ და ეფექტიან განხორციელებას. განსაკუთრებით დღევანდელ პერიოდში, როდესაც მსოფლიო პანდემიას ებრძვის, კიდევ უფრო ნათელი გახდა ტექნოლოგიების და საკომუნიკაციო საშუალებების არსებობის მნიშვნელობა და გავლენა.

11 https://eufordigital.eu/geo/eastern-partnership-promoting-stronger-digital-economies-for-the-eus-six-eastern-partners/

რეკომენდაცია

• ყოველდღიურად გავრცელებული ინფორმაციის რაოდენობა იმდენად დიდია, რომ კრიტიკულად მნიშვნელოვანია ნებისმიერი საკომუნიკაციო მიზნით ჩამოყალიბებული მესიჯი იყოს მოკლე, მკაფიო და მარტივად აღსაქმელი.

• ორგანიზაციებმა სოციალური მედიისთვის უნდა შეიმუშაონ ცალკე საკომუნიკაციო სტრატეგია.

• ორგანიზაციებმა დანერგონ ახალი ტექნოლოგიები, რათა დროულად მოახდინონ ადაპტაცია ტექნოლოგიურ პროგრესთან და იყვნენ ინოვაციურები რათა არ დაკარგონ აქტუალურობა ბაზარზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Top 10 Lessons on Strategy - MIT Sloan Management Review." http://marketing.mitsmr.com/PDF/STR0715-Top-10-Strategy.pdf

2. Definitions | Strategic Communication | Communications | Topic ...." https://sc3ta.org/weblinks/definitions1023.html.

3. PROJECTING AND REFLECTING: STRATEGIC COMMUNICATIONS AND THE HEALTHY ORGANIZATION." 28 Aug. 2013, https://considinecommunications.com/projecting-and-reflecting-strategic-communications-and-the-healthyorganization/.

4. "საზოგადოებასთან ურთიერთობა VS კომუნიკაციები | ჯეპრას ბლოგი."

5. "Lymer, Leah-Ann, Carney, William Wray.; Fundamentals of Public Relations and Marketing Communications in Canada, eBook Collection (EBSCOhost) 2015 - printed on 4/15/2019 5:30 AM via BUSINESS AND TECHNOLOGY UNIVERSITY. (pg.16)

6 Top 10 Lessons on Strategy - MIT Sloan Management Review.» http://marketing.mitsmr.com/PDF/STR0715-Top-10-Strategy.pdf.

7. აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტო (USAID), "ციფრული მარკეტინგი გზა საკუთრებიდან წარმატებულ ბიზნესამდე." 2018 , http://zrda.georgianeo.ge/Files/cifruli%20marketingi-2018.pdf.

8. რეალურ ისტორიებზე დაფუძნებული ვიდეორგოლები– GWP-ის კამპანია". https://www.marketer.ge/gwp-campaign-rogor-gvikvarkhar

9. ჯორჯ.ი.ბელჩი და მაიკლ.ე.ბელჩი. 2013. რეკლამა და პრომოცია: ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციების ხედვა". რედ: ნინო აბესაძე. მარიკა კვესელავა. ნიკო ნერგაძე. ცირა ჩიკვაიძე. ქართული გამომცემლობა "დიოგენე". (გვ.495)

10. Digital 2019: Global Internet Use Accelerates - We Are Social." https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates

11. ინიციატივა EU4digital. https://eufordigital.eu/geo/eastern-partnership-promoting-stronger-digital-economies-for-the-eus-six-eastern-partners/

გაზის მომხმარებელის უსაფრთხოების სისტემა

არჩილ ფრანგიშვილი, ნუგზარ იაშვილი, იური ხუტაშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
თბილისი, საქართველო, n.iashvili@gtu.ge

ანოტაცია

განხილულია საცხოვრებელ ბინებში და სახლებში ბუნებრივი და მხუთავი აირების მოხმარების უსაფრთხო სისტემის შექმნის საკითხები.

შემოთავაზებულია სისტემის სტრუქტურა, რომელიც განკუთვნილია გაზის მომხმარებელთა უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის. არსებული სისტემებისაგან და მოწყობილობებისაგან განსხვავებით იგი განსხვავდება რამდენიმე ნიშნით, რაც განაპირობებს მის მაღალ მგრძნობიარობას და სიზუსტეს, რაც მთავარია გაზის მომხმარებლის უსაფრთხოებას.

GAS CONSUMPTION SAFETY SYSTEM

A. Prangishvili, N. Iashvili, I. Khutashvili
Georgian Technical University,
Tbilisi, Georgian, n.iashvili@gtu.ge

ABSTRACT

A new system of gas leakage control and valve control is proposed. The system is intended to fix the gas leaks in homes, issuing a warning sound and light signals. In case of gas leakage, microprocessor unit enables the electromagnetic switch off valve and shuts off gas supply.

The proposed system distinguishes from existing devices and systems with several features that provide high sensitivity and accuracy. Besides, the cost of the system is being significantly reduced.

Keywords: control systems; electromagnetic valve; gas leakage; microprocessor device.

შესავალი

საყოფაცხოვრებო და მხუთავი გაზების გაჟონვისა და დაგროვების აღმოჩენის (იდენტიფიცირების) და ადამიანთა უსაფრთხოების დაცვის მნიშვნელობა ყველასთვის ცხადია. სწორედ ადამიანთა უსაფრთხოებისთვის არის განკუთვნილი საცხოვრებელ ბინებში და სახლებში გაზების გაჟონვის აღმოჩენის და დაგროვების დაფიქსირების სიგნალიზატორები, დეტექტორები, მონიტორინგის მოწყობილობები და უსაფრთხოების სისტემები.

ამჟამად ევროპის ქვეყნებში, აშშ, იაპონიაში და ჩინეთში შექმნილია გაზების იდენტიფიცირების სხვადასხვა მოწყობილობებს. მათ შორის დიდი ადგილი უკავია საცხოვრებელ ბინებში გაზის გაჟონვის სიგნალ ზატორებსა და დეტექტორებს. ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან დანიშნულებით,შესასრულებელი ფუნქციებით და ცხადია

ბოლო წლებში ჩვენში გახშირებულმა უბედურმა შემთხვევებმა დღის წესრიგში დააყენა ამ საკითხების მოგვარების აუცილებლობა, რათა თავიდან ავიცილოთ აფეთქებები, ხანძრები, ადამიანთა მოწამვლა და დაღუპვა. სტატისტიკა კი მეტად სავალალოა. ასე მაგალითად 2014 წელს საქართველოში ბუნებრივი გაზით მოიწამლა 2 089, ხოლო 2015 წელს კი 3356 ადამიანი. ამ ორ წელიწადს გაზით დაიღუპა 27 ადამიანი. ყოველივე ეს მიუთითებს გაზების გაჟონვის აღმოჩენის და ამის შესახებ ადამიანთა გაფრთხილების აქტუალობასა და აუცილებლობაზე. გაზის სიგნალიზატორების, დეტექტორების და მრავალსართულიან საცხოვრებელ კორპუსებში მონიტორინგის სისტემების ფართოდ დანერგვასეიძლება ითქვას, რომ პრაქტიკულად გადაწყვეტს აღნიშნულ პრობლემას.

ძირითადი ნაწილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ავტომატიზაციის სამეცნიერო-კვლევითი და საინჟინრო-ტექნიკური ცენტრისა მეცნიერთა და სპეციალისტთა ჯგუფის მიერ შექმნილი გაზის მომხმარებელთა უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ახალი მიკროპროცესული სისტემა(მოწყობილობა).

სისტემა შედგება სამი ძირითადი ნაწილისაგან (ბლოკისაგან):

1. პირველადი გადამწოდი (ნახევარგამტარული სენსორი);
2. მიკროპროცესორული ელექტრონული ბლოკი;
3. ელექტრომაგნიტური ჩამკეტი სარქველი.

დამუშავებული სისტემის ტექნიკური დოკუმენტაცია, დამზადებულია მოწყობილობის საცდელი ნიმუშები, ჩატარებულია მეთანის გაჟონვის აღმოსაჩენი ხელსაწყოს ლაბორატორიული გამოცდა, დაწყებულია სამუშაოები საცხოვრებელ ბინებში საყოფაცხოვრებო და მხუთავი გაზების გაჟონვის და დაგროვების შემთხვევების დაფიქსირების მოწყობილობების სერიული წარმოებისათვის. მომ-

ზადებულია სამი ნიმუში საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისობაზე გამოცდების ჩასატარებლად,რომლის შემდეგაც შესაძლებელი იქნება ISO-ს სტანდარტის მიღება.

დამუშავებულ იქნა სისტემის ელექტრული სქემის რამდენიმე ვარიანტი. ამ ეტაპზე შერჩეულ იქნა სქემა, რომელიც აგებულია ერთი ნახევარგამტარული სენსორის(კომპანია ფიგაროს სენსორი TGS და ერთი მიკროკონტროლერის ბაზაზე; დამზადებულია სისტემის სამი საცდელი ნიმუში რომლებშიც გამოყენებული იქნა PIC12F675 ტიპის მიკროკონტროლერი.

შემოთავაზებულ ახალ სისტემას, სხვა არსებულ სიგნალიზატორებთან, დეტექტორებთან და მოწყობილობებთან შედარებით გააჩნია რამდენიმე უპირატესობა:

- სენსორის გახურებისათვის სტაბილიზირებული დენის გამოყენება ამცირებს სენსორის დეგრადაციის სიჩქარეს და ზრდის მისი მუშაობის ხანგრძლიობას;
- ორ დიაპაზონიანი გამზომი სქემა უზრუნველყოფს მოწყობილობის მაღალ მგრძნობიარობას ჰაერის როგორც მცირე, ისე დიდი დაგაზიანებისას;
- ნახევარგამტარული სენსორის მიერ მოხმარებული სიმძლავრე თითქმის 100- ჯერ ნაკლებია ზღვრულ მნიშვნელობაზე ;
- პერიოდული ავტომატური კალიბრების გამო შესაძლებელია ავიცილოთ ყოველწლიურ პერიოდული დამოწმება და კალიბრება.
- დამატებით ავტომატიური პერიოდული კალიბრება გამორიცხავს სენსორის დეგრადაციისა და დაბინძურების პროცესის უარყოფით გავლენას, რაც ზრდის მისი მუშაობის რესურსს.

გაზის უსაფრთხოდ მოხმარების პრობლემის გადაწყვეტისას გამოყენებული იქნა სისტემური მიდგომა, რაც ითვალისწინებს პრობლემის შემადგენელი კომპონენტის გამოყოფას. პირველი კომპონენტიარის დამუშავება.ამ დროს ხდება ახალი მოწყობილობის თუ სისტემის ს დამუშავება და კონსტრუირება.მეორე კომპონენტი -„წარმოება“, გულისხმობს ბუნებრივი გაზის (და შემდეგში სხვა გაზების) გაჟონვის აღმოსაჩენ დეტექტორების სერიულ წარმოებას. აქ ჩვენ მიერ გამოყენებული იქნება აუთსორსინგის მეთოდი. აუთსორსინგი - Outsourcing, ზოგადად ნიშნავს გარეშე, სხვა რესურსების გამოყენებას. ეს ტერმინი პირველად 1989 წელს გამოიყენეს რომელიმე კონკრეტული საქმიანობის ან ფუნქციის სხვა გარეშე კომპანიაზე გადაცემის აღსანიშნავად. აუთსორსინგის ერთ- ერთი ძირითადი პრინციპი შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს: „დაავალე სხვას გააკეთოს ის, რასაც ის შენზე უფრო კარგად და იაფად გააკეთებს”. აუთსორსინგმა თითქმის ყველა სფეროში მოიკიდა ფეხი. განსაკუთრებით ფართოდ გამოიყენება ის ხელსაწყოთმშენებლობაში, აგრეთვე საინფორმაციო ტექნოლოგიებში. იმისათვის, რომ ახალმა ინოვაციურმა ხელსაწყომ, მოწყობილობამ თუ სისტემამ შეძლოს მუშაობა, საჭიროა პროგრამირებად მიკროკონტროლერში მოვათავსოთ (ჩავტვირთოთ) ჩვენ მიერ შექმნილი პროგრამული პროდუქტი. ყოველივე ამის შემდეგ მოხდება სისტემის მონტაჟი,აწყობა-გამართვა,პირველადი გამოცდა და საბოლოო შემოწმება. ამის შემდეგ მუშაობაში ჩაირთვება პრობლემის სხვა კომპონენტი- „სერტიფიცირება“ (ან „სერტიფიცირების მეტროლოგიური სტენდი“). სისტემა უნდა შემოწმდეს საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისობაზე.

დასკვნა

ამგვარად, პრობლემის გადასაწყვეტად აუცილებელია სპეციალური მეტროლოგიური სტენდის დამუშავება და დამზადება, რომელზეც მოხდება პირველ ეტაპზე დამზადებული ხელსაწყოების გამოცდა, დამოწმება და მათზე სერტიფიკატების გაცემა. მხოლოდ ამის შემდეგ უნდა მოხდეს წა-

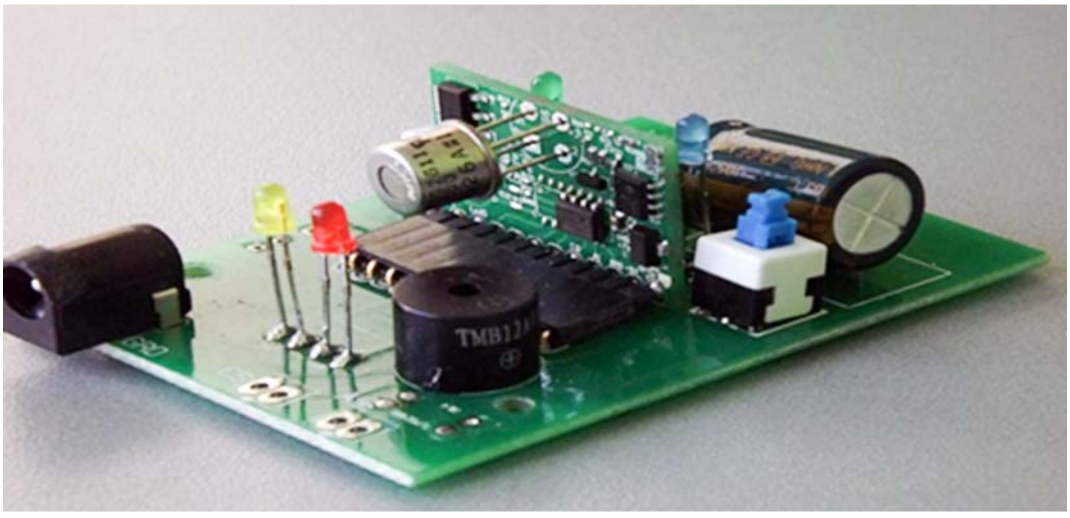

გაზის დეტექტორის ელექტრონული სქემა (ნაბეჭდი ფირი)

რმოებული სისტემების (ხელსაწყოების) სავაჭრო ქსელში. ჩვენს მიერ შექმნილ სტენდზე შესაძლებელი იქნება არა მარტო ბუნებრივი აირის გაჟონვის დეტექტორების, არამედ სხვა გაზების კონტროლის მოწყობილობების და ხელსაწყოების გამოცდაც. ასევე, სასურველია რომ ამავე სტენდზე გათვალისწინებული იქნეს ელექტრომაგნიტური ჩამკეტი სარქველების გამოცდა-შემოწმებაც.

განსაკუთრებით უნდა გათვალისწინებული იქნას ის გარემოება, რომ მომხმარებლებს არ შეექმნას დისკომფორტი, პრობლემის სრულად გადაჭრისათვის აუცილებელია ისეთი სპეციალური სამსახურის შექმნა, რომელიც უშუალოდ ბინებში, სახლებში და შენობებში დააყენებს (დაამონტაჟებს) ხელსაწყოებს, ასევე გაუწევს მათ შემოწმება-დამოწმებას ტექნიკური პირობებით განსაზღვრული პერიოდულობით. ცხადია რომ ამ კომპონენტის გარეშე შუძლებელია

ყოველივე ამ სამუშაოების შესასრულებლად გათვალისწინებული პრობლემის კომპონენტი-„ტექნიკური მომსახურება“: შეიქმნება სპეციალიზებული სერვისული სამსახური (ტექნიკური მომსახურების ცენტრი). აღნიშნული კომპონენტები მთლიანად ფარავს საკითხთა სპექტრს, რომელიც გადასაწყვეტია გაზების გაჟონვით გამოწვეული ავარიების, ხანძრების, აფეთქებების, ადამიანთა დაშავებისა და შესაძლო მსხვერპლთა თავიდან აცილების მიზნით.

ახალ სისტემას ქვეყნის შიდა ბაზარზე კონკურენტი არ გააჩნია; მისი გამოყენება შესაძლებელია სხვა მეზობელ ქვეყნებშიც; მოწყობილობა ძირითადი ტექნიკური პარამეტრებით შეესაბამება თანამედროვე ევროპული წარმოების ანალოგებსდა იგი დაცულია ჩვენი ქვეყნის პატენტით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. იაშვილი ნ.,(2017) ბუნებრივი აირის გაჟონვის პრობლემისადმი სისტემური მიდგომის შესახებ. სტუ.შრ.კრ. „მას“. No 1(23).;

2. იაშვილი ნ., აზმაიფარაშვილი ზ. და სხ. (2014). ბუნებრივი აირის გაჟონვის სიგნალიზატორებით საცხოვრებელი ბინების და მონიტორინგის სისტემებით მრავალსართუ- ლიანი კორპუსების აღჭურვის აუცილებლობის შესახებ. სტუ.შრ.კრ. „მას“. N 1(17), გვ. 105-110.;

3. იაშვილი ნ., ხუტაშვილი ი. (2016). ბუნებრივი აირის გაჟონვის კონტროლის, სიგნალიზაციისა და ჩამკეტი სარქველის მართვის ახალი მიკროპროცესორული სისტემა. თბ.,„მეცნიერება და ტექნოლოგიები“. N3, გვ. 59-65.;

4. Суров В. В. Сигнализатор загазованности воздуха. Москва, журнал “Радио”, № 9,2009 г.;

ეროვნული ეკონომიკის განვითარების, სამართლებრივი, პოლიტიკური და ისტორიულ-ფილოსოფიური ასპექტები

სწავლების თანამედროვე მეთოდები - სოციალურ-ფსიქოლოგიური ტრენინგი

ლია სანიკიძე
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

წარმოდგენილი სტატია მიმოიხილავს სწავლების თანამედროვე ინტერაქციულ მეთოდს - სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ტრენინგს. სოციალურ ფსიქოლოგიური ტრენინგი - ეს არის სწავლების ინტერაქციური მეთოდი, რომლის საშუალებითაც ხდება როგორც ცოდნის, ისე პრაქტიკული უნარ-ჩვევების შეძენა და ამასთანავე პოზიტიური ატიტუდების ჩამოყალიბება სასწავლო თემის მიმართ. ამ ტიპის ტრენინგი არის სწავლების ჯგუფური მეთოდი, რაც უფრო აძლიერებენ სწავლის შედეგებს. აქ თავს იჩენს ჯგუფის ინდივიდზე ზემოქმედების ეფექტი. ამ მეთოდით სწავლების შედეგად ადამიანს უყალიბდება თეორიული და კონცეპტუალური სისტემა, რაც სტიმულს აძლევს ანალიტიკური და კრიტიკული აზროვნების განვითარებას. ტრენინგის მიზანია ადამიანს მისცეს ის ცოდნა და უნარ-ჩვევები, რომლებიც მას კონკრეტული ამოცანების გადაჭრაში დაეხმარება. სტატიაში აღწერილი ამ ტიპის სწავლების მიზნები და შედეგები. აგრეთვე ის სასწავლო ტექნიკა, რომელიც უზრუნველყოფდა დასახული შედეგის მიღწევას.

საკვანძო სიტყვები - ინტერაქციული ტრენინგი, აქტიური სწავლების მეთოდები, სოციალურ-ფსიქოლოგიური უნარ-ჩვევები, როლური თამაში.

RESUME

The presented article reviews the modern interactive teaching method - social-psychological training. Social psychological training is an interactive method of teaching that enables to acquires both knowledge and practical skills and to develop positive attitudes towards the study topic. This type of training is a method of group teaching that further enhances learning outcomes. This is where the impact of the group on the individual comes into play. As a result an individual develops theoretical and conceptual system, which stimulates the development of analytical and critical thinking. The purpose of the training is to give individual knowledge and skills for the resolution of specific tasks. The article describes objectives and results of the above mentioned method, as well the teaching method itself that enabled achievement of the set results.

Keywords - Interactive training, active teaching methods, social-psychological skills, role play

შესავალი

ზოგადად აღსანიშნავია, რომ სწავლების აქტიური ინტერაქციული მეთოდები ამჟამად ფართოდ დაინერგა განათლების სხვადასხვა მიმართულებაში როგორც ბავშვთა, ასევე მოზრდილთა სწავლების პროცესში. მისი სპეციფიკა, რომელიც გულისხმობს მონაწილის/სტუდენტის აქტიურობას, მის ჩართულობას სწავლების პროცესში აადვილებს სტუდენტზე ორიენტირებული სწავლის პროცესის დაგეგმარებას. სოციალურ-ფსიქოლოგიური ტრენინგი კი ამასთანავე მონაწილეს/სტუდენტს უყალიბებს შესაბამის ატიტუდებს და ეხმარება კონკრეტული უნარ-ჩვევის ჩამოყალიბებაში. მუდმივი უკუკავშირი ჯგუფური სწავლების მონაწილეებისა და ტრენერის მხრიდან უზრუნველყოფს ტრენინგის თემაში სტუდენტის სრულფასოვან ჩაღრმავებას კოგნიტურ და ემოციონალურ დონეზე.

ძირითადი ტექსტი

ინფორმაციული ეპოქის სწრაფი განვითარება აისახება წარმატების მისაღწევად საჭირო ცოდნის, ატიტუდების / სოციალური განწყობების და უნარების მეტ-ნაკლებად განსაზღვრაში. ათასობით წელი გახდა საჭირო იმისათვის რომ, კაცობრიობისათვის დომინანტური ნადირობის /შემგროვლებლობის ერა მიწათმოქმედების ერას შეეცვალა. მხოლოდ რამდენიმე ასეული წელი დასჭირდა ინდუსტრიული ერის დამკვიდრებას. (Huitti, 1995). XXI საუკუნის დასაწყისში ამერიკის მოსახლეობის 50%-ზე მეტი საინფორმაციო სექტორში მოღვაწეობს. ინფორმაციული ერისკენ ასეთი სწრაფი ცვლილება მიუთითებს რომ მოზრდილთა წარმატების წინაპირო-

ბა საგრძნობლად შეიცვალა. ეს აგრეთვე ნიშნავს იმასაც, რომ ის სოციალური სტრუქტურები და ინსტიტუტები რომლებიც 21-ე საუკუნის დასაწყისში წარმატების გზას გვიჩვენებდნენ, მოძველებულია. დღესდღეობით ადამიანთა სწავლებაში, განსაკუთრებით მათი პროფესიული მომზადების სფეროში ფართოდ გამოიყენება სწავლების აქტიური ანუ ინტერაქციული მეთოდები. მათ შორის გამოვყოფთ სოციალურ ფსიქოლოგიურ ტრენინგს.

ინტერაქციული სწავლება არის თანამედროვე საგანმანათლებლო მეთოდიკა, რომელიც ეყრდნობა ტრენერის / პედაგოგზე და ჯგუფური სწავლების მონაწილის / სტუდენტის ახალ როლებს და ჰუმანისტური ფსიქოლოგიის პრინციპებს. ის მიზნად ისახავს ტრენერზე / პედაგოგზე ორიენტირებული ავტორიტარული სასწავლო პროცესის შეცვლას სტუდენტზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესით. სწავლების მიზანი არის როგორც მზა თეორიული ცოდნის მიღება, ასევე უნარ-ჩვევების გამომუშავება. ჯგუფური სწავლების მონაწილე / სტუდენტი ინტერაქციული სწავლების სუბიექტია, მისი აქტიური მონაწილეა. სწავლების საფუძველია მისი პირადი გამოცდილება, მისი თვისებები და ცოდნა.

სწავლების პროცესისადმი ეს ახალი მიდგომა ეყრდნობა ჟან პიაჟესა და ლევ ვიგოტსკის მოსაზრებებს ე.წ. კონსტრუქტივიზმის თეორიას და შემდგომ კურტ ლევინის კვლევებს ჯგუფური მუშაობის, ჯგუფის ინდივიდზე ზეგავლენის შესახებ. კონსტრუქტივიზმის ძირითადი იდეაა, რომ დავეხმაროთ სტუდენტებს ძველი და ახალი ცოდნის შედარების მეშვეობით ახალი ინფორმაციის შეგროვებასა და უნარ-ჩვევის გამომუშავებაში, ახალი ცოდნის კონსტრუირებაში. ამ მეთოდიკისთვის სტუდენტი სწავლის პროცესის აქტიური მონაწილეა. ინტერაქციული სწავლების ჯგუფური მეთოდები უფრო აძლიერებენ სწავლის შედეგებს. აქ თავს იჩენს ჯგუფის ინდივიდზე ზემოქმედების ეფექტი.

სოციალურ - ფსიქოლოგიური ტრენინგის შედეგი, როგორც წესი, მყისიერია, მაშინ, როცა სწავლების შედეგად მიღებული ცოდნის მიღებას და გამოვლინებას წლები ესაჭიროება. მიღებული ცოდნის ათვისება დამოკიდებულია მონაწილის განათლებაზე და. ასევე, მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მისი პრაქტიკული გამოცდილებაც. ტრენინგების ინტერაქციური ხასიათი განაპირობებს სწავლების პროცესისადმი მოტივაციას, აღძრავს მოსწავლეების ცნობისმოყვარეობას, ანიჭებს მათ სიამოვნებას, აძლიერებს ერთმანეთთან ურთიერთობის ინტერესს.

სწავლების პროცესში განხილული თეორიული საკითხების პრეზენტირების და მსჯელობის პროცესში მონაწილეებს შესაძლებლობა ეძლევათ გაიაზრონ პრობლემის სპეციფიკა, დასვან შეკითხვები და იმსჯელონ. გავარჯიშდნენ იმ უნარ - ჩვევებში, რომლებიც მიღებული ცოდნის პრაქტიკულ გამოყენებაში დაეხმარება მათ. აგრეთვე, სხვადასხვა კონტექსტში და სიტუაციებში განაზოგადონ თეორიული და პრაქტიკული გამოცდილება. თავისი საქმიანობის სფეროდან გამომდინარე რეალურ სიტუაციას მოარგონ მიღებული ინფორმაცია.

მეთოდიკა გულისხმობს, რომ მონაწილეებს მიეწოდოთ ინფორმაცია მათთვის იოლად აღსაქმელი ფორმით. ინტერაქციული ტრენინგის პროცესი უზრუნველყოფს სწავლების პროცესში მონაწილეთა აქტიურ ჩართვას. თითოეული მონაწილე სრულად არის ჩართული საკითხების განხილვაში, მონაწილეობს ტრენერის მიერ შეთავაზებულ აქტივობებში და დისკუსიებში. თანამშრომლობს სხვა მონაწილეებთან ჯგუფური მუშაობის დროს, აფიქსირებს თავის აზრს და ამგვარად, იგი საგანმანათლებლო პროცესის ფორმირების აქტიური თანამონაწილეა.

პროფესიულ საკითხებზე შექმნილი სასწავლო მოდულების მნიშვნელოვანი მიზანია, რომ მონაწილეებმა დაინახონ მიზეზშედეგობრივი კავშირი სხვადასხვა მოვლენას შორის. ამ დროს ფაქტების უბრალოდ მიწოდების ნაცვლად (რომლებიც პასუხობენ კითხვებზე: რა, სად, როდის), მოვლენათა ურთიერთკავშირის საჩვენებლად. ტრენერი სხვადასხვა სავარჯიშოს განმავლობაში სვამს "რატომ" კითხვებს.

ინტერაქციული სასწავლო ტრენინგის დროს გამოიყენება შემდეგი აქტივობები:

• „ტვინის შტურმის" - მონაწილეები არსებული საკითხის ირგვლივ შეუზღუდავად გამოთქვამენ საკუთარ მოსაზრებებს, თითოეული მოსაზრება მიღებულია კრიტიკის გარეშე. „ტვინის შტურმი" ხელს უწყობს აზროვნების გააქტიურებას, მონაწილეთა ჩართვას საკითხში, მათ დაინტერესებას. შემდგომ, იდეები ხარისხდება და კატეგორიზდება, რაც ადამიანს მიღებული ინფორმაციის სტრუქტურირების საშუალებას აძლევს, ეს კი ხელს უწყობს დამახსოვრებას.

• "სოკრატეს მეთოდი" - ტრენერი სვამს პრობლემურ კითხვებს, ინფორმაციის მიწოდებამდე და ცდილობს მიზნობრივი კითხვების დასმით მივიდეს სასურველ პასუხამდე. ამ დროს მონაწილეებს საშუალება ეძლევათ თავისუფლად გამოთქვან საკუთარი აზრი, გააანალიზონ ის, მოიყვანონ ფაქტები, მაგალითები და ასე შემდეგ. კითხვების დასმის მეთოდით და ანალიზით მიღებული დასკვნა მონაწილის მიერ აღიქმება როგორც უფრო მისაღები, მის მიერ "დადგენილი". ის გაცილებით ეფექტურია ინფორმაციის პასიურ მიწოდებასთან შედარებით.

• "შემთხვევის შესწავლა" და "როლური თამაში" , ტრენინგის პროცესში, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია მიღებული ინფორმაციის რეალურად გამოყენების შესაძლებლობა, მისი რეალურ სიტუაციაში გადმოტანა. მეთოდიც, რომელიც ფართე გაგებით კვლევის ერთ - ერთი სტატეგიაა, ტრენინგის კონტექსტი კი გულისხმობს მონაწილეებისათვის რეალური ცხოვრებისეული სიტუაციის შეთავაზებას, და მის შესწავლას მიღებული ცოდნის შესაბამისად გაანალიზებას, დასკვნების გამოტანას. ამ

დროს მონაწილეს თეორიული ცოდნის რეალურ პრაქტიკასთან მორგების საშუალება ეძლევა, რაც მიღებულ ინფორმაციას მისთვის უფრო გასაგებს და შთამბეჭდავს ხდის.

• ტრენინგისთვის მიღებული და დანერგილი აქტივობაა „ჯგუფური მუშაობის მეთოდი" - კოოპერაციული და თანამშრომლობითი სწავლება. აღსანიშნავია, რომ ჯგუფური მუშაობის მეთოდი ეფექტურია ამოცანის წარმატებულად გადასაწყვეტად. იგი განსხვავებული აზრების გამოთქმის და გააზრების საშუალებას იძლევა. და მათი შეჯერების საფუძველზე შესაძლებელია საერთო დასკვნის შემუშავება. ჯგუფური მუშაობის დროს, მონაწილეები ჯგუფდებიან და მუშაობენ საერთო დავალებაზე. დავალების შესასრულებლად აუცილებელია ურთიერთთანამშრომლობა, რადგან წარმატება ჯგუფის თითოეულ წევრზეა დამოკიდებული. ჯგუფური მუშაობის შემდეგ სასურველია შედეგის პრეზენტაცია და დისკუსიის გამართვა მთელი ჯგუფის მონაწილეობით.

• უკუკავშირი, ტრენინგის განმავლობაში, როგორც ტრენერისათვის, ისე მონაწილეთათვის, უნდა შეიქმნას ნათელი შთაბეჭდილება იმის შესახებ თუ როგორ აღიქვეს მიწოდებული ინფორმაცია. ინტერაქციური ტრენინგის პროცესში, როდესაც ტრენერსა და მონაწილეთა შორის მუდმივი კავშირი და დიალოგია, ტრენერი უნდა იყენებდეს უკუკავშირის ისეთ ფორმებს, რომლებიც წაახალისებს თითოეულ მონაწილეს: წაქეზება, ყურადღების მიქცევა, დავალების შესახებ კომენტარი (რომელიც აუცილებლად დადებითი შეფასებით იწყება), ეს ყველაფერი მოტივაციას უზრდის მონაწილეს და ტრენინგის საგანს ინეტერესს მატებს, იგი აცნობიერებს საკუთარ როლს ტრენინგის პროცესში.

დასკვნა

სოციალურ ფსიქოლოგიური ტრენინგის ინტერაქციური ხასიათი საშუალებას აძლევს ადამიანს, დროის მცირე მონაკვეთში შეიძინოს პრაქტიკული ცოდნა და გამოიმუშაოს ის უნარ-ჩვევები, რომლებიც მას სჭირდება როგორც ყოველდღიურ ცხოვრებაში, ისე გარკვეული სამუშაოს ჩატარების დროს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მ. კვიცარიძე, „დამხმარე სახელმძღვანელო დამწყები ტრენერებისთვის", თბილისი, 2004 წ.
2. В.Н. Дружинин, «Психология общих способностей, питер», Санкт-Петербург, 2000
3. Д. Майерс, «Социалъная психология интесивный курс», Москва, 2000, 2010
4. Д. Кори, «теория и практика групового консултирования, Москва, 2003
5. Р. Сакварелидзе, «Интерактивное обучение и его психологические основы», Твилиси, 2004
6. Techniques of Training – Leslie Rae; 2001, BBM
7. Аронсон Э., Уилсон Т., Эйкерт Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме. М., 1986. 2004.2014
8. Зейгарник Б.В. Теория личности Курта Левина. М, 1981.2015
9. Изард К. Психология эмоций. М., 2000.2011
10. Кей Торн Девид Маккей "Тренинг настолъная книга" Тренераб 2001

დემოგრაფია პოლიტიკის პოლიტიკაა!

რაულ ღიბრაძე
სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

ავტორი სტატიას იწყებს მსოფლიო დემოგრაფიული პრობლემების მოკლე მიმოხილვით. ნაჩვენებია პრობლემური დემოგრაფიული ქვეყნების მდგომარეობა. გაანალიზებულია პოსტსაბჭოთა ქვეყნების დემოგრაფიული ვითარება, რომელიც ნაჩვენებია ცხრილში №1.

შემდეგ ავტორი განიხილავს საქართველოს და ჩრდილო-კავკასიური ავტონომიური რესპუბლიკების დემოგრაფიულ ვითარებას (ცხრილი №2); საქართველოს მეზობელი ქვეყნების: რუსეთის, აზერბაიჯანის, სომხეთისა და თურქეთის დემოგრაფიულ მდგომარეობას. შემდეგ გადადის საკუთრივ საქართველოს მწვავე დემოგრაფიული მდგომარეობის განხილვაზე, გაანალიზებულია აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს დემოგრაფიული ვითარება (ცხრილი №3,4,5), საქართველოს მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობა; ნაჩვენებია საქართველოს რეგიონებში ქალაქებსა და სოფლებში არსებული მწვავე დემოგრაფიული მდგომარეობა.

სტატიას ავტორი ამთავრებს საქართველოს მწვავე კრიზისული მდგომარეობიდან გამოსვლის რეკომენდაციებით, მოიშველიებს საქართველოს დემოგრაფების მიერ შემუშავებულ „საქართველოს დემოგრაფიული უსაფრთხოების კონცეფციას“.

DEMOGRAPHY IS THE POLICY OF POLICIES

R. Gibradze

SUMMARY

The author begins the article with brief description of global demographic problems. The state of problematic demographic countries is shown. Demographic situation in post-Soviet countries is analyzed and shown in Table No.1.

Then the author reviews the demographic situation in Georgia and North Caucasus autonomous republics (Table No.2); as well as the demographic state of neighboring countries of Georgia: Russia, Azerbaijan, Armenia and Turkey. Afterwards it turns to acute demographic situation in Georgia itself and analyzes the demographic state of Eastern and Western Georgia (Tables No.3, 4, 5); ethnic composition of population of Georgia; acute demographic situation in cities and villages of Georgian regions is shown, as well.

The author ends the article with recommendations for overcoming an acute crisis in Georgia using for this purpose "The Demographic Security Policy Concept of Georgia" developed by Georgian demographists.

* * * *

სალექციო თემა ეყრდნობა საქართველოს ბოლო 2014 წლის მოსახლეობის აღწერის მასალებს, საქართველოს პირველი დემოგრაფის, პროფ. ანზორ თოთაძის მიერ 2017წ. გამოცემულ შრომას „რად არ გაფიქრებს შენი მოდგმის გადაშენება, ანუ თანამედროვე დემოგრაფიული ვითარება ეროვნული კატასტროფის ტოლფასია“, რომელშიც შესანიშნავად არის გამოკვლეული და გაანალიზებული ქვეყნისა და ერის სასიცოცხლოდ უმნიშვნელოვანესი დემოგრაფიული პრობლემები.

დავიწყოთ მსოფლიო დემოგრაფიული პრობლემების მოკლე მიმოხილვით. ბოლო პერიოდის მონაცემებით, გაეროს პროგნოზით დედამიწაზე ამჟამად მოსახლეობა 7 მილიარდს აჭარბებს, პლანეტის მოსახლეობა 2050 წლისთვის 9 მილიარდამდე გაიზრდება, XXI საუკუნის ბოლოს კი 11 მილიარდი იქნება, მისი ნახევარი 5,6 მილიარდი აფრიკაში იცხოვრებს. დემოგრაფები მოსახლეობას მატება-კლებით ორ ბანაკად ყოფენ. არიან ქვეყნები, რომლის მოსახლეობაც სწრაფად კლებულობს. მაგალითად: ტაივანი – 46%-ით, ტაილანდი – 38%-ით, პოლონეთი და სამხრეთ კორეა – 31%-ით, ბრაზილია – 22%-ით, ჩინეთი – 21%-ით. მოსახლეობის დეპოპულაციას, ანუ სწრაფ შემცირებას უწინასწარმეტყველებენ ამომავალი მზის ქვეყანას – იაპონიას, რომლის ნაციონალურმა ინსტიტუტმა გამოაქვეყნა კვლევის პროგნოზი, რომლის მიხედვითაც საუკუნის ბოლოს იაპონიის მოსახლეობა 126,9 მილიონიდან 50 მილიონამდე შემცირდება, ხოლო XXII საუკუნეში მხოლოდ 10 მილიონი დარჩება, XXIII ს. კი – 62 კაცი (თუ მანამდე იაპონიის კუნძულები წყალმა არ დაფარა). ახლახანს მსგავსი პროგნოზი გაკეთდა სამხრეთ კორეაშიც, მკვლევართა აზრით, 2050 წლისთვის ნახევარკუნძულზე 10000 იცხოვრებს. მოსახლეობის შემცირება გარკვეული ტემპით მიმდინარეობს აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებშიც: ბულგარეთში, ბალტიისპირა ქვეყნებში, განსაკუთრებით ლატვიაში – 26,2%-ით; უკრაინაში 2050 წლისთვის 25%-ით შემცირდება, საქართველოში კი ყველაზე მეტი – 31%-ით.

რაც შეეხება მეორე ბანაკს, ანუ მოსახლეობის მატების ბანაკის ქვეყნებს, აქ ლიდერობს ნიგერია,

რომლის მოსახლეობა 2050 წლისთვის გასამმაგდება. ამ ქვეყნებს ძირითადად მიეკუთნებიან აფრიკისა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნები (თუმცა მათ მიგრაციის პრობლემები აქვთ). სერიოზული პრობლემები აქვთ: ზიმბაბვეს, მალავს, აფრიკაში 213 მილიონი შიმშილობს; აზიაში 257 მლნ, სადაც დემოგრაფიული აფეთქებაა მოსალოდნელი. სუდანში, იემენში, სომალში, ერაყსა და სირიაში მიგრაციის ძირითადი მიზეზებია ომი, შიმშილი, გაუსაძლისი მდგომარეობა. ევროკომისიის ცენტრის შეფასებით შიმშილობა 108 მილიონს შეეხო და სიკვდილის წინაშე დააყენა. შიმშილობა ყოველწლიურად პროგრესირებს. შარშანდელთან შედარებით 28 მილიონ ადამიანზე მეტი შიმშილობს.

გამოჩენილმა ინგლისელმა მოაზროვნემ თომას მალთუსმა 1798 წელს გამოიკვლია და დაადგინა, რომ მომავალი ინდუსტრიული საზოგადოების მთავარი პრობლემა იქნება ის, რომ მოსახლეობის გამრავლების დიდად მზარდი ტემპები გადააჭარბებს მიწის მოსავლიანობის შესაძლებლობებს, ანუ არსებობის საშუალებებს. მისი აზრით, თუ საარსებო საშუალებები იზრდება მათემატიკური პროგრესიით, მოსახლეობის გამრავლება ხდება გეომეტრიული პროგრესიით. ამ პესიმისტური თეორიის შემდეგ გაჩნდა ოპტიმისტური მიდგომები, აგრარული ტექნოლოგიების განვითარებამ კაცობრიობას საშუალება მისცა; მინერალური სასუქების, პესტიციდების, გენური ინჟინერიის წყალობით ცდილობენ მოსავლიანობის გაზრდას და მოსახლეობის გამოკვებას, მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ, მილიონობით ადამიანი მაინც შიმშილობს. თანამედროვე კვლევები პროგნოზირებენ, რომ 2050წ. სასურსათო პროდუქციის მოცულობა 50-60%-ით უნდა გაიზარდოს, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ აღნიშნულმა ტექნოლოგიებმა ეკოლოგიური პრობლემები შექმნეს: მიწის გამოფიტვა, ტყის განადგურება, გრუნტის წყლების დაბინძურება, ბიოლოგიური მრავალფეროვნების მკვეთრი შემცირება, კლიმატური პირობების შეცვლა და სხვ. სურსათის ნაკლებობას პლანეტის მოსახლეობის 11% განიცდის, ძირითადად ეს ეხება ომგადახდილ აფრიკა-აზიის ქვეყნებს.

ოსვალდ შპენგლერმა 100 წლის წინ თავი ნაშრომში „ევროპის დაისში" იწინასწარმეტყველა, რომ XXI საუკუნეში ევროპელების რაოდენობა კატასტროფულად შემცირდება და უმცირესობაში დარჩებიან.

XIX საუკუნის შუა წლებში თეთრკანიანთა მოსახლეობის რაოდენობა პლანეტის 50% შეადგენდა. XX ს-ში - 22%, ხოლო XXI საუკუნეში კი 8% იქნება.

მაგალითად: პარიზში ფრანგები უფრო ნაკლებნი არიან, ვიდრე სხვა ერის წარმომადგენლები; ავსტრიაში ახალშობილ ვაჟებს მუჰამედს არქმევენ; ბერლინში ყოველ მე-5 სკოლაში გერმანელები უმცირესობაში არიან და ა.შ.

ჩვენი ავბედითი დემოგრაფიის საჩვენებლად და შესადარებლად საჭიროა მიმოვიხილოთ პოსტსაბჭოური სივრცის დემოგრაფიული მდგომარეობა, რომელშიც 70 წელი ვიმყოფებოდით.

როგორც №1 ცხრილიდან ჩანს, პოსტსაბჭოური ქვეყნებიდან უკრაინა და საქართველო ყველაზე მეტად არის დაზარალებული. საქართველოში მოსახლეობა 1989 წლიდან 2017 წლამდე 1,681,000 შემცირდა, ე.ი. 31%-ით. აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონების მოსახლეობაც რომ მივათვალოთ, საქართველოს მოსახლეობა პროცენტულად ყველაზე მეტად არის შემცირებული. შემდგომ მოდის ლატვია – 26,2%-ით და ა.შ.

ცხრილი გვიჩენებს მუსლიმანური ქვეყნების მოსახლეობის რაოდენობის არნახულ მატებას, ხოლო ქრისტიანული ქვეყნების მოსახლეობის კლებას. 1989-2017 წლებში ყოფილი საბჭოთა კავშირის ცხრა ქრისტიანულ ქვეყანაში მოსახლეობა 14,3 მილიონით შემცირდა, ხოლო 6 მუსლიმანურ ქვეყანაში 23 მილიონით გაიზარდა. მატების მხრივ პირველ ადგილზეა უზბეკეთი – 11,7 მილიონით, აზერბაიჯანი – 3 მილიონით და ა.შ.

ჩვენი „უფროსი ძმის" – რუსეთის დემოგრაფიული მდგომარეობაც არასახარბიელოა. რუსეთის ფედერაციაში საკუთრივ რუსების კლებაა 1000 სულზე 12–15 კაცია. 147 მილიონიან რუსეთში მოსახლეობა 1989-2017 წწ. 477 ათასით შემცირდა.

ცხრილი №1

ქვეყანა	მოსახლეობის რაოდენობა		ქვეყანა	მოსახლეობის რაოდენობა	
	1989წ.	2017წ.		1989წ.	2017წ.
რუსეთი	147,022	146,545	მოლდოვა	4,335	3,553
უკრაინა	51,452	42,761	ლატვია	2,667	1,960
ბელორუსი	10,152	9,498	ყირღიზეთი	4,258	6,020
უზბეკეთი	19,810	31,600	ტაჯიკეთი	5,093	8,547
ყაზახეთი	16,464	17,671	სომხეთი	3,305	2,999
საქართველო	5,401	3,720	თურქმენეთი	3,523	5,400
აზერბაიჯანი	7,021	9,947	ესტონეთი	1,566	1,316
ლიტვა	3,675	2,853			

ყოფილ მოკავშირე რესპუბლიკებში 1989წ. რუსი ეროვნების 2 მილიონ ნახევარი ცხოვრობდა. ამჟერად ეს რიცხვი ორჯერ არის შემცირებული (ისინი თავიანთ სამშობლოში გადასახლდნენ).

რაც შეეხება კავკასიის რეგიონს, დემოგრაფიული ბალანსი ძირითადად საქართველოს ხარჯზე დაირღვა. ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობამ 1926-2016წწ. 2,6 მილონიდან მხოლოდ 3,7 მილიონამდე მოიმატა. ზრდის ტემპი კავკასიაში ყველაზე ნაკლებია. თუ წინათ ქართველთა მოდგმა კავკასიაში ყველაზე მრავალრიცხოვანი იყო, შემდეგ ვითარება არსებითად შეიცვალა (იხ. ცხრილი №2). საინტერესოა ასევე ჩვენი ჩრდილოკავკასიელი ავტონომიების დემოგრაფიული მდგომარეობა.

ცხრილი №2

რეგიონი	მოსახლეობის რაოდენობა (ათ. კაცი)	
	1926წ.	2016წ.
ადიღე	114	451
ყარაჩაი–ჩერქეზეთი	102	468
ყაბარდო-ბალყარეთი	204	862
ჩრდ. ოსეთი	75	704
ინგუშეთი	75	473
ჩეჩნეთი	310	1,394
დაღესტანი	788	3,016
საქართველო	2,677	3,720
აზერბაიჯანი	2,315	9,947
სომხეთი	881	2,999

საქართველოში დემოგრაფიული ვითარება, როგორც მონაცემებიდან ჩანს, ყველაზე მძიმეა მეზობელ ქვეყნებთან შედარებით. საქართველოს ძალიან გაუჭირდება თავისი სტრატეგიული, გეოპოლიტიკური და საერთოდ ეროვნული ამოცანების განხორციელება, საფრთხე ექმნება მის ეროვნულ თვითმყოფადობასა და ტერიტორიულ მთლიანობას, დაკარგავს ჩვენი ერისთვის დამახასიათებელ უნიკალურ ნიშან-თვისებებს, ფსიქო-სოციალურ წყობას, რწმენას, ტრადიციებსა და წეს-ჩვეულებებს. თუ ერმა არ გამოიღვიძა და რადიკალურად არ შეცვალა გენოფონდისადმი დამოკიდებულება და დემოგრაფიისადმი მიდგომები, ამ ტერიტორიაზე ავი პროგნოზების მიხედვით, 2050წ-სთვის უმცირესობაში აღვმოჩნდებით.

საქართველოში შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი გაცილებით ცუდი იქნებოდა, რომ არა საქართველოში მცხოვრები მუსლიმანი მოსახლეობა;. 2000-2009 წლებში საქართველოში მოსახლეობის მცირე მატება დაფიქსირდა 53,584 კაცი. ამ დროს ჩვენ მეზობლებში ბუნებრივი მატებაა: სომხეთში 3-ჯერ მეტი, აზერბაიჯანში – 8-ჯერ, თურქეთში – 11-ჯერ მეტი.

დღეს, როდესაც საქართველოში მძიმე სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობაა, დაბალია შობადობა, მაღალია სიკვდილიანობა, დიდია ემიგრაცია, სამაგიეროდ იზრდება უცხო ქვეყნებიდან შემოსული პირების რაოდენობა. უარყოფითია ემიგრანტთა და იმიგრანტთა სალდო, 2016 წელს საქართველოდან გავიდა 98288 კაცი, შემოვიდა 90228. ვიზალიბერალიზაციის მიღებამ გაზარდა ქვეყნიდან გამსვლელთა რიცხვი. (EAGO) სააგენტოს მონაცემებით, 2016 წლის დეკემბერში 625 კაცი გავიდა თავშესაფრის საძიებლად. 2017 წელს იმავე თვეში 1570 კაცი, მხოლოდ გერმანიაში ვიზალიბერალიზაციის ამოქმედებისთანავე პირველ ჯერზე 220 პირმა მოითხოვა ემიგრაცია, შემდეგ ეს რიცხვი თანდათან იზრდება. 2018წ. თებერვალში 745 მოითხოვა თავშესაფარი. ემიგრაციაში წასვლის მიზეზი საქვეყნოდ ცნობილია: სიღატაკე, უმუშევრობა, დაბალი პენსიები, საარსებო მინიმუმი და სხვა აუცილებელი პირობები ნორმალური ცხოვრებისათვის.

როგორც აღვნიშნეთ, საქართველოს დემოგრაფიული ვითარება პოსტსაბჭოთა ქვეყნებთან და მეზობლებთან შედარებით ძალზედ მძიმეა. ქართველი დემოგრაფები კარგახანია არისხებენ განგაშის ზარებს კატასტროფიულად ნეგატიურად პროგრესირებადი დემოგრაფიის გამო, მაგრამ დემოგრაფიული პოლიტიკის რადიკალურად შეცვლას არ დაადგა საშველი. 2014 წელს ჩატარებულმა საყოველთაო აღწერის მონაცემებმაც მეცნიერულად დაასაბუთა დემოგრაფიული მდგომარეობის მწვავე კრიზისი, რაზედაც სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს და დასახოს მთელი რიგი ღონისძიებები კრიზისის დასაძლევად, რადგან თუ ავტოქტონური, უძველესი ერის – ქართველების სწრაფი გადაშენება მოხდა (რასაც კვლევები და სტატისტიკა ღაღადებს), დემოგრაფიული ბალანსის დარღვევის შემთხვევაში ქართველებისათვის საქართველო აღარ იქნება. როგორც ვაჟა ფშაველა თავის დროზე წერდა, „საქართველო წააგავს მსუქან დუმას, რომელსაც გარეშე ხალხი ნელნელა აჭრიან ნაჭრებს. თუ ეს ასე გაგრძელდა, საქართველოს ნიადაგზე ისე აჭრელდება სხვადასხვა ტომთა და ერთა სოფელ-დაბანი, განსვენებული ეთნოგრაფი ლ. ზაგურსკი რომ წამომდგარიყო საფლავიდან, ველარ იცნობდა აქაურობას და დაიკივლებდა: ეს ქვეყანა საქართველოა თუ ეთნოგრაფიული გამოფენაო! (ვაჟას შემდეგ მდგომარეობა გამოსწორების ნაცვლად უფრო დაგვიმძიმდა).

ახლა კი თვალსაჩინოებისათვის შევეცდებით საკუთრივ საქართველოს რეგიონების მწვავე კრიზისული დემოგრაფიის ბოლო აღწერისა და კვლევის ანალიზის გრაფიკულად წარმოჩენას: რეგიონების,

ცხრილი №3

	რეგიონები	საქართველოს რეგიონების მოსახლეობის რაოდენობა		
		1989წ.	2002წ.	2014წ.
1	თბილისი	1,246,936	1,081,678	1,108,717
2	ქვემო ქართლი	608,490	497,530	423,986
3	კახეთი	441,045	407,182	318,583
4	შიდა ქართლი	321,598	314,039	263,382
5	სამცხე-ჯავახეთი	235,512	207,598	160,504
6	მცხეთა-მთიანეთი	121,791	125,443	94,573
7	ცხინვალის რეგიონი	98,527	-	-
8	აღმოსავლეთ საქართველო	3,073,900	2,633,470	2,369,745
9	აფხაზეთი	525,061	-	-
10	სამეგრელო - ზემო სვანეთი	424,746	466,100	330,761
11	აჭარა, გურია	392,432 158,052	376,016 143,357	333,953 113,350
12	რაჭა-ლეჩხუმი, ქვემო სვანეთი	59,757	50,969	32,089
13	დასავლეთ საქართველო	2,326,941	1,738,064	1,344,059
14	საქართველო	5,400,841	4,371,534	3,713,804 სხვაობა –1,687,037

ქალაქების, სოფლების და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხების მიხედვით (იხ. ცხრილი №3).

წინა საუკუნეებში დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობა აღემატებოდა აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობას, მაგრამ XX საუკუნის პირველი ნახევრიდან ქართველებმა იწყეს დედაქალაქისკენ – თბილისისკენ გადმოსახლება. XIX საუკუნიდან თბილისი და საქართველო ითვლებოდა ამიერკავკასიის ცენტრად, ხოლო თბილისი – დედაქალაქად.

მართალია, თბილისი ყოველთვის ინტერნაციონალური ქალაქი იყო, მაგრამ XIX საუკუნეში 1876 წლის აღწერით ჩანს, რომ თბილისში 37,000 სომეხი ცხოვრობდა, აქედან 11,000 – წერა-კითხვის მცოდნე; 20,000 რუსი (ჯარების გარდა), აქედან 9,000 – წერა-კითხვის მცოდნე; ხოლო ამერ-იმერეთიდან ქართველნი თბილისში 22,000 არიან, აქედან 7,000 – წერა-კითხვის მცოდნე; თათარი 2,000, წერა-კითხვის მცოდნე 381; ყიზილბაში 1700, წერა-კითხვის მცოდნე 240; გერმანელნი 2000, წერა-კითხვის მცოდნე 1500; პოლშელი 1500, წერა-კითხვის მცოდნე 1000. ყველაზე წინ არიან გერმანელები, შემდეგ პოლშელნი და რუსი.

ი. ჭავჭავაძეს გული გახეთქავზე ჰქონდა, როცა ამის თაობაზე წერილს წერდა 1889წ. 27.10 „რათ არის ასე, სად არის სათავე და მიზეზი ხალხის სიღარიბისა“. აღნიშნული წერილიდან კიდევ მინდა მოვიყვანო სხვა ადგილებიც ახალგაზრდების გასაგონად. მართალია, ახლანდელ დროში რადიკალურად არის შეცვლილი მდგომარეობა, მაგრამ, როგორც ილია წერს, „აწ არსებულ სკოლებსა და სასწავლებლებში ქართველები თავიანთ დედაქალაქში თითქმის ყველგან ნაკლებად არიან“. ამ სასწავლებლებში სულ 358 მოსწავლე ყოფილა, მათ შორის ქართველები მხოლოდ 27, მაშინ როცა რუსი ყოფილა 138, სომეხი – 136, გერმანელი – 24, პოლშელი – 16, თათარი – 10, ბერძენი – 4, ებრაელი – 3. ეს გულსაკლავი სურათი იმის მაუწყებელია, რომ გერმანელებსა და სხვა შემოხიზნულებს კარგად ესმით ცოდნის ფასი. „სწავლა-განათლება სამკაულად კი არაქვთ მიჩნეული როგორც ბეზმენტი ჩოხისათვის, ან ძეწკვი გულმკერდისათვის“. იგი ცოდნა-განათლებას უყურებს, როგორც აუცილებელ საჭიროებას. „გერმანელი პურს და ღვინოს, შიმშილსა და წყურვილს არ შეუშინდება და შვილის კაცად ქცევისათვის არაფერს დაზოგავს. მან იცის, რომ ცოდნა ვენახზე უკეთესი ვენახია, ხოდაბუნზე უკეთესი ხოდაბუნია, უფრო მიმცემი, უფრო საიმედო და დაუსეტყვავი. რა ღვთის რისხვაა, ჩვენს თავს ჩვენს ქვეყანაში ღარიბნი ვართ, გუშინ მოსული გერმანელი კი იმოდენად მდიდარია, რომ შვილების გაზრდის ხარჯსაც ჰპოულობს. ჩვენ კი ვამბობთ, ღარიბნი ვართ და შვილების გაზრდის ხარჯს ვერ ვშოულობთ. ჩვენ საანგარიშო „ჩოტკში“ შვილების გაზრდის ხარჯში ადგილი არააქვსო, თუმცა სურვილი კი გვაქვს, მაგრამ გადასახადს ვერ

ვიხდითო“. მაგრამ ამ წერილში სხვა მონაცემებიც არსებობს. მაგალითად, 1877 წელს ამიერკავკასიაში გამოწერილი 41 დასახელების 1428 ეგზემპლარი ჟურნალ-გაზეთიდან 75% გამოწერილია საქართველოში: თბილისის გუბერნიაში – 816 ეგზ., ბაქოს გუბერნიაში – 19 ეგზ, ერევნის გუბერნიაში – 100 ეგზ., ქუთაისის გუბერნიაში – 256 ეგზ., დაღესტნის ოლქში – 60 ეგზ. გარდა ამისა, თბილისი იღებდა 9 დასახელების 44 სპეციალურ გამოცემებს, კიევის სასულიერო აკადემიიდან 6 ეგზ. (მიწათმოწყობაზე, მებაღეობაზე, მებოსტნეობაზე), 18 ეგზ. თანამედროვე მედიცინის შესახებ. მხოლოდ თბილისში გამოწერილი ჰქონდათ 100-ზე მეტი უცხოური პერიოდული გამოცემა. კავკასიისთვის თბილისში რუსულ ენაზე გამოდიოდა „კავკაზი“, „ლიტერატურული ფურცელი“, „სამედიცინო კრებული“, „სოფლის მეურნეობის ჩანაწერები“ და სხვა.

1865წ. თბილისის გუბერნიაში ცხოვრობდა 602,954 კაცი; ერევნის გუბერნიაში – 437,719. თბილისის მოსახლეობა შეადგენდა 67,770 მოსახლეს, ბაქოს – 14,715, ხოლო ერევნის – 14,070.

1886წ. რუსი მოსახლეების მიერ შედგენილი საოჯახო სიების მიხედვით საქართველოში მოსახლეობა 1,731,449 შეადგენდა, მათგან 1,218,696 კაცი ქართველი იყო, 70,4%. აღმოსავლეთ საქართველოში 396,673 ათასი; იმერლების რაოდენობა – 422,877; მეგრელების – 245,422. მთლიანად რუსეთის იმპერიაში იმჟამად 1,352,500 ქართველი ცხოვრობდა. ქუთაისის გუბერნიაში თითქმის 2-ჯერ მეტი ქართველი ცხოვრობდა, ვიდრე თბილისის გუნერნიაში – 467,600, ე.ი. ქართველების 98,8% თავიანთ სამშობლოში ბინადრობდა. როგორც ითქვა, დასავლეთ საქართველოში მეტი ქართველი ცხოვრობდა, ვიდრე აღმოსავლეთში. ეს მდგომარეობა 1989 წელს გათანაბრდა და როგორც აღმოსავლეთში, ისე დასავლეთში 1,894-1,894 ათასი ქართველი ცხოვრობდა. (იხ. ცხრილი №4).

2014 წლის აღწერის მონაცემებით საქართველოში 3,224,504 ქართველი ცხოვრობდა, ანუ 86,8%. მათი წილი მნიშვნელოვნად გაიზარდა 1989 წელს, ანუ 16,7%. ამასთანავე, ქართველების რაოდენობა 1989 წელთან შედარებით შემცირდა 562,889 კაცით, ხოლო 2002 წელთან შედარებით – 436,669 კაცით. ბოლო ორ აღწერათა შორის პერიოდში ქართველები ყველა რეგიონში შემცირდა, თბილისის გარდა (თბილისის უმნიშვნელო მატება განაპირობა მცხეთისა და გარდაბნის სოფლების შემოერთებამ 27 ათასი კაცით).

ბოლო აღწერამდე საქართველოში ქართველების შემდეგ ადგილს იკავებდნენ სომხები. ბოლო აღწერამ დაგვანახა, რომ მეორე ადგილზე გადმოინაცვლეს აზერბაიჯანელებმა. ამჟამად საქართველოში 233 ათასი აზერბაიჯანელი და 168 ათასი სომეხი ცხოვრობს. განსაკუთრებით შემცირდნენ რუსები. 1989 წელთან შედარებით – 315 ათასით. ამჟამად რუსების რაოდენობა 26 ათასია. მათი ნახევარი თბილისში ცხოვრობს (იხ. ცხრილი №5).

განვიხილოთ საქართველოს რეგიონების დემოგრაფიული მდგომარეობა. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ საქართველოს რეგიონები მოსახლეობის ბუნებრივი მატებითა თუ კლებით განსხვავებულია. ბოლო წლებში ძირითადად ქართველებით დასახლებულ რეგიონებში მოსახლეობა მცირდება. განსაკუთრებით საგანგაშოა ისტორიული კუთხეების მოსახლეობის დაცლა: რაჭა- ლეჩხუმი, თუშეთი, ფშავ-ხევსურეთი და სხვა მთიანი რეგიონები. რაჭაში, მაგალითად, 1939 წელს 67 ათასი კაცი ცხოვრობდა, ამჟამად 17 ათასი (ძირითადად უფროსი ასაკის ადამიანები), რაც კიდევ უფრო აძლიერებს მოსახლეობის ბუნებრივ კლებას. თუ ასე გაგრძელდა, 3 ათეული წლის შემდეგ ისინი მოსახლეობისაგან დაიცლება. წინა 2002 წლის და 2014 წლის აღწერებმა დაადასტურა რაჭა-ლეჩხუმის მოსახლეობის კატასტროფიული კლება. ასეთივე ტენდენციები იკვეთება სვანეთში, XXI ს. დასაწყისში მნიშვნელოვნად მცირდება: მესტიაში 14,248 მოსახლიდან 9,316 კაცამდე შემცირდა; ხოლო ლენტეხში – 8,991 დან 4,386 კაცამდე შემცირდა. მომავლის პროგნოზით რაჭა-ლეჩხუმში და ქვემო სვანეთში მოსახლეობისაგან 22 წელიწადში დაიცლება ონის, ამბროლაურის, ლენტეხის, თიანეთის მუნიციპალიტეტები, ხოლო 40 წელში სხვა მთიანი მუნიციპალიტეტები. ახლა დაცლის რიგშია თავის დროზე ყველაზე ხალხმრავალი იმერეთის რეგიონი თავისი დედაქა-

ცხრილი №4

ქართველთა რაოდენობა აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოში ყოველი საღწერო წლის მიხედვით 1886-2014წწ. (ათ. კაცი)

	1886წ.	1899წ.	1939წ.	1979წ.	1989წ.	2002წ.	2014წ.
სულ ქართველები	1,219	1,337	2,174	3,433	3,788	3,661	3,225
აღმოსავლეთ საქართველო	397	468	875	1,636	1,894	1,969	1,902
	32%	35%	40%	47,7%	50%	53%	59%
დასავლეთ საქართველო	822	869	1,299	1,797	1,894	1,692	1,323
	67,2%	65%	59%	52%	50%	46%	41%

ცხრილი №5.

საქართველოს მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობა

ეროვნება სულ	1989წ.		2002წ.		2014წ.		ცვლილება
	რაოდენობა 5,400,841		რაოდენობა 4,371,534		რაოდენობა 3,713,804		2014
ქართველი	3,787,393	70%	3,661,173	83,8%	3,224,504	86,8%	–436,660
აზერბაიჯანელი	307,556	5%	284,761	6,5%	233,024	6,3%	–51,737
სომეხი	437,211	8,1%	248,929	5,7%	168,102	4,5%	–80,827
რუსი	341,172	6,3%	67,671	1,5%	26,453	0,7%	–41,218
ოსი	164,055	3%	38,028	0,9%	14,385	0,4%	–23,643
*იეზიდი	-		18,329	0,4%	12,174	0,3%	–6,155
უკრაინელი	52,443	1%	7,039	0,2%	6,034	0,2%	–1,005
**ქისტი	-		7,110	0,2%	5,697	0,2%	–1,413
ბერძენი	100,324	1,9%	15,166	0,3%	5,544	0,1%	–9,622
ებრაელი	24,795	0,5%	3,772	0,1%	1,405	0%	–2,367
დანარჩენი	55,892	1%	19,557	0,3%	16,482	0,3%	–3,075

*** 1939 წლის აღწერის შემდეგ იეზიდები აღირ იცხებოდნენ ქურთებთან ერთად. 2002 წლიდან აღირიცხებიან ცალკე.**
**** 2002 წლის აღწერამდე ქისტები დანარჩენი ეროვნებებიდან არ გამოიყოფოდნენ.**

ლაქით – ქუთაისით. განსაკუთრებით საგანგაშოა საქართველოს მე-2 ქალაქის მოსახლეობის ყოველწლიური დიდი კლება, რომელსაც მოსახლეობის რაოდენობით უკვე ბათუმმა გაუსწრო. 1989 წლის აღწერით ქუთაისში ცხოვრობდა 233 ათასი, 2002 წ. – 186 ათასი, 2014წ. – 148 ათასი. გასული 12 წლის განმავლობაში იმერეთის მოსახლეობა 165,760-ით შემცირდა. ასე რომ გაგრძელდეს, 30 წელიწადში იმერეთი რაჭა-ლეჩხუმის ბედს გაიზიარებს. ასეთივე ბედი ელის სამეგრელოს და გურიას. თუ საგანგებო ღონისძიებები არ განვახორციელეთ, ქვეყნის მოსახლეობის შემცირების დასაძლევად და ქართველების გასამრავლებლად არაფერი არ გვეშველება. ამ ბოლო ხანებში საქართველომ ტერიტორიების 30% დაკარგა. დღეს ქართული მიწები გრომშებად იყიდება და უცხოელების ხელში გადადის. სამწუხაროა ის ფაქტი, რომ საქართველოს მთავრობაში ზოგიერთი სახელმწიფო მოხელისათვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, ქართულ მიწას ვინ დაამუშავებს და ვინ იცხოვრებს მასზედ. პრეზიდენტმა სააკაშვილმა ერთდროულად 30000 თურქს მიანიჭა საქართველოს მოქალაქეობა. მხოლოდ 2017წ. განმავლობაში 28000-მა აფროამერიკელმა და აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებიდან შემოსულებმა მიიზომეს ქართული მიწის ათასობით ჰექტრები. იუსტიციის სამოქალაქო რეესტრის ტერიტორიაზე რომ გაიაროთ, ადამიანთა ყოველი მე-2-3 არაქართველია, რომლებიც ეწერებიან, იმტკიცებენ ქართულ ქონებას (იხ. ცხრილი №6).

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ საქართველოს დემოგრაფიის სუსტი წერტილი შობადობასთან ერთად დაბერების პრობლემაა, 60 წელზე მეტი ხნის ადამიანი 20% შეადგენს, რაც ძალზედ არასასურველია.

საქართველოში განსაკუთრებით სოფლის მოსახლეობა შემცირდა. 2014 წლის აღწერით, თუ ქალაქის მოსახლეობამ 2,122,623 შეადგინა, სოფლისამ კი 1,591,181; 2002 წლის აღწერით შესაბამისად ქალაქის – 162,173 და სოფლისა 495,558 კაცით შემცირდა; ამ პერიოდში თითქმის 500 ათასით შემცირდა სოფლის მოსახლეობა, ხოლო 1989 წლის აღწერასთან შედარებით – 818,308 კაცით. ეს იმას ნიშნავს, რომ სოფელი დაიცალა ახალგაზრდა ნაყოფიერი თაობისაგან – მათი დიდი ნაწილი ქალაქში წავიდა, ნაწილი საზღვარგარეთ. სოფლები გაჩანაგდა, გაჩნდა გაუკაცრიელებული სოფლები – 223; ერთი და ორკაციანი სოფლები – 39; სამი და ოთხკაციანი – 22; ხუთი და ექვსკაციანი – 138; შვიდი და რვაკაციანი – 184; ცხრა და ათკაციანი – 180. ეს პროცესი კარგა ხანია დაწყებულია როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოში: რაჭა-ლეჩხუმში, მცხეთა-მთიანეთში, კახეთში – 53, ქართლში – 44 სოფელი. სულ საქართველოს სოფლის მოსახლეობა შემცირდა 283,157 კაცით.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ 1960-2009 წლებში საქართველოში დაბადებულ გოგონათა რაოდენობაა 466,622 გოგონა; 2000-2009 წლებში – 236,680, რადგან მდედრობითი სქესი შობადობის ძირითადი ფიგურანტია დაახლოებით 10 წელიწადში კრიტიკულ ზღვარს მიაღწევს და 2020-იანი წლების შუა წლებში მოხდება სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურის გაუარესება.

ცხრილი №6

საქართველოს რეგიონების დემოგრაფიული მდგომარეობის შესახებ

საქართველო	1989წ.		2002წ.		2014წ.		სხვაობა	სხვაობა
	სულ	%	სულ	%	სულ	%	1989-2014	2002-2014
თბილისი	5,400,841	23	1,081,678	24	1,108,717	29,9	–138,219	+27,039
ქვემო ქართლი	1,246,936	11,3	497,530	11,4	423,986	11,4	–184,505	–73,544
კახეთი	608,491	8,1	407,182	9,3	318,583	8,6	–122,462	–88,599
შიდა ქართლი	321,598	6	314,039	7,2	263,382	7,1	–58,216	–50,657
სამცხე-ჯავახეთი	235,512	4,4	207,598	4,7	160,504	4,3	–75,008	–47,094
მცხეთა-მთიანეთი	121,791	2,2	125,443	2,9	94,573	2,5	–27,218	–30,870
ცხინვალის რეგიონი	98,527	1,8	-	-	-	-	–	–98,527
აღმოსავლეთ საქართველო	3,073,900	56,9	2633,470	60,2	2,369,745	63,8	–704,155	–263,725
იმერეთი	766,892	14,2	639,666	16	533,906	14,4	–232,986	–165,760
აფხაზეთი	525,061	9,7	კოდორი 1956	-	-	-	–525,061	–1956
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	424,746	7,9	466,100	10,7	330,761	8,9	–93,985	–135,339
აჭარა	392,432	7,3	376,016	8,6	333,953	9	–58,479	–42,083
გურია	158,053	2,9	143,357	3,3	113,350	3	–44,703	–30,007
რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	59,757	1,1	50,969	1,2	32,083	0,9	–27,668	–18,880
დასავლეთ საქართველო	2,326,941	43,1	1,738,064	39,8	1,344,059	36,2	–982,882	–394,005

უმძიმესი დემოგრაფიული ვითარების გამოსასწორებლად ყველამ უნდა ვიზრუნოთ და ვიცოდეთ, რამდენი ბავშვი უნდა შვას ქართველმა დედამ. თუ ქალი აჩენს ორ ბავშვს, იგი ანაზღაურებს მშობელთა თაობას, ეს არ იძლევა გამრავლებას. ასეთი ერი გარკვეულ პერიოდში ამოწურავს არსებობის შესაძლებლობებს. ყველა ცოცხლად დაბადებული ბავშვი ვერ აღწევს ნაყოფიერების ასაკს, ყველას არ აქვს გამრავლების უნარი და არსებობს სხვადასხვა ხელის შემშლელი გარემოებანი. 3 ბავშვის გაჩენის შემთხვევაში ტიტულოვანი ერი (რომელმაც სახელი მისცა ქვეყანას) უმცირესობაში აღმოჩნდება, მითუმეტეს ჩვენს გარემოცვაში, რადგან მაღალი გამრავლებით გამოირჩევიან მეზობლები, გარდა რუსეთისა. ჩვენი ერის გასამრავლებლად ქართველმა ქალმა 4 და მეტი შვილი უნდა გააჩინოს მტრების ჯინაზე და ეს უნდა გახდეს ქართველთა ცხოვრების წესი-ნორმა. ეს უნდა მოხდეს არა ძალდატანებით, არამედ ჰარმონიულად უნდა იყოს შერწყმული ოჯახის, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ინტერესები, სწორი დემოგრაფიული პოლიტიკით და ეს პოლიტიკა პირველ ადგილს უნდა იკავებდეს და ეს არის სწორედ პოლიტიკის პოლიტიკა.

ჩვენი სასიქადულო მამულიშვილის ნიკო ნიკოლაძის სიტყვები პოლიტიკურ ანდერძად უნდა ჩავთვალოთ: **„მცირერიცხოვანი ერებისთვის უდიდესი პოლიტიკური მნიშვნელობის იარაღია სიმრავლე, ... როცა ჩვენი მტერნი, რიცხვითა და ძალით ძლიერნი, ჩვენ წინააღმდეგ სიმრავლესაც მოიპოვებენ, ჩვენი საქმე ფიზიკურად და ზნეობრივადაც დაღუპული იქნება**“.

კარგახანია, საზოგადოება და მთავრობაც საუბრობს იმაზე, რომ მრავალშვილიანობა გადაგვარჩენს, რომ ხალხს უნდა შეუქმნათ ცხოვრების ღირსეული პირობები, ხოლო მრავალშვილიან ოჯახებს უნდა დავეხმაროთ. „საქსტატის“ მონაცემებით, საქართველოში მხოლოდ 12,369 ოჯახია ოთხი და მეტშვილიანი, ეს რიცხვი უნდა გაათმაგდეს, მაგრამ საქმე წინ არ იძვრის. თუ რეალურად არ მივხედავთ ყველაზე დიდ ეროვნულ სატკივარს, ქართველი თავის სამშობლოში სანთლით საძებნი იქნება.

2018 წლის თებერვალში გამოქვეყნდა ოფიციალური კვლევის შედეგები, რომლის მიხედვითაც საქართველოდან წასულია 840 ათასი ადამიანი საცხოვრებლად, აქედან 450 ათასი ცხოვრობს რუსეთში; 80 ათასი – საბერძნეთში; 70 ათასი – უკრა-

ინაში; 50 ათასი – სომხეთში; 30 ათასი – ამერიკაში; 20 ათასი – გერმანიაში; 20 ათასი – კვიპროსზე, 10 ათასი – იტალიაზე და ა.შ.

ამგვარად, საქართველოში დემოგრაფიული მდგომარეობა ტრაგიკულია: მიმდინარეობს დეპოპულაციის პროცესი, ანუ მეტი კვდება, ვიდრე იბადება; მოსახლეობა ბერდება, ანუ ხანდაზმულთა წილი აღემატება ახალგაზრდების წილს; მცირდება ქორწინების და იზრდება განქორწინებების რაოდენობა; მაღალია ემიგრაციაში წამსვლელი ახალგაზრდების წილი, რომლებიც ქმნიან შერეულ ოჯახებს და სამშობლოში აღარ ბრუნდებიან.

რეკომენდაციები

აღსანიშნავია, რომ 2016 წლის 24 ივნისს პარლამენტმა დაავალა მთავრობას, 2017 წლის 1 ივნისამდე დაემტკიცებინა დემოგრაფიის პოლიტიკის შემუშავება, მაგრამ მთავრობაში ამით არავინ დაინტერესებულა.

ქართველმა დემოგრაფებმა შეიმუშავეს „საქართველოს დემოგრაფიული უსაფრთხოების კონცეფცია", რომელიც პარლამენტმა მთავრობას გადაუგზავნა, მაგრამ მთავრობამ იგი სამოქმედო გეგმად არ გაიხადა. ბატონებო, ქვეყნის დემოგრაფიული მდგომარეობა მეტად მძიმე და კრიზისულია. დროის დაკარგვა გამოუსწორებელ შედეგებამდე მიგვიყვანს. აუცილებელია საგანგებო ღონისძიებების გატარება.

აღნიშნული კონცეფცია არის სამუშაო გეგმა დემოგრაფიული პოლიტიკის პრინციპების, ამოცანებისა და მიზნების შესახებ.

1. საჭიროა შეიქმნას სპეციალისტთა 5-კაციანი კომისია. პარალელურად მედიის საშუალებით პროგრამა საზოგადოების ფართო მსჯელობის საგანი უნდა გახდეს. საბოლოოდ პროგრამა დასამტკიცებლად გადაეცემა მთავრობას, რომელმაც უნდა გამოავლინოს პოლიტიკური ნება.

2. დემოგრაფიის პოლიტიკა ძირითადი ღონისძიებების 4 ჯგუფს გულისხმობს:

1 ჯგუფი მოიცავს ნორმატულ-სამართლებრივ აქტებს – კანონებს, დადგენილებებს, ბრძანებულებებს, მაგალითად უნდა დადგინდეს ქორწინების მინიმალური ასაკი, აბორტის უფლება და სხვა იურიდიული საკითხები.

2 ჯგუფი მოიცავს სოციალურ-ეკონომიკურ ღონისძიებებს.

3 ჯგუფი მოიცავს საინფორმაციო-პროპაგანდისტულ ღონისძიებებს.

4 ჯგუფი მოიცავს საორგანიზაციო ხასიათის ღონისძიებებს: ნარკომანიასთან ბრძოლის საკითხები და სხვა დემოგრაფიული საკითხების გადაწყვეტა, როგორიც არის დემოგრაფიული კვლავწარმოების მაჩვენებლების ცვლილებები; საოჯახო პოლიტიკის რეგულირება და მხარდაჭერა, გარკვეული ოჯახების დახმარება.

დემოგრაფიული პოლიტიკის გასატარებლად აუცილებელია შეიქმნას არასამთავრობო ორგანიზაცია – საქართველოს დემოგრაფიული განვითარების ცენტრი, რომელსაც ექნება თავისი ფილიალები.

დემოგრაფიული კრიზისული ვითარების მყისიერად, სწრაფად გაუმჯობესება შეუძლებელია. აქტიური დემოგრაფიული პოლიტიკის გატარების შემთხვევაშიც კი ორი თაობა სჭირდება. ამიტომ საჭიროა დემოგრაფიული პოლიტიკის შემუშავება ხანგრძლივი პერიოდით, როგორც ეს საფრანგეთმა გააკეთა, გეგმაზომიერი ღონისძიებების გატარებით გაიუმჯობესა დემოგრაფიული ვითარება და უკიდურესი მდგომარეობიდან გამოვიდა, ამჟამად ევროპის ქვეყნებს შორის დემოგრაფიული მაჩვენებლებით საუკეთესოა (სხვა რასის წარმომადგენელთა ხარჯზე).

აღსანიშნავია, რომ უმძიმესი დემოგრაფიული პრობლემების მოგვარება მხოლოდ პატრიოტული გრძნობებით აღჭურვილ მთავრობას შეუძლია, რომელსაც ყველაზე მნიშვნელოვან ფასეულობად თავისი ერის კეთილდღეობა, სიმრავლე და ჯანმრთელობა მიაჩნია.

მოწოდება საქართველოს ერის შვილებს!

გამოფხიზლდით! ნუ დაუტოვებთ ღვთისმშობლის წილხვედრ ჩვენ წარმტაც ლამაზ სამშობლოს უცხოტომელებს. არსებული ტრაგიკული დემოგრაფიული ვითარების გამო ქართველმა დედამ დაგეგმილზე თუნდაც ერთით მეტი შვილი გააჩინოს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს ბოლო 2014წ. მოსახლეობის აღწერის მასალები.
2. ა. თოთაძე. „რად არ გაფიქრებს შენი მოდგმის გადაშენება, ანუ თანამედროვე დემოგრაფიული ვითარება".
3. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო", 2019წ. №09.
4. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო", 2019წ. №12.
5. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო", 2019წ. №20.
6. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო", 2019წ. №39.

ძველი სამყარო და აბრეშუმის გზის ჩამოყალიბების წინაპირობები

ირაკლი შიხიაშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

ძველ სამყაროსთან სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებთან ერთად საზოგადოების განვითარებისათვის მიგრაციებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ეკისრებოდა. მყარდება რეგიონებს შორის სავაჭრო კავშირები, იქმნება ახალი გზები, ხდება კულტურული გამოცდილებების ურთიერთგაზიარება. თუმცა, იმ დროისათვის ეს ურთიერთობები სისტემურ ხასიათს არ ატარებდა. შედარებით გვიან „ძვ.წ. I ათასწლეულის შუახანებისათვის ამ მოვლენამ, შეიძლება ითქვას, სრულიად გარკვეული სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის სახე მიიღო. რა თქმა უნდა ამ ურთიერთობებზე და შემდგომში ე.წ.„აბრეშუმის გზის“ ჩამოყალიბებაში განსაკუთრებული ზეგავლენა ელინური სამყაროს მძლავრმა აყვავებამ და აქემენიდური ირანის უზარმაზარი სახელმწიფოს შექმნამ განაპირობა. ბუნებრივია, გარკვეულ როლს ამ პროცესებში ამიერკავკასია, კონკრეტულად საქართველოც ასრულებდა.

საკვანძო სიტყვები: პრეისტორია; აბრეშუმის გზა; ქვედა პალეოლითი; აშელი; ოლდუვაის კულტურა; მტკვარ-არაქსი; ელინური; აქემენიდური

THE ANCIENT WORLD AND THE PRECONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE SILK ROAD

Irakli Shikhiashvili
Doctorant of GTU

ABSTRACT

Along with trade-economic relations with the ancient world, migration played a crucial role in the development of society. Trade links between regions were strengthened, new roads were formed, cultural experiences were shared, but, at that time, these relations were not systematic. In a relatively late period of time, by the middle of the 1st millennium B.C., these connections were transformed into a trade-economic relationship. Of course, these relations and the subsequent formation of the so-called “Silk Road” were particularly influenced by the powerful flourishing of the Hellenic world and the creation of a huge Achaemenid Iranian state. Transcaucasia, in particular Georgia, played a certain role in these processes.

შესავალი

წარმოდგენილი სტატია „ძველი სამყარო და აბრეშუმის გზის ჩამოყალიბების წინაპირობები“ სადისერტაციო ნაშრომის „მსოფლიო სატრანზიტო გზები - აბრეშუმის გზა და საქართველო“-ს ერთ-ერთ შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს.

საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა უმნიშვნელოვანესი იყო, არის და იქნება საერთაშორისო სავაჭრო-სატრანზიტო გზების განახლება-სრულყოფის კონცეფციის ჩამოყალიბების თვალსაზრისით. ამაზე მიგვანიშნებს ის ღრმა ისტორიული ფესვები რომელთა მეცნიერულ შესწავლას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. მომავალი პერსპექტივების წინასწარული დაგეგმვის პროცესში. იგი იძლევა ისტორიული გამოცდილების თანამედროვეობაში გამოყენების შესაძლებლობას. სატრანზიტო გზების ე.წ. „აბრეშუმის მაგისტრალური გზის“ განშტოებები თანამედროვე მოთხოვნების გათვალისწინებით მკვეთრ ინფრასტრუქტურულ განვითარებას გულისხმობს. [ლორთქიფანიძე ო., მუსხელიშვილი დ. 2011. გვ.26].

სტატიის მიზნები

ძველი სამყარო და აბრეშუმის გზის ჩამოყალიბების წინაპირობების კვლევა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტთაგანია საზოგადოების განვითარების წარმოსაჩენად. ამდენად, მისი კვლევა და წარმოჩენა ზოგად საკაცობრიო საკითხების კვლევის მიზნის ნაწილს უნდა წარმოადგენდეს.

ყველაზე ხშირად გამოყენებული მეთოდები:

1.ისტორიული ანალოგები; 2.ანალიზი; 3.შედარება; 4.განზოგადების; 5.ფაქტების ინტერპრეტაცი.

უხიფათო საგზაო და სარკინიგზო გზები, ხიდები, ნავთობისა და გაზის მილსადენები, დასასვენებელი ადგილები, საწვავის გასამართი პუნქტები, მიმდებარე ტერიტორიაზე არქეოლოგიურ და ისტორიულ, ღია მუზეუმებთან მისასვლელები, ტვირთის გადასაზიდი პორტები და სხვ. აი ის ჩამონათვალი რომელთა განვითარება-სრულყოფის გარეშე, გზაჯვარედინზე არსებული საქართველო. საერთაშორისო სატრანზიტო ქვეყნად ვერ ჩამოყალიბდება. თუმცა სამისო წინაპირობები სახეზეა. მეტიც, ქვეყანაზე გამავალი სატრანზიტო ტრასა, ან ტრასები შიდა საკომუნიკაციო გზების განვითარების თვალსაზრისითაც სასიცოცხლოდ მნიშვნე-

ლოვანია. საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი საერთაშორისო და შიდა მოხმარების ტრასები ტრადიციულად არსებულ ძველ გზებზე, ან მის სიახლოვესაა გამართული. სწორედ ამ ძველთაძველ გზებს იყენებდნენ ჩვენი წინაპრები აღმოსავლეთი და დასავლეთი სამყაროების კომუნიკაციებისათვის პრეისტორიულ და ისტორიულ ეპოქებში [ლორთქიფანიძე ო., მუსხელიშვილი დ. 2011. გვ.128].

უკვე გვიანაშელური ხანიდან პირველყოფილ ადამიანთა ჯგუფები სამხრეთიდან ჩრდილოეთ კავკასიაში გადადიან [Любин В. 1969. გვ. 17; ჯაფარიძე ო. 1976. გვ.15]. არსებობს მოსაზრება, რომ ერთი ნაწილი სამხრეთის ტერიტორიაზეც ვრცელდება. როგორც ჩანს ამიერკავკასიის ქვედა პალეოლითი წინააზიის ძეგლებთან უფრო ახლოს დგას. იქაც და აქაც, ძირითადად, ანატკეც-ანამტვრევებისაგან დამზადებული იარალი ჭარბობს [ჯაფარიძე ო. 1976. გვ.15-16]. თუმცა გვხვდება ძეგლები, სადაც ქვის ხელცულებია წარმოდგენილი. ზემოაღნიშნულის საფუძველზე ევროპელი მეცნიერები ქვედა ნეოლითში ორი ტექნიკის, შესაბამისად ორი კულტურის ხელცულების და ანატკეცების არსებობაზე მიუთითებენ. აღსანიშნავია, რომ ამ მოსაზრებამ მკვეთრი კრიტიკა გამოიწვია. თუმცა ოლდუვაის კულტურის დამახასიათებელი ძეგლის დმანისში აღმოჩენა თითქოსდა ატკეცვის (ჩოპერული) ტექნიკის ადრეულობაზე უნდა მიგვანიშნებდეს და ეს ტექნიკა აფრიკიდან ოლდუვაიის კულტურის მატარებელმა ჰომინიდებმა აშელის ადრელ საფეხურზე შემოიტანეს [Г.Ниорадзе, М.Ниорадзе. О раннем расселении древнейшего человека в Грузии (по материалам . . .]. ასე, რომ კაცობრიობის განვითარების გარიჟრაჟზე, აფრიკაში ჩამოყალიბებული ოლდუვაის კულტურისათვის დამახასიათებელი ტექნიკა კავკასიაში, კერძოდ სამხრეთ ამიერკავკასიაში ჩნდება. სრულიად დასაშვებია, რომ კავკასიაში აღმოჩენილი ის ძეგლები რომელთა კომპლექსებში ანატკეც-ანამტვრევებია დამახასიათებელი, ადრეულებია, ხოლო ხელცულებიანი - შედარებით გვიანდელი. მართლაც თუ სომხეთის ტერიტორიაზე აღმოჩენილ ქვედა პალეოლითურ ძეგლებზე ქვის ხელცულები მრავალრიცხოვანია, დმანისის, ყვირილას ხეობის ძეგლებში და ყუბანისპირეთში ანატკეც - ანამტვრევებიდან დამზადებული იარალი ჭარბობს. აღსანიშნავია, რომ ზედა პალიოლითში გარკვეული კონტაქტები ყუბანისპირეთისა და დასავლეთ ამიერკავკასიის ძეგლებთან ვლინდება (იხ. ილუსტრაციები).

ე.მუნჩაევი ნეოლით-ენეოლითის კულტურის კვლევის შედეგად მიდის დასკვნამდე, რომ იქ აღმოჩენილი მოხატული კერამიკა კავკასიაში სხვადასხვა საწარმოო ცენტრებიდან შემოდიოდა და, რომ ამ კერამიკის ნაწილი ჰალაფისი და ობეიდის კულტურებთან ეძიებს კავშირებს [კილურაძე თ. 1976. გვ.32].

რუკა გამოყენებულია ვიკიპედიიდან

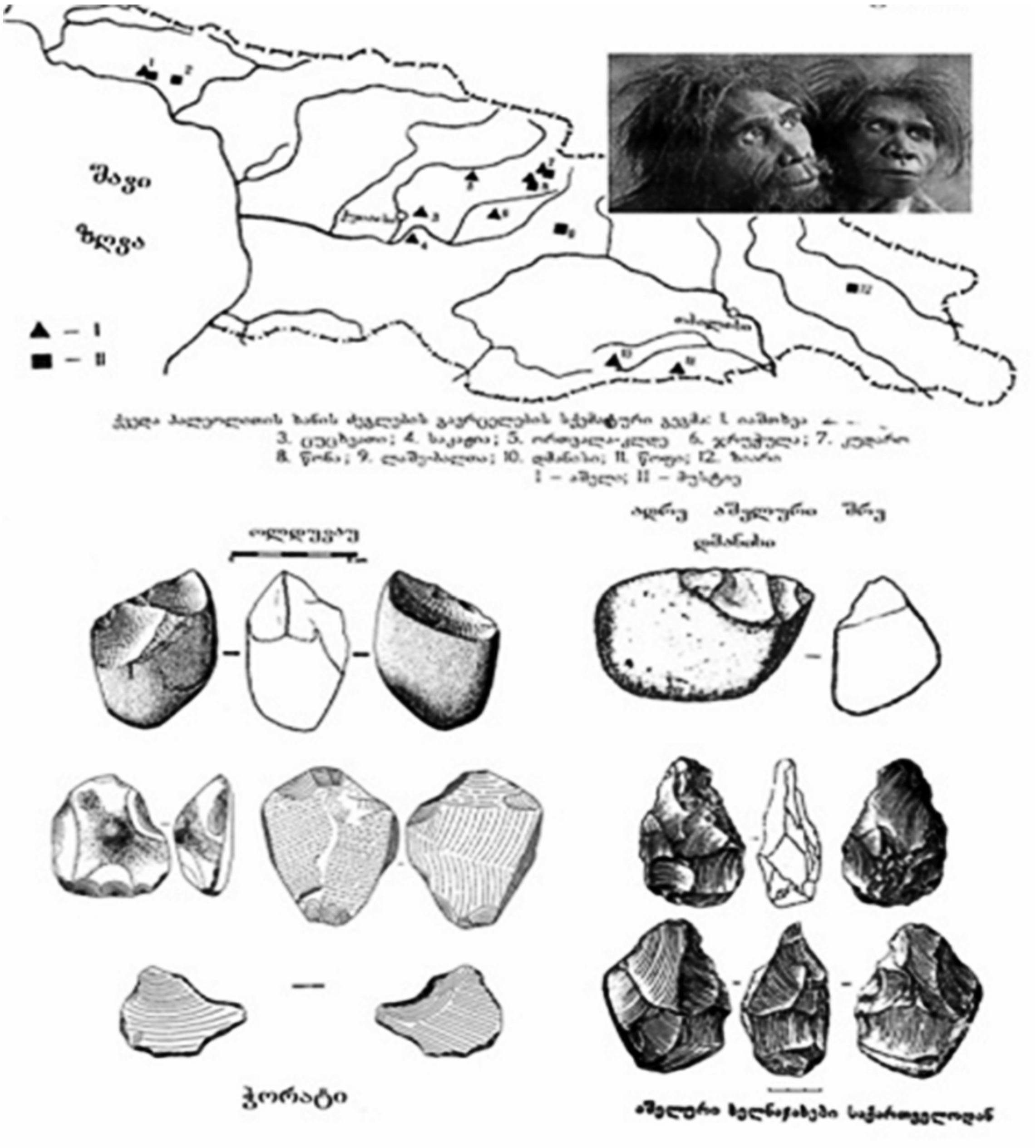

ილუსტრაცია [სადრაძე ვ.,2019, გვ.191, ტაბ.1]

ო.ჯაფარიძე და ალ.ჯავახიშვილი ამიერკავკასიის ადრესამიწათმოქმედო კულტურისათვის დამახასიათებელ ძეგლებში „განსაკუთრებით შულავერ-შომუთეფეს კულტურაში მცირეაზიულ, სირია-პალესტინის კულტურებში რიგ საერთო ნიშნებს ხედავენ [ჯაფარიძე ო. 1971. გვ.59,83]. როგორც ფიქრობენ, ამ კულტურის ჩამოყალიბებაში გარკვეული მნიშვნელობა გააჩნდა სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთი რეგიონებიდან მომდინარე საგრძნობ იმპულსებს. ზემოაღნიშნულს ჯერ კიდევ ზედა პალეოლითსა და შესაძლოა მეზოლითშიც შენიშნული ობსიდიანის ვაჭრობაც ხელს უწყობდა [Б.Куфтин. 1941. გვ.119-123; ჩუბინიშვილი ტ. 1973. გვ.108]. როგორც ზემოდ დავინახეთ, ჯერ კიდევ პრეისტორიულ ხანაში იჩენენ თავს ურთიერთობის ზემოაღნიშნული პრეცენდენტები. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია ერთ-ერთი მოძრავი არტეფაქტის - ყუამილიანი ცულის გავრცელების ქრონოლოგიურ და სივრცობლივ არეალზე თვალის გადევნება. როგორც ცნობილია, ეს იარაღი უკვე ძვ.წ. IV ათასწლეულის დასასრულიდან ჩნდება მესოპოტამიის, ელამისა და ირანის თანადროულ კომპლექსებში. შედარებით გვიან, უკვე III ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან სამხრეთ კავკასიაში ვრცელდება. აქედან გადადის ჩრდილო კავკასიაში, „გზას იკაფავს“ სამხრეთ რუსეთის ველებზე და სინქრონულად „თავს იჩენს აღმოსავლეთ ევროპის არქეოლოგიურ კომპლექსებში“ [ლორთქიფანიძე ო., მუსხელიშვილი დ. 2011. გვ.128]. იგივე შეიძლება ით-

ქვას ძველი წელთაღრიცხვის III ათასწლეულის მიწურულში გამოვლენილი მტკვარ-არაქსის მოძრავი კულტურისათვის დამახასიათებელი არტეფაქტების შესწავლისას.

ძვ.წ. III ათასწლეულში, წინა აზიასთან მჭიდრო კავშირებს უნდა ასახავდეს შუბისმაგვარი (სწორი და მოკაუჭებული) და ხიშტისებური იარაღი, ბრინჯაოს ნამგალი [ჯაფარიძე ო. 1976. გვ.137,138].

არსებობს არგუმენტირებული მოსაზრება, რომ „ამ საგნების ფართო ტერიტორიაზე გავრცელება სატომთაშორისო ვაჭრობით ხორციელდებოდა [ლორთქიფანიძე ო., მუსხელიშვილი დ. 2011. გვ.128]. არაა გამოსარიცხი, რომ იმ დროისათვის ამ მოვლენას უსისტემო, არარეგულარული ხასიათი ჰქონდა.

ურმისპირეთში (იანიკ-თეფე) და ხმელთაშუაზღვის აღმოსავლეთ სანაპირო ზოლში სირიასა და პალესტინაში ე.წ. კირბეთ-კერაკის სახელით ცნობილ მტკვარ-არაქსული კულტურის ნიშნების გავრცელებას მკვლევარები ხალხთა მიგრაციას უკავშირებენ [Amiran R. 1970. გვ. 70; ჯაფარიძე ო. 1976, გვ.158-159]. იგივე პროცესები ვლინდება ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასიაშიც [ჯაფარიძე ო., ალ.ჯავახიშვილი. 1971. გვ.161]. ჩვენი აზრით, ეს მოვლენები სამხრეთ ამიერკავკასიაში ჯერ მარტყოფისა, ხოლო შემდგომ ბედენის კულტურის შემქმნელი მესაქონლე საზოგადოების გავრცელებას (ძვ.წ.III ათასწლეულის შუა და მეორე ნახევარი) უნდა უკავშირდებოდეს. მტკვარ-არაქსელები, როგორც ჩანს, განსხვავებული მეურნეობის წარმოების მქონე მომხვდური საზოგადოების თუ საზოგადოებების ზეწოლას ვერ უძლებს და ფიზიკური გადარჩენის მიზნით მიგრირებს. სრულიად შესაძლებელია მიგრაცია ორ ეტაპად განხორციელებულიყო: პირველი მარტყოფის, ხოლო მეორე ბედენის კულტურების გავრცელებისა და დამხვდურ მტკვარ-არაქსულ კულტურასთან მოკლე დროით თანაარსებობის პროცესში [ჯაფარიძე ო. 2003. გვ.118, 124]. არქეოლოგ ბიორნის გათხრები იანიქ თეფეზე, სადაც მკვლევარმა მტკვარ-არაქსის კულტურის დამახასიათებელი ორი სამშენებლო ფენა გამოყო და ადრებრინჯაოს ხანის გვიანდელ პერიოდს მიაკუთვნა [Burney C . Excavations at Yanik Tepe. Azerbaijan. 1961.გვ.136].

დასკვნა

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ძველ სამყაროსთან სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებთან ერთად საზოგადოების განვითარებისათვის მიგრაციებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ეკისრებოდა. მყარდება რეგიონებს შორის სავაჭრო კავშირები, იქმნება ახალი გზები, ხდება კულტურული გამოცდილების ურთიერთგაზიარება. თუმცა, იმ დროისათვის ეს ურთიერთობები სისტემურ ხასიათს არ ატარებდა. შედარებით გვიან „ძვ.წ.I ათასწლეულის შუა ხანებისთვის ამ მოვლენამ, შეიძლება ითქვას, სრულიად გარკვეული სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის სახე მიიღო [ლორთქიფანიძე ო., მუსხელიშვილი დ. 2011. გვ.128]. რა თქმა უნდა ამ ურთიერთობებზე და შემდგომში ე.წ. „აბრეშუმის გზის" ცამოყალიბებაში განსაკუთრებული ზეგავლენა ელინური სამყაროს მძლავრმა აყვავებამ და აქემენიდური ირანის უზარმაზარი სახელმწიფოს შექმნამ მოახდინა. ბუნებრივია, გარკვეულ როლს ამ პროცესში ამიერკავკასიაც, კონკრეტულად საქართველო ასრულებდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კილურაძე თ. აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ადრესამიწათმოქმედო კულტურის პერიოდიზაცია, თბ., 1976.

2. ლორთქიფანიძე ო., მუსხელიშვილი დ. საქართველოს უძველესი სავაჭრო-სატრანზიტო გზები „ანალები", თბ.,2011, N7.

3. სადრაძე ვ., ხოხობაშვილი თ., ძნელაძე მ., ღლიღვაშვილი ე., არქეოლოგიური ძეგლების საველე კვლევა-ძიების მეთოდიკა, თბ.,2019.

4. ჩუბინიშვილი ტ. ადრესამიწათმოქმედო კულტურის ძეგლები ქვემო ქართლში, მაცნე. თბ.,1973. N4.

5. ჯაფარიძე ო., ჯავახიშვილი ალ. უძველესი მიწათმოქმედი მოსახლეობის კულტურა საქართველოს ტერიტორიაზე, თბ.,1971.

6. ჯაფარიძე ო. ქართველ ტომთა ეთნიკური ისტორიის საკითხებისათვის, თბ.,1976.

7. ჯაფარიძე ო. საქართველოს ისტორიის სათავეებთან, თბ.,2003.

8. Amiran R. Ancient Polery of the Holy Land, 1970.

9. Burney C . Excavations at Yanik Tepe. Azerbaijan. 1961.

10. Куфтин Б. Археологические расскопки в Триалетию, Тб.,1941.

11. Любин В. Изучение нижнего палеолита Кавказа, КСИА, вып.118, М.1969.

12. Ниорадзе Г. М.Ниорадзе. О раннем расселении древнейшего человека в Грузии (по материалам древнепалеолитических стоянок Южной Грузии).

13. Замятни. С. О локальных различиях в культуре палеолитического периода, Труды Инст. Этнографии.16, М.1951.